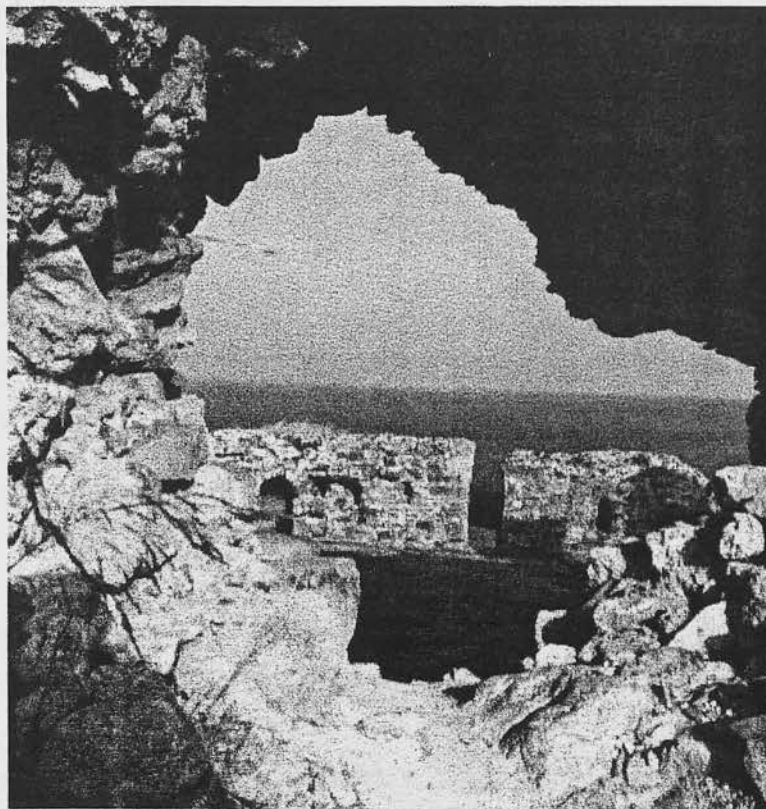

142
ΠΟΛ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ. ΑΓΙΑ ΕΛΕΗΣΤΡΙΑ.

Εργασία που υποβλήθηκε στα πλαίσια των απαιτήσεων για το δίπλωμα
Πολιτικών Δομικών Έργων

Τ.Ε.Ι.: Πειραιά
Έτος: 1999
Εισηγητής: Βαρελίδου Πόπη
Σπουδαστές: Κουμάνης Εμίλιος,
Φιλιππίδης Θεοδωρής,
Βλάχου Έρικα.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

✓

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Σελ.	3-23
1. Εισαγωγή		3-7
2. Βενετσιάνικα κάστρα		8-23
B. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	Σελ.	24-102
1. Το Αχαικό Ρίο		25-28
2. Η Αρχαία Ασίνη		28-39
3. Αίπεια		39-41
4. Η Αρχαία Κορώνη		41-46
5. Νομίσματα Κορώνης		46-47
6. Το Ιερό Του Απόλωνα		47-50
7. Ο Ερχομός Του Χριστιανισμού Το Μυστήριο Της Παλαιοχριστιανικής Κορώνης		51-55
8. Από Την Αρχαιότητα στο Μεσαίωνα		55-64
9. Η Πρώτη Βενετοκρατία στην Κορώνη		64-72
10. Η Πρώτη Περίοδος Τουρκοκρατίας (1500-1532)		73-76
11. Κατάληψη της Κορώνης Υπό Των Ισπανών (1532-1534)		76-77
12. Πολιορκία της Κορώνης Υπό Των Τούρκων (1533)		77-78
13. Δεύτερη Περίοδος Τουρκοκρατίας (1534-1685)		78-79
14. Διαφυγή Κορωναίων Και Εγκατά- στασις Εις Κάτω Ιτάλιαν-Νάπολιν		80-83
15. Δεύτερα Περίοδος Ενετοκρατίας (1685-1715)		83-84
16. Τρίτη Περίοδος Τουρκοκρατίας (1715-1828)		84-87
17. Η Κορώνη Κατά Την Ελληνική Επανάσταση Του 1821		87-90

18.	<i>Επίθεση Κατά Του Κάστρου Της Κορώνης (1824)</i>	91-96
19.	<i>Κορωναίοι Αγωνισταί Μεμνημένοι Εις Την Φιλική Εταιρεία</i>	96-100
20.	<i>Κατάληψη Της Κορώνης Υπό Τον Ιμπραήμ (1825)</i>	100-101
21.	<i>Η Κορώνη Μετά Την Απελευθέρωση (1828)</i>	101-102

Γ.	ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ	Σελ.	103-165
----	-------------	------	---------

1.	<i>Περιήγηση Αθηνάς Ταρσούλη</i>	104-118
2.	<i>Περιήγηση Λίτσας Φωτίου</i>	119-150
3.	<i>Περιήγηση Δημητρίου Μαρδωκούτα</i>	151-165

Δ.	Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ	Σελ.	166-196
----	-----------------------------	------	---------

1.	<i>Η Αρχιτεκτονική του Κάστρου</i>	167-170
2.	<i>Τρόπος Δόμησης Των Κάστρων</i>	171-173
3.	<i>Αναστήλωση - Συντήρηση - Προστασία Μνημείων Και Συνόλων</i>	174-195

Ε.	ΝΕΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ-ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ	Σελ.	195-196
----	-------------------------	------	---------

ΣΤ.	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	Σελ.	197-198
-----	-----------	------	---------

Ζ.	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	Σελ.	199-220
----	-------------	------	---------

Η.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Σελ.	221
----	--------------	------	-----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Τα κάστρα εξασκούν μυστηριώδη γοητεία στην ψυχή του ανθρώπου.

Όταν μέσα από τον κάμπο ορθώνεται ζάφνου στο βάθος του ορίζοντα ένα απότομο βουνό και στην κορυφή του ξεχωρίζεις μια κορόνα από μισογκρεμισμένα μουράγια και πύργους και πολεμίστρες, η ψυχή σου τινάζεται και αντρείεύει... Το κάστρο μας θυμίζει το οχυρό αυτό σημείο που δεν θα θέλαμε να παραδώσουμε, το στερνό καταφύγιο της συνείδησης, της αξιοπρέπειας και της αντρείας...»

N. KAZANTZAKΗΣ, Ταξιδεύοντας ο Μοριάς

Η Πελοπόννησος ανήκει σ' εκείνους τους γοητευτικούς τόπους, που συνδυάζουν ειδυλλιακή φύση και πλούτο μνημείων. Το ταξίδι σ' αυτήν είναι πάντοτε συναρπαστικό. Μόλις περάσει κανείς τον Ισθμό βρίσκεται αντιμέτωπος με αρχαία μνημεία, βυζαντινές εκκλησίες, μοναστήρια και κάστρα. Το πρόσωπο της Πελοποννήσου είναι ένα «παλίμψηστο», όπου μπορεί κανείς να διαβάσει την πολυκύμαντη ιστορία του τόπου, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Ανάμεσα στα μνημεία της και κάστρα. Κάθε τόσο, σε ένα ύψωμα, σε μια κορυφή προβάλλουν ερειπωμένα, έτοιμα λες να βιγλίσουν τον ουρανό.

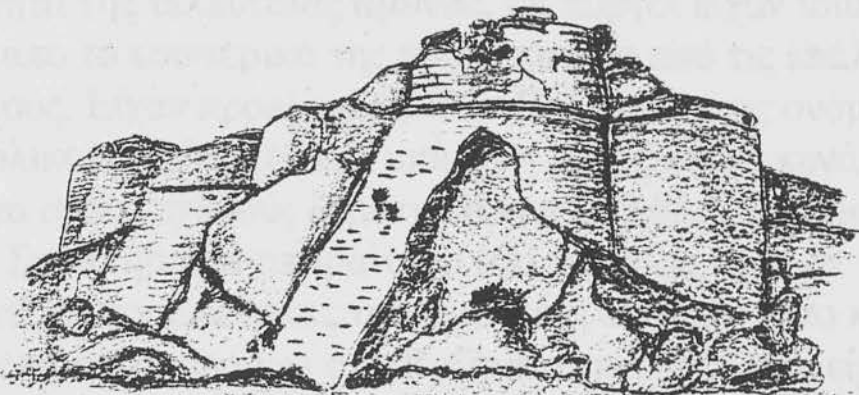
Τόσο στη Ρωμαϊκή όσο και στη Βυζαντινή εποχή με τον όρο κάστρο εννοούμε το τείχος που περιέβαλλε μια πόλη και γενικά το φρούριο, το οχυρό μικρής ή μεγάλης έκτασης [λατινικά (castrum)]. Το castellum (καστέλι) υποκοριστικό του κάστρου, δήλωνε τους πύργους του κάστρου ή μικρότερα κάστρα.

Η Πελοπόννησος είναι κατάσπαρτη από κάστρα. Μικρά και μεγάλα. Βυζαντινά, φράγκικα, βενετσιάνικα. Με την υποβλητική ομορφιά τους στέκονται να θυμίζουν μέρες δοξασμένες, την «ενιαία ψυχή της Ελλάδας».

Ορισμένα από τα κάστρα έχουν χτιστεί στη θέση αρχαιοελληνικών οχυρωμένων ακροπόλεων, λιγότερα οικοδομήθηκαν από την αρχή σε θέσεις αμυντικές, που

χρησίμευαν στους κατόχους τους. Σήμερα τα περισσότερα είναι ερειπωμένα. Στα τείχη τους, όμως, έχει γραφτεί μεγάλο μέρος της ιστορίας μας γι' αυτό και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Οι οχυρωματικοί τους περίβολοι, οι πύργοι και οι προμαχώνες δεν έχουν, βέβαια, σήμερα καμιά πρακτική αξία, αποτελούν, όμως, μνημεία της φρουριακής αρχιτεκτονικής και της «τέχνης κατασκευής» όχι μόνο του μεσαίωνα, αλλά και του 16^{ου}, 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Η ιστορική τους σημασία παραμένει σημαντική.

Τα περισσότερα από τα σωζόμενα κάστρα της Πελοποννήσου οικοδομήθηκαν από τους Φράγκους στην περίοδο που κυριαρχούσαν στον Μοριά (1205-1430). Η γεωγραφική τους θέση προσδιόρισε και τους σκοπούς, που επρόκειτο να εξυπηρετήσουν.

Το κάστρο Ανωτολική Πτεγυρά

Τα παραθαλάσσια κάστρα έπρεπε να απέχουν από τη θάλασσα τουλάχιστον 20 μ. και μέχρι 70 μ. Το πάχος του τείχους ήταν τουλάχιστον 2,30 μ. και το ύψος 9,20 μ. Το εξωτερικό τείχος του κάστρου, που ήταν αρχικά ένας

ορθογώνιος χτισμένος περίβολος, ενισχύθηκε γρήγορα με πολυάριθμους πύργους, που είχαν ύψος μεγαλύτερο από το ύψος του τείχους. Το σχήμα των πύργων ποικίλλει (ημικυκλικό, τετράγωνο, εξάγωνο, οκτάγωνο.).

Μέσα στους πύργους τοποθετούσαν τις βαλλιστικές μηχανές. Στο ανώτερο τμήμα του τείχους ήταν ο διάδρομος κυκλοφορίας των πολεμιστών και οι τοξοθυρίδες. Πολλές φορές έξω από το τείχος κατασκευαζόταν προτείχισμα, χαμηλότερο σε ύψος. Μεταξύ τείχους και προτειχίσματος συνήθως συνωστίζονταν οι γύρω από την πόλη πληθυσμοί της υπαίθρου. Η περιφερειακή τάφος, με βάθος ίσο ή λίγο μεγαλύτερο από τα θεμέλια των τειχών (η διώρυγα και η φόσσα των Βυζαντινών), αποτελούσε την πρώτη άμυνα. Οι πύλες της εισόδου του κάστρου βρίσκονταν μεταξύ δύο ισχυρών πύργων, με θυρόφυλλα ενισχυμένα με σίδηρο. Μπροστά στην είσοδο κατασκευαζόταν πολλές φορές ανασυρόμενη γέφυρα.

Στο εσωτερικό του τείχους κατασκευαζόταν συχνά δεύτερο τείχος, επίσης με πύργους, το οποίο έδινε τη δυνατότητα της τελευταίας άμυνας. Οι πύργοι είχαν ιδιαίτερη είσοδο, από το εσωτερικό της πόλης και όχι από τις επάλξεις του τείχους. Είχαν προεξοχές που οι Βυζαντινοί τις ονόμαζαν «τοξοβολικούς εξώστες» και υπήρχαν μεταξύ τους κενά για να ρίχνονται στους εχθρούς ζεματιστό νερό ή λάδι και λιωμένο μολύβι. Συμπλήρωμα απαραίτητο του κάστρου ήταν οι δεξαμενές και οι αποθήκες τροφίμων και εφοδίων. Στο κάστρο έμενε μόνιμη φρουρά και στο Βυζάντιο την επίβλεψη είχε ειδικός αξιωματούχος, ο δομέστιχος των τειχών.

Η μεγαλύτερη κατασκευαστική δραστηριότητα παρατηρήθηκε τον 13^ο αιώνα. Η ιστορία του φραγκικού πριγκιπάτου της Αχαΐας συνδέεται άρρηκτα με τα κάστρα. Αναγκασμένοι να ζήσουν σε ένα ξένο και όχι φιλικό περιβάλλον, στο οποίο ήθελαν να επιβληθούν, μακριά από τις πατρίδες τους, οι Φράγκοι ιππότες οχυρώθηκαν πίσω από τα κάστρα με τα οποία συνέδεσαν την τύχη τους. Τα κάστρα αποτέλεσαν τις οχυρωμένες κατοικίες των φράγκων ηγεμόνων, που αποτελούν ιδιοκτησίες τους και στις οποίες κληρονομικό δικαίωμα είχαν οι απόγονοί τους. Τα κάστρα αυτά χτίστηκαν είτε στη θέση αρχαίων ελληνικών ακροπόλεων είτε παλιότερων

βυζαντινών κάστρων, στα οποία έγιναν επισκευές και προσθήκες. Πολλά οικοδομήθηκαν από την αρχή σε εξέχουσες θέσεις από τις οποίες οι άρχοντες μπορούσαν να ελέγχουν τη γύρω περιοχή, να κρατούν τους ντόπιους σε υποταγή και να προβάλλουν αντίσταση στους επιτιθέμενους εχθρούς είτε από τη στεριά είτε από τη θάλασσα. Γι' αυτό και υπήρξαν κέντρο ανταγωνισμού και πολλαπλών επιθέσεων. Η Φραγκοκρατία εξάλλου στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Πελοπόννησο «στάθηκε με τα κάστρα της».

Πρότυπο στην κατασκευή των κάστρων υπήρξαν τα αντίστοιχα της Δύσης, που είχαν όχι μόνο στρατιωτική σημασία, αλλά και πρακτική χρήση. Τα κάστρα, βέβαια, στην Πελοπόννησο υπολείπονται πολύ από τα δυτικά τόσο σε κατασκευαστικές λεπτομέρειες όσο και σε διακοσμητικό πλούτο. Είναι οικοδομήματα, που χτίστηκαν γρήγορα χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις για ανέσεις. Τα περισσότερα ανήκουν στον τύπο του απλού ορεινού κάστρου.

Οι Βενετοί, τόσο κατά την πρώτη όσο και κατά τη δεύτερη περίοδο της Βενετοκρατίας επισκεύασαν επεξετείναν και ενίσχυσαν όσα από τα κάστρα μπορούσαν να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους ή οχύρωσαν νέες θέσεις ανάλογα με τις νέες ανάγκες της πολεμικής που διαμορφώνονταν. Τα οχυρωματικά έργα των Βενετών με επιβλητικές διαστάσεις και προσεγμένη κατασκευή προκαλούν μέχρι σήμερα τον θαυμασμό. Σκοπός τους ήταν η υπεράσπιση σημαντικών για τα συμφέροντα της Βενετίας θέσεων. Όσα κάστρα ήταν απομακρυσμένα από τη θάλασσα τα άφησαν στην τύχη τους.

Η ιστορία της Κορώνης κυρίως βασίζεται στην αρχιτεκτονική του φρουρίου. Το πρώτο Βυζαντινό κάστρο καταλαμβάνει το σημερινό εσωτερικό μέρος.

Η θέση του απλού φρουρίου στην μικρή εξοχή της χερσονήσου είναι ιδιαίτερης σημασίας. Το παλιότερο τμήμα του κάστρου που διατηρείται είναι αυτό που χωρίζει τα δύο κλειστά μέρη. Χτισμένο από ετερογενή σύνθεση λίθων και τεμαχίων οι κίονες (στήλες) καλύπτονται από μάρμαρα.

Το τμήμα του εξωτερικού δυτικού μέρους της πύλης χτίστηκε από υλικά οικοδομικά τεμάχια που φτάνουν στο ύψος των 8 ποδιών.

Η πύλη είναι τοποθετημένη σε ένα μεγάλο τετράγωνο πυλώνα που προεξέχει μπροστά από την αυλαία και έχει ύψος 50 πόδια.

Μια καμάρα οδηγεί σε ένα ψηλό στενό πέρασμα.

Το εσωτερικό μέρος της κατασκευής είναι λίθινο με τετράγωνα και ορθογώνια οικοδομικά υλικά προσεχτικά τοποθετημένα σε δυνατή ασβεστόκολλα.

Ανατολικά της εισόδου το πρόχωμα είναι λεπτό και το διαπερνούν πολεμίστρες. Το βόρειο μέρος αποτελείται από δύο στρογγυλές επάλξεις τοποθετημένες σε διαφορετικά επίπεδα.

Ο τοίχος δίπλα στον χαμηλό πύργο είναι κατακόρυφος αλλά στο συνολικό μέρος παίρνει τεράστια κλίση.

Πίσω από το φρούριο υπάρχει ένας χαμηλό προμαχώνας με βαθιές τρύπες τουφεκιών. Σε απόσταση 30 μέτρων υπάρχει ένα χαντάκι και πιο πίσω θόλος χτισμένος με πλίνθους. Οι εξωτερικοί του τοίχοι αποτελούνται από ορθογώνια τούβλα, ενώ μεγάλες πέτρες άμμου χρησιμοποιήθηκαν στους τοίχους των προχωμάτων του θόλου των δωματίων και των στηλών.

15 πόδια από το έδαφος οι τοίχοι έρχονται σε μια ευθεία ως την κορυφή του θόλου.

Ο μεγάλος κλιτός που αποτελείται από τραχιές πέτρες και έχει γωνία 50 έχει έκταση ίση με αυτή του δυτικού τελειώματος του φρουρίου. Ένας εσωτερικός τοίχος υπάρχει γύρω από την κορυφή που συνορεύει με τρεις τετράγωνους πυργίσκους που προεξέχουν από τα κατηφορικά σημεία του σημεία. Μεταξύ του πρώτου και δεύτερου πυργίσκου υπάρχει μια δεξαμενή που επικοινωνεί με το υδραγωγείο.

Από ότι απόμεινε από την πρόσφατη κατασκευή, φαίνεται πως οι εξοχές της άκρης της χερσονήσου, αποτελούσαν εξέδρα για πλατφόρμα πυροβολικού. Σήμερα το πρόχωμα του επάνω μέρους είναι απομονωμένο τμήμα.

ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΑ ΚΑΣΤΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Θέλοντας να μιλήσουμε για τα Βενετσιάνικα κάστρα στην Ελλάδα, είναι νομίζω ανάγκη να διευκρινίσουμε, αμέσως τώρα, δύο πράγματα:

1. ότι αυτά αποτελούν μία μόνο από τις κατηγορίες κάστρων που υπάρχουν στην Ελλάδα, και,
2. ότι βενετσιάνικα κάστρα δεν υπάρχουν, βέβαια στη Βενετία.

Η πρώτη διευκρίνιση αποσκοπεί στο να καταστήσει σαφές ότι αναφερόμαστε σε κάστρα μίας ορισμένης ιστορικής περιόδου, σε κάστρα που παρουσιάζουν ορισμένα κοινά γνωρίσματα, διαφορετικά από άλλα, άλλης π.χ. εποχής όπως τα βυζαντινά ή τα φραγκικά. Τα γνωρίσματά του μπορούν, συγκριτικά θεωρούμενα ως προς τα γνωρίσματα μίας άλλης κατηγορίας, να μας οδηγήσουν στην εξαγωγή και διατύπωση συμπερασμάτων σχετικά με την εξέλιξη π.χ. της πολεμικής τέχνης, ή της τεχνικής, ή και της πολεοδομίας μίας εποχής. Αποσκοπεί και σε κάτι άλλο η πρώτη αυτή διευκρίνιση. Αποσκοπεί στο να τονίσει, έμμεσα ίσως, ότι υπάρχουν στην Ελλάδα και πολλές άλλες κατηγορίες κάστρων, που συνιστούν σαν σύνολο, ένα μνημειακό πλούτο πρώτης τάξης, η προσεκτική μελέτη του οποίου θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε μία σειρά εκτάκτως ενδιαφερόντων συμπερασμάτων.

Όσο για τη δεύτερη διευκρίνιση, ότι δηλαδή «βενετσιάνικα κάστρα δεν υπάρχουν στη Βενετία» σκοπό έχει να τονίσει κάτι που συχνά παραγνωρίζεται ή μάλλον δεν συνειδητοποιείται αρκετά και που τονιζόμενο φανερώνει την ιδιαίτερη σημασία που έχουν τα μνημεία αυτής της κατηγορίας. Έχει δηλαδή σκοπό να μας θυμίσει πως τα βενετσιάνικα κάστρα είναι χτισμένα στις πρώην βενετσιάνικες κτήσεις και ότι αυτές υπήρχαν κυρίως κατά μήκος της Αδριατικής και του Ιονίου, στις ακτές της Πελοποννήσου, στην Κρήτη και την Κύπρο. Μ' άλλα λόγια ότι στη χώρα μας υπάρχει ένα μεγάλος αριθμός τέτοιων κάστρων και, μάλιστα, επιβλητικών συχνά διαστάσεων και ότι έτσι η μελέτη τους μπορεί και πρέπει να γίνει εδώ, ή πάντως, πολύ περισσότερο εδώ και πολύ λιγότερο δυτικά της

Αδριατικής και του Ιονίου. Πιστεύω πως το γεγονός αυτό δίνει μια ιδιαίτερη πια ποιότητα στα μνημεία αυτά, που πολλές φορές κινδυνεύουν από την έλλειψη κατανόησης αυτής ακριβώς της σημασίας τους.

Το λατινικό *Castrum* και το υποκοριστικό του *Castellum* έχουν περάσει και έχουν γίνει δεκτά στη γλώσσα μας, εδώ και αρκετούς αιώνες. Έτσι σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη κάστρο, αλλά και τη λέξη καστέλι, διατηρώντας μάλιστα τη μεταξύ τους εννοιολογική διαφορά μεγέθους και εννοώντας μ' αυτές τις οχυρωματικές, τις φρουριακές γενικά κατασκευές των παλαιότερων εποχών. Κάτι παρόμοιο έχει συμβεί και στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες. Τα *Castellum* έχουν μεταφερθεί και εκεί – όπως άλλωστε είναι και λογικότερο – και έχουν μεταβληθεί σε *Chateau* ή *Castello* ή *Castle*, ανάλογα με τη γλώσσα, ενώ στα γερμανικά χρησιμοποιείται κυρίως ο όρος *Burg*, που διατηρεί ακόμη εμφανή τα στοιχεία συγγενείας του προς τον ελληνικό Πύργο. Πρέπει ωστόσο να παρατηρηθεί ότι παρ' όλη την κοινή τους καταγωγή, οι όροι *Chateau*, *Castello* και *Castle* δεν έχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο προς το δικό μας κάστρο, και τούτο γιατί στη δυτική Ευρώπη οι όροι αυτοί, από τη μεσαιωνική κυρίως εποχή και πέρα, αναφέρονται όλο και περισσότερο – πράγμα που τελικά καθιερώνεται – στις οχυρωμένες κατοικίες-πύργους των φεουδαρχών και των ηγεμόνων. Ο όρος μάλιστα εξακολούθησε να έχει την ίδια σημασία και μετά την Αναγέννηση μέχρι τον 18^ο αιώνα και 19^ο αιώνα, έστω και αν στο μεταξύ η κατοικία-πύργος του ηγεμόνου έχασε τον φρουριακό της χαρακτήρα και προσέλαβε περισσότερο τον χαρακτήρα ανακτόρου, στο οποίο διατηρούνται βέβαια και μερικά διακοσμητικά, μάλλον στοιχεία των παλαιότερων οχυρωματικών κατασκευών. Έτσι για τα μεγαλύτερα οχυρωματικά έργα, για τα τείχη που περιβάλλουν τις μεσαιωνικές και τις μεταγενέστερες πόλεις, χρησιμοποιείται ο όρος φρούριο σε μας ή *Fortezza*, *Fortress* κ.λπ. στην Ευρώπη. Το γεγονός άλλωστε ότι για μας ο όρος φρούριο είναι περισσότερο δόκιμος, εξηγεί και την παρουσία του στον τίτλο του Ινστιτούτου μας, παρ' όλο ότι ο όρος κάστρο χρησιμοποιείται πολύ ευρύτερα.

Βέβαια εδώ στην Ελλάδα ή έννοια της φεουδαρχικής κατοικίας δεν υπάρχει. Έτσι θα είμαστε ίσως πιο δικαιολογημένοι αν δεν χρησιμοποιούσαμε και τόσο συχνά τον όρο κάστρο, δεδομένου ότι τα μόνα πραγματικά – μ' αυτήν την έννοια – κάστρα που υπάρχουν στη χώρα μας είναι φραγκικά, γιατί αυτά πραγματικά αποτελούσαν ιδιοκτησίες και κατοικίες κληρονομικών αρχόντων-φεουδαρχών. Τα υπόλοιπα, και μάλιστα τα βενετσιάνικα, είναι πολύ περισσότερο φρούρια και πολύ λιγότερο κάστρα. Από αυτή λοιπόν την άποψη θα ήταν πολύ πιο σωστό αν η σημερινή ομιλία είχε τίτλο «Τα βενετσιάνικα φρούρια στην Ελλάδα» αντί «Τα βενετσιάνικα κάστρα στην Ελλάδα». Αλλά είναι γνωστό πως ο λαός που δημιουργεί τη γλώσσα και τους κανόνες της και δίνει στις λέξεις έννοιες, ο ίδιος λαός και η ίδια γλώσσα φυσικά τους καταστρατηγεί και δημιουργεί ηθελημένα ή όχι γεγονότα τετελεσμένα και αναντίρρητα. Ο λαός ονομάζει κάστρο το φρούριο του Ηρακλείου της Κρήτης, ένα δηλαδή από τα πιο μεγάλα και τα πιο επιβλητικά και τα πιο ονομαστά βενετσιάνικα οχυρωματικά έργα. Και ο θαυμασμό για το έργο και την ισχύ του είναι τέτοιος που η πόλη ονομάζεται απλώς το Κάστρο και οι κάτοικοι λέγονται Καστρινοί. Λέγοντας λοιπόν βενετσιάνικα κάστρα, θα πρέπει να ξέρουμε ότι εννοούμε βενετσιάνικα φρούρια, δηλαδή φορτέτσες, κατασκευές οχυρωματικές που χτίστηκαν από τη Βενετία για την υπεράσπιση μίας πόλεως ή μιας σημαντικής θέσεως, που ανήκαν στη Βενετία και όχι σε κληρονομικούς βενετσιάνικους άρχοντες και που εδιοικούντο από τους βενετσιάνους πρεβεδούριους, δηλαδή επί θητεία, όπως θα λέγαμε σήμερα, δημοσίους λειτουργούς.

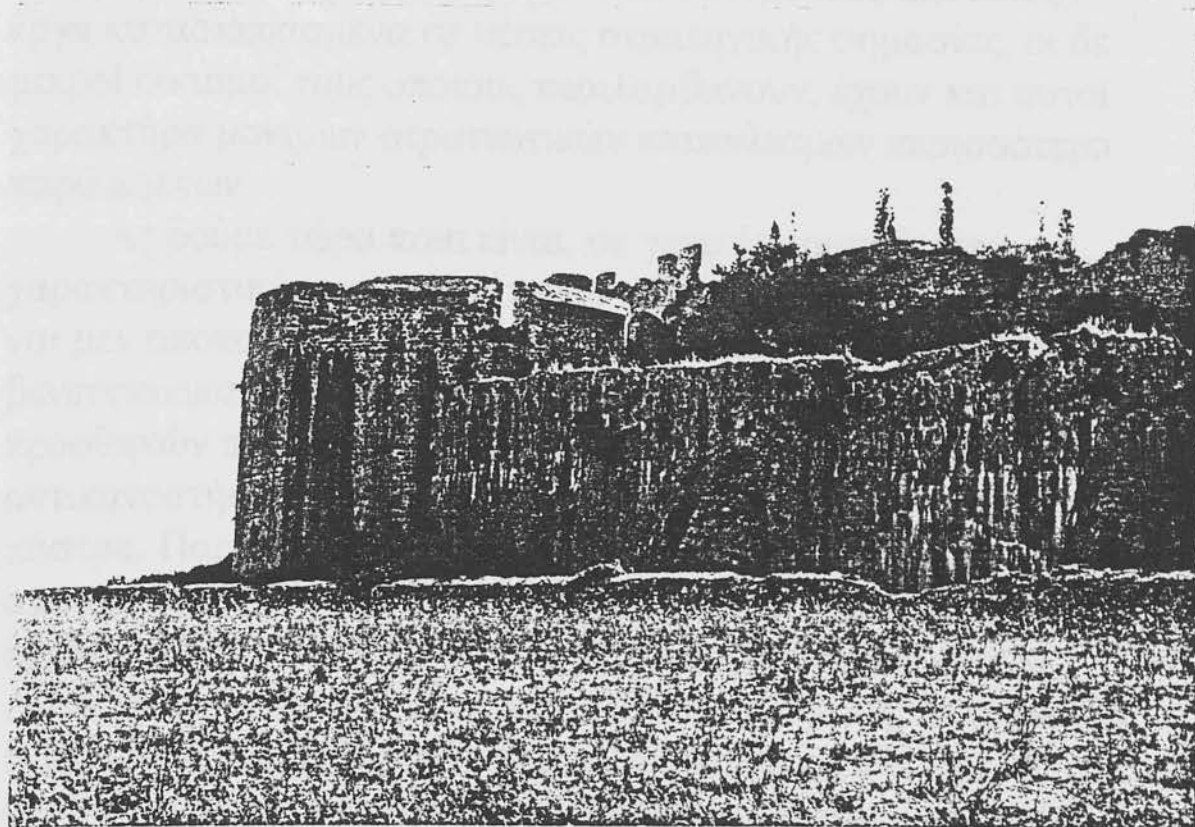
Η Βενετία υπήρξε, όπως είναι γνωστό, ένας από τους κυριότερους εταίρους της μοιραίας εκείνης τέταρτης σταυροφορίας, που στα 1204 κατέλυσε τη Βυζαντινή αυτοκρατορία και δημιούργησε τις φραγκικές ηγεμονίες στην Ελλάδα. Από την υπόθεση αυτή, που δεν είχε βέβαια και πολύ σχέση με την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων η Βενετία φρόντισε να ωφεληθεί όσο μπορούσε περισσότερο, κρατώντας για τον εαυτό της τα ελληνικά νησιά και τις παράλιες πόλεις. Επρόκειτο για τα εδάφη εκείνα που της εξασφάλιζαν άνετη κίνηση στη θάλασσα και βάσεις-σταθμούς που θα έκαναν

εύκολο και σχετικά ακίνδυνο το ταξίδι από τη Μητρόπολη προς την Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο. Και όσο μεν τα φρακτικά κρατίδια που ιδρύθηκαν στην Πελοπόννησο και την Ηπειρωτική Ελλάδα διατηρούσαν κάποια ισχύ, που μαζί με την επανιδρυθείσα αυτοκρατορία και τα Βυζαντινά δεσποτάτα του Μιστρά και της Ηπείρου, αποτελούσαν ένα σημαντικό οπωσδήποτε εμπόδιο στην εξάπλωση του τουρκικού κινδύνου, η Βενετία θα μπορούσε να αισθάνεται σχετικά εξασφαλισμένη. Η κατοχή ολόκληρης της Κρήτης και ορισμένων ναυτικών σταθμών στην Ελλάδα (π.χ. Ναύπλιο, Χαλκίδα, Κορώνη, Μεθώνη, Κέρκυρα) ήταν αρκετά, ώστε το εμπόριο να διεξάγεται άνετα και να αποδίδει μεγάλα κέρδη. Αλλά, δυστυχώς, γρήγορα έγινε σαφές ότι ο τουρκικός κίνδυνος δεν θα μπορούσε εύκολα ν' αναχαιτισθεί και ότι αργά ή γρήγορα, τα βενετσιάνικα εδάφη θα εδέχοντο την επίθεση. Το πράγμα έγινε τραγικά αισθητό στον 15^ο αιώνα, προς τα τέλη του οποίου η Βενετία υπέστη ορισμένες οδυνηρές πραγματικά απώλειες, όπως της Χαλκίδας, της Κορώνης, της Ναυπάκτου κ.λπ. Από εκεί και έπειτα το ταξίδι προς την Ανατολή εξαρτάται από την κατοχή των Επτανησίων και της Κρήτης. Την Κρήτη θα την κρατήσει ως τα 1669, ενώ τα Επτάνησα θα μείνουν βενετσιάνικα ως την πτώση της ίδιας της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, ως τα 1779.

Σ' όλο αυτό το διάστημα, από τον 13^ο μέχρι τον 18^ο αιώνα η Βενετία ενίσχυε τις υπάρχουσες οχυρώσεις των πόλεων που είχε καταλάβει, τις επισκεύαζε μετά από υποθέσεις που είχαν υποστεί ή σεισμούς, έχτιζε νέα επιβλητικά φρούρια, προσάρμοζε τα υπάρχοντα στην εξελισσόμενη πολεμική τακτική. Έτσι ένα πλήθος βενετσιάνικων στρατιωτικών κατασκευών απλώνεται σε ολόκληρη τη δυτική Ελλάδα, τα νησιά του Ιονίου και την Κρήτη, ενώ πολλά άλλα υπάρχουν ή υπήρχαν σκορπισμένα στην υπόλοιπη χώρα. Παίρνοντας ορισμένα παραδείγματα από αυτά και περιγράφοντάς τα, θα προσπαθήσω με συντομία να επισημάνω ορισμένα χαρακτηριστικά τους, να προβώ σε κάποια στοιχειώδη κατάταξη και να δείξω τη σημασία τους σαν μνημείων.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα βενετσιάνικα κάστρα που υπάρχουν στη χώρα μας διακρίνονται σε δύο μεγάλες

κατηγορίες: είναι 1. αυτά που χτίστηκαν σε ήδη γνωστές οχυρές θέσεις, πάνω στα ερείπια παλαιότερων κάστρων, βυζαντινών ή φράγκικων – μερικές φορές υπάρχοντα ακέραια βυζαντινά ή φράγκικα κάστρα άλλαξαν απλώς κύριο και προσαρμόστηκαν με διάφορες προσθήκες στις νέες ανάγκες – και 2. Αυτά που εξ αρχής χτίστηκαν από τους Βενετούς. Έτσι π.χ. στα Επτάνησα, στη Χαλκίδα, στο Ναύπλιο, οι Βενετοί χρησιμοποίησαν κάστρα που ήδη υπήρχαν και τα επεξέτειναν ή τα προσάρμοσαν γενικά στις ανάγκες τους, προσθέτοντας προμαχώνες, ενισχύοντας τα τείχη τους κ.λπ. Στην Κρήτη, αντίθετα, οι Βενετοί βρέθηκαν στην ανάγκη να κατασκευάσουν πολλά φρούρια, ιδίως κατά μήκος της βόρειας παραλίας του νησιού, για ν' αντιμετωπίσουν τις τουρκικές επιθέσεις.

Το κάστρο της Κορώνης

Από μία άλλη άποψη, αποστολής ή και μεγέθους θεωρούμενα, θα μπορούσαμε να τα διακρίνουμε σε κάστρα που

είχαν προορισμό να προστατεύουν μίαν ολόκληρη πόλη, ή σε κάστρα που η αποστολή τους ήταν η προστασία και η κατοχή μιας στρατηγικής σημασίας θέσεως, μικρότερες κατασκευές όπως π.χ. φυλάκια για την επιτήρηση μίας ορισμένης περιοχής και τη μετάδοση μιας επειγούσης ειδήσεως, συμπλήρωναν την αμυντική οργάνωση του νησιού, της πόλεως, της περιοχής εν γένει. Έτσι το Ηράκλειο, π.χ. ή τα Χανιά αποτελούν σωστές περιτειχισμένες πόλεις που περιβάλλονται από τείχη ισχυρότατα και σειρά ολόκληρη πρόσθετων οχυρωματικών έργων. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με την Κέρκυρα, και βεβαίως το ίδιο συνέβαινε παλαιότερα με τη Χαλκίδα και τις παλιές πρωτεύουσες της Κεφαλλονιάς και της Ζακύνθου. Αντίθετα, τα κάστρα της Γραμβούσας, της Σούδας και της Σπιναλόγκας, των τριών δηλαδή νησίδων που βρίσκονται κατά μήκος και κοντά στις βόρειες ακτές της Κρήτης, είναι φανερό πως αποτελούν έργα κατασκευασμένα σε θέσεις στρατηγικής σημασίας, οι δε μικροί οικισμοί τους οποίους περιλαμβάνουν, έχουν και αυτοί χαρακτήρα μονίμων στρατιωτικών καταυλισμών περισσότερο παρά πόλεων.

Ας δούμε τώρα ποια είναι, σε γενικές γραμμές, τα χαρακτηριστικά των παλαιότερων κάστρων, αυτών δηλαδή που ναι μεν αποκαλούμε βενετσιάνικα – και που ασφαλώς είναι βενετσιάνικα λόγω των επανειλημμένων επισκευών και προσθηκών που έχουν υποστεί – αλλά που έχουν αντικαταστήσει παλαιότερα υφιστάμενα στις ίδιες θέσεις κάστρα. Παραδείγματα του είδους αυτού μπορούμε να βρούμε στα νησιά του Ιονίου. Στην Κεφαλλονιά π.χ. σώζεται το κάστρο του Αγ. Γεωργίου, σ' έναν λόφο όχι μακριά από το Αργοστόλι. Το σχήμα του είναι μάλλον ακανόνιστο και, πάντως, δεν φαίνεται να ακολουθεί κάποιο νόμο, όπως θα δούμε να συμβαίνει σε μεταγενέστερα παραδείγματα. Εδώ το τείχος απλώς περιβάλλει το υψηλότερο σημείο του λόφου που δεσπόζει της περιοχής και είναι διαρθρωμένο σύμφωνα με τους κανόνες της παλαιότερης οχυρωματικής τέχνης, διακόπτεται δηλαδή κατά διαστήματα από προεξέχοντες πύργους που επιτηρούν και πλαγιοβάλλουν τα μεταπύργια διαστήματα και ενισχύουν τις γωνίες του τείχους. Μέσα στο κάστρο, στην περιορισμένη οπωσδήποτε επιφάνεια που περικλείει, βρίσκονται

οι κατοικίες του διοικητικού, των αξιωματικών του, ναοί, κατοικίες αρχόντων, αποθήκες δεξαμενών κ.λπ. Έξω από το κάστρο, σε ένα πλάτωμα που υπάρχει κοντά, αναπτύσσεται ο εκτός του κάστρου οικισμός. Οι κάτοικοί του θα καταφύγουν σε ώρες ανάγκες μέσα στο κάστρο, για να προφυλαχθούν και να πολεμήσουν.

Το κάστρο του Αγ. Γεωργίου υπήρχε πριν από την κατάληψη της Κεφαλλονιάς από τους Βενετούς. Υπήρχε εκεί στα χρόνια των Φράγκων ηγεμόνων Κεφαλληνίας-Ζακύνθου, των Τόκκων και των Ορσίνι, και είναι πιθανό να υπήρχε και στα χρόνια των Βυζαντινών, μία και είναι γνωστό πως η Κεφαλλονιά ήταν έδρα στρατηγού που διοικούσε το ομώνυμο θέμα. Έτσι, η σημερινή μορφή του κάστρου, παρ' όλες τις τροποποιήσεις ή τις ανακατασκευές ακόμα που αναπόφευκτα έχει υποστεί, είναι σαφώς επηρεασμένη, ως προς το γενικό σχήμα, από την προϋπάρχουσα μορφή. Γιατί είναι λογικό να σκεφθεί κανείς πως όταν εγκαταλειφθεί ένα κάστρο, ο νέος του κύριος θα το χρησιμοποιήσει αμέσως με τον ίδιο τρόπο που το χρησιμοποιούσε και ο προηγούμενος. Άρα, και αν αργότερα παρουσιάζει ελαττώματα, αν δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στις ανάγκες του, δεν θα το εγκαταλείψει, αλλά θα το προσαρμόσει, όντας είτε το θέλει είτε όχι δεσμευμένος απ' αυτό.

Το κάστρο του Αγ. Γεωργίου λειτουργούσε και σαν οχυρό και σαν διοικητικό κέντρο του νησιού μέχρι τον 18^ο αιώνα, τότε μόνο, όταν πια το αναπτυσσόμενο εν τω μεταξύ Αργοστόλι έγινε δυναμικά η πραγματική πρωτεύουσα του νησιού, το κάστρο εγκατελείφθη και έχασε τη σημασία του, ερειπώθηκε ο μέσα σε αυτό οικισμός και στη θέση του δημιουργήθηκε το νεότερο πευκοδάσος που σκέπασε τη μεσαιωνική πρωτεύουσα της Κεφαλλονιάς. Σ' αυτό σημείο, της δημιουργίας δηλαδή του πευκώνας, θα ήθελα να σταθώ λίγο και να θίξω ένα γενικότερο θέμα. Για ν' αποφύγω κάθε πιθανή παρεξήγηση θα τονίσω πως αγαπώ πολύ τα δέντρα και πως θλίβομαι που κάθε φορά χωρίς λόγο τα καταστρέφουμε, και δυστυχώς το φαινόμενο είναι συχνό. Πρέπει ωστόσο να πως η φύτευση πεύκων μέσα και έξω από τα μεσαιωνικά κάστρα μας, με τον τρόπο που γίνεται, είναι κατά τη γνώμη μου πολύ συζητήσιμη. Ένα μνημείο, το κάθε μνημείο, έχει ένα ύφος. Θέλουμε δε να ελπίζουμε πως,

τουλάχιστον στα μεταπολεμικά χρόνια, οι απόψεις των επιστημόνων γύρω από τη διατήρηση των μνημείων έχουν αρκετά προχωρήσει και πως σήμερα, η διατήρηση του ύφους ενός μνημείου ή ενός μνημειακού συνόλου θεωρείται κάτι πολύ σημαντικό, αν πραγματικά θέλουμε το μνημείο να μη μεταδίδει μόνο πληροφορίες για τους ειδικούς, αλλά και γνώση και συγκίνηση για όλους.

Αντιπαραβάλλοντας δύο φωτογραφίες του κάστρου του Αγ. Γεωργίου που τις δανείζομαι από το ωραίο βιβλίο του κ. Κοσμετάτου βλέπουμε, νομίζω χωρίς καμιά αμφιβολία, πως στη θέση ενός ισχυρού, περήφανου, αντρίκειου έργου, ενός έργου πολεμικού, έχουμε τώρα ένα υπερμεγέθες ανθοδοχείο, ή έστω, τον φράχτη ενός περιβολιού. Γιατί σίγουρα κάτι δεν πάει καλά στην κλίμακα, ή ο καστρότειχος είναι πολύ ψηλός για τα δέντρα ή τα δέντρα είναι πολύ μικρά. Σ' αυτό το θέμα όμως θα επανέλθω και πιο κάτω.

Κάτι ανάλογο με το κάστρο του Αγ. Γεωργίου συμβαίνει και στη γειτονική Ζάκυνθο. Στον απότομο λόφο που υψώνεται πίσω ακριβώς από την πόλη οι Βενετοί βρήκαν έτοιμο ένα κάστρο με την ίδια ακριβώς προΐστορία: φράγκικο πριν από τους Βενετούς, Βυζαντινό πριν από τους Φράγκους, ίσως εδώ και ελληνικό ακόμη παλαιότερα. Το σχήμα του λόφου υπαγορεύει το σχήμα του κάστρου, τα γνωρίσματα είναι τα ίδια και οι προσθήκες και οι τροποποιήσεις είναι φανερές: είναι οι επάλληλοι προμαχώνες για τα κανόνια που εν τω μεταξύ αντικατέστησαν τα τόξα. Από την κάτοψη μπορούμε να αντιληφθούμε τη μορφή και τη συγκρότηση όχι μόνο του κάστρου, αλλά και της πόλεως που υπήρχε εκεί μέσα, μίας τυπικής μεσαιωνικής πόλεως, με στενούς και δαιδαλώδεις δρόμους, χωρίς σχεδόν ελεύθερους χώρους, χωρίς δυνατότητα επεκτάσεως. Όπως στην Κεφαλλονιά έτσι και εδώ ο νεότερος παράλιος οικισμός θα αναπτυχθεί δυναμικά και θα υποκαταστήσει την οχυρωμένη πόλη, μόνο που η μικρή απόσταση του κάστρου από την ακτή θα κάνει ευκολότερη την ανάπτυξή του ήδη από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο λίγα ερείπια απέμειναν από την πόλη του κάστρου, σήμερα ο πευκώνας που και εδώ έχει δημιουργηθεί έχει καλύψει τα πάντα, αλλά έχει καλύψει και το ίδιο το τείχος,

γιατί η αναδάσωση έγινε και μέσα και έξω από το κάστρο. Έτσι, ουσιαστικά το κάστρο δεν υπάρχει, και η πόλη έχει χάσει ένα σημαντικό μέρος της φυσιογνωμίας της, ή διαφορετικά, ένα σημαντικό μέρος της ιστορικής της μνήμης.

Διερωτώμαι κατά τι το έργο της αναδασώσεως της πλαγιάς θα ήταν λιγότερο καλό, αν γινόταν με τρόπο που το κάστρο να εξακολουθεί να φαίνεται.

Αλλά για να ξαναγυρίσουμε στο κύριο θέμα μας, αυτό που ήδη μπορούμε να συμπεράνουμε είναι πως πολλοί ελληνικοί οικισμοί περιτειχισμένοι από παλαιότερες εποχές, εξακολούθησαν τη ζωή τους και κάτω από τη βενετσιάνικη κυριαρχία μέσα στα τείχη και στις ίδιες θέσεις, ως τη στιγμή που οι σχετικά καλές γενικές συνθήκες ασφαλείας και οι ανάγκες μίας άλλης πια εποχής, είχαν σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψή τους προς χάριν άλλων, γειτονικών, αλλά ελεύθερα αναπτυσσόμενων οικισμών. Η μελέτη των μέσα σ' αυτά τα κάστρα οικισμών και η αντιπαραβολή τους προς τους οικισμούς που αναπτύχθηκαν έξω από αυτά, νομίζω πως θα μπορούσε να αποδώσει ενδιαφέροντα συμπεράσματα γύρω από την ιστορία της πολεοδομίας στην Ελλάδα. Από την άποψη πάλι της φρουριακής αρχιτεκτονικής μπορούμε να πούμε πως βρισκόμαστε μπροστά σε μορφές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λόγω ακριβώς των διαφόρων εποχών στοιχείων, τα οποία διασώζονται σ' αυτά – πράγμα που επίσης θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα – ενώ συγχρόνως το ίδιο αυτό γεγονός δημιουργεί και πολλά προβλήματα. Το θέμα αυτό της μέσα δηλαδή σε μία καθορισμένη περίμετρο αναπτύξεως ενός οικισμού, έχει πολύ γενικότερο ενδιαφέρον και συχνά συνδέεται με το θέμα των βενετσιάνικων οχυρώσεων στην Ελλάδα.

Θα προσπαθήσουμε να το δούμε κάπως εκτενέστερα στην Κέρκυρα, που διαθέτει, όπως είναι γνωστό, ένα τα πιο μνημειώδη και τα πιο ενδιαφέροντα φρουριακά συγκροτήματα στη χώρα μας. Εδώ έχουμε πάλι την περίπτωση του κάστρου που προϋπάρχει της βενετσιάνικης κατακτήσεως. Είναι το λεγόμενο «παλαιό φρούριο», η παλιά δηλαδή βυζαντινή ακρόπολη, που χτισμένη στη βραχώδη και φυσικά οχυρή χερσόνησο, αποτελεί το παλαιότερο οχύρωμα, αλλά και που δεν

μπορούσε να περιλάβει από ένα σημείο και πέρα, την ολόενα αναπτυσσόμενη πόλη, ένα δεύτερο μεγάλο φρούριο το «νέο φρούριο» χτισμένο από τους Βενετούς κοντά στο λιμάνι, αποτελεί μαζί με το προηγούμενο τα δύο όρια ανάμεσα στα οποία μπορεί να αναπτυχθεί ο έξω από τα τείχη οικισμός. Τελικά, όταν αυτός ο έξω από τα τείχη οικισμός εξελίχθηκε σε πόλη ξεχωριστής σημασίας, όταν δηλαδή θα αντιστραφούν οι όροι και αντί να είναι προσαρτημένος στα φρούρια, θα γίνουν τα φρούρια τα απαραίτητα εξαρτήματα, τότε ένα νέο οχύρωμα, το τείχος της πόλεως, θα κατασκευαστεί για να συμπεριλάβει ολόκληρο τον οικισμό και να συνδέσει τα δύο κάστρα σε ένα ενιαίο, ισχυρό και μνημειώδες φρουριακό συγκρότημα. Η Κέρκυρα θα αναπτυχθεί πια μέσα σε αυτή την κλειστή περίμετρο, που θα παραμείνει οριστικά ως τον 19^ο αιώνα, οπότε και θα διασπαστεί. Δεν θα περιγράψω την πόλη της Κέρκυρας, γιατί δεν είναι αυτό το θέμα μου, είναι άλλωστε πολύ γνωστό το μεγάλο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει και σαν σύνολο και σαν συνιστώσες μονάδες. Αυτό που εδώ θέλω κυρίως να τονίσω είναι η διαφορετική μορφή των οχυρωματικών έργων, η μορφή του τείχους ειδικά, σχετικά με ότι είδαμε ως τώρα. Είναι σαφές ότι εδώ έχουμε μίαν άλλη εντελώς αντίληψη.

Τα τοπογραφικά δεδομένα λαμβάνονται φυσικά υπόψη, αλλά εντάσσονται σ' ένα γενικό και προσχεδιασμένο πρόγραμμα που έχει χωρίς αμφιβολία τα χαρακτηριστικά ενός τεχνικού έργου, και μάλιστα μεγάλης κλίμακας. Το τείχος, ασύγκριτα παχύτερα τώρα, για να μπορεί ν' αντέχει στον κανονιοβολισμό, οι πύργοι, οι προμαχώνες, οι τάφροι, χαράσσονται με μέθοδο θα έλεγα επιστημονική, με βάση τα δεδομένα της πυροβολικής, δηλαδή τις γωνίες βολής, την αλληλοϋποστήριξη των διαφόρων τμημάτων του τείχους, την αποφυγή δημιουργίας απυρόβλητων ζωνών ή σημείων κ.λπ. Η οχυρωματική μ' άλλα λόγια δεν είναι πια μία εμπειρική μάλλον τέχνη, αλλά είναι κλάδος της αρχιτεκτονικής με ειδικό αντικείμενο και με ειδικές μεθόδους. Είναι γνωστό εξάλλου ότι την εποχή αυτή έχουμε και σπουδαίους αρχιτέκτονες και μηχανικούς που εκπονούν τα σχέδια των οχυρώσεων,

αποστέλλονται επί τόπου για τη μελέτη και την επίβλεψή τους και εισηγούνται στην κυβέρνηση σχετικά με τα αναγκαία έργα.

Απ' όσα είπαμε ήδη για την Κέρκυρα προκύπτει ότι το φρουριακό της συγκρότημα ανήκει και στις δύο κατηγορίες βενετσιάνικων κάστρων που ξεχωρίσαμε στην αρχή: υπάρχει δηλαδή εκεί το παλιό, διατηρημένο και μετασχηματισμένο κάστρο, καθώς και οι νέες, εξαρχής μελετημένες και σχεδιασμένες οχυρώσεις.

Σήμερα βέβαια τα περιμετρικά τείχη δεν σώζονται παρά σε μερικά σημεία. Σώζονται όμως, ευτυχώς, τα δύο μεγάλα κάστρα της, και ευτυχώς, επίσης, σώζεται η πολεοδομική και αρχιτεκτονική μορφή του ιστορικού πυρήνος της πόλεως στο μεγαλύτερό του μέρος και μπορεί έτσι να μελετηθεί η επίδραση της κλειστής περιμέτρου για την οποία μιλήσαμε, πώς σε αυτόν.

Η Κέρκυρα είναι μία μόνο από τις περιτειχισμένες από τους Βενετούς πόλεις. Θα αναφέρω μία άλλη περιτειχισμένη ελληνική πόλη, τα οχυρώματα της οποίας ανήκουν επίσης σε διάφορες εποχές, και στους Βενετούς. Την αναφέρω για δύο λόγους: πρώτον για να αντιληφθούμε καλύτερα πως περίπου θα ήταν, με τι περίπου θα έμοιαζε μία τέτοια πόλη και δεύτερον, γιατί πρόκειται για μία εικόνα που δεν υπάρχει πια. Αναφέρομαι στη Χαλκίδα, αλλά σε μία μορφή εντελώς διαφορετική από τη σημερινή, όπως φαίνεται σε μια σπάνια φωτογραφία που είχε την καλοσύνη να μου παραχωρήσει η συνάδελφος κ. Καίτη Διαλεισμά. Η φωτογράφιση έχει γίνει στα τελευταία χρόνια του περασμένου αιώνα όταν σωζόταν ολόκληρο το τείχος, καθώς και το κομψότατο φρούριο της γέφυρας και η πόλη διατηρούσε ακόμη τη μεσαιωνική της μορφή, μία μορφή που προέκυπτε άλλωστε από την πολυτάραχη μεσαιωνική της ιστορία και της έδινε ένα ύφος απόλυτα προσωπικό και ιδιαίτον. Είναι φανερό πως δύσκολα καταλαβαίνει κανείς γιατί ο χαρακτήρας αυτός έπρεπε να αφανιστεί τόσο ολοκληρωτικά, γιατί έπρεπε να ξεχάσει η Χαλκίδα το παρελθόν της, το τόσο ηρωικό άλλωστε, τη σημασία της και τον ρόλο της στη μεσαιωνική ελληνική ιστορία. Επιτέλους γιατί έπρεπε να γκρεμιστεί ακόμη και το φρούριο της γέφυρας, ένα μοναδικό για την Ελλάδα και ένα σπάνιο γενικά μνημείο, γεμάτο από ιστορία, θρύλους και παραδόσεις.

Φοβούμαι πως όταν ο Miller ονομάζει την κατεδάφισή του πράξη βανδαλισμού, δεν έχει καθόλου άδικο.

Ας συνεχίσουμε όμως τώρα την εξέταση των βενετσιάνικων κάστρων της δεύτερης κατηγορίας, αυτών δηλαδή που χτίστηκαν από τους Βενετούς σύμφωνα με τους κανόνες της νεότερης οχυρωματικής, του 16^{ου} και του 17^{ου} κυρίως αιώνας, ένα δείγμα των οποίων είδαμε ήδη στο εξωτερικό τείχος της Κέρκυρας.

Τα κυριότερα κάστρα αυτής της κατηγορίας βρίσκονται στην Κρήτη και πρόκειται, γενικά για έργα μεγάλης κλίμακας και επιβλητικής ισχύος. Το Ηράκλειο, το Κάστρο ή ο Χάνδακας, είναι ασφαλώς το σημαντικότερο από αυτά. Τα τείχη του φρουρίου περιβάλλουν ολόκληρη την πόλη καθώς και το λιμάνι, που προστατεύεται από ένα ισχυρότατο επιθαλάσσιο προμαχώνα, ένα ανεξάρτητο σχεδόν φρούριο, τον μεγάλο Κούλε, όπως τον ονομάζουν εκεί. Το φρούριο αυτό, σώζεται ευτυχώς, σε πολύ καλή κατάσταση. Γύρω από το τείχος, που ενισχύεται κατ' αποστάσεις από ισχυρότατους προεξέχοντες προμαχώνες, με ιδιαίζοντα μάλιστα σχήματα, υπάρχει ένυδρη τάφος και έξω από αυτήν υπάρχουν και άλλα τείχη και προμαχώνες μικρότεροι, που δημιουργούν αλληπάλληλες γραμμές αμύνης. Για όλα αυτά άλλωστε θεωρήθηκε το κατ' εξοχήν «κάστρο» και πήρε αυτό το όνομα και για αυτό άντεξε στις τουρκικές επιθέσεις και έπεσε – τελευταίο βενετσιάνικο οχυρό της Κρήτης – στα 1669. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσει κανείς εδώ είναι τα πολύπλοκα, μικόγραμμα σχήματα των προμαχώνων και η έντονη γεωμετρικότητα του όλου συγκροτήματος, πράγμα που το κάνει να διαφέρει τελείως από τα παλαιότερα κάστρα που είδαμε προηγουμένως.

Τη γεωμετρικότητα αυτή στη χάραξη των τειχών, κάτι που λίγο διαφέρει από την απόλυτη σχεδόν συμμετρία, θα τη δούμε ακόμη πιο έντονη στο κάστρο των Χανίων. Περιβάλλεται και αυτή από ένυδρη τάφο και περικλείει και το λιμάνι – χωρούσε 40 γαλέρες, όπως μας πληροφορεί το σχέδιο – το στόμιο του οποίου έκλεινε με αλυσίδα. Υπενθυμίζω πως κάτι παρόμοιο συνέβαινε και στο Ναύπλιο. Σημειώνω τέλος εδώ και την ύπαρξη ενός Castello Vecchio στο κέντρο της πόλεως, που η

μορφή θα θυμίζει τα προγενέστερα κάστρα και που πιθανότατα έχει βυζαντινή προέλευση.

Από το κάστρο των Χανίων σήμερα σώζονται λίγα πράγματα, ενώ αρκετά καλά σώζεται ευτυχώς το κάστρο του Ηρακλείου.

Η απαρίθμηση όλων των βενετσιάνικων κάστρων που υπάρχουν στην Ελλάδα δεν είναι ατυχώς δυνατή στα χρονικά όρια μιας ομιλίας. Θα περιοριστώ στο να αναφέρω δύο ακόμη ιδιαίζουσες μορφές επτανησιακών κάστρων, της Άσσου και της Λευκάδας, καθώς και το κάστρο της Σπιναλόγκας που αποτελεί ένα παράδειγμα κάστρου με προορισμό την προστασία μίας θέσεως και όχι μίας πόλεως, όπως τα άλλα μεγάλα κρητικά κάστρα.

Πιστεύω, πραγματικά, πως και καθ' αυτά, αλλά και σε σχέση με τους οικισμούς που, όπως είπαμε, κατά κανόνα περικλείουν, έχουν μία εντελώς ιδιαίτερη σημασία. Μας δίνουν κατά τον σαφέστερο τρόπο την εικόνα της οργανώσεως και της ζωής των οικισμών αυτών, ενώ καθ' αυτά αποτελούν ίσως τα πιο σημαντικά και τα πιο ενδιαφέροντα δείγματα της τεχνικής της εποχής τους και μας διδάσκουν συγχρόνως για την εξέλιξη της φρουριακής αρχιτεκτονικής. Και είναι φανερό πως αυτή η φρουριακή αρχιτεκτονική ήταν μία εξαιρετικά ανεπτυγμένη τέχνη, αφού άλλωστε ήταν τόσο απαραίτητη.

Ίσως θα πρέπει εδώ να εξηγήσω γιατί χρησιμοποιώ συνεχώς τον όρο «φρουριακή αρχιτεκτονική», ενώ συγχρόνως αποκαλώ τα κάστρα αυτά έργα της τεχνικής της εποχής τους διακεκριμένα. Αλλά, χωρίς αμφιβολία, πρόκειται για έργα που έχουν κατασκευαστεί πολύ πριν εμφανιστεί το χάσμα ανάμεσα στην τεχνική και την αρχιτεκτονική, πράγμα που πολύ εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει μελετώντας αυτά τα ίδια κάστρα. Θα δει τότε πως οι κλειστές και περήφανες αυτές μορφές, οι προορισμένες να εξυπηρετήσουν τις σκληρές και αδυσώπητες ανάγκες του πολέμου, εκπληρούν τον προορισμό τους με πλήρη φυσικά συνέπεια, αλλά θα τολμήσω να πω με κάποια χάρη, με κάποια έκδηλη ανθρωπιά. Οι πύλες των κάστρων είναι πάντοτε μνημειώδης και ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές συνθέσεις. Τα γλυπτά εμβλήματα και οικόσημα που τοποθετούνται πάνω από τις πύλες ή στις κεκλιμένες επιφάνειες των προμαχώνων, οι

σκοπιές που ορθώνονται στις γωνιές τους, ο τρόπος με τον οποίο λαξεύονται ή χτίζονται οι πολεμίστρες, είναι μερικά μόνο από τα σημεία όπου η αρχιτεκτονική εμφανίζεται, μεταβάλλει το τεχνικό σε αρχιτεκτονικό έργο και διεκδικεί τον αιώνιο ρόλο της: της κατασκευής έργων προορισμένων για τη ζωή και τον άνθρωπο. Και δεν υπάρχει αμφιβολία πως μία πνοή ανθρώπινη είναι διάχυτη παντού σε αυτά τα κάστρα.

Θα ήθελα επίσης να θίξω ένα τελευταίο σημείο, διατυπώνοντας ορισμένες σκέψεις γι' αυτήν την ίδια την υπόσταση των μνημείων για τα οποία μιλήσαμε.

Τα κάστρα αυτά είναι αναμφισβήτητα βενετσιάνικα, από την άποψη ότι χτίστηκαν από την Βενετία, αλλά βέβαια χτίστηκαν σε τόπους ελληνικούς, στις κτήσεις της Βενετίας στην Ελλάδα. Και δεν νομίζω να υπάρχει καμιά αμφιβολία πως χτίστηκαν από εργατικά χέρια ελληνικά. Θα ήθελα ακόμη να πως τα χρήματα που ξοδεύτηκαν για το χτίσιμό τους ή ένα μεγάλο μέρος τους, είναι αναμφισβήτητο πως προερχόταν από τους ίδιους τους κατοίκους των βενετσιάνικων αυτών κτήσεων, από τη φορολογία με άλλα λόγια των «Ελλήνων υπηκόων», της, όπως η ίδια η Γαληνοτάτη Δημοκρατία τους αποκαλούσε. Είναι γνωστό πως οι ελληνικές χώρες που κατείχοντο από τη Βενετία συμμετείχαν στις κάθε λογής πολεμικές δαπάνες της, στον εξοπλισμό των γαλερών, στην τροφοδοσία των πληρωμάτων τους και, φυσικά, στην κατασκευή των οχυρωματικών τους έργων. Να λοιπόν τρία σημαντικά γεγονότα, τρία σημαντικά κριτήρια, αν θέλετε, ή τρεις διαφορετικές όψεις των κάστρων αυτών. Αλλά υπάρχει και μία τέταρτη: πίσω από τα τείχη των βενετσιάνικων κάστρων που αναφέραμε δεν πολέμησαν και δεν τα υπερασπίστηκαν μόνο Βενετσιάνοι, αλλά και Έλληνες.

Βέβαια, οι Βενετσιάνοι δεν ήταν προστάτες, ούτε ομόφυλοι. Ήταν κατακτητές, αλλά τουλάχιστον δεν έσφαζαν, και το κυριότερο, πίστευαν στον ίδιο με τους Έλληνες Χριστό, που τους άφηναν μάλιστα να λατρεύουν με τον δικό τους τρόπο. Τα αναφέρω όλα αυτά χωρίς μάλιστα να έχω την πρόθεση πως τα βενετσιάνικα κάστρα μεταβάλλουν έτσι κυριότητα ή ονομασία, πως γίνονται δήθεν ελληνικά. Θα ισχυριστώ όμως πως θα πρέπει ν' αναλογιστούμε τη βαθύτερη σημασία όλων αυτών των πραγμάτων, αν πραγματικά θέλουμε να μορφώσουμε

σαφή αντίληψη και να διατυπώσουμε ορθή κρίση για τη σημασία τους ως μνημείο της ελληνικής ιστορίας, με την ευρύτερη δυνατή σημασία της λέξεως.

Την περίοδο του ανταγωνισμού μεταξύ Βενετίας και Τούρκων σχεδόν όλα τα κάστρα βρέθηκαν στο επίκεντρο των συγκρούσεων.

Μετά την τελική κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Τούρκους μερικά κάστρα συνέχισαν να χρησιμοποιούνται, τα περισσότερα όμως αφέθηκαν στην εγκατάλειψη. Ελάχιστα συνέχισαν να είναι σε χρήση και να εκπληρώνουν κάποιους από τους σκοπούς για τους οποίους δημιουργήθηκαν. Η ανάπτυξη των πυροβόλων όπλων οδήγησε σε νέους δρόμους στην τέχνη του πολέμου, στην οποία έπρεπε να υποταχθεί και η φρουριακή αρχιτεκτονική.

Οι όγκοι των κάστρων φαντάζουν σήμερα μεγαλόπρεποι και μυστηριακοί. Λίγους μπορούν πια να φοβερίσουν. Η γοητεία που ασκούν και η συγκίνηση που προκαλούν, όταν κανείς τα περιδιαβαίνει, δεν οφείλεται μόνο στην ιστορία τους, αλλά και σε ό,τι η λαϊκή φαντασία συνέδεσε μαζί τους. Με τα χρόνια πολλά ξεχάστηκαν. Οι μύθοι μπλέχτηκαν, δεν έμειναν παρά οι αναμνήσεις. Σιγά-σιγά ο χρόνος της κατασκευής τους λησμονήθηκε. Γύρω τους δημιουργήθηκαν αφηγήσεις γεμάτες δύναμη, τόση που τα ερείπιά τους να αποκτήσουν ψυχή μέσα από τη «μυθοπλαστική δύναμη» του λαού.

Αρχαιοελληνικοί μύθοι, συνδυάστηκαν με νεότερες ιστορίες συνεχίζοντας μια παράδοση αιώνων. Το κάθε κάστρο, όπως έγραψε ο Στίλπων Κυριακίδης, μεταβλήθηκε σε κατοικία παλαιού βασιλέως ή βασιλοπούλας, για την οποία ο λαός βρίσκει κάτι να διηγηθεί. Εάν δύο κάστρα βρίσκονται κοντά τότε τα ερείπιά τους συνδέονται. Ανάμεσά τους πολλές φορές υπάρχει μυστική δίοδος. Αντίθετα, με τα αρχαία οικοδομήματα, που στις διάφορες αφηγήσεις θεωρούνται έργα γιγάντων, τα κάστρα είναι έργα που χρειάζονται «υπομονή και εξυπνάδα». Γι' αυτό και η δημιουργία τους επιβάλλει ανάλογη ανταμοιβή. Σε πολλά μέρη η κατασκευή των κάστρων αποδίδεται σε πρίγκιπες ή βασιλόπουλα που προσπαθούν να κερδίσουν το χέρι κάποιας βασιλοπούλας αναλαμβάνοντας την εκτέλεση δύσκολων έργων, όπως είναι η οικοδόμηση του κάστρου και ο

εφοδιασμός του με νερό. Αλλά και η καταστροφή τους δεν είναι έργο ανθρώπων, αλλά οφείλεται σε κάποια «υπερφυσική δύναμη» ή «επέμβαση». Μέσα από αυτές τις ιστορίες μπορεί να ψηλαφίσει κανείς την ψυχή των ανθρώπων και να αφουγκραστεί την ιστορία τους.

Η μοίρα τους δεν στάθηκε διαφορετική από τα υλικά που τα στέριωσαν. Σήμερα δεν είναι παρά ερείπια συνδεδεμένα με μυστικές ιστορίες και θρύλους, που αποπνέουν ποίηση και φαντασία με έντονη κάποτε και τη γεύση του θανάτου. Γιατί, όπως έγραψε ο Φώτης Κόντογλου, «κάστρα, τα ρημάδια αυτά της μοναξιάς, είναι από τα πιο ποιητικά πράγματα, που υπάρχουν στη χώρα μας».

Η εργασία αυτή έχει σκοπό να παρουσιάσει το κάστρο της Κορώνης. Δίνεται το ιστορικό της ίδρυσής του, παρατίθενται αποσπάσματα από ταξιδιώτες και περιηγητές που το επισκέφθηκαν, ενώ δεν λείπουν σκίτσα του κάστρου ανά εποχές.

Το κείμενο στηρίχθηκε σε διάφορες πηγές. Αντλήθηκαν πληροφορίες τόσο από τυπωμένα βιβλία, όσο και σε επιτόπια έρευνα μέσω σχεδίων και φωτογραφιών που απεικονίζουν με ευαισθησία χαρακτηριστικές απόψεις αυτού του μνημείου της ιστορίας μας, ώστε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της σημερινής κατάστασής του.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΟ ΑΧΑΪΚΟ ΡΙΟ

Δεν μπορεί, ένας παραδεισένιος τόπος σαν την Κορώνη θα πρέπει να κατοικήθηκε από πολύ νωρίς. Από τα Νεολιθικά χρόνια (5000-3000 π.Χ.) ωστόσο, πολύ ελάχιστα ίχνη έχουν επισημανθεί κι ακόμα λιγότερα μας είναι γνωστά από την περίοδο του Χαλκού (3000-1100 π.Χ.).

Ανεξακρίβωτες πηγές υποστηρίζουν πως στην κατώτατη εχατιά του Ακρίτα, στην περιοχή του χωριού Ταβέρνα, είχε χτιστεί μια παμπάλαια Φοινικική αποικία. Για τούτο το λόγο, Φοινικούνται.

Ο πρώτος οικισμός θετικά γνωστός μας από τις πηγές, αλλά σχεδόν αβεβαίωτος ανασκαφικά, είναι το Ρίο. Αν κρίνουμε από την ετυμολογία του ονόματός του, το Ρίο πιθανώς να βρισκόταν στην περιοχή του σημερινού κάστρου και προς το Μπούργο. Εθνολογικά οι κάτοικοί του θα ήταν ασφαλώς οι Αχαιοί των Μυκηναϊκών χρόνων, όμως τα σημάδια και τα μνημεία τους στην περιοχή Κορώνης δεν μπορεί μέχρι στιγμής να θεωρηθούν καθόλου ικανοποιητικά. Και φαίνεται σημαντικό που η λέξη Ρίο έχει ταυτιστεί με τοπωνυμία που αναφέρονται στις πήλινες πινακίδες από το λεγόμενο ανάκτορο του Νέστορα στον Άνω Εγκλιανό Χώρας, και που είναι γραμμένες σε μια προ-φοινικική γραφή, γνωστή σαν Γραμμική Γραφή Β'.

Η πρώτη γνωστή μαρτυρία από τις ιστορικές πηγές για το Ρίο συνδέεται με τον Πατριάρχη των Μεσσηνίων, τον Βασιλιά Κρεσφόντη, που οδήγησε τους πρώτους Δωριείς στη Μεσσηνία. Σύμφωνα με μια παράδοση, όταν ο Κρεσφόντης κατέλαβε τη Μεσσηνία, έχτισε την πόλη Στενύκλαρο και την έκανε πρωτεύουσά του. Διαίρεσε την υπόλοιπη Μεσσηνία σε πέντε διοικητικές περιοχές με αρχηγούς ανθρώπους δικούς του και κάτω από τη δική του εξουσία. Το Ρίο ήταν μια από τις πέντε τούτες περιοχές και ο Στράβων το τοποθετεί κάπου «απέναντι από το ακρωτήριο Ταίναρο» και βασικά θα πρέπει να εννοεί τη μύτη εκείνης της ξηράς στην περιοχή της σημερινής Κορώνης, και όχι καθώς υπέθεσαν μερικοί, το ακρωτήριο του Ακρίτα κάτω από το Βασιλίτσι.

Μας είναι άγνωστες οι συνθήκες της κατάληψης του τόπου από τους Δωριείς του Κρεσφόντη. Και ούτε μάθαμε ποτέ

για τη διαγωγή των κατακτητών και τη μοίρα του ντόπιου πληθυσμού στο Ρίο. Αν πιστέψουμε στην παράδοση, τουλάχιστον στο διάστημα της βασιλείας τεσσάρων-πέντε διαδόχων του Κρεσφόντη, οι νεοφερμένοι Δωριείς έζησαν πλάι-πλάι με τους ντόπιους που άλλωστε θα πρέπει να ήταν και οι περισσότεροι.

Το περίφημο απόσπασμα του Ευριπίδη για την Ειρήνη, από τη χαμένη τραγωδία του Κρεσφόντη, που αναφέρεται στην ίδια ιστορία, μιλάει για εμφύλιο πόλεμο κι ασφαλώς καθρεφτίζει το σύγχρονό του αδελφοκτόνο σπαραγμό, στα τελευταία χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου, τότε ακριβώς που πρωτοπαίχτηκε τούτο το έργο. Πιθανόν όμως ν' απηχεί και τους θρύλους για τη βία και το ματοκύλισμα, που θα ακολούθησε την εισβολή του Κρεσφόντη στη Μεσσηνία, μεταξύ των συγγενών φυλών Αχαιών και Δωριέων, ή και των Δωριέων μεταξύ τους. Οι θρύλοι τούτοι ασφαλώς θα κυκλοφορούσαν στην Αθήνα και στα χρόνια του Ευρυπίδη, μια και πολλά σπίτια της αρχαίας Αθήνας καυχιόταν πως είχαν μεσσηνιακή καταγωγή και μάλιστα από την Πυλία.

Πάντως καμιά θετική πληροφορία δε μας μιλά για ταραχές ή ανακατατάξεις στον πληθυσμό. Η διατήρηση των ιερών και η συνέχιση της παλιάς λατρείας αποδεικνύει πως ουσιαστικά ελάχιστα πράγματα άλλαξαν, αν άλλαξαν κι αυτά. Η γλώσσα έπειτα των Μεσσηνίων ήταν δωρική με ένα έντονο χαρακτήρα που ασφαλώς κληρονομήθηκε από τον προδωρικό πληθυσμό και που διατηρήθηκε μέχρι τα μεταγενέστερα χρόνια. Πάντως, το μόνο θετικό είναι πως στα χρόνια του έκτου βασιλιά στη Στενύκλαρο, του Φίντα (γύρω στα μέσα του 8^{ου} αιώνα), του πρώτου που βασικά έχουμε θετικές πληροφορίες, ξέσπασε ο πρώτος Μεσσηνιακός πόλεμος που αναστάτωσε και το δωρικό και τον προδωρικό πληθυσμό ολόκληρης της Μεσσηνίας.

Μπορεί να θεωρήσει κανείς αυτόν τον Φίντα σαν ιστορικό πρόσωπο γιατί μια του πράξη μαρτυριέται από κάποια άλλη πηγή. Ο βασικός μας πληροφοριοδότης, ο Πausανίας, φαίνεται να είχε μπλεχτεί και ο ίδιος σε μια θάλασσα πληροφοριών, κάτι, σαν μεταξύ έπους και λαϊκών θρύλων. Και μια και δεν βρήκε μνημεία ενδιαφέροντα να θαυμάσια, γοητεύτηκε από τους αλληλοσυγκρούμενους, αλλά συναρπαστικούς αυτούς θρύλους

και προσπάθησε να τους βάλει στη σειρά. Μα την ιστορία της αρχαίας Μεσσηνίας (πριν τον τέταρτο αιώνα π.Χ. τουλάχιστον) δεν κατόρθωσε ουσιαστικά να την αναπαραστήσει.

Φαίνεται πως στα χρόνια του Αντίοχο και του Ανδροκλή, προγόντων του Φίντα (γύρω στα 764 π.Χ.), άρχισαν οι πρώτες εχθροπραξίες του Μεσσηνιακού Πολέμου. Οι Σπαρτιάτες γενικεύουν κατόπιν και τις εισβολές στο Μεσσηνιακό έδαφος. Αργότερα η κεντρική Μεσσηνία γύρω από την Ιθώμη και τη Στενύκλαρο γίνεται το θέατρο του πολέμου. Και ολόκληρος ο Μεσσηνιακός πληθυσμός για χρόνια θα συνταραχθεί από τη συμφορά της πολιορκίας και των επιδρομών.

Η σιωπή που καλύπτει τα ανατολικά παράλια της Πυλίας δηλώνει πως η περιοχή τυλιγμένη στην απομόνωσή της θα δεχόταν ασφαλώς τους κραδασμούς του πολέμου, αλλά δεν θα πρέπει νάγινε άμεσος χώρος των εχθροπραξιών. Αν πάντως ίσχυε αόμητο διοικητικό σύστημα που είχε ορίσει ο Κρεσφόντης, θα πρέπει για χάρη της Στενύκλαρου να στρατολογήθηκε και ο λαός του Ρίου. Δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί η βοήθειά του και η συμβολή του στη Μεσσηνιακή αντίσταση εναντίον των Σπαρτιατών, φαίνεται όμως πως οι Σπαρτιάτες θα είχαν λόγους να εκδικηθούν αργότερα και το Ρίο και τους κατοίκους του.

Μετά τον πόλεμο (περίπου μετά το 723 π.Χ.) η Μεσσηνιακή αντίσταση είχε τσακιστεί και εκατοντάδες Μεσσήνιοι βρίσκονταν πρόσφυγες στη συμμαχική διασπορά. Φαίνεται πως στα ίδια χρόνια, μετά τη λήξη του πολέμου, πολλοί από τους κατοίκους του Ρίου είχαν ξεκοπεί από τον τόπο του.

Πάντως, η Σπάρτη δεν προχώρησε σε περαιτέρω καταστροφές. Φαίνεται να σεβάστηκε την αυτονομία πολλών πόλεων ή απλώς κουρασμένη και κείνη από τον πόλεμο και άλλες πολιτικές ταραχές στη Λακωνία, θέλησε απλώς να διατηρήσει τις περισσότερες Μεσσηνιακές πόλεις σαν περιοικίδες κι απλώς να τις κρατάει στη σφαίρα της δικής της πολιτικής επιρροής.

Σε πολλές πόλεις όπως το Ρίο, έκανε ωστόσο κάτι που επηρέασε σοβαρά την εθνολογική σύνθεση των ντόπιων: Μετακίνησε στη Μεσσηνία πληθυσμούς που εγκαταστάθηκαν

και αποτέλεσαν μόνιμους κατοίκους της περιοχής, ιδιαίτερα στην Πυλία. Οι Δωριείς Μόθωνες εγκαταστάθηκαν στη Μεθώνη. Οι απόγονοι του εκθρονισμένου βασιλιά Ανδροκλή ρίζωσαν στην περιοχή των Υαμίτειδας, δυτικά του Παμίσου, και οι Ασινάιοι από τα παράλια της Αργολίδας στο Ρίο.

Κι ήταν τούτοι οι Ασινάιοι, φίλοι και σύμμαχοι των Σπαρτιατών, που θα αποτελέσουν στο εξής μόνιμο μέρος του πληθυσμού της περιοχής αυτής. Με την εγκατάστασή τους το παλιότερο όνομα παύει να μελετιέται. Η μικρή χερσόνησος που τόσο παραστατικά τη χαρακτήριζε το τοπωνύμιο Ρίο, αρχίζει τώρα τη νέα ιστορική της διαδρομή με το όνομα Ασίνη.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΣΙΝΗ

Ο Πausανίας αναφέρει πως οι Ασινάιοι ήταν Δρύοπες και ζούσαν αρχικά στην περιοχή του Παρνασσού κοντά στους Λυκωρείτες. Σαν γενάρχης τους αναφέρεται ο Δρύοπας, όνομα που φαίνεται ν' απηχεί όχι μόνο την ορεσίβια και νομαδική τους καταγωγή, μα και την αφοσίωσή τους στον Θεό Απόλλωνα. Τρεις γενιές μετά τον Δρύοπα, στη βασιλεία κάποιου Φύλα, οι Δρύοπες νικήθηκαν από τον Ηρακλή, που τους οδήγησε, λέει, αιχμάλωτους στους Δελφούς, για να τους προσφέρει σαν ανάθημα στον Θεό. Από εκεί πέρασαν στην Πελοπόννησο και εγκαταστάθηκαν στα παράλια της Αργολίδας, κοντά στο Ναύπλιο. Έχτισαν εκεί την Ασίνη και σιγά-σιγά προσαρμόστηκαν στον βίο των θαλασσινών.

Οι Αργείοι φαίνεται πως ποτέ δεν συμπάθησαν τους Ασινάιους, που άλλωστε συνέχεια βρίσκονταν στο πλευρό των εχθρών του Άργους, τους Σπαρτιάτες. Τελικά κατόρθωσαν να τους νικήσουν, να τους ξεσπιτώσουν και να τους αναγκάσουν ν' αναζητήσουν νέα πατρίδα. Φυσικά οι Ασινάιοι ζήτησαν καταφύγιο στη Σπάρτη που εκτιμώντας τη φιλία τους, τους επέτρεψε να εγκατασταθούν στο Ρίο της Μεσσηνίας.

Είναι δύσκολο να υποθέσει κανείς γιατί οι Σπαρτιάτες διάλεξαν να εγκαταστήσουν τους φίλους τους Ασινάιους στο Ρίο. Πιθανώς η Σπάρτη να είχε σοβαρούς λόγους να στερήσει

τους κατοίκους του Ρίου από τη γη τους, που φαίνεται πως την είχαν οι ίδιοι εγκαταλείψει πριν από το τέλος του πολέμου (περ. 725). Νικημένοι στον πόλεμο είχαν ασφαλώς μαζί με άλλους Μεσσήνιους πάρει τον δρόμο της προσφυγιάς και διασκορπίστηκαν από τη Δυτική Πελοπόννησο μέχρι την Κάτω Ιταλία. Κι οι Ασινάιοι εγκαταστάθηκαν στην ξένη γη ειρηνικά και ανενόχλητα. Αργότερα, μερικοί από τους παλιούς κατοίκους ξαναγύρισαν. Έγιναν και εκείνοι ειρηνικά δεχτοί από τους νέους νοικοκύρηδες, τους Ασινάιους, κι οι δύο λαοί φαίνεται να έζησαν μονιασμένοι στον ίδιο χώρο και τελικά συγχωνεύτηκαν.

Το παλιό όνομα εγκαταλείφθηκε ασφαλώς και από τους ίδιους τους σηγγενείς γιατί κανείς πια δεν μιλά για Ρίο. Πολιτικά η Ασίνη συνεχίζει να είναι ανεξάρτητη πόλη σαν περιοκίδα. Και μόνο μετά το Δεύτερο Μεσσηνιακό πόλεμο (630-610 π.Χ.) γίνεται πέρα για πέρα Σπαρτιατική επικράτεια και συνεχίζει αυτή την κατάσταση για πολλούς αιώνες. Μαζί με τις υπόλοιπες Μεσσηνιακές κτήσεις πρόσφερε στη Σπάρτη τα χρειαζούμενα εισοδήματα που της δίνουν τη δυνατότητα να υποστηρίζει τις ανελέητες και ατέλειωτες στρατιωτικές της ξεροκεφαλίες.

Στον πέμπτο αιώνα η Πύλος και η Μεθώνη γίνονται τα προπύργια της Αθηναϊκής άμυνας στη Μεσσηνία, ενώ η Ασίνη θα παραμείνει το βασικότερο ορμητήριο των Σπαρτιατών. Φαίνεται πως οι Ασινάιοι έχουν σαφώς αναπτύξει μια κάποια Μεσσηνιακή εθνική συνείδηση, αλλά λόγω τοποθεσίας ή πιέσεων μένουν συνέχεια κάτω από τη Σπαρτιατική κατοχή, ανήμποροι για οποιαδήποτε μορφή δράσης υπέρ της ελευθερίας τους. Θα μείνουν κάτω από τη Σπάρτη στη διάρκεια ολόκληρου του πέμπτου αιώνα π.Χ.

Κατά τον τέταρτο αιώνα μαθαίνουμε πάλι πως είναι στην Ασίνη εγκαταστημένη τακτική Σπαρτιατική φρουρά, γεγονός που υποδηλώνει πως οι Ασινάιοι, παρά τις φιλοσπαρτιατικές τους ρίζες, είχαν ασφαλώς δείξει φιλελεύθερες τάσεις και ίσως είχαν ξεσηκωθεί μαζί με τους άλλους Μεσσήνιους για να αποτινάξουν τη σκλαβιά της Σπάρτης. Φαίνεται λοιπόν τώρα καθαρά πως οι Ασινάιοι είχαν πια γίνει ένα, είχαν αφομοιωθεί με τους παλιούς κατοίκους και είχαν διαμορφώσει πλήρως μια ιδιόχρωμη Μεσσηνιακή εθνική συνείδηση.

Μετά την ήττα των Σπαρτιατών στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) η Μεσσηνία ξαλαφρώνει από το βάρος της σκλαβιάς. Με τη βοήθεια των Θηβαίων πολλές πόλεις οχυρώνονται και ανασταίνουν τα παλιά τους όνειρα για ανεξαρτησία. Ωστόσο η Ασίνη φαίνεται να παραμένει δεμένη στη Σπάρτη ή τουλάχιστον να είναι εξαναγκασμένη να παραμένει κάτω από την απόλυτη κυριαρχία της.

Όμως οι εποικισμοί που καλλιέργησαν οι Θηβαίοι στους ανατολικούς πρόποδες του βουνού Λυκόδημου βοήθησαν στην απομόνωση των φίλων της Σπάρτης. Η ίδρυση της Κορώνης στο μέρος που είναι το σύγχρονο Πεταλίδι, βοήθησε τούτη την απομόνωση, αλλά δεν φαίνεται πιθανό να ιδρύθηκε τότε και η πόλη Κολωνίδες κοντά στο ιερό του Κορύθου Απόλλωνα δίπλα στη Λογγά, γιατί θα ήταν ασφαλώς δύσκολο για τους εποίκους εκείνους να επιβιώσουν τόσο κοντά σε μια εχθρική τους πόλη, σαν την Ασίνη, που τη στήριζε μόνιμη σπαρτιατική φρουρά.

Με τις νίκες του Φιλίππου Δευτέρου της Μακεδονίας (361-336 π.Χ.) φαίνεται πως η Σπάρτη άρχισε να χαλαρώνει. Στα χρόνια τούτα η ανατολική παραλία της Πυλίας, που την ώριζε ακόμη η Σπάρτη, φαίνεται να πέφτει στην επιρροή των Μεσσηνίων που τώρα πια αποτελούν μια ενιαία και ανεξάρτητη περιοχή. Είναι όμως δύσκολο να πει κανείς αν οι επιμέρους πολιτείες, όπως η Ασίνη, έγιναν αυτόνομες.

Κατά τον δεύτερο αιώνα π.Χ. βρίσκουμε τις διάφορες πόλεις της Μεσσηνίας, καθώς η Ασίνη και η Κορώνη, σαν ανεξάρτητα μέλη της Αχαϊκής Συμπολιτείας, μα μέχρι τότε φαίνεται ν' αποτελούσαν ένα είδος Μεσσηνιακού Κοινού, μιας ομοσπονδίας κατά τα πρότυπα της Βοιωτικής και της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Και έτσι πολλές Μεσσηνιακές πόλεις αναπτύσσονται σ' αξιόλογες οικονομικές και διπλωματικές μονάδες.

Από τούτη την εποχή έχουμε σημαντικές πληροφορίες για τη Μεσσηνιακή ιστορία χάρη στο μεγάλο ιστορικό Πολύβιο τον Μεγαλοπολίτη. Στην εποχή μας πάλι έχει γραφτεί μια πολύ σημαντική μελέτη για τα χρόνια τούτα από τον Αμερικανό ιστορικό Carl A. Roebuck. Κι η ιστορία της Μεσσηνίας φωτίζεται μ' ακρίβεια και υπευθυνότητα.

Και έτσι, μέσα στα πλαίσια των γενικών πληροφοριών, μαθαίνουμε ή μπορούμε να φανταστούμε τα γεγονότα στην περιοχή της Ασίνης. Φαίνεται πως και αυτή σέρνεται πίσω από το άρμα των λοιπών Μεσσηνιακών πόλεων που προσπαθούν να επιβιώσουν μέσα στην τρικυμία των ανταγωνισμών και των συγκρούσεων των μεγαλύτερων της εποχής: Της Αιτωλικής και της Αχαϊκής συμπολιτείας, της αυτοκρατορίας των Μακεδόνων, και της Ρώμης.

Μετά τη μάχη της Σελλασίας (222 π.Χ.) και μετά την ήττα της Σπάρτης και τις επιτυχίες της Αχαϊκής Συμπολιτείας, οι Μεσσηνιακές πόλεις φαίνεται σιγά-σιγά να βγαίνουν από την πολιτική της απομόνωσης και της ουδετερότητας. Δίνοντας η Αιτωλική Συμπολιτεία την αφορμή με την ανάμιξή της στα εσωτερικά των Μεσσηνιακών πόλεων, σε λίγα χρόνια βρίσκονται και οι Αχαιοί και ο Φίλιππος ο Πέμπτος της Μακεδονίας μπερδεμένοι στα Μεσσηνιακά πράγματα. Από το 218 π.Χ. βρίσκουμε Μεσσηνίους να συμμετέχουν στον στρατό του Φιλίππου, ενώ το 217 οι Μεσσήνιοι κατορθώνουν από μόνοι τους ν' αναχαιτίσουν παράλληλη επιδρομή των Σπαρτιατών και της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Τα «από Εσπερίας νέφη», όπως τόσο παραστατικά είχε ονομάσει τους Ρωμαίους ο Αγέλαος από τη Ναύπακτο, πολύ σύντομα έκαναν την εμφάνισή τους και στη Μεσσηνία.

Σύμφωνα με τη συνηθισμένη της πολιτική δεν θέλησε να αναμιχθεί στους Μακεδονικούς πολέμους η Μεσσηνία. Μα και πάλι βρίσκεται σε δύσκολη θέση με την Αχαϊκή Συμπολιτεία που έχει καταλάβει την Ασίνη και την Πύλο. Κι είναι ακριβώς η Ρώμη που θα κληθεί να διευθετήσει τα πράγματα αμέσως μετά τη νίκη της κατά της Μακεδονίας (μάχη στις Κυνός Κεφαλές, 197 π.Χ.). Οι Μεσσήνιοι προστρέχουν στον αντιπρόσωπο της Ρωμαϊκής Συγκλήτου Τίτο Φλαμινίνο ζητώντας την ανεξαρτησία της Ασίνης και της Πύλου, που πιθανώς για την ασφάλεια των οχυρώσεών τους τις είχαν κιόλας καταλάβει οι Αχαιοί (πριν το 196 π.Χ.).

Είναι πολύ ενδιαφέρον να φανταστεί κανείς τα αισθήματα του λαού της Ασίνης στην περίπτωση τούτη. Το 196 π.Χ. ασφαλώς πολλοί Ασινάιοι θα πρέπει να είχαν σοβαρές αφορμές για να ταξιδέψουν στην Κόρινθο. Ήταν εκεί, με την ευκαιρία

των αγώνων στα Ίσθμια, που οι Ρωμαίοι θα ανακοίνωναν τις αποφάσεις τους για τα πολιτικά στην Ελλάδα. Και είχαν κάθε εύλογη αιτία οι κάτοικοι της Ασίνης να περιμένουν δίκαιη και ευχάριστη απόφαση από τους δυνατούς της ημέρας.

Ο στρατηγός και ύπατος Τίτος Κουϊνκτίος Φλαμίνιος ήταν τώρα ο δυνατός της ημέρας. Πολύ νέος, μόλις που είχε πατήσει τα τριάντα, με γοητευτικό παράστημα και ακόμα γοητευτικότερες ιδέες. Είχε ο νεαρός ύπατος ανδρωθεί στις πικρές ημέρες του δεύτερου Καρχηδονιακού πολέμου (218-201 π.Χ.) και είχε μάθει από παιδί τι θα πει πόλεμος, τι θα πει σκλαβιά, τι θα πει καταστροφή, τι θα πει ελευθερία. Παιδί της ανάγκης και του πολέμου ο Φλαμίνιος έμαθε να είναι τολμηρός και θαρραλέος. Παιδί και πάλι της Ρώμης, που μεγάλωσε στο περιβάλλον των ελληνικών πόλεων της Μεγάλης Ελλάδας, είχε συναρπαστεί με τα λεπτά μηνύματα του Ελληνικού πολιτισμού και ήξερε να θαυμάζει την ελληνική σκέψη και την ομορφιά του πολιτισμού της.

Στην Κόρινθο λοιπόν ο Φλαμίνιος είχε μια λαμπρή ευκαιρία να δείξει την κουλτούρα του και την προσωπική του γοητεία, να παρουσιάσει διπλωματικότερα το βαθύ του θαυμασμό για το ελληνικό πνεύμα. Προπάντων, όμως, να κρύψει με επιδεξιότητα κάτω από όλα τούτα το πολιτικό συμφέρον της δική του πατρίδας. Ήταν άλλωστε πολύ κουρασμένος από τους εμφύλιους σπαραγμούς ο Ελληνισμός. Και φυσικά κατά χιλιάδες φτάσανε στα Ίσθμια εκείνη τη χρονιά, το καλοκαίρι του 196 π.Χ., ν' ακούσουν τις επαγγελίες του φιλελεύθερου στρατηγού. Και φυσικά ο πανέξυπνος Ρωμαίος δεν τους απογοήτεψε.

Πάντως, θα πρέπει να ήταν πραγματικά συναρπαστική η παράσταση του Φλαμίνιου στην Κόρινθο: το μοτίβο της γιορτής, η εκλογή του χώρου, ο καλοζυγισμένος τόνος της φωνής του κήρυκα, τα νιάτα του στρατηγού, η συγκίνηση στα πρόσωπα των Ελλήνων, ασφαλώς μερικά δάκρυα στα μάτια των Ασιναίων και των άλλων πολιτών, που είχαν έρθει να ικετέψουν για την ανεξαρτησία τους.

Διαλαλώντας η Ρώμη τα αισθήματά της με το στόμα του υπάτου-στρατηγού της ευαγγελιζόταν στις ελληνικές πόλεις τα πατροπαράδοτα δίκαιά τους να είναι ελεύθερες, χωρίς φρουρές

κατοχής, χωρίς ξένη φορολογία, χωρίς ξένα πολιτεύματα και ξένους νόμους...

Αν οι λοιποί Έλληνες, θαύμασαν τον Φλαμινίνο, οι Ασινάιοι θα πρέπει να τον αποθέωσαν. Από κείνη τη στιγμή χάριζε βλέψεις στην πατρίδα τους πλήρη και χειροπιαστή την ελευθερία της. Γυρνώντας στην Ασίνη θάπλεξαν με πολύ θαυμασμό το εγκώμιο του Ρωμαίου στρατηγού. Και γεμάτο ευγνωμοσύνη ο λαός της Ασίνης θα 'κανε ασφαλώς τιμητικό ψήφισμα και θ' ανακήρυξε τον Τίτο Φλαμινίνο επίτιμο πολίτη και ευεργέτη της πόλης τους. Ίσως η σχετική επιγραφή ν' αναρτήθηκε στην Αγορά της Ασίνης, μα τίποτα σχετικό δεν μας είναι μέχρι στιγμής γνωστό.

Παρά τη βοήθεια των Ρωμαίων όμως οι περισσότερες Μεσσηνιακές πόλεις προσαρτήθηκαν στην Αχαϊκή Συμπολιτεία. Φαίνεται πάντως ότι η Ασίνη, οι Κολωνίδες και οι άλλες παραλιακές πόλεις της Μεσσηνίας, αφού κηρύχθηκαν αυτόνομες, προσχώρησαν σιγά σιγά κάτω από την προστασία των Αχαιών και έλαβαν μέρος στη Συμπολιτεία σαν ανεξάρτητα κράτη-μέλη. Νομίσματα της Ασίνης από την περίοδο έχουν την επιγραφή «Αχαιών Ασιναιών» (195 π.Χ. και μετά).

Η γειτονική Κορώνη επιμένει να βρίσκεται έξω από τη Συμπολιτεία μέχρι το 184 π.Χ. Καθώς όμως υποκύπτει και προσχωρεί στους Αχαιούς, οι Μεσσήνιοι της Ιθώμης με την αρχηγία κάποιου δημαγωγού Δεινοκράτη προσπαθούν ν' ανακαταλάβουν και την Κορώνη και την Ασίνη. Και έτσι την επόμενη χρονιά ο περίφημος Φιλοποίμην, στρατηγός της Συμπολιτείας εκείνο τον χρόνο, έτρεξε στη Μεσσηνία να υπερασπίσει τους συμμάχους της ανατολικής Πυλίας. Ήταν τότε που δολοφονήθηκε ο δοξασμένος αυτός Μεγαλοπολίτης στην Ιθώμη, αφού αιχμαλωτίστηκε κάπου κοντά στη Στενύκλαρο, ή πιθανώς στις Κολωνίδες, βαδίζοντας προς την Ασίνη. Δεν ξέρουμε όμως αν τελικά η περιοχή έγινε θέατρο συγκρούσεων σε αυτή την περίπτωση. Πάντως, με πρόφαση τον θάνατο του Φιλοποίμενα, ο στρατηγός των Αχαιών Λυκόρτας έκανε εισβολή στη Μεσσηνία, κατανίκησε την αντίσταση της Ιθώμης και έκανε με το ζόρι όλες τις Μεσσηνιακές πόλεις μέλη της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Από τα χρόνια τούτα και μέχρι τη Ρωμαϊκή κατοχή δεν υπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες για την κατάσταση στην περιοχή Ασίνης. Η πόλη, αν και μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας, είναι τελικά ανεξάρτητη. Το μόνο λιμάνι που αποκλειστικά χρησιμοποιούν οι Αχαιοί είναι της Κορώνης (Πεταλίδι) και γι' αυτό θα είναι γνωστό μέχρι τα χρόνια του Πausανία σαν «Αχαιών λιμήνη».

Γενικά πάντως, όλες οι Μεσσηνιακές πόλεις σίγουρα μισούν την Αχαϊκή Συμπολιτεία, είναι δεν είναι μέλη της. Κρατούν πάντα στάση εχθρική απέναντί της. Και όταν ανοίγει τον τελευταίο απεγνωσμένο πόλεμο η Συμπολιτεία κατά της Ρώμης, λίγοι Μεσσήνιοι φαίνεται να της παραστάθηκαν. Ουσιαστικά η Μεσσηνία δέχτηκε τους Ρωμαίους σαν ελευθερωτές και εκείνοι με τη σειρά τους ασφαλώς θα περιποιήθηκαν για μια ακόμα φορά τους Μεσσηνίους και θα κήρυξαν τις πόλεις τους ελεύθερες και ανεξάρτητες.

Μετά το 146 π.Χ. ολόκληρη η Ελλάδα βρίσκεται πια κάτω από τους Ρωμαίους. Οι Μεσσηνιακές πόλεις φαίνεται για μικρό διάστημα να διατήρησαν την αυτονομία τους, έστω και σε περιορισμένο βαθμό. Συγκεκριμένα, πόλεις όπως η Ασίνη, που ποτέ δεν είχαν εκδηλωθεί εναντίον της Ρώμης, απολάμβαναν μίαν απόλυτη ελευθερία, είχαν το δικαίωμα να κόβουν νομίσματα και να συναλλάσσονται με ελευθερία σαν αυτόνομες πόλεις.

Είναι σίγουρο πως στα Ρωμαϊκά χρόνια η Ασίνη και η περιοχή της απολαμβάνει μια σχετικά μεγάλη αυτονομία και οι κάτοικοί της περνούν χρόνια ευημερίας και ξεγνοιασιάς.

Χαίρονται με την ψυχή τους την ηρεμία και την αμέριμνη ζωή που πρόσφερε σ' όλη την επικράτεια η Pax Romana. Τα πάμπολα ρωμαϊκά ευρήματα στην περιοχή Ασίνης, τα ερείπια στη Φανερωμένη, στα Βουνάρια και προπάντων στην περιοχή του Χαροκοπειού, δείχνουν τον πλούτο, την καλοπέραση και φυσικά την ασφάλεια που νιώθουν οι κάτοικοι της περιοχής.

Κρίνοντας την κοινωνική και την οικονομική κατάσταση του λαού της Ασίνης με βάση τις αρχαιολογικές μαρτυρίες, μπορούμε να υπολογίσουμε πως ήταν παρόμοια, και πολύ καλύτερη, από εκείνες που επικρατούσαν στις υπόλοιπες Μεσσηνιακές πόλεις. Από μαρτυρίες επιγραφικές, ή όπως

τουλάχιστον διαφαίνεται στο αξιολογότερο Μεσσηνιακό μνημείο της εποχής αυτής, την περίφημη επιγραφή της Ανδανείας (περίπου 90-91 π.Χ.) ο Μεσσηνιακός λαός ζούσε ειρηνικά και με πολύ αξιοπρεπή ευημερία.

Αργότερα, στις εμφύλιες συγκρούσεις των Ρωμαίων και ιδιαίτερα στη διαμάχη του Αντωνίου με τον Οκτάβιο (39-31 π.Χ.), η Μεσσηνία και ιδιαίτερα οι παραλιακές της πολιτείες, ανάμεσά τους πιθανόν και η Ασίνη υπέφεραν σοβαρά και έγιναν οι αθέλητοι μάρτυρες του αλληλοσκοτωμού και του αιματοκυλίσματος των ισχυρών της Ρώμης. Αν μια πόλη έπαιρνε το μέρος κάποιου ανταγωνιστή, σύντομα δεχόταν την εκδίκηση του αντιπάλου του. Και έχουμε συγκεκριμένες περιπτώσεις καταστροφών στη Μεσσηνία με αυτές τις αντεκδικήσεις.

Στα χρόνια της αυτοκρατορίας η αμέριμνη ζωή και η ησυχία συνεχίζεται. Η κρατική φορολογία συχνά επιβάλλεται σε μοφή «συνεισφορών» στο Ρωμαϊκό Ταμείο που σιγά-σιγά φαίνεται να γίνεται μόνιμος φόρος, αφού πολλές πόλεις, όπως η Μεθώνη στα χρόνια του Τραϊανού, με ρητή διαταγή των αυτοκρατόρων γι' απαλλαγή, σταματούν τελικά την καταβολή φόρων.

Αν μπορεί κανείς να ερμηνεύσει σωστά επιγραφικό υλικό που βρίσκεται στο μουσείο της σημερινής Κορώνης, παρόμοια κατάσταση θ' αντιμετώπισε κατά καιρούς και η Ασίνη με την περιοχή της. Γενικά όμως η ευμάρεια και η καλοπέραση στα χρόνια τούτα φαίνεται καθαρά στην περιοχή.

Η θαυμάσια βίλλα που ανακάλυψε ο Σουηδός αρχαιολόγος Νάταν Βαλμίν το 1929 στην Αγία-Τριάδα, δύο-τρία χιλιόμετρα δυτικά από τη σημερινή Κορώνη, κοντά στο χωριό Χαροκοπειό, είναι σημαντικό δείγμα του πλούτου, τουλάχιστον των αρχόντων της περιοχής. Το μωσαϊκό δάπεδο της βίλλας και ο διάκοσμός του με χαρούμενα χρώματα και θέματα με βαθιά σημασία, δίνουν μια πολύ ενδιαφέρουσα διάσταση της ζωής και του λαού στην εποχή εκείνη.

Από το δεύτερο μεταχριστιανικό αιώνα και μετά, οι πληροφορίες σπανίζουν. Από τους τελευταίους πληροφοριοδότες μας, ο Στράβωνας (65 π.Χ. - 20 μ.Χ), μιλάει για ερήμωση της Μεσσηνίας στα χρόνια του, αλλά η γνώμη του

φαίνεται να απηχεί μεμονωμένες περιπτώσεις, στις οποίες πιθανότατα να περιλαμβάνεται και η περιοχή της Ασίνης. Ο Πausανίας όμως που θα πρέπει να πέρασε από τη Μεσσηνία γύρω στα 150 μ.Χ. φαίνεται να έμεινε ευχαριστημένος από την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των κατοίκων της. Βαδίζοντας από το σημερινό Πεταλίδι προς τον Ακρίτα πέρασε και από την Ασίνη όπου ασφαλώς και θα έμεινε. Στον δρόμο του ήταν και η θαυμάσια βίλλα της Άγια-Τριάδας, δίπλα στη θάλασσα, που πιθανώς να την είδε και να γνώρισε αυτούς που την κατοικούσαν.

Στην Ασίνη ο Πausανίας ασφαλώς θα περιηγήθηκε τα μνημεία και τα ιερά. Θα ανέβηκε στην Ακρόπολή της, αλλά φαίνεται να του τράβηξαν περισσότερο την προσοχή οι θρύλοι των Ασιναίων παρά τα μνημεία τους. Είναι περίεργο που δεν μιλά ουσιαστικά για την πόλη καθεαυτή, αλλά για τους κατοίκους της. Αναμφίβολα θα βρήκε και θα συζήτησε με την ηγεσία της πόλης, ή ανθρώπους που του διηγήθηκαν τις επίσημες κατά κάποιον τρόπο θέσεις της ντόπιας ιστορίας.

Εκείνο το «μόνοι... οι Ασιναίοι σεμνύνονται» του Πausανία δεν φαίνεται να απηχεί απλώς τη λαϊκή παράδοση των Ασιναίων της εποχής, αλλά βασικά τους εθνικούς θρύλους και την ιστορική παράδοση που δίδασκε σαν τοπική της ιστορία η επίσημη πολιτεία.

Φαίνεται πως στην προσπάθειά του για έρευνα ο Πausανία να έθιξε και μερικά λεπτά ιστορικά τους ζητήματα για να δοκιμάσει την αντίδραση των κατοίκων. Δέχονταν να ονομάζουν οι Ασιναίοι τον εαυτό τους Δωριείς-Δρύοπες; Ή είχαν και αυτοί απορρίψει το όνομα τούτο σαν τους ομοφύλους τους, τους Ευβοείς των Στύρων, που τους είχε πραγματικά σύρει αιχμαλώτους ο Ηρακλής σαν αφιερώματα στους Δελφούς;

Ναι, παραδέχτηκαν οι Ασιναίοι, νικήθηκαν οι πρόγονοί τους από τον Ηρακλή – και ποιον αλήθεια, δεν είχε νικήσει ο φοβερός εκείνος ήρωας; – μα ποτέ δεν σύρθηκαν αιχμάλωτοι στους Δελφούς. Απλώς αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πολιορκημένη πόλη τους στον Παρνασσό και έφτασαν στη θάλασσα περνώντας από το Ιερό των Δελφών. Από εκεί περάσανε με καράβια στην παραλιακή Αργολίδα όπου και εγκαταστάθηκαν. Ναι, παραδέχτηκαν, ασφαλώς με

υπερηφάνεια, με χαρά τους ονομάζονται Δρύοπες. Και με καμάρι ανάφεραν πως τα πιο σεβαστά τους ιερά ήταν αφιερωμένα στον γενάρχη τους Δρύοπα και τον πατέρα του, τον Απόλλωνα Πυθαέα.

Στον ναό του Δρύοπα φύλαγαν και παλιό του άγαλμα, πιθανώς το ξύλινο ξόανο του Απόλλωνα φερμένο από την Παρνασσίδα και που ασφαλώς θα το λάτρευαν σαν ιερότατο εθνικό και θρησκευτικό τους κειμήλιο.

Κατά περίεργο τρόπο ο Πausανίας δεν μιλά ουσιαστικά για τους ναούς αυτούς ίσως γιατί δεν του έκαμαν καμιά ή πολύ μικρή εντύπωση. Αντίθετα, κάνει μια σημαντική αναφορά στις γιορτές τους και αναφέρει πως οι Ασινάιοι είχαν μεγάλο πανηγύρι με μυστικές τελετές κάθε δύο χρόνια προς τιμή του Δρύοπα. Βέβαια, μύστης και ο Πausανίας άλλων μυστηρίων, δεν δίνει καμιά πληροφορία για τη φύση της γιορτής και το είδος της μυστικής μύησης. Κι ακόμη είναι δύσκολο να υποθέσει κανείς, οποιεσδήποτε σχέσεις με παρόμοιες δωρικές γιορτές ή έστω τις μυστηριακές τελετές στο θρησκευτικό πανηγύρι της γειτονικής Ανδανείας.

Μπορεί κανείς να υποθέσει πως τα μυστήρια του Δρύοπα στην Ασίνη μπορεί να είχαν σχέση με τη φυσική αναγέννηση και την ανθοφορία. Το όνομα του Δρύοπα καθεαυτό φαίνεται να αντικαθρεφτίζει θεότητα της χλωρίδας και των δρυών, των δέντρων του βουνού. Δρύοπας ίσως θα μπορούσε να είναι και κάποιος που μοιάζει με δέντρο ή προήλθε από δέντρο και άρα κατοικεί στα δέντρα και τα προστατεύει. Οι σχετικές όμως λατρείες, προς τιμήν του ξεκίνησαν από την περιοχή των Δελφών και του Παρνασσού όπως και οι Δρύοπες. Και στους Δελφούς είναι που βασικά ο Παιάνας του Απόλλωνα και ο Διθύραμβος του Διονύσου εναλλάσσονται και εκφράζουν τις εποχιακές εναλλαγές του χρόνου και των φυτών.

Κάτι παρόμοιο φαίνεται να ήταν και η βάση των μυστηριακών τελετών της Ασίνης, που θα πρέπει να είχαν καθαρά τοπικό χρώμα και χαρακτήρα, μια και δεν υπάρχουν πλατύτερες πληροφορίες για τις γιορτές εκείνες.

Τι έγινε στην περιοχή της Ασίνης μετά τον Πausανία; Κανείς πια δεν μιλά για την περιοχή τούτη. Μια στιγμή θανάτου καλύπτει, ουσιαστικά ολόκληρη τη Μεσσηνία. Φυσικά, δεν

μπορούμε να πιστέψουμε πως η χώρα σωριάστηκε με μιας σε συντρίμια. Ένα πάντως είναι βέβαιο: σ' αυτή την εποχή αρχίζει εντονότερος τώρα να διαγράφεται ο νέος παράγοντας που θα χρωματίσει αργά μα σταθερά το θρησκευτικό-κοινωνικό μέλλον ολόκληρης της Μεσογείου και του Ρωμαϊκού κόσμου: ο Χριστιανισμός. Φαίνεται πως σιγά-σιγά διαμορφώνονται και αναπτύσσονται στην περιοχή μας οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Ο αρχαίος κόσμος ξεφτά και χαροπαλεύει στον αργό, επιθανάτιό του ρόχθο. Τα μνημεία και οι ναοί λησμονιούνται και γκρεμίζονται. Πάνω στα ερείπιά τους θ' αναστηθούν αργότερα οι Χριστιανικές βασιλικές. Στον ναό του Ασινάιου Απόλλωνα θα χτιστεί η βασιλική της Άγια-Σοφιάς, ενώ πάνω στα θεμέλια του ναού του Δρύοπα θα βλαστήσει ο μεσαιωνικός ναός του Αγίου Χαράλαμπου.

Στα 267 μ.Χ. οι Ερούλοι φτάσανε μέχρι τις νοτιότερες εσχατιές της Πελοποννήσου. Ίσως να άφησαν τη βάρβαρη ανάμνησή τους με καταστροφές και στην πόλη της Ασίνης. Ίσως όμως και να γλύτωσε τη mania των επιδρομών χάρη στην απομόνωση και κυρίως στις οχυρώσεις της. Αφαλώς όμως κάποια από τις ορδές των βαρβάρων που ξεσπάνε διαδοχικά η μία μετά την άλλη και από στερά και από θάλασσα, στον Μωριά, να χτύπησε και την Ασίνη. Πάντως, μαρτυρία για συγκεκριμένες καταστροφές δεν υπάρχει. Τον έκτο αιώνα η πόλη αναφέρεται απλώς σαν καλά οχυρωμένη.

Φαίνεται πως είναι οι σλαβικές επιδρομές από στεριά, και τα πειρατικά κύματα των Σαρακηνών από τη θάλασσα, που θα κάνουν την πόλη να οχυρωθεί ακόμη περισσότερο και ν' αναγκάσει τους κατοίκους της περιοχής να εγκαταλείψουν τα χωριά τους και να συσπειρωθούν τριγύρω στα δυνατά της τείχη. Αραιώνει ο αγροτικός πληθυσμός, οι ρωμαϊκές βίλλες ερημώνονται και εγκαταλείπονται οι γειτονικές Κολωνίδες, ενώ η περιοχή του Κορύθου Απόλλωνα φαίνεται τώρα να εξελίσσεται σε σημαντικό κέντρο χριστιανικής λατρείας.

Στην Ασίνη φαίνεται να μετακομίζουν σιγά-σιγά όλοι οι ντόπιοι πληθυσμοί των παραλίων της Ανατολικής Πυλίας που απομένουν από τις επιδρομές. Σ' αυτά τα ιστορικά πλαίσια και σε τούτα τα χρόνια θα έπρεπε να έγινε και η μετακόμιση των κατοίκων της παλιάς Κορώνης στην Ασίνη.

Πάλι οι νέοι κάτοικοι δίνουν στον χώρο νέο όνομα. Μπαίνουμε πια στον Μεσαίωνα και ο τόπος αρχίζει μια νέα διαδρομή με τ' όνομα Κορώνη...

ΑΙΠΕΙΑ

Η Ομηρική πόλη της Μεσσηνίας Αίπεια μας είναι γνωστή από την Ιλιάδα. Σ' ένα παροξυσμόν απελπισίας ο πεισματάρης αρχιστράτηγος των Ελλήνων Αγαμέμνονας αποφάσισε να σχηματίσει πρεσβεία με επιφανείς Αχαιούς, να πάνε και να πείσουν τον θυμωμένο Αχιλλέα να συμβιβαστεί μαζί του. Με την πρεσβεία φυσικά πήγαν μαζί και τα δώρα. Εκτός από τα άλλα έταζε, λέει, στον Αχιλλέα να διαλέξει για γυναίκα μια από τις θυγατέρες του, ενώ σαν προίκα του έδινε επτά πόλεις στην παραλιακή Μεσσηνία. Και μια απ' αυτές ήταν η «ωραία Αίπεια».

Πολλοί περιέργησαν πως τάχα ο Αγαμέμνονας μπόρεσε να προσφέρει προίκα στην κόρη του πόλεις από μια περιοχή που ουσιαστικά δεν του ανήκε. Δεν μπορούμε φυσικά να ξέρουμε ακριβώς το σχήμα με το οποίο ο αρχιστράτηγος έκανε την πρότασή του, και ούτε τη συγκεκριμένη πολιτική κατάσταση στη Μεσσηνία εκείνη την εποχή. Σύγχρονες έρευνες πάντως έχουν δώσει αρκετά αξιόλογες λύσεις στο σχήμα αυτό.

Κι όσο για το γοητευτικό της παρωνύμιο «καλή» (ωραία, καλοχτισμένη) σε συνδυασμό με το όνομά της Αίπεια, φαίνεται να αντικαθρεφτίζει την τοποθεσία και τον τρόπο που ήταν χτισμένη. Αίπεια στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται να σημαίνει μια πόλη χτισμένη στην κορυφή ή και στην κατηγορική πλαγιά ενός απότομο λόφου. Ο χαρακτηρισμός σαν «ωραία» μιας πόλης χτισμένης σε μια τέτοια τοποθεσία θ' απηχεί ασφαλώς την εντύπωση που θα έκανε στον ταξιδιώτη το ξάπλωμά της αμφιθεατρικά στην πλαγιά του λόφου. Και μια τέτοια πλαγιά είναι η τοποθεσία που είναι χτισμένες οι ανηφορικές γειτονικές στο σημερινό Πεταλίδι.

Φυσικά το μέρδεμα του νεότερου ερευνητή για την αρχαία Αίπεια ξεκίνησε από τους περιηγητές, τον Στράβωνα και

τον Πανσανία. Ο Στράβωνας μπερδεύει την Αίπεια με την Πήδασο και την τοποθετεί στη Μεθώνη. Και ο Πανσανίας από την άλλη μεριά, την τοποθετεί εκεί που είναι σήμερα χτισμένο το Πεταλίδι.

Καμιά, μα καμιά πληροφορία δεν σώζεται για την Αίπεια, τα μνημεία της και τον ιστορικό της ρόλο. Χωρίς αμφιβολία, η πόλη και η περιοχή της πρέπει να ήταν παμπάλαιο κέντρο πολιτισμού. Όμως στον στρόβιλο της προϊστορίας λησμονήθηκε. Ωστόσο φαίνεται πως ο γειτονικός πολιτισμός στην περιοχή Νιχώρια θα πρέπει να είχε επηρεάσει την πρόιμη κουλτούρα της. Όλοι όμως οι κρίκοι της ιστορικής ή έστω και της μυθολογικής μνήμης έσπασαν και σκορπίστηκαν στο σκοτάδι των προ-ομηρικών περιόδων.

Θα μπορούσε ίσως κανείς να υποθέσει πως στα Μυκηναϊκά χρόνια, και πιθανότερα στη Γεωμετρική και αρχαϊκή εποχή, ο λαός της Αίπειας να είχε άμεση σχέση με το ιερό του Απόλλωνα Κορύθου και τους πολιτισμούς του γειτονικού Μυκηναϊκού κέντρου, γνωστού σαν Καφυριό. Το ιερό του Απόλλωνα φαίνεται να ξεκίνησε σαν Δωρικό κέντρο λατρείας, αλλά πιθανόν να διαδέχτηκε άλλο τοπικό ιερό του προδωρικού πληθυσμού.

Αμφίβολος παραμένει και ο ρόλος της Αίπειας στα χρόνια των Μεσσηνιακών πολέμων. Το γεγονός ότι οι κάτοικοί της διασκορπίστηκαν σαν πρόσφυγες κατά το δεύτερο Μεσσηνιακό Πόλεμο (630-610 π.Χ.) δείχνει πως έλαβαν μέρος στον ξεσηκωμό κατά της Σπαρτιατικής τυραννίας.

Αφάνεια και σιωπή βασιλεύει στην περιοχή της Αίπειας μέχρι την ανασυγκρότηση της Μεσσηνίας από τους Θηβαίους.

Το 365 π.Χ. στον χώρο της αρχαίας Αίπειας έγινε ο εποικισμός των Βοιωτών του Επιμηλίδη. Φυσικά οι Θηβαίοι είχαν έρθει στη Μεσσηνία σαν σύμμαχοι και ελευθερωτές. Δεν φαίνεται να είχαν την πρόθεση να εγκαταστήσουν τους φίλους τους Βοιωτούς από την Κορώνεια στη γη της Αίπειας και σε βάρος του ντόπιου πληθυσμού, όπως ας πούμε είχαν κάνει παλιότερα οι Σπαρτιάτες φέρνοντας τους φίλους τους Ασιναίους στο γειτονικό Ρίο. Άλλωστε κήρυκες σε όλες τις ελληνικές πόλεις κάλεσαν τους Μεσσηνίους πρόσφυγες να ξαναγυρίσουν σαν κανονικοί νοικοκυραίοι στις πατρογονικές τους εστίες.

Πόσοι θα θέλησαν ή θα μπόρεσαν να γυρίσουν στην Αίπεια; Πιθανόν να μην βρέθηκαν τόσοι πολλοί, κι οι άποικοι της Κορώνειας να ήταν αναγκαίο έμψυχο υλικό για να καλλιεργήσει τα εύφορα χώματα της Αίπειας, αλλά και να δημιουργήσει μια πολιτική εστία για την προάσπιση των Θηβαϊκών συμφερόντων στη Μεσσηνία.

Πάντως, φαίνεται πως όλα έγιναν ειρηνικά. Οι νεοφερμένοι εγκαταστάθηκαν με την ανοχή και πιθανώς τη συνεργασία των ντόπιων, είτε κατοικούσαν εκεί, είτε είχαν επιστρέψει από άλλες περιοχές που είχαν παλιότερα καταφύγει σαν πρόσφυγες. Το σημαντικό είναι πως η παλιά Αίπεια εξαφανίζεται εντελώς. Μια νέα πόλη ξεπροβάλει με πλούσια οχύρωση και νεόκοπη κουλτούρα. Δίνει στην περιοχή μαζί με τη ζωή και το παράξενο όνομά της: Κορώνη.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΟΡΩΝΗ

Είχαν πολύ ταλαιπωρηθεί οι κάτοικοι της Βοιωτίας κατά τη δεκαετία 380-370 π.χ. Η ηγεμονίδα πόλη τους, η Θήβα, είχε τα χρόνια εκείνα την πιο εντυπωσιακή της ηγεσία και είχε βαλθεί να ταπεινώσει τη μεγάλη της αντίζηλο, τη Σπάρτη. Ο στρατηγός τους ο Επαμεινώντας τελικά, με τη συμμαχία των Αχαιών και των Μεσσηνίων, κατόρθωσε να τη συντρίψει. Το 371 π.Χ. στα Λεύκτρα η Σπάρτη γονάτισε ταπεινωμένη μπροστά στη θύελλα του Επαμεινώντα.

Κουράζουν ωστόσο αυτές οι στιγμές. Και πολύ περισσότερο εκθέτουν τον καθένα σε φοβερές καταστροφές. Η Βοιωτία είχε για χρόνια γίνει ο χώρος φοβερών πολεμικών συγκρούσεων. Οι κάτοικοι της Βοιωτικής Κορώνειας που κατάγονταν αρχικά από τη Φθιώτιδα, θεώρησαν τον εαυτό τους πολύ ζημιωμένο από τον πόλεμο. Βγήκαν να αναζητήσουν νέους χώρους για εποικισμό. Ο φίλος τους Επαμεινώντας τους υπέδειξε την παλιά Μεσσηνιακή πόλη Αίπεια.

Κανείς δεν μας μιλά για αυτή την προτίμηση. Μπορεί πάντως η υπόδειξη αυτή να είχε αίτια οικονομικά, μπορεί και πολιτικά. Το καταπληκτικό κλίμα, ο ευφορότατο κάμπος των χωματόλοφων στην παραλιακή λουρίδα και την περιοχή

Ριζόμυλου, φαινόταν σαν μια πολύ συναρπαστική υπόσχεση για τους ταλαιπωρημένους Κορωναίους της Βοιωτίας. Ίσως όμως ο πανέξυπνος Επαμεινώντας να τους υπόδειξε το χώρο αυτό, γιατί μπορούσε ουσιαστικά να ελέγχει τον δρόμο για την Ασίνη, που την έκανε επίφοβη η οχυρή της τοποθεσία και το φιλοσπαρτιατικό της παρελθόν. Κι ακόμη, η περιοχή τούτη μπορούσε να ελέγξει τον δρόμο για την Πύλο, τη Μεθώνη και την παραλιακή Τριφυλία.

Σαν αρχηγός του σώματος των Αποίκων από την Κορώνη ορίστηκε κάποιος Επιμηλίδης. Τίποτε δεν γνωρίζουμε για τον άνθρωπο αυτό. Θα έπρεπε όμως να καταγόταν από σπουδαία θρησκευτική γενιά της Κορώνειας, αν συνδέσουμε το όνομά του με τη λατρεία του Ερμή στη Βοιωτία και μάλιστα στην ίδια την Κορώνεια. Λένε μάλιστα πως εκεί υπήρχε ναός αφιερωμένος στον Ερμή Επιμήλιο. Μπορεί λοιπόν να υποθέσει κανείς πως ο Επιμηλίδης καταγόταν από συγκεκριμένη ιερατική γενιά της Κορώνειας και ασφαλώς το γεγονός τούτο θα 'ντυσε την επιχείρηση του αποικισμού – ανεξάρτητα με τα ουσιαστικά της αίτια – και με το γόητρο του θρησκευτικού προσανατολισμού.

Οι Κορωναίοι θα πρέπει να 'φτασαν στην περιοχή της Αίπειας κατά το 365 π.Χ. Δεν έχουμε καμιά πληροφορία για τις λεπτομέρειες της εγκατάστασης, αλλά μπορεί κανείς να τις φανταστεί, μια και έχουμε περιγραφή του Πausανία για την παρόμοια ανοικοδόμηση της πόλης Μεσσήνης στην Ιθώμη. Πρώτα-πρώτα κήρυκες σταλμένοι από τον Επαμεινώντα διακήρυξαν παντού την ανασύσταση των Μεσσηνιακών πόλεων, προσκαλώντας τους απανταχού Μεσσηνίους να εγκατασταθούν στα προγονικά τους χώματα. Σε περίπτωση λοιπόν που πρώην κάτοικοι της Αίπειας βρίσκονταν φυγάδες ή εξόριστοι, θα μπορούσαν τώρα να ξαναγυρίσουν στα χώματα των προγόνων τους. Ασφαλώς όσοι υπάκουσαν στην πρόσκληση, θα ενώθηκαν με τους αποίκους του Επιμηλίδη και φυσικά τους ντόπιους που βρίσκονταν ακόμη στην περιοχή.

Όπως έγινε και στη Μεσσήνη, έτσι και στην Αίπεια θα στήθηκαν παρόμοιες γιορτές και πανηγυρισμοί, θρησκευτικές τελετές και θυσίες. Εντυπωσιακά σημάδια και ονείρατα με χρησμούς θ' αραδιάστηκαν για να στερεώσουν τη νέα πόλη με την πιο νόμιμη και την πιο ιερή της υπόσταση. Σίγουρα όλα

έγιναν κατά τους θεσμούς και οι ενωμένοι κάτοικοι φαίνεται να αγκαλιάστηκαν και να ἔζησαν ευτυχισμένοι σαν μια κοινότητα.

Ο Πausανίας ωστόσο μας μιλά με ενδιαφέρον για τη λεπτομέρεια του ονόματος της νέας πόλης. Την έβγαλε, λέει, Κορώνη ο Επιμηλίδης σε ανάμνηση της δικής του ιδιαίτερης πατρίδας, όχι γιατί το σύνολο ή η πλειοψηφία των αποίκων ήταν από την Κορώνεια. Πιθανόν, όπως δικαιολογεί τα πράγματα ο Πausανίας, οι Μεσσήνιοι και ιδιαίτερα ο ντόπιος προ-βοιωτικός πληθυσμός της Αίπειας να μη διαφωνούσαν με την ονομασία καθεαυτή, να είχαν απλώς προβλήματα με την προφορά της λέξης Κορώνεια. Πάντως, αν τα πράγματα ήταν έτσι, το όνομα στην προφορική λαλιά μπορούσε να μεταβληθεί σε Κορώνη αλλά και Κορώνα.

Φαίνεται όμως πως η τοπική λαϊκή παράδοση, που σωζόταν στην αρχαία Κορώνη μέχρι τα χρόνια του Πausανία, θα μπορούσε να μας πείσει για μια διαφορετική ερμηνεία στο ζήτημα. Να ο σχετικός λαϊκός θρύλος, όπως τον άκουσε ο Πausανίας: – Καθώς, λέει, έσκαβαν για να θεμελιώσουν τα τείχη της πόλης, οι οικιστές βρήκαν το είδωλο μιας χάλκινης Κορώνης, του ιερού εκείνου πουλιού που σήμερα λέγεται κουρούνα και που άλλωστε είχε σχέση με την Αθηνά. Μια τέτοια θεϊκή παρουσία – η ουσιαστική θεοφάνεια και επιφοίτηση της Θεάς – φυσικά θα ἔλυνε ειρηνικά και αδιαφιλονίκητα το ζήτημα της ονομασίας για την καινούρια πόλη.

Ασφαλώς ο Επιμηλίδης δεν θα ἔθελε να κακοκαρδίσει τους συνεποίκους του Μεσσήνιους, αλλά ἤθελε και να διασώσει το όνομα της γενετείρας του στην καινούρια πόλη. Ἄλλωστε λίγα χρόνια αργότερα 352 π.Χ. μαθαίνουμε πως η Κορώνεια καταλήφθηκε από τους Φωκείς και καταστράφηκε. Η διατήρηση του ονόματός της από τα παιδιά της στη Μεσσηνία θα ήταν ασφαλώς μια βαθιά και δικαιολογημένη επιθυμία. Ἐπειτα η Κορώνη σαν σύμβολο της Αθηνάς μπορεί να είχε θρησκευτική σημασία και για τους Μεσσηνίους της περιοχής. Και έτσι επικράτησε ο τύπος Κορώνη που στους Βοιωτούς αποίκους θύμιζε την πατρίδα τους Κορώνεια, ενώ στους ντόπιους Μεσσηνίους τις πατροπαράδοτες θρησκευτικές τους ρίζες.

Στα ταραγμένα χρόνια των Μακεδόνων, της Αιτωλικής και της Αχαϊκής Συμπολιτείας η πόλη ζει βασικά ήσυχα, και γενικά φαίνεται να πορεύεται ειρηνικά. Η Κορώνη σιγά-σιγά μεγάλωνε και ασφαλώς θα ξαπλώθηκε και στην παραλία. Το λιμάνι της μετά το 196 π.Χ. ήταν πιθανώς το μόνο που μπορούσαν να χρησιμοποιούν τα μέλη της Αχαϊκής Συμπολιτείας, σε αντίθεση με τα άλλα λιμάνια των Μεσσηνιακών πόλεων, ιδιαίτερα την Ασίνη, τη Μεθώνη, Πύλο και Κυπαρισσία, που ανακηρύχτηκαν αυτόνομες από τον Τίτο Φλαμίνιο. Είναι παράξενο πώς στα χρόνια του Πausανία το λιμάνι της Κορώνης ονομάζεται ακόμη «Αχαιών λιμήν».

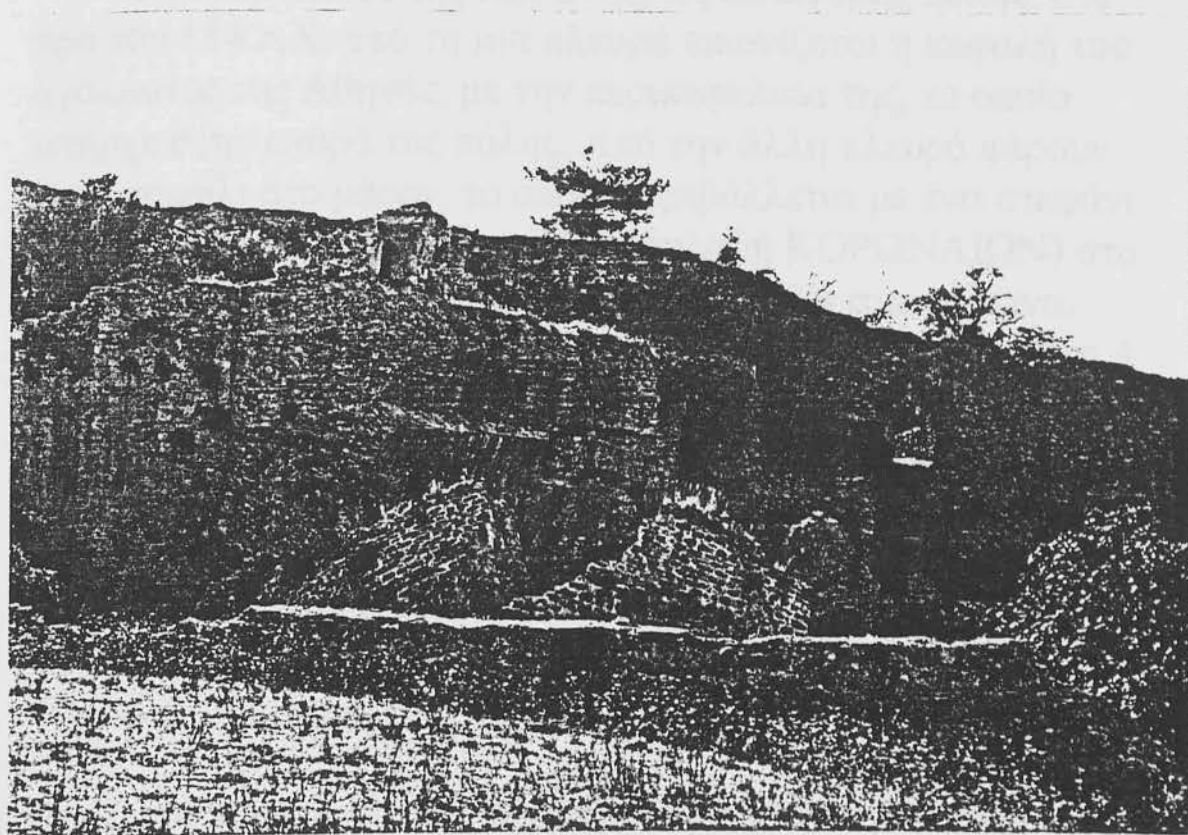
Ο περιηγητής ωστόσο ισχυρίζεται πως δεν μπόρεσε να μάθει γιατί λεγόταν έτσι. Και αναλογίζεται κανείς: Είχαν άραγε οι Κορωναίοι της εποχής εκείνης ξεχάσει κιόλας τη σχετικά πρόσφατη ιστορία τους ή απλώς είχαν «εθνικούς» λόγους να μη «θυμούνται» τα γεγονότα της Αχαϊκής κατοχής στην περιοχή τους;

Γενικά οι λεπτομέρειες των ιστορικών γεγονότων στην περιφέρεια Κορώνης εξελίσσονται όπως και στη γειτονική Ασίνη. Τα ελληνιστικά και τα Ρωμαϊκά χρόνια περνούν με ειρήνη και σχετική ευημερία. Τούτη την ευημερία φαίνεται να καθρεφτίζει και η περιγραφή του Πausανία. Έφτασε στην πόλη ο περιηγητής ερχόμενος από τον Μεσσηνιακό κάμπο και αφού πέρασε πρώτα τον ποταμό Πάμισο. Η περιγραφή του για την Κορώνη, λακωνική και σε μορφή σκόρπιων φράσεων που ράφτηκαν μαζί δίνει την εντύπωση πως ο περιηγητής περνώντας απλώς κρατούσε σημειώσεις για το καθετί καθώς τα άκουγε από τους ντόπιους. Ίσως δεν έφτασε μέχρι το ιερό της Ινούς και στην πηγή της Πλατανιστώνος. Όμως σίγουρα θα είδε τους ναούς στην Ακρόπολη, καθώς και τον τάφο του οικιστή Επιμηλίδη που πιθανόν να λατρευόταν ακόμα σαν τοπικός ήρωας.

Μαζί με τα άλλα ιερά και αγάλματα της ακρόπολης ο Πausανίας αναφέρει το χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς που κρατούσε στο χέρι το πουλί Κορώνη. Φαίνεται να είχε υπερφυσικές διαστάσεις και ήταν στημένο στο ύπαιθρο. Χάλκινο ήταν το άγαλμα για τον Δία Σωτήρα και τα δύο μαζί

πιθανώς να ήταν τα σπουδαιότερα έργα γλυπτικής στην αγορά της Κορώνης.

Η λατρεία του Ασκληπιού και της Άρτεμης της Κουροτρόφου ίσως να αντικαθρεφτίζει τα μεγάλα προβλήματα ή ακόμα και τραγωδίες που κατά καιρούς θα αντιμετώπισαν οι κάτοικοι με κολλητικές αρρώστιες, αλλά και τη θνησιμότητα των παιδιών. Όμως δεν υπάρχει καμιά θετική απόδειξη για όλα τούτα. Στο σχόλιό του ο Πausανίας ακόμη μας πληροφορεί πως στην Κορώνη λάτρευαν σε ιδιαίτερο ναό και τον Διόνυσο. Προσθέτουμε εμείς: Και ο Διόνυσος εδώ, η χαρούμενη και μυστηριώδης τούτη θεϊκή μορφή που ξελογιάζει τους μύστες της με τους συνεπαρμούς του διθύραμβου και τις ολονύχτιες μυστηριακές τελετουργίες. Ασφαλώς είναι και τούτο ένα άλλο δείγμα της θρησκευτικότητας, αλλά και της ανέμελης ζωής των κατοίκων με την πλούσια γη και τα πολλά αμπέλια.

Χαλάσματα του κάστρου της Κορώνης

Μετά τον Πausανία ακολουθεί και πάλι η σιωπή. Ο Ιεροκλής στα χρόνια του Ιουστινιανού μας μιλά για μια Κορώνη μικρή, αλλά και καλά οχυρωμένη. Κατόπιν ακολουθεί το σκοτάδι της καθόδου των Σλάβων από την ξηρά και ο κίνδυνος των Σαρακηνών από τη θάλασσα. Σε αυτές τις απανωτές καταιγίδες της ιστορίας, φαίνεται πως ξεθεμελιώνεται και η Κορώνη. Πολύ αργότερα θα τη βρούμε μεταφερμένη και ριζωμένη στο κάστρο της Ασίνης. Η παλιά Κορώνη θα ξεχαστεί. Και εκεί κάτω, στον Αντίποδα του Ακρίτα, η Κορώνη θα συνεχίσει σαν Γραικοβενέτικο οχυρό τη Μεσαιωνική της σταδιοδρομία.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΟΡΩΝΗΣ

Βρέθηκαν αργυρά και χάλκινα νομίσματα της Κορώνης προ του 184 π.Χ., δηλαδή πριν γίνει η Κορώνη μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Επίσης και χάλκινα νομίσματα της Κορώνης ως μέλους της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Στα νομίσματα της Κορώνης, ως αυτόνομης πόλης, στα προ του 184 π.Χ. από τη μια πλευρά εικονίζεται η κεφαλή του αγάλματος της Αθηνάς, με την περικεφαλαία της, το οποίο υπήρχε στην αγορά της πόλης. Από την άλλη πλευρά φέρουν ένα σταφύλι στο μέσον, το οποίο περιβάλλεται με ένα στεφάνι από κισσό και τα γράμματα ΚΟΡ (δηλαδή ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ) στα αργυρά και ολόκληρη τη λέξη ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ στα χάλκινα.

Κατωτέρω εικονίζονται 2 αργυρά νομίσματα των 3 και 4 οβολών – τριώβολα και τετρώβολα – της Κορώνης προ του 184 π.Χ. σε διπλάσιο μέγεθος από τα υπάρχοντα στη Νομισματική Συλλογή Αθηνών.

Και στα δύο υπάρχουν:

- Μία όψη: Αθηνά με περικεφαλαία
- Άλλη όψη: Σταφύλι με στεφάνι από κισσό
- Επιγραφή: Κ-ΟΡ δηλαδή ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ

Σε όλα τα νομίσματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας από τη μια πλευρά εικονίζεται ο Ζευς ο Ομαγύριος (ο συναθροίζων τους ανθρώπους) και από την άλλη η Δήμητρα η Παναχαιά. Και οι δύο ήταν προστάτιδες Θεότητες της Συμπολιτείας.

Ως επιγραφή φέρουν το όνομα της Συμπολιτείας και το όνομα της πολιτείας, συντετμημένα στα αργυρά νομίσματα λόγω του μικρού μεγέθους τους και ολόκληρο το όνομα στα χάλκινα, π.χ ΑΧΑΙΩΝ ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ, ΑΧΑΙΩΝ ΑΣΙΝΑΙΩΝ.

Πόλεις-μέλη της συμμαχικής νομισματοκοπείας ήταν 43. Η χρονολογία αρχικής κοπής νομισμάτων εκάστης πόλεως διαφέρει αναλόγως της χρονολογίας της εισόδου στην Αχαϊκή Συμπολιτεία. Για την Κορώνη είναι το 184 π.Χ.

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ ΤΗΣ ΚΟΡΥΘΟΥ

Πολύ πριν φτάσουν οι Βοιωτοί του Επιμηλίδη στην Κορώνη και πριν φτάσουν οι Ασιναίοι της Αργολίδας στο Ρίο, πολλά χρόνια πριν τους Μεσσηνιακούς πολέμους κι ίσως ακόμη πριν την ιστορική χαραυγή της περιοχής αυτής, στο χώρο ανάμεσα Κορώνης και Ασίνης είχε αρχίσει η λατρεία του θεού Απόλλωνα. Κάποτε γύρω στα πρώιμα γεωμετρικά χρόνια (μετά το 900 π.Χ.) στη σημερινή περιοχή του Αγίου Ανδρέα θα πρέπει να χτίστηκε το ιερό του Θεού που μας είναι γνωστό σαν ιερό του Απόλλωνα Κορύθου.

Τα μυστικά της αρχής και της εξέλιξης του θρησκευτικού τούτου Κοινού των κατοίκων της ανατολικής Πυλίας χάνεται στην προϊστορία, όπως και κάθε άλλου αρχαιοελληνικού ιερού. Ούτε καν ένας μύθος δεν σώζεται γύρω από το απόμερο τούτο λατρευτικό κέντρο. Ασφαλώς ο Απόλλωνας, Θεός δωρικής καταγωγής, θα πρέπει να έφτασε εδώ με τους πρώτους Δωριείς, ίσως τους Δωριείς που εγκαταστάθηκαν στο Ρίο και την περιοχή του στα χρόνια του Κρεσφόντη.

Αν ακολουθήσουμε τη γνώμη του Φρ. Βερσάκη, που έκαμε τις ανασκαφές στην περιοχή του ναού του Απόλλωνα γύρω στις αρχές του αιώνα μας, θα πρέπει να συνδυάσουμε το παρανόμι του Απόλλωνα «Κόρυθος» με τη λέξη κόρυς-κόρυθος, που θα πει κορυφή, κράνος, περικεφαλαία με φούντα. Κόρυθος ή Κόρυδος λεγόταν ακόμα το πουλί κορυδαλλός ή τσαλαπετεινός ή κατσιλιέρα, που έχει στο κεφάλι του τον χαρακτηριστικό λοφίο που μοιάζει με περικεφαλαία. Και έτσι μπορούμε να

υποθέσουμε πως ο θεός Απόλλωνας θα συνδεόταν στην ιδιότητά του σαν Κόριθος, με τους οπλίτες και τη στρατιωτική ζωή. Από τα ευρήματα των ανασκαφών φαίνεται καθαρά πως ο θεός είχε φύση πολεμική μια και τα περισσότερα θέματα των αφιερωμάτων είχαν να κάνουν με όπλα και αντικείμενα του πολέμου σε μορφή εδωλίων: χάλκινα ξίφη, αιχμές και λαβές ακοντίων, αγαλματάκια στρατιωτών και άλλα παρόμοια έργα μικροτεχνίας.

Ένα τέτοιο αφιέρωμα, μπρούτζινο μικροσκοπικό ομοίωμα ενός οπλίτη από τη Σπάρτη, χρονολογείται πάνω-κάτω στον έκτο αιώνα π.Χ. Ο νεαρός οπλίτης παρουσιάζεται σε αυστηρά μετωπική στάση και με τα χέρια στην κοιλιά, ενωμένα πόδια και αγέρωχο, καλογυμνασμένο κορμί. Το κεφάλι του στέφεται με κορινθιακή περικεφαλαία που καλύπτει τα μάγουλα και τη μύτη, ενώ στην κορυφή κυματίζει μια πελώρια φούντα που αρχίζει από το μέτωπο για να καταλήξει σε μορφή πλούσιας κόμης που πέφτει πίσω στα μεσόπλατα.

Τα μάτια γεμάτα δύναμη και πίστη για τον σκοπό της καρδιάς τους αφήνονται να κοιτάζουν το όραμα μιας βέβαιης ελπίδας. Τα χείλη σφιγμένα στην προσπάθεια να καταπιούν μια πνιγμένη οδύνη απομένουν εκεί σφραγισμένα και συνάμα έτοιμα να μιλήσουν. Τι να πουν; Να, κάποιο λακωνισμό, αίφης ένα σύντομο «νενικήκαμεν», ένα συντομότερο ακόμη «περί πάτρης». Το σώμα του είναι καλυμμένο με θώρακα και άλλα πολλά προστατευτικά περικαλύμματα: Στα μπράτσα, στους μηρούς, στις κνήμες. Αποδίδονται όλα με τις γραμμικές τους διακοσμήσεις, μαιάνδρους και ευθείες, που διατρανώνουν την πρακτική προστασία του πολεμιστή με τη δωρική λιτότητα του Σπαρτιάτη.

Όταν το αφιέρωμα τούτο έγινε στο Ιερό του Απόλλωνα, η Μεσσηνία θα πρέπει να βρισκόταν στην καταιγίδα του δεύτερου Μεσσηνιακού πολέμου (περίπου 630-610 π.Χ.). Η Αίπεια είχε τότε ταχθεί στο πλευρό των Μεσσηνίων, ενώ η Ασίνη ήταν ουδέτερη. Στα ταραγμένα τούτα χρόνια θα έφταναν ασφαλώς στο ιερό του Απόλλωνα Κορύθου προσκυνητές από κάθε παράταξη. Ο πολεμόχαρος θεός δεχόταν χωρίς διάκριση όλους τους πιστούς, και ιδιαίτερα εκείνους που είχαν λόγους να ικετεύουν για τη δόξα της μάχης.

Φαίνεται πάντως πως ο Απόλλωνας Κόρυθος δεν ήταν απλώς θεός αιμοχαρής και αρχηγέτης στη μάχη, αλλά ήταν βασικά θεός πρόμαχος και προστάτης του πολεμιστή. Κάθε νέου που για χάρη της πατρίδας έπρεπε να τρέξει στη μάχη και να θυσιαστεί, να προτάξει το δικό του σώμα και να διασώσει την τιμή και την ακεραιότητα της πατρίδας.

Ασφαλώς η επίδραση του θεού θα ήταν ευεργετική, αν κρίνει κανείς από την κατοπινή εξέλιξη του ιερού τούτου σε κέντρο θεραπευτικό. Είναι αξιοσημείωτο γεγονός πως οι ανασκαφές έφεραν στο φως μεταγενέστερο τρίκλινο, ειδική δηλαδή αίθουσα κοινών θρησκευτικών συμποσίων που είχε στις τρεις πλευρές καθίσματα σε μορφή πάγκων. Όπως συμβαίνει και σε άλλα ιερά, ένα τέτοιο τρίκλινο έχει βασικά θεραπευτικό χαρακτήρα. Παρόμοια πληροφορία για τις ιαματικές ιδιότητες του Θεού μας δίνει και ο Πausanias. Θα μπορούσε λοιπόν να υποθέσει κανείς πως ο Απόλλωνας Κόρυθος γιάτρευε και έσωζε από τις αρρώστιες που προκαλούσε ο πόλεμος. Και φυσικά τους διάφορους τραυματισμούς και τα τόσα παθήματα του πολέμου που θα μπορούσαν να βασανίσουν και να σκοτώσουν κάθε στρατιώτη. Και έτσι το παρωνύμιο Κόρυθος θα μπορούσε να πάρει τη σημασία του Σωτήρα.

Πάνω απ' όλα όμως, φαίνεται πως το ιερό κατά τη διάρκεια ολόκληρης της αρχαιότητας έπαιξε το σημαντικό ρόλο του συμφιλωτή και του ειρηνοποιού. Κάθε χρόνο στις γιορτές του Απόλλωνα πάντα θα μαζεύονταν οι ντόπιοι. Από το Ρίο και την Ασίνη κατόπιν από την Αίπεια και την Κορώνη, από τους τριγύρω συνοικισμούς και από τις μακρινότερες πόλεις όλοι θα είχαν λόγους να ζητήσουν τη βοήθεια του καλού θεού. Οι επιγραφές των αφιερωμάτων δίνουν μια ιδέα πόσο δημοφιλές ήταν το ιερό και πόσοι προσκυνητές έφταναν κάθε φορά να τιμήσουν, να λατρέψουν, και να παρακαλέσουν τον Απόλλωνα Κόρυθο σαν Ειρηνοποιό και Σωτήρα.

Στα χρόνια του Pausanias το ιερό θα πρέπει να βρισκόταν ακόμα στην ακμή του. Αναφέρει ο Περιηγητής πως σωζόταν ακόμα το πανάρχαιο ξόανο του θεού Απόλλωνα Κορύθου και το χάλκινο άγαλμά του που είχε το παρανόμι Αργεώτας, γιατί λέει το είχαν αφιερώσει στον θεό οι Αργοναύτες.

Η διπλανή κωμόπολη Κολωνίδες φαίνεται πως ποτέ δεν αποτέλεσε σημαντική πόλη. Ήταν απλώς ένα σύνολο μικρών συνοικισμών κοντά στο χωριό Βουνάρια, που παλιότερα ήταν γνωστό σαν βουναροκάστελλα. Οι κάτοικοι των Κολωνίδων ήταν οι πλησιέστεροι στο ιερό – τουλάχιστον από την εποχή που εποικίστηκε ο συνοικισμός – και ασφαλώς θα το πρόσεχαν, δεν ξέρουμε όμως την πλατύτερη επίδρασή τους στην εξέλιξή του. Φαίνεται πως το ιερό άνθιζε μέχρι τα χρόνια που ξαπλώθηκε καλά στην πειροχή ο χριστιανισμός. Όμως κατά τον τέταρτο αιώνα πιθανόν να δέχτηκε απανωτές καταστροφές, γιατί τελικά πάνω στα ρημαγμένα ιερά χτίζεται εκκλησιά αφιερωμένη στον Σωτήρα Χριστό. Πολλούς αιώνες αργότερα θα χτιστεί στα ερείπια της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας άλλη νεότερη, που και αυτή τη διαδέχτηκε η σημερινή εκκλησία του Αγίου Ανδρέα.

Στις μέρες μας, αρχές Σεπτέμβρη, γίνεται κάθε χρόνο το τοπικό πανηγύρι στον Άγιο Αντρέα. Είναι θρησκευτικό πανηγύρι, αλλά το συνοδεύει πλούσια εμποροπανήγυρη που κρατάει οχτώ μέρες. Εκεί, στον ίδιο περίπου χώρο που γίνονται οι αρχαίες θρησκευτικές τελετές, και μαζί με ανταλλαγή των ζώων και των προϊόντων, μαζεύονται από τα χωριά τους οι ντόπιοι να γλεντήσουν και να χαρούν. Εκεί θα βρουν την ευκαιρία να χορέψουν οι γλεντζέδες, να λανσάρουν τα νέα τραγούδια οι οργανοπαίχτες, και να καμαρώσουν τα νέα κορίτσια οι μελλόγαμπροι. Και αργά το απόγευμα, στις πρώτες ανταύγειες του μενεξεδένιου δειλινού, θα φτερουγίσουν δειλά τα ξωτικά πουλιά με τις φανταχτερές φτέρινες περικεφαλαίες: τσιτσιλιάνοι, κορυδαλλοί και τσαλαπετεινοί. Θα καμαρώσουν τη θάλασσα και τον πράσινο πακτωλό της γελαστής πεδιάδας και ύστερα θα κουρνιαξουν, για να ξυπνήσουν το άλλο πρωί και να ιερατεύσουν τον μέγα συνώνυμό τους: τον Απόλλωνα Κόρυθο.

Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ

Η διάρκεια της Ρωμαϊκής ειρήνης ήταν για τη Μεσσηνία και μακριά και ωφέλιμη. Παρατηρούνται μερικές συγκρούσεις από καιρό σε καιρό που έχουν σαν αποτέλεσμα καταστροφές τόπων ή μετακινήσεις πληθυσμών, και τέτοιες συγκρούσεις θα πρέπει να απηχούν πληροφορίες, όπως εκείνες που εκφράζει ο γεωγράφος Στράβωνας, λέγοντας πως βρήκε τη Μεσσηνία τελείως ερειπωμένη και έρημη από κατοίκους.

Τέτοια όμως επεισόδια ή καταστροφές θα πρέπει να θεωρηθούν περιστασιακά και μικρής διάρκειας, γιατί μια τόσο εύφορη περιοχή όπως η Μεσσηνία, και ιδιαίτερα όπως η ανατολία παραλία της Πυλίας, είναι δύσκολο να παραμείνει για πολύ ακατοίκητη ή καταστραμμένη.

Γενικά φαίνεται πως η περιοχή έζησε ήρεμα και με σχετική ευμάρεια μέχρι τα μέσα του τρίτου μεταχριστιανικού αιώνα. Είναι δύσκολο βέβαια να υπολογίσει κανείς τον πληθυσμό ή άλλες δημογραφικές λεπτομέρειες. Τα ερείπια των πόλεων, όμως οι άμορφες Ρωμαϊκές βίλλες, κι οι σποραδικές φιλολογικές πληροφορίες μας δίνουν μια ιδέα για την καλή διατήρηση των πραγμάτων στην Ανατολική Πυλία.

Μυστήριο πάλι καλύπτει τη διάδοση του Χριστιανισμού στην περιοχή, και ιδιαίτερα στην Κορώνη. Η ντόπια ευσεβής παράδοση θέλει την Κορώνη σαν μια προνομιούχα περιοχή, που κατηχήθηκε από εκπροσώπους των εβδομήντα Αποστόλων. Ξέρουμε φυσικά πως εκτός του Παύλου, ο μόνος Απόστολος που έφτασε μέχρι την Πελοπόννησο ήταν ο Ανδρέας και που τελικά ο μαρτυρικός θάνατος περιόρισε και σταμάτησε τη δραστηριότητά του στην Πάτρα. Δεν ξέρουμε αν είχε μαθητές αξιόλογους, και αν είχε, πάλι δεν ξέρουμε πού πήγαν και πού κήρυξαν τον Χριστιανισμό.

Οι Κορωνάιοι ωστόσο καυχώνταν πως ένα ή περισσότεροι μαθητές των Αποστόλων επισκέφτηκαν την Κορώνη και δίδαξαν την πίστη του Χριστού. Με πολλή περηφάνεια οι ντόπιοι Κορωνάιοι ιστοριολογούντες μάζεψαν τα ντοκουμέντα

τους από διάφορες εκκλησιαστικές πηγές, όπως παλιά Μηναία, συναξάρια, και βυζαντινά χειρόγραφα, για να θεμελιώσουν την αποστολικότητα της Εκκλησίας της Κορώνης. Εντυπωσιακά ονόματα, γνωστά από τον κατάλογο των Εβδομήντα Αποστόλων, φέρονται σαν πρώτοι Επίσκοποι της Κορώνης. Τα ονόματα Επαφρόδιτος, Ονησιφόρος και Καίσαρ(ας) αναφέρονται συχνά σε μεταγενέστερα κείμενα σαν πρώτοι επίσκοποι της Κορώνης. Είναι ενδιαφέρον ότι τα δύο πρώτα είναι καθαρά ελληνικά ονόματα, ενώ το Καίσαρ [αν ο γλωσσικός τύπος έχει παραδοθεί σωστά μια και υπάρχει μια παράδοση παραλλαγή του ονόματος σε Κασύρη (Απόστολο)], είναι χαρακτηριστικό Λατινικό, που προϋποθέτει μια περίεργη εκδοχή: ένας Ρωμαίος να γίνει κήρυκας του Χριστιανισμού σε μια απόμερη γωνιά της Πελοποννήσου, σε μια εποχή που ο Χριστιανισμός δεν λογαριαζόταν παρά σαν μια ασήμαντη ιουδαϊκή παραφυάδα.

Αλλά το πρώτο πρόβλημα φαίνεται πως είναι γεωγραφικό. Μιλώντας κανείς για την Αποστολική Κορώνη δεν μιλά παρά για την αρχαία Κορώνη, στο σημερινό Πεταλίδι. Σ' όλη τη διάρκεια των πρωτοχριστιανικών χρόνων η Κορώνη είναι ακόμη άσχετη με την Ασίνη. Φαίνεται πως οι δύο πόλεις συνεχίζουν τη ζωή τους ανεξάρτητα και έτσι ανεξάρτητα αναπτύσσονται οι δύο χριστιανικές κοινότητες στην περιοχή. Είναι δύσκολο να υποθέσει κανείς πότε και πώς αναπτύχθηκε η επισκοπή Ασίνης. Φαίνεται όμως σίγουρο πως η Επισκοπή Κορώνης ιδρύθηκε πολύ νωρίς, ασφαλώς πριν την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, ή κάποτε στον τρίτο ή τέταρτο αιώνα. Πάντως, στα μέσα του πέμπτου αιώνα μαρτυρείται σαν επίσκοπος Κορώνης κάποιος Ονησιφόρος ή Ονησίφιλος και ο Αγαθοκλής που έλαβε μέρος στην Τρίτη Οικουμενική Σύνοδο της Εφέσου (431 μ.Χ.). Τούτη η αναφορά φαίνεται να είναι η παλαιότερη γνωστή πληροφορία για την εκκλησία Κορώνης, που ασφαλώς εννοεί την Παλιά Κορώνη.

Αρχαιολογικές μαρτυρίες επίσης βεβαιώνουν την ύπαρξη ανθούσας Χριστιανικής κοινότητας στην περιοχή κατά τον πέμπτο αιώνα. Στα χρόνια αυτά φαίνεται να χτίστηκε η μεγάλη παλαιοχριστιανική βασιλική στην αρχαία Κορώνη και που τα λείψανά της φυλάγονταν για χρόνια στο Γυμνάσιο Πεταλιδίου.

Το 1976 η συλλογή αυτή που αποτελείται από κομμάτια διάφορων αρχιτεκτονικών μελών, μεταφέρθηκε στο Μουσείο Κορώνης. Πρόσφατη μελέτη των λειψάνων τούτων τα τοποθετεί στην περίοδο του πέμπτου-έκτου αιώνα.

Αντίθετα, είναι σχεδόν ανεξακρίβωτα τα ίχνη της δραστηριότητας των πρώτων χριστιανών της Ασίνης, αν και φυσικά τούτο δεν σημαίνει ανυπαρξία Χριστιανικής Κοινότητας εκεί. Απλούστατα τα μεταγενέστερα προκτίσματα και η Βενετική αρχιτεκτονική δραστηριότητα έχει σχεδόν εξαφανίσει τα σχετικά παλαιοχριστιανικά μνημεία. Και ούτε φαίνεται να είναι απόλυτα βεβαιωμένο πως η βυζαντινή βασιλική της Αγια-Σοφιάς στο κάστρο της Κορώνης έχει παλαιοχριστιανική προέλευση.

Η Αγία Σοφία – παλαιοχριστιανική εκκλησία

Από τα παλαιότερα λείψανα χριστιανικής δραστηριότητας στην Ανατολική Πυλία θα πρέπει να θεωρηθούν τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στον Άγιο Αντρέα και δίπλα στα

ερείπια του αρχαίου ιερού του Κορύθου Απόλλωνα. Η συνέχεια είναι ολοφάνερη. Το ιερό του Απόλλωνος Σωτήρος καταστρέφεται και ευθύς αμέσως από τη στάχτη του ξεπηδά ο ναός του Χριστού Σωτήρος. Η ταυτότητα της αντιστοιχίας φανερώνει και την ταυτότητα του πληθυσμού και μαζί της παράδοσης που υποστήριξε και τις δύο θρησκείες.

Και οι ντόπιοι φαίνεται πως συνεχίζουν να συναθροίζονται στην όμορφη παραλία του Άγιου Αντρέα φυσικά. Και να πανηγυρίζουν κάθε χρόνο στη γιορτή του Σωτήρα Χριστού, όπως πριν γιόρταζαν τα τελεστήρια προς τιμήν του Κορύθου Απόλλωνα.

Ολοκληρώνοντας το περίγραμμα για τη δύσκολη τούτη περίοδο, μπορεί κανείς με κάποια βεβαιότητα να υποθέσει πως τα υστερορωμαϊκά χρόνια κύλισαν χωρίς μεγάλες περιπέτειες για την Κορώνη. Ασφαλώς η περιοχή της θα ταραχτήκε από τις επιδρομές των Ερούλων (περίπου 268-270) και ακόμη περισσότερο από τις καταστροφές των Βησιγόθων του Αλάριχου που κατέστρεψαν τη Λακωνία και την Ολυμπία (τέλη του τέταρτου αιώνα).

Αργότερα εισβάλλουν στα παράλια της Μεσσηνίας οι Βάνδαλοι της Αφρικής (467-477). Και αυτοί ασφαλώς θα πρέπει να λεηλάτησαν επανειλημμένα τα πλούσια παράλια της ανατολικής Πυλίας. Ωστόσο και η Κορώνη και η γειτονική της Ασίνη, συνεχίζουν αδιατάραχτα τον ιστορικό τους δρόμο σαν ανεξάρτητες κοινότητες. Το 535 που γράφτηκε η γεωγραφική μελέτη του Ιεροκλή «Συνέκδημος», η Κορώνη (που αναφέρεται σαν Κορωνία) είναι μικρή, αλλά ισχυρή και οχυρωμένη πόλη, ενώ η Ασίνη αναφέρεται και εκείνη σαν ανεξάρτητη πόλη με δικές της διοικητικές και θρησκευτικές αρχές. Η κατάσταση αυτή φαίνεται να συνεχίζεται περίπου στην ίδια μορφή μέχρι τον όγδοο αιώνα, τουλάχιστον μέχρι την εποχή που συγκροτήθηκε το «Τακτικόν» του Παρισινού Κώδικα 1555 A (731-746). Είναι η εποχή που ο αυτοκράτορας Λέοντας Γ' ο Ίσαυρος (717-741) έκανε τις περίφημες εκκλησιαστικές και διοικητικές του μεταρρυθμίσεις. Άλλαξε και την εκκλησιαστική τάξη του Ελλαδικού (στο οποίο υπαγόταν τότε και η Πελοπόννησος), και έγινε η υπαγωγή του κατευθείαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Φυσικά η υπόθεση τούτε δεν λύνει το πρόβλημα. Φαίνεται πως για μια καλύτερη διευθέτηση του μυστηρίου της παλαιοχριστιανικής Κορώνης θα πρέπει ν' αναθεωρηθούν με λεπτομέρειες οι πηγές και να ξαναμπούν σε σωστή βάση οι παλαιότερες γνώμες για το ζήτημα αυτό. Και φυσικά να δοθεί η ανάλογη προσοχή στους αιώνες-κλειδιά, τον έβδομο και όγδοο αιώνα και τα γεγονότα τους.

Η εποχή τούτη είναι η περίοδος της Εικονομαχίας. Μια εποχή αποφασιστική για την εξέλιξη του Βυζαντινού κόσμου. Οι επαρχίες του Βυζαντίου πιέζονται από εσωτερικές κι εξωτερικές ανακατατάξεις. Οι απανωτές επιδρομές των Σαρακηνών και των Αβαροσλάβων, οι διοικητικές και θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις, προπάντων όμως η εγκατάσταση των Σλάβων, θα αφήσουν ανεξίτηλα σημάδια στο βυζαντινό κόσμο. Τα γεγονότα θα παίζουν αποφασιστικό ρόλο και στην ιστορική εξέλιξη της Ανατολικής Πυλίας. Και θα ανασυντάξουν γεωγραφικά και πολιτικά την περιοχή. ο Μεσαίωνας θα σημάνει μια καινούργια ώρα για την Κορώνη.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Τα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού (527-565) είναι και αυτά εποχή-κλειδί. Γιατί στα χρόνια τούτα έχουμε μεγάλης σημασίας πολιτικο-στρατιωτικά γεγονότα, μια και ο περίεργος τούτος αυτοκράτορας θέλησε να μεταβάλει σε πράξη τα πολιτικά του οράματα. Για χρόνια ολόκληρα στρατοί και στόλοι μάχονται για το πολιτικό όραμα του Ιουστινιανού, που θα διαρκέσει όσο και μια αστραπή. Βάρβαροι και γειτονικοί λαοί νικούν ή νικούνται για να φανούν στη θέση τους νέοι επιδρομείς, να συγκροτηθούν νέα σύνορα και νέοι γείτονες. Είναι τούτοι οι νέοι επιδρομείς, οι νέοι λαοί που εμφανίζονται στη Βαλκανική χερσόνησο, που θ' αλωνίσουν ολόκληρη την Ελλάδα και τα παράλια της, και θα δημιουργήσουν νέες θέσεις και νέες προϋποθέσεις για την πολιτική και πολιτιστική ζωή του ντόπιου πληθυσμού. Και ακόμη ακολουθεί μια σειρά φυσικών καταστροφών, πλημμύρες, επιδημίες, και κυρίως σεισμοί που θα καταστρέψουν μνημεία και εγκαταστάσεις. Πάνω από όλα όμως οι νέες συνθήκες θα δημιουργήσουν μια διαφορετική

ψυχολογία στον ελεύθερο άνθρωπο: τον έμμονο φόβο του άγνωστου και τη θρησκοθήπη δεισιδαιμονία του μοιρολατρισμού. Και είναι οι βασικοί τούτοι παράγοντες που θα ανοίξουν διάπλατα την πόρτα της πραγματικότητας, για να καλωσορίσουν τον Μεσαίωνα.

Η Κορώνη στα χρόνια τούτα και κυρίως κατόπιν, φαίνεται να βρίσκεται ακόμη στη θέση της. Και φυσικά αγκομαχά. Τα μνημεία της και οι αρχαίοι ναοί αχρηστεμένοι πια κείτονται σε ερείπια ή έχουν αντικατασταθεί με χριστιανικές εκκλησίες. Η μεγάλη βασιλική θα φαντάζει θεμελιωμένη ασφαλώς πάνω σε ένα από τα κυριότερα αρχαία ιερά. Η ντόπια κουλτούρα σιγά-σιγά θα εκχριστιανίζεται, ενώ η κοινωνία θα αναπτύσσεται μέσα στα γραικοχριστιανικά πλαίσια που χάραξαν οι Μεγάλοι Πατέρες και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας πριν μερικές γενιές. Τα τείχη της κορώνης όμως σώζονται και οι ντόπιοι θα κάνουν κάθε προσπάθεια να τα δυναμώνουν και να τα διορθώνουν κάθε τόσο. Και είναι τούτη η προσπάθεια που ασφαλώς θα έδωσε την ευκαιρία στον Ιεροκλή να σημειώσει (537) πως η πόλη ήταν καλά οχυρωμένη. Φαίνεται πως η Κορώνη άντεξε ή πέρασε σχετικά ανώδυνα τον μεγάλο σεισμό του 522 που ισοπέδωσε την Κόρινθο και είχε τρομοκρατήσει τους πληθυσμούς από το Δυρράχιο μέχρι την Κιλικία. Δεν ξέρουμε όμως τι θα συνέβη με τον ακόμη μεγαλύτερο σεισμό του 551 που προκάλεσε μεγάλο παλιρροιακό κύμα και κατέστρεψε για δεύτερη φορά και την Κόρινθο και την Πάτρα.

Στα ίδια χρόνια ολόκληρη η Ανατολική Μεσόγειος συνταράζεται από τη φοβερή επιδημία της Βουβωνικής Πανώλης (541-543). Μέχρι τα τέλη του έκτου αιώνα η επιδημία τούτη χάνεται και ξανάρχεται για τουλάχιστον 5-6 φορές. Και πραγματικά αποδεκάτισε τους πληθυσμούς πολλών περιοχών. Όμως δεν έχουμε καμιά θετική πληροφορία για την επίδραση τούτων των καταστροφών στην Ανατολική Πυλία. Φαίνεται φυσικό πάντως η περιοχή να έπαθε, αν όχι πανωλεθρία, πάντως σημαντικές ζημιές με τους σεισμούς. Τα λιμάνια και της Κορώνης και της Ασίνης συνεχίζοντας την αρχαία τους παράδοση θα είχαν ασφαλώς σημαντική κίνηση και αυτά τα χρόνια. Αλλά τούτο το γεγονός σίγουρα θα διευκόλυνε και τη διάδοση των επιδημιών στον χώρο τους.

Είναι γεγονός πως ολόκληρη η Πελοπόννησος είχε χάσει σημαντικό μέρος από τον πληθυσμό της μέχρι το τέλος του έκτου αιώνα. Σε μεγαλύτερη ή μικρότερη κλίμακα το ίδιο θα πρέπει να συνέβη και στην περιοχή Κορώνης. Και το αραιώμα του πληθυσμού θα ήταν ασφαλώς ένας από τους σημαντικότερους λόγους για την πρόσθεση ενός νέου πληθυσμιακού παράγοντα: των Σλάβων.

Οι Σλάβοι κατεβαίνουν μέχρι την Πελοπόννησο και κάνουν μόνιμη εμφάνιση στον ελλαδικό χώρο σαν νομάδες.

Μετακινούνται συνεχώς από περιοχή σε περιοχή και μέχρι τον όγδοο αιώνα μεγάλος αριθμός Σλάβων έχει κιάλας εγκατασταθεί μόνιμα σε πολλά σημεία της Πελοποννήσου, κυρίως στο εσωτερικό της χώρας, στα υψώματα, και στις περιοχές που προσφέρονται για αγροτικές και ποιμενικές απασχολήσεις. Δεν θα πρέπει όμως να πολυτάραξαν την Κορώνη και την περιοχή της, αν παραδεχτούμε την παρουσία του Βυζαντινού Στόλου που πάντοτε είχε απόλυτο έλεγχο στα λιμάνια και τους παραλιακούς κάμπους από την Κόρινθο μέχρι τον Μαλέα.

Πάντως στη Μεσσηνία διατηρήθηκαν αρκετά σλάβικα τοπωνύμια που μαρτυρούν την εγκατάσταση και την πολύχρονη παραμονή των Σλάβων. Η γειτονική Πύλος που τελικά επιβιώνει σαν Ναβαρίνο, το τοπωνύμιο Σκλαβοχώρι Πυλίας, και άλλες σχετικές μαρτυρίες δείχνουν την επίδραση τούτη που ωστόσο θα πρέπει να ήταν ουσιαστικά περιορισμένη. Παρά τη μείωση του ντόπιου πληθυσμού είναι σίγουρο πως οι Σλάβοι ποτέ δεν μπόρεσαν και ίσως ποτέ δεν θα θέλησαν ή δεν προσπάθησαν να υπερισχύσουν στον ντόπιο πληθυσμό.

Δούλευαν απλώς σαν τσοπάνηδες ή γεωργοί, κοίταζαν βασικά την ανάγκη τους για επιβίωση, και ποτέ δεν φιλοδόξησαν να υπερτερήσουν τουλάχιστον πολιτιστικά. Σιγά-σιγά και το πολύ μέχρι τον δέκατο αιώνα, ο ντόπιος πληθυσμός στηριγμένης στην ανώτερη κουλτούρα του είχε απορροφήσει τους ξένους ή απλώς τους κράτησε μακριά, και έξω από τον δικό του παραδοσιακό πολιτιστικό βίο.

Έτσι λοιπόν η σλαβική εγκατάσταση δεν φαίνεται να είχε καμιά ή έστω σημαντική επίδραση στην ιστορικοπολιτιστική εξέλιξη της ανατολικής Πυλίας. Την ίδια εποχή όμως, κυρίως από τον

έκτο αιώνα και μετά, οι επιδρομές των Σαρακηνών, ένας άλλος απρόβλεπτος και φοβερός παράγοντας, μετεωρίζεται πάνω από τις πόλεις της περιοχής μας. Η ανάπτυξη της θαλάσσιας δύναμης των Αράβων και οι ανελέητες επιδρομές των Σαρακηνών πειρατών, φαίνεται πως αποτέλεσαν τον βασικό κίνδυνο για την ασφάλεια της Κορώνης και της περιοχής της. Τον κίνδυνο τούτο είχαν υπόψη τους οι βυζαντινοί αρχόντοι και σιγά-σιγά συνειδητοποίησαν την ανάγκη μεγαλύτερης στρατηγικής και ναυτικής προστασίας για ολόκληρη την Ελλαδική χερσόνησο. Σε αυτόν τον κίνδυνο και σε συνδυασμό με την αυξανόμενη απειλή της Φραγκικής Δύσης, οι Βυζαντινοί πραγματοποίησαν την εποχή τούτη τις διάφορες διοικητικές μεταρρυθμίσεις στο Ιλλυρικό και την Πελοπόννησο, που αναμφίβολα είχαν αποφασιστική επίδραση στην εξέλιξη και το μέλλον της Κορώνης.

Φαίνεται λοιπόν πως μέχρι τα τέλη του όγδοου αιώνα η κατάσταση με τις επιδρομές των Σαρακηνών στα παράλια του Μοριά είχε γίνει απροχώρητη. Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' ο Λογοθέτης (801-812) τελικά θα είναι υπεύθυνος για τις ριζικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις στον ελλαδικό χώρο. Η μεγάλη διοικητική περιφέρεια που είναι γνωστή σαν Θέμα Ελλάδος τώρα διασπάται σε μικρότερα θέματα.

Ο Νικηφόρος δημιουργεί το θέμα του Δυρραχίου, ενώ το 809 ανασυγκροτείται το ναυτικό θέμα της Κεφαλληνίας. Το 811 έχει κιάλας δημιουργηθεί ιδιαίτερο θέμα Πελοποννήσου και ο στρατηγός του με έδρα την Κόρινθο μπορεί σίγουρα και αποφασιστικά να ελέγξει και να κεραυνοβολήσει με ταχύτητα τις εχθρικές εφόδους.

Η Μεσσηνία ασφαλώς απόκτησε δικό της Κλεισουράρχη χωρίς όμως να γνωρίζουμε την ακριβή του έδρα. Ο Κλεισουράρχης ήταν ο αρχηγός του μόνιμα εγκαταστημένου βυζαντινού στρατού στο κέντρο της περιοχής, ενώ οι Τούρμες, ήταν οι τοπικές επαρχιακές φρουρές που στην περίπτωση της Μεσσηνίας θα έλεγχαν τις ακτές και τις παραλιακές της πόλεις. Είναι δύσκολο να υποθέσει κανείς αν η περιοχή της ανατολικής Πυλίας είχε ξεχωριστή Τούρμα. Πάντως φαίνεται λογικό πως τούτα τα χρόνια είναι τα πιο αποφασιστικά για την Κορώνη. Το ευρύχωρο λιμάνι της στον κόλπο του Πεταλιδίου μπορεί να

΄γινε κάποτε και κατοχή των Σαρακηνών. Πάντως η παλιά Κορώνη για κάποια στιγμή ερημώνεται και εγκαταλείπεται. Ο πληθυσμός μετακομίζει νοτιότερα και η εγκατάστασή του στην Ασίνη γίνεται οριστική και μόνιμη.

Εκεί, στον απρόσιτο και ασφαλισμένο λόφο του αρχαίου Ρίου που για τόσους αιώνες έζησαν οι Ασινάιοι, καταφεύγουν τώρα οι Κορωνάιοι μαζί πιθανώς με άλλους ντόπιους των παραλίων της ανατολικής Πυλίας. Ο νέος συνοικισμός παίρνει οριστικά το όνομα Κορώνη, ενώ η ονομασία Ασίνη ξεπέφτει σε μαρασμό για να αναβιώσει στα δικά μας χρόνια, αντικαθιστώντα το όνομα στο μικρό γειτονικό χωριό Τζαφέρογλι. Και η αρχαία Κορώνη μένει για αιώνες ακατοίκητη. Και μόνο μετά την Επανάσταση (1835) μετακομίζουν στην περιοχή της μερικοί Μανιάτες και χτίζουν τη νέα κωμόπολη που είναι σήμερα γνωστή σαν Πεταλίδι.

Ολόκληρος ο ένατος αιώνας είναι για το Βυζάντιο εποχή αποφασιστικής πάλης με το μέγα θειρό των κουρσάρων Σαρακηνών. Η Κρήτη για δεκαετίες καταλαμβάνεται και γίνεται ορμητήριό τους. Το 884 ο αραβικός στόλος με αρχηγό ένα εξωμότη Χριστιανό, τον Φώτιο φτάνει στον Μωριά και συστηματικά λεηλατεί τα νοτιοδυτικά του παράλια.

Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α' (867-886) έχοντας ιδιαίτερους λόγους να προστατέψει την Πελοπόννησο, ιδιαίτερα την Αχαΐα, έστειλε τον γνωστό ναύαρχο Νικήτα Ωορύφα που με επιδέξια τεχνάσματα ξεγέλασε τους Σαρακηνούς και αντί να περιπλεύσει τον Κάβο Μαλιά, χρησιμοποίησε την αρχαία Δίολκο της Κορίνθου και πέρασε τα πλοία του από τις Κεγχρεές στο Λέχαιο. Κάπου στα δυτικά της Πελοποννήσου ο Νικήτας αιφνιδίασε και κατατσάκισε τον Αραβικό στόλο. Το έργο τούτο το συνέχισε ο Σύριος ναύαρχος Νάσαρ μέχρι που απάλλαξε οριστικά τον Μωριά από τον αραβικό κίνδυνο.

Οι βυζαντινές πηγές μαρτυρούν επεισόδια των γεγονότων αυτών που έχουν σχέση με τη γειτονική Μεθώνη και την εκκλησία της. Και τούτο μας δίνει μια ιδέα για την ανάμιξη που θα είχε ολόκληρη η περιοχή της Πυλίας στον αγώνα εναντίον των Αράβων. Η Κορώνη με τη μετακόμισή της στην οχυρή Ασίνη θα πήρε ασφαλώς νέα σημασία και στη Βυζαντινή στρατηγική εναντίον των θαλάσσιων εχθρών της

αυτοκρατορίας, όπως οι Σαρακηνοί από την Ανατολή και οι Φράγκοι από τη Δύση.

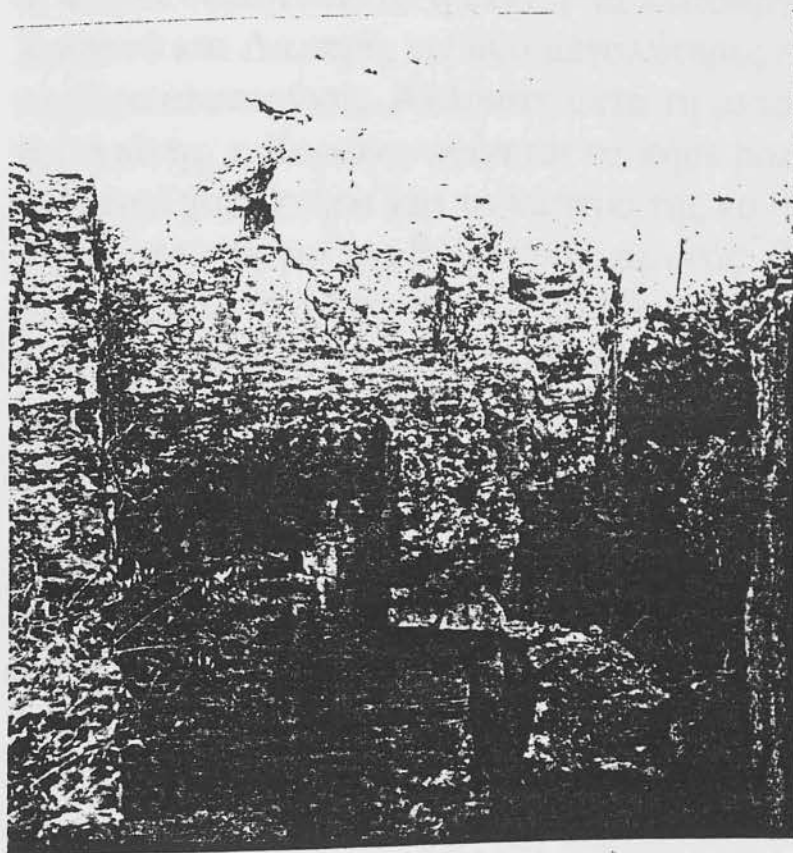
Οι χερσαίοι εχθροί, όπως οι Σλάβοι δεν φαίνεται να πολυλογαριάζονται. Ο φόβος για αυτούς είναι περιορισμένος. Και είναι τούτος ο λόγος, ο θαλάσσιος κίνδυνος, που από τώρα και εξής θα δώσει στην Κορώνη νέες διαστάσεις και θα την κάνει θαλάσσιο κρίκο και ναυτική-εμπορική μονάδα πρώτης σημασίας.

Δυστυχώς, οι τοπικές πηγές σιωπούν. Τίποτε σχεδόν δεν γνωρίζουμε για την κατάσταση του πληθυσμού, των προϊόντων και της κουλτούρας του τόπου. Αγιολογικά κείμενα του ένατου αιώνα μας δίνουν μόνο λίγες και ανεπαρκείς πληροφορίες. Ο Άγιος Νίκων ο Μετανοείτε επισκέφτηκε, λέει, τη Μεσσηνία και μας μιλά για το πέρασμά του από τη Μεσσήνη και το μοναστήρι του Βουρκάνου που από την εποχή εκείνη είχε στενές σχέσεις με την Κορώνη, και ασφαλώς τώρα, όπως είχε τακτοποιηθεί στη νέα της τοποθεσία.

Ο Άγιος Αθανάσιος, επίσκοπος Μεθώνης μαθαίνουμε πως έκανε προσπάθειες να δυναμώσει τον Χριστιανισμό στην περιοχή του (περ. 860-885). Πιθανώς η πίστη των ντόπιων να είχε διαταραχθεί από τις επιδρομές Αράβων, από τις επεμβάσεις των Σαρακηνών ή άλλους θρησκευτικούς λόγους. Ίσως η μαρτυρία του βίου του Αγίου Αθανασίου ν' αναφέρεται απλώς στη συνέχιση των αρχαίων παγανιστικών εθίμων από τους ντόπιους, γεγονός που πάντα ενοχλούσε τη συντηρητική ιεραρχία του Βυζαντίου. Σχετικές μαρτυρίες άλλωστε συναντά κανείς στα πρακτικά όλων σχεδόν των Οικουμενικών Συνόδων. Η βιογραφία του Αγίου Θεοδώρου Κυθήρων (περ. 870 με 950) μας δίνει πάλι ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τους αγώνες Βυζαντινών και Αράβων της Κρήτης, όμως ελάχιστα μας λέει για τον ιδιωτικό βίο των εντοπίων. Ο Άγιος Θεόδωρος είχε γεννηθεί και μεγαλώσει στην Κορώνη, αλλά σπούδασε στο Άργος και αργότερα πήγε στα Κύθηρα όπου και εμόνασε. Από τις ελάχιστες πληροφορίες που δίνονται για την Κορώνη, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι η περιοχή στην εποχή που γεννήθηκε ο Θεόδωρος (περ.870) ήταν σε μάλλον άθλια κατάσταση. Οι επιδρομές των Σαρακηνών και οι τοπικές συνθήκες ανάγκασαν τον Θεόδωρο να εγκαταλείψει τον τόπο

του και να καταφύγει σε συγγενείς του στο Άργος, που ήταν πιο εύποροι από τη δική του οικογένεια. Πιθανόν το παράδειγμα του Θεόδωρου να ακολουθούσαν και άλλοι νέοι Κορωναίοι της εποχής αυτής, μια και η πατρίδα τους βρισκόταν σε μια κρίσιμη περίοδο ανακατάταξης και εχθρικών πιέσεων.

Πληροφορίες δεν υπάρχουν για να μας δια φωτίσουν με λεπτομέρειες για το νέο συνοικισμό των Κορωναίων στην Ασίνη. Το οικοδομικό υλικό των χτισμάτων της νέας πόλης φανερώνει πως πολλά υλικά θα πρέπει να ακολούθησαν τους εποίκους από την αρχαία Κορώνη. Τα ερείπια της διέθεταν άφθονους ογκόλιθους, που οι Κορωναίοι ασφαλώς μετέφεραν με τις ντόπιες ψαρόβαρκες, και ασφαλώς με τη βοήθεια των τοπικών Βυζαντινών αρχών, ιδιαίτερα αν δεχτούμε πως η μετοικεσία στην Ασίνη έγινε με την εισήγηση ή τη διαταγή τους. Έτσι θα πρέπει να εξηγηθεί και η παρουσία οικοδομικού υλικού, ακόμη και επιγραφών από την αρχαία στη σημερινή Κορώνη. Τούτο το γεγονός ασφαλώς μέρδεψε μερικούς ερευνητές και υπόθεσαν ότι η αρχαία Κορώνη ποτέ δεν μετακόμισε από το Πεταλίδι, απλώς βρισκόταν πάντα στην ίδια την τοποθεσία που βρίσκεται και σήμερα.

Απομεινάρια
της ιστορίας

Από το δέκατο μέχρι τον εντέκατο αιώνα ολόκληρη η Μεσσηνία περνά μια μακρά περίοδο ειρήνης και ευμάρειας. Σιγά-σιγά οι Κορωναίοι ολοκληρώνουν το χτίσιμο της νεάς πόλης, επεκτείνουν το κάστρο της και έτσι σταθεροποιείται ο βυζαντινός της χαρακτήρας. Γύρω στα μέσα του δέκατου αιώνα χτίζεται η επαναχτίζεται η μικρή αλλά ωραιότατη βασιλική της Αγια-Σοφιάς στο ψηλότερο σημείο του Κάστρου και πάνω στα θεμέλια του ναού του Απόλλωνα. Στη συνέχεια, η Αγια-Σοφιά θα ανακαινιστεί και θα συμπληρωθεί για να αναδειχτεί το πνευματικό προπύργιο της Βυζαντινής Κορώνης, το καύχημά της και ο θρύλος της.

Η μεταγενέστερη τοπική παράδοση είναι που ασφαλώς θα επιφέρει τη σύγχυση στη σημασία του ονόματος της Αγιας-Σοφιάς. Μάλιστα από την εποχή που βρέθηκε το παράξενο βυζαντινό «εγκόλπιο» που φυλάγεται στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου η σύγχυση μεγάλωσε. Κατά μια εικασία το εγκόλπιο τούτο εικονίζει τη Μάρτυρα Σοφία που μαρτύρισε μαζί με τις τρεις θυγατέρες της και γιορτάζεται στις 17 Σεπτεμβρίου.

Η λαϊκή τοπική παράδοση ωστόσο θέλει την εκκλησία της Αγιας-Σοφιάς αφιερωμένη στον Χριστό και «Την του Θεού Σοφίαν». Ο γέρο-Κορωνιός μπάρμπα Σαρέλας με βεβαίωσε πως οι παλιοί θυμώνταν ότι η εκκλησία λειτουργούνταν κάθε Χριστού και Λαμπρή, τις δύο μεγαλύτερες Δεσποτικές Γιορτές της Χριστιανοσύνης. Άλλωστε μετά τη μετοικεσία στον βράχο της Ασίνης, η Κορώνη φαίνεται να πήρε βασικά στρατιωτικό-αμυντικό χαρακτήρα και το κάστρο της να θεωρήθηκε σαν βασικό προπύργιο της βυζαντινής άμυνας. Εκκλησίες αφιερωμένες στη Σοφία του Θεού βασικά χτίζονταν κατά τη βυζαντινή παράδοση στην ακρόπολη των φρουρίων, ένας θεσμός που ξεκίνησε με τον Μεγάλο Κωνσταντίνο και με τη δική του Αγια Σοφία στην Κωνσταντινούπολη. Και είναι τούτη η σκέψη που επίσης ενισχύει την άποψη πως η Βυζαντινή Κορώνη ορθώθηκε εκεί, στον βράχο της αρχαίας Ασίνης, σαν προπύργιο και λάβαρο της βυζαντινής άμυνας εναντίον του ανατολικού και του δυτικού κινδύνου: των Σαρακηνών και των Φράγκων.

Σ' αυτά τα πλαίσια φαίνεται να αναπτύχθηκε και να δυναμώθηκε η Βυζαντινή Κορώνη. Η Επισκοπή της ασφαλώς

συγχωνεύεται νωρίς με εκείνη της Ασίνης και έτσι γίνεται πιο σημαντική. Αργότερα η Επισκοπή αυτή δέχεται διάφορες μεταβολές και αλλάζει διοικητική εξάρτηση μεταξύ της Μητροπόλεως Παλαιών Πατρών και Μονεμβασιάς. Δεν ξέρουμε τι μεταβολές έφερε στην επισκοπή Κορώνης η ανάδειξη της Χριστιανούπολης (Χριστιάνου) σε αρχιεπισκοπή στη δυτική Μεσσηνία, κάποτε πριν το τέλος του εντέκατου αιώνα.

Κατά τον όγδοο αιώνα ξέρουμε πως η Κορώνη εξαρτιώταν από τη Μητρόπολη Κορίνθου που αργότερα έγινε και έδρα του στρατηγού του Θέματος Πελοποννήσου. Η ιδιαίτερη τούτη εξάρτηση, που μάλιστα επεκτείνεται με τη σύνδεση της επισκοπής Ταρσού Κορινθίας και Κορώνης, είναι αξιοπαρατήρητη και διδακτική. Το γεγονός όμως ότι ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' Λογοθέτης (802-811) όρισε την Επισκοπή Κορώνης κάτω από τον Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών, δίνει αφορμή για περισσότερες σκέψεις γύρω από τις γεωγραφικές και διοικητικές μεταβολές στην Πελοπόννησο και ιδιαίτερα στην περιοχή Κορώνης.

Φαίνεται ότι η οριστική μετακόμιση της Κορώνης στη νέα της τοποθεσία και η προσπάθεια της βυζαντινής Αρχής να αναδείξει την καινούργια πόλη σε βασικά θαλάσσια δύναμη, τη συνδέει με την Μητρόπολη Πατρών. Φαίνεται καθαρά η ιδέα του ενιαίου διοικητικού άξονα των παραλίων της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου που βασικά έχει τα ίδια προβλήματα και τους ίδιους εχθρούς: τους Σαρακηνούς πειρατές και τους Φραγκοβενετσιάνους εμπόρους.

Οι Σαρακηνοί σιγά-σιγά νικιώνται, κατατροπώνονται, και μέχρι τα μέσα του δέκατου αιώνα έχουν εξαφανιστεί από την περιοχή. Αντίθετα, οι Φραγκολεβαντίνοι έμποροι οι καλόγεροι και οι Προσκυνητές των Αγίων Τόπων, θα κάνουν σιγά-σιγά την Κορώνη μόνιμο πέρασμά τους.

Στα βυζαντινά χρόνια η Κορώνη, μαζί με τη γειτονική Μεθώνη, θα γίνει το σταυροδρόμι που θα περνούν όλα σχεδόν τα εμπορικά και θρησκευτικά καραβάνια της Δύσης για την Ανατολή. Και η Κορώνη θα δέχεται και τους εμπόρους και τους προσκυνητές που θα προσφέρουν και θα δέχονται οικονομικές και πολιτιστικές επιδράσεις.

Κατά τις αρχές του δωδέκατου αιώνα πέρασε στην Κορώνη ο Εγγλέζος προσκυνητής Βενέδικτος από το Rederborough, φαίνεται να έμεινε για καιρό στην περιοχή και μας άφησε μια μοναδική περιγραφή του τόπου και της αγροτικής του οικονομίας. Χαρακτηριστικά ο Βενέδικτος αναφέρει πως βρήκε την Κορώνη σαν την κοιτίδα της παραγωγής ελιών. Δεν ξέρουμε την ποσότητα βάσει της οποίας ο Άγγλος μοναχός έκρινε την κορωναίικη παραγωγή. Φαίνεται πάντως ότι η χαρακτηριστική παροιμία «λάδι βρέχει στην Κορώνη» θα πρέπει να έχει πολύ παλιότερες ρίζες από ότι συνηθίσαμε να πιστεύουμε.

Είναι αλήθεια ότι τα προνόμια, που τόσο ασυλλόγιστα μοίραζαν στους Βενετσιάνους και τις άλλες ναυτικές πόλεις των Λεβαντίνων οι αυτοκράτορες της εποχής των Κομνηνών, έδωσαν νέα τροπή και στην εξέλιξη της Κορώνης. Πλάι στην Αγία-Σοφία του κάστρου της μεγαλώνει σιγά-σιγά και το βενετσιάνικο λιοντάρι. Με το πέρασμα του καιρού η Αγία-Σοφία θα μαραζώνει και θα ξεφτίζει, ενώ το λιοντάρι θα βρυχιέται και θα κάνει στην Κορώνη το μόνιμο λημέρι του. Οι Σταυροφορίες θα δώσουν στη Βενετία περισσότερες ευκαιρίες και θρησκευτικής, αλλά και εμπορικής δραστηριότητας. Το 1204 θα καταφέρει το πετσόκομμα της βυζαντινής αυτοκρατορίας και την υποταγή των βυζαντινών επαρχιών στους Φράγκους. Η Αγία-Σοφία θα πέσει αιμόφυρτη. Και θα σπαράξει για πολύ καιρό ο δικέφαλος κάτω από τα ματωμένα νύχια του βενετσάνικου λιονταριού. Θα σπαράξει και η Αγία-Σοφία της Κορώνης. Και η φημισμένη τώρα πολιτεία θα γίνει πια κατοχή και λιμάνι της Βενετίας.

Η ΠΡΩΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΩΝΗ

Η περίοδος της Βενετοκρατίας για την Κορώνη αρχίζει τον ίδιο καιρό που για την υπόλοιπη Πελοπόννησο αρχίζει η Φραγκοκρατία. Η άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους (1204) γίνεται η απαρχή της Φράγκικης κατοχής που θα διαρκέσει για πολλά χρόνια. Για πολλά μέρη, όπως και στην περίπτωση της Κορώνης, θα κρατήσει για αιώνες η σκλαβιά.

Και θα τελειώσει η κατοχή όχι για να τη διαδεχτεί η ελευθερία. Μα για να ξαναπέσει στην κατοχή της τίγρης του Σουλτάνου, σκλαβιά πικρότερη και πιο αιμοβόρα.

Από τα νύχια του λιονταριού στα νύχια της τίγρης. Θα περίμενε κανείς την Κορώνη ένα ματωμένο κουφάρι να το κλωτσοβολούν στα πολεμικά τους παιχνίδια τα δύο θεριά. Και όμως είναι η περίοδος τούτη, εποχή σκλαβιάς, που η Κορώνη φτάνει στην ψηλότερη δόξα της.

Είναι η περίοδος που συνέχεια στους ελαιώνες της «βρέχει λάδι», στα παζάρια της τρέχει το χρυσάφι, το λιμάνι της γίνεται το σταυροδρόμι της Μεσογείου... Στα κάστρα της οι περίφημοι μπαρμπάδες λύνουν και δένουν πολύπλοκες υποθέσεις για μεγάλους και ταπεινούς. Είναι η ώρα της Κορώνης, που με τη δίδυμή της αδερφή τη Μεθώνη, θα γίνουν οι σημαντικότεροι κόμβοι για τη βενετική κυριαρχία στη Μεσόγειο. Το παρατσούκλι τους οφθαλμοί της Βενετίας μας περιγράφει καθαρά τη σημασία που είχαν στα χρόνια τούτα οι δύο θαλασσινές πόλεις, τα Μεθωνοκόρωνα, όπως σιγά-σιγά γίνονται γνωστές.

Η ιστορική θεώρηση της Κορώνης σε τούτη την εποχή είναι διαφορετική από τις προηγούμενες. Όλοι όσοι καταπιάστηκαν με την εξιστόρηση των γεγονότων, βρήκαν άφθονο πληροφοριακό υλικό, ιδιαίτερα όσο πλησιάζουμε προς τα νεότερα χρόνια. Βασικές λεπτομέρειες μας δίνουν οι ελληνικές πηγές και μάλιστα το πασίγνωστο Χρονικόν του Μορέως, καθώς και οι φραγκόφωνες πηγές της εποχής, όπως το Βιβλίο της Κουγκέστας, της Φράγκικης Κατάχτησης.

Ωστόσο πολλά δοκουμένα που ακόμη σώζονται μέχρι τα χρόνια μας είναι βασικά άγνωστα, ανέκδοτα ή ασχολίαστα. Και έτσι σημαντικότερες πληροφορίες μας είναι απαραίτητες για μια πλατύτερη θεώρηση και συμπλήρωση των γεγονότων. Οι πληροφορίες από τα Αρχεία της Βενετίας είναι συγκλονιστικά διαφωτιστικές, αλλά εν πολλοίς περιμένουν ακόμα τον μελετητή που θα τις αξιοποιήσει. Το ίδιο ισχύει και για το υλικό των Οθωμανικών Αρχείων. Μέχρι τον χρόνο που θα μελετηθούν εξονυχιστικά τούτες οι πηγές η τοπική ιστορία χώρων, όπως η Κορώνη, μοιραία θα παραμένουν λειψές.

Η αλήθεια είναι πως έχουν δημοσιευτεί θαυμαστές εργασίες που καλύπτουν ικανοποιητικά τον χώρο της Πελοποννήσου και της Μεσσηνίας στην περίοδο της Βενετίας και της Τουρκοκρατίας. Μελέτες, όπως του Α.Βον, Σπ. Λάμπρου, Δ. Ζακυνθινού, καθώς και η συνθετική εργασία του Ε. Μίλερ, ρίχνουν ικανοποιητικό φως στα ταραγμένα τούτα χρόνια. Στον τομέα της τοπικής ιστορίας, εκτός από την παλιότερη και ελλιπή εργασία του Περ. Στυλιανοπούλου, έχουμε το βιβλίο του Ν. Κοτσιρή για τη Μεθώνη, και ένα πολύτιμο άρθρο για τη Μεσσηνία του Ρ. Torring από το οποίο μπορεί κανείς να πάρει μια επαρκή εικόνα και για την κατάσταση της Κορώνης. Οι ερασιτέχνες ιστορικοί της Κορώνης από την άλλη μεριά, προσπάθησαν να συγκεντρώσουν πληροφορίες σχετικές με τον τόπο, χωρίς όμως να αγγίζουν τα βασικά προβλήματα της περιοχής αυτής. Απλώς εξιστορούν τα γεγονότα στο σημείο που τους βοηθούν οι πληροφορίες τους. Η μελέτη όμως του Αντώνη Μομφεράτου παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τον ιδιωτικό και δημόσιο βίο στα Μεθωκόρωνα κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας.

Καθώς λοιπόν η εργασία τούτη δεν έχει σκοπό να επαναλάβει στις λεπτομέρειές τους τις γνωστές πληροφορίες για την Κορώνη ή να δώσει λύση στα ιστορικά προβλήματα της εποχής, προτιμά από τούτο το σημείο να παραθέσει απλώς τα γεγονότα, σε ένα λιτό, περιληπτικό περίγραμμα. Για κείνους που θα ήθελαν μια λεπτομερέστατη θεώρηση των γεγονότων, υπάρχουν περισσότερα βιβλιογραφικά στοιχεία στις υποσημειώσεις. Ας συμβουλευτούν τις σχετικές πηγές ή τις υπάρχουσες εργασίες άλλων.

Σε τούτες τις αράδες λοιπόν, ας ακολουθήσουμε το σύντομο δρόμο της περίληψης. Ας δούμε την Κορώνη στο στροβίλισμά της ανάμεσα σε ρηγόπουλα και σε πασάδες. Από τη Δύση πάντα τα ρηγόπουλα. Και οι πασάδες πάντα από την Ανατολή. Συναντιώνται πάνω στο μουντό Κορωνιώτικο βράχο, που τώρα το άφθονο χρυσάφι τον κάνει πιο κοφτερό και πιο θρασύ. Και ο ντόπιος λαός να σπαρταρά, μια στα νύχια του λιονταριού και μια στα νύχια της τίγρης. Και είναι τούτη της Κορώνης η μεγάλη ώρα!..

Ένας αρχιπειρατής, ο Βετεράνος, εκυρίεψε, λέει, την Κορώνη πριν τη Φραγκοκρατία, κάποτε στις αρχές ίσως του δωδέκατου αιώνα. Με τον ερχομό του Γοδεφρείδου Βιλλεαρδουίνου και των Φράγκων του το 1205, η Κορώνη είναι από τα πρώτα κάστρα που θα παραδοθούν. Είναι αλήθεια πως οι ντόπιοι με αρχηγό τον Λέοντα Χαμάρετον από τη Λακεδαίμοντα προσπάθησαν να αμυνθούν. Το Χρονικό της Κουγκέστας διηγείται πως μια σημαντική σύγκρουση έγινε έξω από την Κορώνη, «στον Ελαιώνα του Κούνδουρου», ή «στην Κουντούρα», που πρέπει να τοποθετηθεί στην περιοχή Χαροκοπειού.

Στη μάχη εκείνη παράταξαν οι Φράγκοι 120 σιδερόφραχτους καβαλαραίους και 400 πεζούς που στη θέα τους οι ντόπιοι υπερασπιστές ετράπηκαν σε φυγή. Οι Βυζαντινοί της Κορώνης ήταν φαίνεται άτακτοι και όχι αποφασισμένοι για πόλεμο. Μάταια ο περίφημος Δοξαπατρός Βουτσαράς από το Αράκλωβο με το περίφημο απελατίκι του, το βαρύ ρόπαλο των Βυζαντινών της εποχής, άφησε θρύλο με την άμυνά του και της φράγκικης εισβολής. Οι Κορωναίοι παραδώσανε τον τόπο τους χωρίς μάχη και απλώς με τη συμφωνία να γίνουν σεβαστές οι περιουσίες τους και η τιμή τους. Να πώς περιγράφει την παράδοση της Κορώνης το Χρονικό του Μορέως:

«... Και απ' εκεί [τη Μεθώνη] εκίνησαν υπάν εις την Κορώνην.

*Εύρον το Κάστρον αχαμνόν εκ τείχων τε και πύργων
Εις βράχον ήτον σπήλαιον, πολλά αφιρωμένον...*

*... Εκείνοι γαρ οι Κορωναίοι, όπου ήσαν εις το Κάστρο
το ιδείν το πλήθος του λαού, το θράσος του πολέμου,
ελάλησαν και είπασι συμπάθειαν να έχουν.*

*Το Κάστρο να τους δώσουσιν μόνο να τους ομώσουν,
Να έχουσι τους οίκους των μετά των γονικών τους.*

*Ο Πρωτοστάτωρ το ήκουσε, μισέρ Τζεφρές εκείνος,
Ευθύς όρκον τους έδωσεν και ο πόλεμος επαύθη...»*

Η Φραγκοκρατία στην Κορώνη κράτησε μόλις δύο χρόνια. Το 1207 οι Βενετοί κυνήγησαν την ολιγάριθμη Φράγκικη φρουρά και εγκαταστάθηκαν οι ίδιοι στην Κορώνη. Δύο χρόνια αργότερα επισημοποίησαν την κατοχή τους με τη Συνθήκη της Σαπιέτζας που υπόγραψε ο ίδιος ο Βιλλεαρδουίνος (1209).

Στην αρχή τα υπολείμματα των Βυζαντινών τειχών γκρεμίζονται για να ξαναχτιστούν περήφανα και επιβλητικά λίγο αργότερα (1250-1270). Για μια σύντομη περίοδο η Κορώνη έχει σοβαρά προβλήματα με τις πολιορκίες των Γενουατών και των Καταλανών που συναγωνίζονται τους Βενετούς. Στα ίδια χρόνια (1261-1282) η Βενετική κυριαρχία στην Κορώνη κλονίζεται από τις προσπάθειες του Μιχαήλ η' Παλαιολόγου να προσαρτήσει την Πελοπόννησο στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Μα πριν τελειώσει ο δέκατος τρίτος αιώνα η Βενετία έχει πολύ γερά θεμελιωθεί στην Κορώνη. Το κάστρο αποχτιζεται και δίνει στην πολιτεία δύναμη και σιγουριά. Πολύ σύντομα γίνεται ο κυριότερος σταθμός ανεφοδιασμού της εμπορικής και ταξιδιωτικής επικοινωνίας με την Ανατολή. Πολύς κόσμος, έμποροι και Εβραίοι, αριστοκράτες και προσκυνητές, άρχοντες και ιπότες πάνε και έρχονται στην Κορώνη και της προσθέτουν χρήμα και φήμη.

Η Κορώνη εξελίσσεται σε μεγάλο Εμπορικό και Ναυτικό κέντρο.

Αποκτά ναύσταθμο, όπου κατασκευάζονται και επισκευάζονται κάθε είδους πλοία. Ανεφοδιάζονται εδώ όλα τα διερχόμενα ενετικά πλοία με πάσης φύσεως εφόδια για ένα μήνα, δηλαδή όσο χρονικό διάστημα χρειάζεται ένα πλοίο της εποχής να μεταβεί στα ακραία εμπορικά κέντρα της Ανατολικής Μεσογείου (Αίγυπτο, Συρία) και Εύξεινο Πόντο και μέσω Κορώνης να επανέλθει Ενετία ή Δυτ. Μεσόγειο.

Η κεντρική θέση της Κορώνης, το ισχυρόν της φρούριο και ο ναύσταθμος την καθιστούν κύριον Κέντρον Ανεφοδιασμού των εμπορικών πλοίων της κραταιάς Ενετικής Δημοκρατίας.

Το 1291 καθωρίστηκε η Κορώνη να εισφέρει στη Μητρόπολη (BENETIAN) δύο χιλιάδες ουγγιά καθαρού χρυσού εκ των περισσευμάτων των προσόδων της. Τούτο είναι αρκετά εύγλωττο δείγμα της ευημερίας της.

Η Κορώνη είναι επίσης βιομηχανικό κέντρο. Διαθέτει βιομηχανία μετάξης, βαφικών ειδών και κυρίως πολιορκητικών μηχανημάτων.

Από τη Κορώνη εξάγονται, εκτός των ειδών διαμετακομιστικού εμπορίου, μέταλλα, έλαιον, μέταξα, σύκα και πρινόκοκκος (χρησιμεύων δια βαφικούς σκοπούς).

Η ανάπτυξη του εμπορίου και η επικοινωνία με τα άλλα εμπορικά κέντρα επέδρασε τόσο ώστε να αυξηθεί κατά πολύ ο πληθυσμός της πόλεως και να δημιουργηθεί μια ιδιόρρυθμος κοινωνία.

Οι Ενετοί στις χώρες τις οποίες κατελάμβαναν, εφάρμοζαν ειδικό σύστημα διοικήσεως.

Οι νόμοι οι οποίοι εξεδόθησαν σε Κορώνη και Μεθώνη και ίσχυαν επί Ενετοκρατίας, αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης υπό του καθηγητού του Πανεπιστημίου Αντωνίου Μομφεράτου – εκδοθείσης το 1914 με τίτλον «Μεθώνη-Κορώνη επί Ενετοκρατίας υπό Κοινωνικής, Πολιτικής και Δημοσιονομικήν Έποψιν». Από τη μελέτη αυτή φαίνεται καθαρά με πόση λεπτομέρεια ρυθμίζονταν όλα τα ζητήματα και οι σχέσεις των κατοίκων από πλευράς αστικής, διοικητικής, δικαστικής, αστυνομικής, οικονομικής και δίδεται μια πολύ καθαρά εικόνα της ζωής και της κατάστασης, η οποία επικρατούσε στις δύο αυτές πόλεις. Θα παραθέσουμε ορισμένα χαρακτηριστικά από τη μελέτη του Αντ. Μομφεράτου.

Διοικήσις. Εις την Κορώνην και τη Μεθώνην τη Διοίκησιν ασκούσαν οι Φρούραρχοι (Castelani), οι οποίοι διωρίζοντο από τη Βενετία. Οι Φρούραρχοι μόνοι τους ή με δύο Συμβούλους (Consiglieri) αποφάσιζαν και εξέδιδαν διαταγές οι οποίοι είχαν ισχύν Νόμου.

Οι κάτοικοι δια να λάβουν γνώση των διαταγών ειδοποιούντο με σάλπιγγες και συγκεντρώνονταν στις πλατείες και τα κεντρικά μέρη της πόλης, όπου οι διαταγές «διελαλούντο με κήρυκας» (τελάληδες).

Ενίοτε διωρίζοντο και Βάιλοι, οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι δια γενικών ή ειδικών αποστολών ή διωρίζοντο ως αντιπρόσωποι του Δόγη της Βενετίας.

Δικαστική Υπηρεσία. Στην Κορώνη υπήρχαν δύο δικαστήρια: Ανώτερον (Corte Major ή Grande) και κατώτερον (Corte Menor) με γραμματέα (Scrivan).

Η λειτουργία τους ήταν καθορισμένη με κάθε λεπτομέρεια.

Όμοια δικαστήρια ήταν φυσικά και στη Μεθώνη.

Υπήρχε Σώμα δικηγόρων, το οποίο μάλιστα μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453 από την οποία ήλθαν αρκετοί δικηγόροι εις την Κορώνη, αυξήθη τόσο πολύ, ώστε να

επιβληθεί ή εκ περιτροπής κατ' έτος άσκησης των δικηγορικών καθηκόντων.

Ομοίως υπήρχαν πολλοί συμβολαιογράφοι. Η λειτουργία των Συμβολαιογραφείων, η τήρηση των αρχείων και δια την εγκυρότητα, ως προ την ουσία και τους τύπους, ο τρόπος σύνταξης συμβολαίων, προικοσυμβολαίων και αντισυμβολαίων (εκ μέρους του μνηστήρος δια την εξασφάλιση της μελλούσης συζύγου) διαθηκών και κληρονομιών με πλήθος περιπτώσεων, περί μισθωμάτων, δανεισμού και επιτοκίων κ.λπ προεβλέποντο και καθωρίζοντο λεπτομερώς από τους ισχύοντες νόμους.

Φορολογία. Η επιβολή φόρων και εισπραξη τούτων ήταν καθορισμένη με θαυμαστή δεξιοτεχνία, ώστε η φορολογία να είναι γενική και η φοροδιαφυγή πολύ δύσκολη. Σειρά νόμων προέβλεπε τη φορολογία επί εισοδημάτων γεωργικών, αλιείας, ποιμνίων, σφαγίων, δερμάτων, ελαίου, οίνου, σίτου, άρτου, εμπορευμάτων εισαγομένων και εξαγομένων, ζυγιστικών κ.λπ. Οι χωρικοί εξάλλου της περιοχής της Κορώνης υποχρεώνοντο σε εργασία (αγγαρεία) 2-4 ημέρες κατά μήνα.

Από τα λίγα αναφερόμενα συνάγεται πράγματι, ότι πολύ εύστοχα ρυθμίζονταν πάρα πολλά ζητήματα, καθώς και οι σχέσεις όλων των κατοίκων μετά των αρχών και μεταξύ των. Η Κορώνη για πολλά χρόνια ήταν μία από τις μεγαλύτερες, αν όχι η μεγαλύτερη, πόλη της Πελοποννήσου, οπωσδήποτε όμως πολυαριθμότερη από τις σημερινές μεγαλοπόλεις (π.χ. Πάτρας, Καλαμάτα, Τρίπολη).

Οι κάτοικοι της Κορώνης έπειτα από την πτώση της Κωνσταντινούπολης πρέπει να υπερέβαιναν τους 30-40.000. Τούτο συμπεραίνεται από πολλούς νόμους και διατάξεις (ασφαλείας, κυκλοφορίας κ.λπ) και από τον αριθμό των πολεμιστών, ο οποίος αναφέρεται κατά τις διάφορες πολιορκίες του κάστρου της και τις μετακινήσεις του πληθυσμού, έπειτα από κάθε κατάκτησή της από τους Τούρκους.

Ο Βιτσέντσος Κορνάρος εις τον Ερωτόκριτον εξυμνεί τα αφεντόπουλα της Κορώνης και Μεθώνης για τη συμμετοχή του στους αγώνες κονταρομαχίας, τους οποίους οργάνωσε ο Ρήγας των Αθηνών προκειμένου να διαλέξει γαμπρό για την κόρη του. Δώδεκα Ρηγόπουλα και Αρχοντόπουλα, από όλη την Ελλάδα, το Βυζάντιο, την Κύπρο και Κρήτη έλαβαν μέρος στους αγώνες

από ισάριθμους ακμάζουσας την εποχήν εκείνη πολιτείας. Από αυτά τα αρχοντόπουλα τέσσερα είναι από τις κυριότερες πόλεις του Μοριά: Κορώνη, Μεθώνη, Ναύπλιο και Πάτρα.

Πλούσια και δυνατή η Κορώνη, βασικά μόνο για τους πλούσιους και δυνατούς βενετσιάνους και στους φίλους τους. Υπάρχουν καθαρές αποδείξεις ότι και στα χρόνια τούτα της ακμής ο ντόπιος ελληνικός πληθυσμός δυστυχεί. Με τις ατέλειωτες συγκρούσεις, τη βαριά φορολογία και τις θρησκευτικές προκαταλήψεις, πολλοί Έλληνες αναγκάζονται να εγκαταλείπουν ομαδικά τις βενετικές κτήσεις καταφεύγοντας συχνά στη φραγκοκρατούμενη Αχαΐα ή τις Βυζαντινές επαρχίες. Ένας άλλος κίνδυνος που συχνότατα απειλούσε τους κατοίκους της Κορώνης ήταν οι λιμοί, και κυρίως οι λοιμοί, συνηθισμένο φαινόμενο στον Μεσαίωνα, ιδιαίτερα στα μεγάλα λιμάνια που πάντα ήταν ευνοϊκοί χώροι για τη διάδοση και τη μετάδοση κολλητικών ασθενειών. Επανειλημμένα η Κορώνη προσβλήθηκε από τέτοιες ασθένειες που επέδρασαν συχνά στον πληθυσμό συντελώντας στην ελάττωσή του.

Γενικά όμως ο ντόπιος πληθυσμός ακολουθεί την πολιτεία στη μοίρα της, καλή ή κακή. Στα 1350 η Κορώνη λαβαίνει μέρος με τη Βενετία στον πόλεμο εναντίον της Γένουας. Οι Γενουάτες για αντιπερισπασμό αποβιβάζονται στη Μεσσηνία και μαζί με τις άλλες βενετικές κτήσεις, λεηλατούν και την Κορώνη. Κοντά σε αυτά μπορεί κανείς να προσθέσει και τον σοβαρό κίνδυνο των πειρατών που τακτικά κάνουν επιθέσεις ακόμα και στις καλά οχυρωμένες πόλεις, όπως η Κορώνη. Σε λίγο, πάνω από όλα θα προστεθεί και ο κίνδυνος των Τούρκων, που στα 1396 κάνουν την εμφάνισή τους στην Κορώνη και τη λεηλατούν άγρια. Και είναι τούτος ο μέγας τουρκικός κίνδυνος που αναγκάζει τη Βενετία για νέα μέτρα και συμπληρωματικά οχυρωματικά έργα. Στα 1423 η βενετική κυριαρχία επεκτείνεται και στο Ναβαρίνο, ενώ γύρω στα 1430 χτίζεται το φρούριο του Γκρίζι, που εξασφαλίζει την ελεύθερη επικοινωνία της Κορώνης με τη Μεθώνη, και ασφαλώς ολόκληρης της περιοχής του Ακρίτα. Με την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την πτώση των βυζαντινών κάστρων στον Μιστρά (1460), οι βενετικές κτήσεις γειτονεύουν άμεσα πια με το τουρκικό έδαφος. Χιλιάδες ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες καταφεύγουν στις

βενετοκρατούμενες πόλεις. Και φυσικά πολλοί φτάνουν στην Κορώνη. Ο ίδιος ο Μωάμεθ ο Πορθητής επισκέπτεται τα Μεθωνοκόρωνα (1456) για να θαυμάσει, λείει, τη διοίκηση, την ευνομία και τον πλούτο τους. Όμως παρά την εγγύηση ειρήνης που υπόσχεται, πολύ σύντομα θα αρχίσουν οι εχθροπραξίες μεταξύ Βενετίας και Οθωμανών.

Το 1463 άρχισε πόλεμος ανοιχτός που κράτησε μέχρι το 1479. Στην αρχή οι Βενετοί είχαν επιτυχίες, μα σύντομα κάμφθηκαν. Σε μια επιδρομή τους στην περιοχή Κορώνης οι Τούρκοι πιάσανε περίπου πεντακόσιους κάτοικους και τους έστειλαν αιχμάλωτους στην Κωνσταντινούπολη. Με διαταγή του Σουλτάνου θανατώθηκαν όλοι τους με τρόπο μαρτυρικό: Διχοτομήθηκαν, λείει, στη μέση με το πριόνι.

Τελικά, παρά τις πολεμικές τους αποτυχίες οι Βενετοί, κράτησαν στην κατοχή τους τα μεγάλα λιμάνια της Πελοποννήσου. Και θα τα κρατήσουν μέχρι τη στροφή του αιώνα. Στα 1500 ο νέος Σουλτάνος Βαγιαζήτ ο Β' (1481-1512) φτάνει στον Μωριά, πολιορκεί και κυριεύει τη Μεθώνη, που την καταστρέφει ολοκληρωτικά, αφανίζοντας και τον πληθυσμό της. Η Κορώνη και μόνο με την εμφάνιση του φοβερού Σουλτάνου σήκωσε τα χέρια. Ο Φρούραρχός της Παύλος Κονταρίνι σε συνεννόηση με τον Βαγιαζήτ, παρέδωσε την πολιτεία ειρηνικά στους Οθωμανούς.

Η Κορώνη ασφαλώς θα πλήρωσε τους γενίτσαρους με αρκετό αίμα, πάντως όμως δεν έπαθε σημαντική καταστροφή. Λένε πως το ξεθεμέλιωμα της Μεθώνης επηρέασε και κατάθλιψε τόσο πολύ τον αλαφροϊσκιωτο Σουλτάνο, που όταν μπήκε στην Κορώνη ήταν κυριολεκτικά ένα ράκος βασανισμένο από τύψεις και αγωνία. Πρώτη του δουλειά ήταν να προσευχηθεί με λυγμούς και στηθοκοπήματα στην καθολική Μητρόπολη του Αγίου Ροκ, που αμέσως φυσικά μετατράπηκε σε πρόχειρο τζαμί. Και όλα τα λάφυρα της κατάκτησης και τα έσοδα της πολιτείας τα αφιέρωσε, λείει, ο παράξενος εκείνος Σουλτάνος στη Μέκκα, πράγμα που ωστόσο πολύ λίγο τον ωφέλησε. Μέσα σε λίγα χρόνια κατάληξε να τρελαθεί...

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1500-1532)

Επί τριακόσια περίπου έτη η Κορώνη και η Μεθώνη υπήρξαν κτήσεις ενετικές και εθεωρούντο ως οι δύο οφθαλμοί της Δημοκρατίας του Αδρία και τα ισχυρότερα προπύργιά της. Το 1500 όμως ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ ο Β' έρχεται με 200 πλοία και ισχυρά αποβατική δύναμη πεζικού και ιππικού και αφού κατέλαβε ολόκληρο σχεδόν την Πελοπόννησο, επιτίθεται σφοδρώς εναντίον της Μεθώνης, την οποία κατακτά και καταστρέφει ολοσχερώς. Μετά ταύτα παραγγέλει στην Κορώνη να παραδοθεί για να μην υποστεί την τύχη της Μεθώνης. Η φρουρά της Κορώνης, η οποία ανέρχεται μόνο σε 400 άνδρες (stratioti e Soldati) θέλει να προβάλλει αντίσταση, αλλά τελικά πείθεται από τις συμβουλές των πολιτών Βερνάρδου και Λεονάρδου Φραγκίσκου, ότι κάθε ενέργεια θα ήταν μάταια και άσκοπος και παραδίνει την πόλη, υπό τον όρο να επιτραπεί η έξοδος και η αναχώρηση εκ της πόλεως της φρουράς και των κατοίκων, εις όσους θα ήθελαν να την εγκαταλείψουν. Έτσι ο Βαγιαζήτ κατέλαβε την Κορώνη χωρίς αντίσταση την 16^η Αυγούστου 1500.

Ο Βαγιαζήτ εισήλθε στο κάστρο της Κορώνης και προσευχήθη στον Αλάχ στην καθολική Μητρόπολη, αφού προηγουμένως τη μετέτρεψε σε μωαμεθανικό τέμενος. Επίσης ο Βαγιαζήτ αφιέρωσε όλες τας προσόδους της κατακτηθείσης πόλεως υπέρ της Μέκκας.

ΔΙΑΦΥΓΗ ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ ΕΙΣ ΖΑΚΥΝΘΟΝ, ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΝ, ΚΕΡΚΥΡΑΝ

Αρκετοί Κορωναίοι μη επιθυμούντες να παραμείνουν υπό τον τουρκικό ζυγό, μαζί με άλλους διασωθέντας εκ της καταστροφής της Μεθώνης κατέφυγαν σε Κεφαλληνία, κατόπιν πρόσκλησης του αρμοστού αυτής Πεζάρου, την οποία προσφάτως είχαν καταλάβει οι Ενετο-Ισπανοί από τους Τούρκους.

Οι περισσότεροι από τους Κορωναίους, οι οποίοι εγκατέλειψαν την Κορώνη μετά την άλωση της πόλης υπό των Τούρκων,

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1500-1532)

Επί τριακόσια περίπου έτη η Κορώνη και η Μεθώνη υπήρξαν κτήσεις ενετικές και εθεωρούντο ως οι δύο οφθαλμοί της Δημοκρατίας του Αδρία και τα ισχυρότερα προπύργιά της. Το 1500 όμως ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ ο Β' έρχεται με 200 πλοία και ισχυρά αποβατική δύναμη πεζικού και ιππικού και αφού κατέλαβε ολόκληρο σχεδόν την Πελοπόννησο, επιτίθεται σφοδρώς εναντίον της Μεθώνης, την οποία κατακτά και καταστρέφει ολοσχερώς. Μετά ταύτα παραγγέλει στην Κορώνη να παραδοθεί για να μην υποστεί την τύχη της Μεθώνης. Η φρουρά της Κορώνης, η οποία ανέρχεται μόνο σε 400 άνδρες (stratioti e Soldati) θέλει να προβάλλει αντίσταση, αλλά τελικά πείθεται από τις συμβουλές των πολιτών Βερνάρδου και Λεονάρδου Φραγκίσκου, ότι κάθε ενέργεια θα ήταν μάταια και άσκοπος και παραδίνει την πόλη, υπό τον όρο να επιτραπεί η έξοδος και η αναχώρηση εκ της πόλεως της φρουράς και των κατοίκων, εις όσους θα ήθελαν να την εγκαταλείψουν. Έτσι ο Βαγιαζήτ κατέλαβε την Κορώνη χωρίς αντίσταση την 16^η Αυγούστου 1500.

Ο Βαγιαζήτ εισήλθε στο κάστρο της Κορώνης και προσευχήθη στον Αλάχ στην καθολική Μητρόπολη, αφού προηγουμένως τη μετέτρεψε σε μωαμεθανικό τέμενος. Επίσης ο Βαγιαζήτ αφιέρωσε όλες τας προσόδους της κατακτηθείσης πόλεως υπέρ της Μέκκας.

ΔΙΑΦΥΓΗ ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ ΕΙΣ ΖΑΚΥΝΘΟΝ, ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΝ, ΚΕΡΚΥΡΑΝ

Αρκετοί Κορωναίοι μη επιθυμούντες να παραμείνουν υπό τον τουρκικό ζυγό, μαζί με άλλους διασωθέντας εκ της καταστροφής της Μεθώνης κατέφυγαν σε Κεφαλληνία, κατόπιν πρόσκλησης του αρμοστού αυτής Πεζάρου, την οποία προσφάτως είχαν καταλάβει οι Ενετο-Ισπανοί από τους Τούρκους.

Οι περισσότεροι από τους Κορωναίους, οι οποίοι εγκατέλειψαν την Κορώνη μετά την άλωση της πόλης υπό των Τούρκων,

διέφυγαν στη Ζάκυνθο όπου οι Ενετοί εδέχοντο την εγκατάσταση νέων αποίκων υπό ορισμένες προϋποθέσεις. »Το 1546 ήταν τόσο πολλοί οι Κορωναίοι και οι Μανιάτες στη Ζάκυνθο ώστε εξήσκουν μεγάλη επιρροή εις τη διοίκηση της νήσου, διότι ο Βενετός Προβλεπτής ανέφερε προς τον Δόγη: "ότι ηυξήθη τοιούτον ο αριθμός των ξένων εν τη πόλει και προαστίοις ιδιαίτατα εκ Κορωναίων και Μανιατών, ώστε ενούμενοι πάντες εν τω Συμβουλίω αναδεικνύουν κατ' έτος τους κατά την γνώμη των αξίους, επιφέροντες αποτυχίαν των εντοπίων, πράγμα το οποίο δημιουργεί μεγάλα παράπονα εκείνων των εντοπίων πολιτών, οι οποίοι είναι πιστότατοι εις τη Γαληνότητά σας".

»Η δημιουργηθείσα πλέον επαφή και σχέση της Κορώνης, Μεθώνης, Ναυαρίνου και Μάνης με τη Ζάκυνθο διηκόλυνε μετά ταύτα τη μετακίνηση των κατοίκων των μερών αυτών προς τη νήσο καθ' όλο το μετέπειτα διάστημα μέχρι της επανάστασεως».

Κατωτέρω αναφέρονται ονόματα Κορωναίων από τα ολίγα υπάρχοντα γνωστά με αντιστοιχούς χρονολογίας διαφυγής των.

1. Αγιαποστολίτης	1500 (Χρυσόβιβλον)
2. Αβούρης Δημήτριος	1636
3. Αβράμης Δημήτριος	1636 (Χρυσόβιβλον)
4. Αλυκάρις	1658
5. Ανδρουσιάνος	1519 (Χρυσόβιβλον)
6. Αρρανίτης ή Παπαδόπουλος Κων	1784
7. Βαφειόπουλος	1783
8. Βοΐλας	1512 (Φιλικός)
9. Γεράκης	1558 (Ιερεύς εις Αργοστόλιον 1727)
10. Ελεαβούλκος Θωμάς Μονή Ιβήρων 1543	Μοναχός Θεοφάνης -
11. Ζησιμόπουλος	1810 Φιλικός
12. Ηρακλεώτης ή Αρακλεώτης	1534 (Χρυσόβιβλον)
13. Καλαφάτης	1707
14. Καλεντζόπουλος (Καλέντζης)	1835

15.Καλόφωνος Μιχαήλ	1500 (Χρυσόβιβλον)
Καλόφωνος Κων/νος	Πρωθιερέυς 1512,
1523, 1530	
16.Κατσαρός	1679
17.Κοκκινάκης	1677
18.Κοντόσταβλος	1636
19.Κορωναίος	1510
20.Κορωνιός	1449
21.Κοσμάς	1514
22.Λαφάκης	1514
23.Λέλης	1547
24.Ληψός	1525
25.Μαμουνάς	1500
26.Μανουράς	1574 (Χρυσόβιβλον)
27.Μουσουλιώτης	1795
28.Μπαζούνος	1744
29.Μπαχούμης ή Μπαχώμης	1824
30.Μπουλαντζάς	1770
31.Παγωμένος	1510
32.Παναγιωτόπουλος	1837
33.Ραφτόπουλος	1504
34.Σιδέρης	1552
35.Σκαρτσής	1773
36.Σκίβης	1772
37.Σουρδάκης	1800
38.Σπουρδήλος	1538
39.Σπηλιώτης	
40.Σταυράκης	1520
41.Στεφάνου	1769 Εκ Σαρατσά
Κορώνης	
42.Στρατήγης	1508
43.Τριγγέτας Διον.	Φιλικός 1819
Τριγγέτας Παν.	
44.Φραγγούλης	1513
45.Χαροκόπος	1551
46.Ψημάρης	1526

Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και οι εγκαταστημένοι στη Ζάκυνθο Φιλικοί, οι οποίοι επέστρεψαν στην Κορώνη με την έναρξη της Επανάστασεως 1821:

Γ. Βεργογιαννόπουλος Διον. Τριγγέτας
Γ. Μπάστας Παναγ. Τριγγέτας
Δ. Βοΐλας

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΙΣΠΑΝΩΝ (1532-1534)

Το 1532 ενώ ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν με ισχυρό στρατό προήλανε εις Αυστρίαν με σκοπό να καταλάβει τη Βιέννη, ο αυτοκράτωρ Κάρολος ο Ε' αντέδρασεν αμέσως κατά ξηρά και θάλασσαν.

Ο Στόλαρχος του Καρόλου του Ε' Γενουήνσιος Ναύαρχος Andrea Dogia, επικεφαλής συμμαχικού στόλου Ισπανών, Σικελών, του Πάπα, των Ιπποτών της Μάλτας και του Ιεροσολυμικού Τάγματος με 35 μεγάλα καράβια και 48 γαλέρες γεμάτα στρατό προσβάλλει το Κάστρο της Κορώνης. Με τα πλοία του αποκλείει από τις τρεις πλευρές (κατά θάλασσα) το Κάστρο. Ολοκληρώνει την πολιορκία από ξηρά με απόβαση στρατευμάτων, τα οποία θα ενεργήσουν την έξοδο εναντίον του Κάστρου. Με τα αποβιβασθέντα τμήματα μάχονται λιονταρίσια και πολλοί Κορωνάιοι, από τους εγκατασταθέντας μετά το 1500 στη Ζάκυνθο και ακολουθήσαντας τον Dogia για την απελευθέρωση της πατρίδας.

Ο Dogia αρχίζει την επίθεσή του με ένα σκληρό βομβαρδιασμό του Κάστρου. Εκατόν πενήντα πυροβόλα από τα πλοία και δεκατέσσερα από ξηρά με τα αποβιβασθέντα τμήματα να σφυροκοπούν άγρια το Κάστρο και να δημιουργούν πολλά ρήγματα στα τείχη και τους πύργους του. Τρεις αλλεπάλληλοι σκληρές επιθέσεις διαδέχονται τον βομβαρδισμόν του Κάστρου. Οι Τούρκοι επέτυχαν να αποκρούσουν τις επιθέσεις αυτές ρίχνοντας από ψηλά ζεματιστό νερό και λάδι, πίσσα καυτή, άμμο και ασβέστη.

Οι επιτιθέμενοι έχουν μεγάλες απώλειες (τριακόσιοι νεκροί και χίλιοι τριακόσιοι περίπου), αλλά ο Dogia δεν διστάζει να διατάξει και τέταρτη έφοδο. Με αυτήν την προσπάθεια οι άνδρες του Dogia επέτυχαν να εισέλθουν στο Κάστρο και να καταλάβουν ένα μέρος αυτού. Την επόμενη ημέρα η προσπάθεια συνεχίζεται και καταλαμβάνεται ολόκληρο το κάστρο και η πόλη της Κορώνης.

Ο στρατηγός Mentoza διορίζεται διοικητής, τα τζαμιά μετατρέπονται και πάλι σε χριστιανικές εκκλησίες και η Ιεροσολυμική σημαία υψώνεται στα τείχη του κάστρου. Η μάχη υπήρξε φοβερή και πολύνεκρος. Μεταξύ των νεκρών είναι ο Κορωναίος αρχηγός Θεόδωρος Βοσκίτης, διακριθείς άλλοτε εις Ιταλία και προαχθείς από ανδραγαθία εις Ίππαρχον. Μεταξύ των Κορωναίων πολεμιστών διακρίνονται επίσης οι εθελοντικώς μετασχόντες Νικόλαος Μαμωνάς και ιδιαιτέρως ο Θεόδωρος Αγιαποστολίτης και ο Μιχαήλ Καλόφωνος. Η συμβολή του Θεόδωρου Αγιαποστολίτη και η ανδρεία η οποία υπέδειξε κατά την άλωση του Κάστρου, υπήρξε τοιαύτη, ώστε να του απονεμηθεί εκ μέρους του αυτοκράτορα Κάρολου του Ε' ο τίτλος του Ιππότη με σχετικό δίπλωμα επί περγαμηνής την 13^η Ιουλίου 1533 και να του παραχωρηθούν δύο χωρία, το Λεοντάριον και ο Αγ. Γεώργιος της περιφέρειας Καρυταίνης. Τούτου οι απόγονοι εκ των επισήμων πολιτών της Ζακύνθου, όπου είχαν εγκατασταθεί ο Αγιαποστολίτης μετά την κατάληψη της Κορώνης από τους Τούρκους το 1500, έφεραν υπερηφάνως τους σχετικούς τίτλους.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ 1533

Οι Τούρκοι δεν αργούν να επανέλθουν. Το επόμενο έτος 1533 έρχεται ο Τούρκος Ναύαρχος Λουτφί-Μπέης με 80 κάτεργα γεμάτα γενιτσάρους. Πολιορκεί το Κάστρο, στο οποίο είχαν καταφύγει 8.000 Χριστιανοί δικοί μας και ξένοι εθελοντές Ιταλοί, Γερμανοί, Ισπανοί και άλλοι.

Πείνα, δίψα και πάμπολλα μαρτύρια υφίστανται οι πολιορκούμενοι. Σκύλοι, γάτες, άλογα και κάθε λογής ψοφίμια

χρησιμοποιούνται για τροφή. Οι πολιορκητές κατέστρεψαν το υδραγωγείον και οι υδατοδεξαμενές υπέστησαν ρήγματα από το βομβαρδισμό. Υπομένουν όμως καρτερικά όλες τις στερήσεις, γιατί οι Τούρκοι θα τους έγδερναν ζωντανούς όπως έκαναν σε 10 πεινασμένους Έλληνες από έξω από το Κάστρο, οι οποίοι τους ζήτησαν τροφή. Από στιγμή σε στιγμή θα ελύγιζαν κάτω από την αυγουστιάτικη ζέστη και τις παντοειδείς στερήσεις.

Ο διοικητής του κάστρου στρατηγός Mentoza είχε αποστείλει εγκαίρως στον αυτοκράτορα Κάρολο Ε' δικούς του ανθρώπους και Κορωναίους παρακαλώντας αυτόν να μην αφήσει αβοήθητη την Κορώνη και έτσι εκτεθεί η μικρά συμμαχική φρουρά και η πόλη στην εκδικητική μανία των Τούρκων.

Μεταξύ των αποσταλέντων στον αυτοκράτορα Κάρολο Ε' ήταν και ο ήρωας του προηγούμενου έτους Θεόδωρος

Αγιαποστολίτης, όπως συμπεραίνεται από τις λέξεις του διπλώματος, το οποίο επί τη ευκαιρία του απενεμήθη, «ελθών προς ημάς από τοσούτον απωκισμένης επαρχίας υπέρ των πραγμάτων της πατρίδος».

Η αίτηση βοήθειας έγινε τελικά δεκτή από τον αυτοκράτορα Κάρολο Ε' και διατάσσεται και πάλι ο Dogia να σπεύσει στην Κορώνη και να την απελευθερώσει. Πράγματι ο Dogia αναχωρεί αμέσως από τη Μεσσήνη της Σικελίας δια την Κορώνη. Τον ακολουθούν εθελοντικώς πολλοί ευγενείς Ισπανοί και Ιταλοί.

Ευτυχώς φτάνει επικαίρως την τελευταία στιγμή ως από μηχανής θεός και ύστερα από μια σύντομη ναυμαχία διασκορπίζει τους Τούρκους και ελευθερώνει τους Χριστιανούς την 2^η Αυγούστου του 1533 σώζοντας τη ζωή 8.000 πολιορκούμενων Ισπανών, Ιταλών, Γερμανών και Ελλήνων.

Αν και ο Dogia διαθέτει εν συνόλω μόνο 36 μικρά και μεγάλα πλοία, δηλαδή λιγότερα από τα μισά κερδίζει εύκολα τη νίκη χάρη στην τέχνη του ιδίου την εμπειρία και την τόλμη των πληρωμάτων του.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1534-1685)

Τα βάσανα της Κορώνης δεν επρόκειτο να τελειώσουν. Ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν φέρει βαρέως την αποτυχία του

Ναυάρχου του. Τον καταδικάζει σε θάνατο και τον αντικαθιστά με τον ξακουστόν Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα, ο οποίος είναι αποφασισμένος να καταλάβει οπωσδήποτε την Κορώνη και ετοιμάζεται δια τούτο πυρετωδώς.

Επιπλέον, μετά την αναχώρηση του Dogia, οι Τούρκοι με ισχυρές δυνάμεις πεζικού και ιππικού από το στρατόπεδο της Ανδρούσης επέδραμον στην Κορώνη και έφεραν τους κατοίκους και τη φρουρά σε δύσκολη θέση.

Για να απαλλαγεί η Κορώνη από τις πιέσεις των Τούρκων, ο νέος διοικητής στρατηγός Ροδερίγος Μακκικάο Ναυαρραίος, με τον οποίον είχαν αντικαταστήσει ο Dogia τον Mentoza, θέλησε να ανταποδώσει το χτύπημα και μαζί με πολλούς Κορωναίους απετόλμησε νυχτερινή επιδρομή εναντίον του τουρκικού στρατοπέδου της Ανδρούσης, όπου εβρίσκοντο 1.000 γενίτσαροι και 1.000 ιππείς. Οι επιδρομείς δεν πέτυχαν να αιφνιδιάσουν τους Τούρκους. Ακολούθησε σκληρός αγώνας και άγρια σφαγή με πολλές απώλειες και από τα δύο μέρη, εφονεύθησαν δε οι αρχηγοί και των δύο αντιπάλων. Οι απομείναντες επέστρεψαν στην Κορώνη. Το ατυχές αυτό αποτέλεσμα, η απώλεια του γενναίου στρατητού Μακκικάο και η μαστίζουσα την πόλη πανώλη προξένησαν στους κατοίκους της Κορώνης μεγάλη απογοήτευση.

Το κυριότερο όμως είναι ότι τη φορά αυτή ο αυτοκράτορας Κάρολος Ε' έχει αντιμετωπίσει σοβαρότερα προβλήματα στην Ευρώπη. Επίκειται πόλεμος αυτού εναντίον της Γαλλίας. Προτείνει στον Πάππα Κλήμεντα τον Ζ' και τους Ενετούς, όπως από κοινού οι Χριστιανοί κρατήσουν την Κορώνη και εμποδίσουν την κατάληψη από τους Τούρκους. Είναι πρόθυμος να την παραχωρήσει ακόμα και στους Ενετούς. Και οι δύο όμως αρνούνται για διάφορους λόγους. Έτσι αποφασίζεται η εγκατάληψη της Κορώνης και αποστέλλονται 5 σικελικά καράβια φορτηγά με ολίγα εφόδια δήθεν προς υποστήριξη των αμυνομένων, αλλά στην πραγματικότητα προς παραλαή της φρουράς και του πολεμικού υλικού κυρίως δε των πυροβόλων και των μηχανημάτων πολιορκίας.

Μετά την αναχώρηση του στρατού του Καρόλου οι Τούρκοι κατέλαβαν και πάλι την Κορώνη χωρίς αντίσταση.

ΔΙΑΦΥΓΗ ΚΟΡΩΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΝ-ΝΕΑΠΟΛΙΝ

Μαζί με τον ξένο στρατό φεύγουν και πέντε χιλιάδες Κορωνάιοι υπό τον αρχιερέα Βενέδικτον με τα 5 σικελικά πλοία και με όσα άλλα πλωτά μέσα βρέθηκαν εκεί. Από αυτούς πολλοί εις κάθε προσόρμησιν των πλοίων σκορπίζονται σε διάφορα λιμάνια, όπως Ζάκυνθο, Κεφαλλονιά, Σικελία, Καλαβρία, Νεάπολη. Πολλοί πεθαίνουν καθ' οδόν από την πανώλη και όσοι έφτασαν στη Μεσσήνη καταδιώκονται στους δρόμους από τους κατοίκους, οι οποίοι θέλουν να τους σκοτώσουν, για να μη μολύνουν τον τόπο. Ο ιταλός συγγραφέας Bozio γράφει ότι οι Κορωνάιοι όταν έφτασαν στη Μεσσήνη, ήταν τόσο αδύνατοι, ώστε μόλις μπορούσαν να κινήσουν τα πόδια τους.

Τέτοια υποδοχή έτυχαν αυτοί οι Μεσσήνιο από την παλιά αποικία των Μεσσηνίων, η οποία φέρει το όνομά των. Άλλοι εγκαταστάθηκαν στα Βασιλικάτα της Μεσκίτης και Βαρίλης, πλησίν της Μέλφεως (Amalfi), τα χωριά της Καλαβρίας Μακχίαν και Αγ. Κωνσταντίνον και ελάχιστοι στα περίχωρα του Βασιγνάνου, όπου υπάρχει πηγή λεγόμενη των Κορωναίων, παρέχουσα ισχυρά απόδειξη της εκεί διαμονής των καθώς γράφει εντόπιος συγγραφεύς.

Περισσότερο τυχεροί στάθηκαν όσοι πήγαν στη Νεάπολη, οι οποίοι και ζήτησαν βοήθεια του αυτοκράτορος Καρόλου του Ε'. Ταυτοχρόνως πολλοί από αυτούς κατετάγησαν στον ναπολιτάνικον στρατό και το ναυτικό.

Ο Κάρολος Ε' πληροφορηθείς τα παθήματα των Κορωναίων και τις στερήσεις τους και θέλοντας να τους βοηθήσει κατά κάποιον τρόπο, διέταξε να δίδονται υπέρ αυτών κατ' έτος πέντε χιλιάδες σκούδα, τους απήλλαξε από κάθε φόρο και τους παραχώρησε την εκκλησία των Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και το προνόμιο της διοίκησης και διαχείρισης της περιουσίας του ναού.

Η εκκλησία των Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου εκτίσθη αρχικώς από τον εκ Κωνσταντινουπόλεως ευπατρίδης Θωμάν Ασάν Παλαιολόγου (όχι τον Δεσπότη του Μυστρά) το 1518 κατόν εγκρίσεως του αυτοκράτορος Καρόλου Ε', ο οποίος

παραχώρησε δωρεάν το οικόπεδο, 500 δουκάτα και τη βασιλική του προστασία.

Ο ναός αυτός κατεδαφίσθη και στην ίδια θέση ανηγέρθη το 1633 μεγαλύτερος υπό της ελληνικής κοινότητας, καθώς μαρτυρεί σωζόμενη και σήμερα επιγραφή, η οποία αναφέρεται στον ιδρυτή Θωμά Παλαιολόγο και την κληρονόμο του Βικτωρία Ράλλη με χρονολογία αποπερατώσεως του ναού το 1634.

Η εκκλησία χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα ως ορθόδοξος ναός της ελληνικής παροικίας.

Ο Θωμάς Παλαιολόγος θεμελίωσε και δεύτερο ναό, το παρεκκλήσι του Saint Giovanni Maggiore, όπου οι λειτουργίες γίνονταν κατά το λατινικό δόγμα. Φαίνεται ότι ο Θωμάς Παλαιολόγος, οι απόγονοι και κληρονόμοι του εγκατέλειψαν την ορθοδοξία και για αυτό οι τάφοι του ευρίσκοντο στη δευτέρα αυτή εκκλησία. Ο ασπασμός εκ μέρους των Παλαιολόγων του καθολικού δόγματος δημιούργησε μάλιστα αρκετά προβλήματα στην ορθόδοξον ελληνική κοινότητα της Νεάπολης.

Βρίσκεται επίσης και στην εκκλησία του Saint Giovanni Maggiore, αριστερά προς τον εισερχόμενον, επιγραφή αναφερόμενη στον Θωμά Παλαιολόγο.

Τους Κορωναίους ακολούθησαν στην Κάτω Ιταλία και τη Νεάπολη και άλλοι ακόμη Έλληνες από τη Μεθώνη, Ανδρούσαν, Πάτρα, Λευκάδα και κυρίως όσοι είχαν συνεργαστεί με τον Andrea Doria, για να αποφύγουν την τουρκική εκδίκηση, και άλλοι όσοι δεν μπορούσαν να υποφέρουν τη τυραννία των Τούρκων.

Έτσι συγκεντρώθηκαν στη Νεάπολη πολλοί Έλληνες από τους οποίους περισσότεροι ήταν Κορωναίοι, προτιμήσαντες να καταφύγουν στα ξένα, και δημιούργησαν την Ελληνική Κοινότητα.

Την 27^η Απριλίου 1561 ιδρύθη στη Νεάπολη η Ελληνική Αδελφότης (Confraternita de Nazionali Greci) και την 12^η Σεπτεμβρίου 1593 συνετάχθη το πρώτον καταστατατικό των μελών της αδελφότητας.

Το καταστατικό αυτό με μικρές παραλλαγές ίσχυσε μέχρι των ημερών. Από τα αρχεία της Κοινότητος προκύπτουν πολλά

στοιχεία, για τη δράση της Αδελφότης και πολλών από τα μέλη της.

Από τα υπάρχοντα κείμενα βρίσκουμε ότι πολλοί Έλληνες αναδείχθησαν στο ισπανικό πεζικό, ιππικό και το ναυτικό και αρκετοί κατέλαβαν καίριες θέσεις στη νέα πατρίδα τους.

Πλήθος Ελλήνων έλαβαν μέρος σε πολεμικές συγκρούσεις με τους Τούρκους, σε μάχες στις ουγγρικές πειδιάδες, σε ναυμαχία στην Αδριατική, το Αιγαίο, στις ακτές της καραμανίας, Τύνιδος της Μαγιόρκας και προπαντός στη μεγάλη και ιστορική μάχη της Ναυπάκτου το 1571.

Η Ελληνική Κοινότητα έγινε έτσι το κέντρο, όπου φιλοξενούνται οι Έλληνες πατριώτες, οι οποίοι κατέφευγαν στη Δύση για να πετύχουν τη βοήθεια των Ευρωπαίων ηγεμόνων για την απελευθέρωσή τους.

Από τα μέλη της Κοινότητας επιλέγοντο εκείνοι οι οποίοι εστέλλοντο στην ελληνική χερσόνησο και ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, για να οργανώσουν επαναστατικά κινήματα, να καταστρέψουν τουρκικές στρατιωτικές βάσεις και να κατασκοπεύσουν τις θέσεις του οθωμανικού στόλου.

Σε μικρό χρονικό διάστημα οι νέοι έποικοι έγιναν ευκατάστατοι, απέκτησαν κτήματα και ακίνητα, μέσα και έξω από τη Νεάπολη, και ευεργέτησαν και αυτοί με τη σειρά τους άλλους Έλληνες, οι οποίοι έφταναν φυγάδες και αυτοί της τουρκικής τυραννίας.

Υπάρχουν έγγραφα, τα οποία πιστοποιούν ότι οι φυγάδες της Κορώνης και άλλων περιοχών, δώρησαν στην ελληνική κοινότητα σπίτια, καταστήματα και περιουσίες για διάφορους αγαθοεργούς σκοπούς.

Ανάμεσα σε αυτούς διακρίνονται ο Αντώνιος και Νικόλαος Δραγολέος, οι Ιωάννης, Θεόδωρος και Ανδρέας Ρωσσέτης, καθώς και η Ρεγγίνα Παλαιολόγου (σύζυγος του Κορωναίου στρατιωτικού Ματθαίου Λιτάρδου), η Pricita Cutierez Ισπανίδα σύζυγος Δ. Ρωσσέτη και η Αικατερίνη κόρη του Νικολάου Δραγολέου.

Στο προαύλιο της εκκλησίας των Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, το οποίο εχρησιμοποιείτο και ως νεκροταφείο, υπήρχαν πολλοί τάφοι επιφανών Κορωναίων με επιγραφές σε επιτύμβια πλάκα.

Επίσης υπάρχει επιγραφή, η οποία αναφέρεται στην Αικατερίνη Νικολάου Δραγολέου από την Κορώνη με χρονολογία 1604. Πριν από λίγες δεκαετηρίδες το κάτω από το ναό παλιό νεκροταφείο, στο οποίο θα ήταν ασφαλώς και άλλοι τάφοι Κορωναίων, μεταφέρθη στο κεντρικό Νεκροταφείο της Νεάπολης, όπου δημιουργήθηκε τμήμα για τους ορθόδοξους, αλλά οι επιτύμβιες πλάκες χάθηκαν. Στον χώρο του νεκροταφείου ανεγέρθησαν καταστήματα προς απόκτηση προσόδων για τον ναό.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (1685-1715)

Το 1685 ο Φραγκίσκος Μοροζίνης για να καταλάβει το Μοριά αρχίζει από την Κορώνη και την πολιορκία από ξηρά και θάλασσα με σημαντικό στρατό.

Από έφοδο σε έφοδο και με άγριο βομβαρδισμό από τα πλοία επί 49 ημέρες ξένοι και Έλληνες βιάζουν τα τείχη του κάστρου με το ηρωϊκότερο αίμα.

Ο πρίγκιπας Μπρούνσβικ, ο πρίγκιπας της Σαβοΐας, ο Μαρκήσιος Ντε Κουρμπόν, ο γενναίος αρχηγός Ραβανιέν και ο Μαλτέζος φύλακας της Βίγλας πληγώνονται στα πεδία των μαχών. Αλλά και οι Τούρκοι, τους οποίους φανατίζει ο Μουφτής με το Κοράνι στο χέρι, έχοντας αρχηγό τους τον σερασκέρη Χαλίλ, αντιστέκονται μη θέλοντας να παραδοθούν, παρότι γύρω τους τα τουρκικά πτώματα βρομούν αφόρητα και αρχίζει να τους δεκατίζει και η πανώλης. Η Αθηνά Ταρσούλη γράφει στα Κάστρα και Πολιτείες του Μοριά:

«Τέλος τον Αύγουστο του 1685 πέφτει η Κορώνη στα βενετσιάνικα χέρια μαζί με το κεφάλι του Τούρκου αρχηγού. Οι Βενετσιάνοι παίρνουν πολλά λάφυρα: καθαρόαιμα άλογα, ζωοτροφές, πολεμοφόδια, 120 χάλκινα κανόνια, πολλά τσαντήρια και λάβαρα. Το πολυτιμότερο λάφυρο ήταν το λάβαρο του Σουλτάνου, το οποίο μετέφερε στο ιρό του Αγ. Γαετάνου της Βενετίας, επειδή κατέλαβαν την Κορώνη, την ημέρα κατά την οποία γιόρταζε ο Άγιος. Μεγάλες γιορτές

επακολούθησαν τότε στη Βενετία. Επί τρεις ημέρες έψαλλαν δοξολογίες στις εκκλησίες. Η εκκλησία του Αγίου Μάρκου έπλεε στο φως και το χρυσάφι και οι θόλοι τους αντηχούσαν από ψαλμωδίες και ύμνους. Στους φτωχούς δόθηκαν ελεημοσύνες. Η Βενετία πανηγύρισε μία από τις μεγαλύτερες νίκες της. Δεν είχε άδικο, διότι η Κορώνη έγινε μια θριαμβική απίδα, από όπου ο Μοροζίνης έμπαινε στην Ελλάδα, για να φτάσει εντός ολίγου κυριαρχικά στον Παρθενώνα και να τον βομβαρδίσει ως βάνδαλος».

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1715-1828)

Οι Ενετοί παρέμειναν στην Κορώνη άλλα 30 έτη, μέχρι το 1715, μέχρις ότου η Κορώνη κατεκτήθη εκ νέου από τον Δαμάτ Αλή με την κατάληψη ολόκληρης της Πελοποννήσου από τους Τούρκους. Και παρέμεινε υπό τον τουρκικό ζυγό μέχρι το 1828.

ΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ

Κατά το τέλος Φεβρουαρίου 1770 αγκυροβόλησε στο Οίτυλο της Μάνης η πρώτη μοίρα του ρωσικού στόλου της Βαλτικής με αρχηγό τον Θόδωρο Ορλόφ, ο οποίος επιχείρησε να ξεσηκώσει τους Έλληνες σε επανάσταση. Με ολίγους Μανιάτες, οι οποίοι επαναστάτησαν κατέλαβαν τον Μυστράν και την Κυπαρισσίαν. Ταυτόχρονα ο Ορλόφ πολιόρκησε την Κορώνη με 3 πλοία και 400 στρατιώτες Ρώσους, Σκλαβούνους (Σλάβους), Μαυροβουνιώτες και Μανιάτες, αλλά δεν κατόρθωσε να την κυριεύσει. Στο μεταξύ έφτασε την 23^η Απριλίου και άλλη ναυτική μοίρα υπό τον Αλέξη Ορλόφ, αδελφόν του Θεόδωρου, ώστε ο ρωσικός στόλος αυξήθηκε σε 15 πλοία, από τα οποία τα 10 δίκροτα και τα 5 μονόκροτα (φρεγάδες).

Ο Αλέξιος Ορλόφ, ο οποίος ανέλαβε γενικός αρχηγός, επειδή δεν μπορούσε να καταλάβει την Κορώνη, λόγω του ισχυρού Κάστρου της, έλυσε την πολιορκία της Κορώνης, κατέλαβε την Πύλο και επολιόρκησε τη Μεθώνη. Από το Ναυαρίνο έστιλε

την 23^η Απριλίου προκηρύξεις σε ελληνική και ρωσική γλώσσα προς τους Έλληνες, τους οποίους εκαλούσε σε επανάσταση. Επίσης διέταξε το σώματα του Ψαρρού, το οποίο είχε καταλάβει τον Μυστρά, να βαδίζει εναντίον της Τριπολιτσάς.

Πολλοί Έλληνες της Πελοποννήσου, στους οποίους προστέθηκαν και άλλοι από την Κρήτη και τα Ιόνια νησιά, καθώς και Έλληνες από τη Στερεά Ελλάδα, επαναστάτησαν, αλλά χωρίς να επιτύχουν αξιόλογα επιτεύγματα.

Η εξέγερση Ορλόφ προκάλεσε φοβερές αντεκδικήσεις εκ μέρους των Τούρκων, οι οποίοι έστειλαν στην Πελοπόννησο 10.000 Τουρκαλβανούς στρατιώτες για να επιβάλουν την τάξη και παρέμειναν εκεί για αυτό τον σκοπό δέκα χρόνια.

Οι σφαγές που ακολούθησαν, οι καταστροφές και οι ζημιές οι οποίες προξενήθηκαν στον τόπο, είναι αδύνατο να περιγραφούν. Είναι ευνόητο ότι τις μεγαλύτερες καταστροφές υπέστησαν οι πόλεις, οι οποίες ξεσηκώθηκαν με τον Ορλόφ, εναντίον των Τούρκων, και πρώτη μεταξύ αυτών ήταν η Κορώνη, αφού από αυτή ξεκίνησε ο Ορλόφ.

Όσοι Κορωνάιοι κατόρθωσαν να γλιτώσουν από το τούρκικο μαχαίρι, διέφυγαν κατά τη συνήθειά τους σε Ζάκυνθο, Κεφαλληνία και Ιταλία. Φαίνεται όμως ότι λίγοι μπόρεσαν να εγκαταλείψουν την πόλη και για αυτό η σφαγή η οποία επακολούθησε, ήταν πραγματική συμφορά.

Πολλοί από τους Τουρκαλβανούς στρατιώτες εγκαταστάθηκαν αργότερα μόνιμως στο χωριό Λάλα.

Η Κορώνη γνώρισε τότε τη φοβερότερη καταστροφή. Ο Γάλλος διπλωμάτης και Ακαδημαϊκός Choiseul Gouffier μεταβαίνων στην Κωνσταντινούπολη πέρασε από την Κορώνη το 1776, δηλαδή έξι χρόνια μετά την επανάσταση του Ορλόφ, και όπως γράφει στο βιβλίο του Γραφικό Ταξίδι στην Ελλάδα τη βρήκε ακόμα τρομοκρατημένη από την τουρκαλβανική θηριωδία.

Άλλες πληροφορίες αναφέρουν ότι πέρασε από την Κορώνη το 1806 ο Chateau-Briand, ο οποίος φιλοξενήθηκε από τον Γάλλο πρόξενο Βιάλ και ότι θαύμασε τις φυσικές ομορφιές της περιοχής.

Την Κορώνη επισκέφθη το 1815 ο Γάλλος διπλωμάτης και ιστορικός Rouqueville, ο οποίος στο εξάτομο σύγγραμά του Voyage de la Crece γράφει πολύ εγκωμιαστικά για την Κορώνη.

Ο Rouqueville στην Κορώνη φιλοξενήθηκε από τον Γάλλο έμπορο Sauvaire, ο οποίος στην αυλή του σπιτιού του του έδειξε μεσημβρινόν (μάλλον πρόκειται περί ηλιακού ωρολογίου) χαραγμένο από τον πλοίαρχο Chabert, ο οποίος είχε προσδιορίσει αστρονομικώς πολλές τοποθεσίες των ακτών της Ελλάδας. Επίσης βρήκε πίνακες του Σουαζέλ-Γκουφιέ, ανάμεσα στους οποίους υπήρχε και πανοραματική άποψη της Κορώνης μεγίστης ακριβείας.

Στην Κορώνη υπήρχαν την εποχή εκείνη 4 εμπορικοί γαλλικοί οίκοι και ανά 2 στη Μεθώνη και Πύλο, υπό την προστασία του προξένου Πατρών και Ναυπλίου. Μεγαλύτερη γαλλική δραστηριότητα υπήρχε μέχρι το 1800, οπότε η Γαλλία έχασε την κυριαρχία της θάλασσας στην περιοχή αυτή. Ο Πουκεβίλ μας δίνει επίσης στο βιβλίο του πίνακες εξαγομένων ειδών από την εντοπίαν παραγωγή ολοκλήρου της Πελοποννήσου.

Ο Πουκεβίλ αναφέρει ότι το Καντόνιον Κορώνης αποτελείτο από την πόλη της Κορώνης και 76 χωριά, τα οποία αναφέρει ονομαστικώς και με τον αριθμό οικογενειών εκάστου χωριού. Εδώ μάλιστα διαφωνεί με τον Σατωβριάνδον, ο οποίος τα υπολογίζει κατά 4-5 λιγότερα, ενώ συμφωνεί με τον Pelegrin. Ο τελευταίος βρέθηκε στην Κορώνη το 1715, δηλαδή 100 πρωύτερα και τα αναφέρει επίσης 76 με 3.250 ελληνικές οικογένειες. Σημειωτέον ότι το 1815 κατά τον Πουκεβίλ ο πληθυσμός ανέρχεται σε 3.659 ελληνικές οικογένειες.

Ο Πουκεβίλ αναφέρει ακόμη και τα εξής χαρακτηριστικά: Προκειμένου να επιστρέψει οριστικά στην πατρίδα του, τη Γαλλία, από την Πάτρα, όπου υπηρετούσε ως πρόξενος, έφτασε διά ξηράς στην Κορώνη, για να επιβιβαστεί στο εμπορικό πλοίο της γραμμής, και έτσι συνεπλήρωσε και τη μελέτη του σχετικώς με τη Δυτική Πελοπόννησο, από την οποία διήρχετο.

Την επομένης της αφίξεώς του στην Κορώνη, έφτασε εκεί ένα πλοίο υπό μαροκινή σημαία, γεμάτο από ανθρώπους ηλιοκαμένους και ταλαιπωρημένους, οι οποίοι φώναζαν «Χαίρε πατρίδα, χίλιες φορές χαίρε». Νόμιζε, προς στιγμή, ότι έβλεπε τους παλιούς Μεσσήνιους πρόσφυγες να επιστρέφουν από τους Ευεσπερίδας της Λιβύης, ύστερα από την πρόσκληση του Επαμεινώνδα για την επανασύσταση του Μεσσηνιακού Κράτους.

Στην πραγματικότητα όμως ήταν Τουρκαλβανοί, οι οποίοι καταδιώκοντο από τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων και ύστερα από μακρά περιπλάνηση στις ακτές της Βορείου Αφρικής από το Αλγέρι μέχρι το Μαρόκο επέστρεψαν με τη βοήθεια του Σουλτάνου του Μαρόκου πρόσφυγες στην Ελλάδα. Τελικά ζήτησαν άσυλο στο χωριό Λάλα, όπου είχαν εγκατασταθεί οι πατριώτες του Τουρκαλβανοί.

Μεταξύ αυτών ήταν και ένας Έλληνας, ο ξάδελφος της Κυρα-Βασιλικής της συζύγου του Αλή-Πασά, ονόματι Λύτρης, πρώην αρραβωνιαστικός της Βασιλικής. Τούτο αρχικά ο Αλή-Πασάς υποστήριξε και βοήθησε, αλλά αργότερα τον καταδίωκε. Ο Λύτρης όμως κατάφερε να γλυτώσει από τα χέρια του Αλή Πασά αναχωρώντας μαζί με τους Τουρκαλβανούς ως Μωαμεθανός. Ο Λύτρης ζήτησε μυστική συνάντηση με τον Πουκεβίλ, τον οποίο γνώριζε από τα Ιωάννινα και ζήτησε πληροφορίες για τη Βασιλική και αν αυτή μπορούσε να εξημερώσει λίγο αυτό το άγριο θηρίο, τον Αλή Πασά. Με βαθιά συγκίνηση άκουσε τον Πουκεβίλ ότι η Βασιλική βρισκόταν εν ζωή. Στη συνέχεια ο Λύτρης δήλωσε ότι θα πήγαινε να μείνει σε κάποιον φίλο του στην Τριπολιτσά.

Ο Πουκεβίλ έπειτα από πολλά χρόνια παραμονής του στα Ιωάννινα, Κωνσταντινούπολη και Πάτρα εγκατέλειψε τελικώς την Ελλάδα, για να επιστρέψει στην πατρίδα του. Από την Κορώνη αναχώρησε την 18^η Αυγούστου 1815 βαθύτατα συγκινημένος και προπεπόμενος από τους Κορωναίους με την ευχή «Καλό ταξίδι, καπετάνιε».

Ήταν οι τελευταίες λέξεις που άκουσε στην Ελλάδα.

Η ΚΟΡΩΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

«Η Κορώνη όπως όλη η Ελλάδα κάτω από τον τουρκικό ζυγό πέρασε χρόνια πονεμένα και ασήκωτα, έως ότου χάραξε το Εικοσιένα και την ξύπνησε από τον λήθαργο, που τον νόμισαν θάνατο αυτοί που αγνοούσαν τι κρύβει στα έγκατά της η ελληνική ψυχή και ποια ηφαιστεια κουφοβράζουν μέσα της

έτοιμα να ξεσπάσουν σε εξολοθρευμό για όσους της πνίγουν την ανάσα.

Στο Εικοσιένα, μόλις οι Τούρκοι της Κορώνης έμαθαν πως κηρύχθηκε στην Καλαμάτα, η Επανάσταση, κλείστηκαν όλοι μέσα στο Κάστρο, 300 περίπου οικογένειες και άλλοι, που ήρθαν από τα γύρω χωριά. Από όλους τους Τούρκους της Μεσσηνίας οι αγριότεροι και πιο τυραννικοί ήταν οι Τούρκοι της Κορώνης».

Ο Rouqueville χαρακτηρίζει:

«... Τους Τούρκους της Κορώνης δολοφόνους, αγρίους και σκληρούς. Η ατιμωρησία, στην οποία ζουν, τους έκανε ορδές ημιαγρίων. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να σκοτώνουν ένα χριστιανό με όση αναλγησία σκοτώνουν και ένα αγρίμι. Είναι πολύ κακοί από συνήθεια, δειλοί εκ φύσεως, ανευλαβείς προς τη φύση και τα θεία, χωρίς να παύουν να είναι οι πιο δεισιδαίμονες των ανθρώπων» (τόμ. VI, βιβλ. 18, κεφ. 4).

«Γι' αυτό οι Κορωνάιοι, εκτός από λίγες οικογένειες που είχαν κάποια επιρροή (π.χ. Καράπαυλοι, Λαρειωταίοι, Τριγγέτηδες, Σάκκηδες, Λαχανάδες, Γεωργόπουλοι, Ράλληδες), ήταν από τους αξιολύπτης ραγιάδες και τρόμαξαν μην ξεσπάσει επάνω τους η εκδίκηση των Καστρινών αγάδων. Για να τους ξεγελάσουν πως ήταν αμέτοχοι στο επαναστατικό κίνημα, τους παρακάλεσαν να στείλουν προς φύλαξη στο κάστρο κάμποσα κιβώτια με τρόφιμα και άλλα πράγματα από φόβο δήθεν μήπως έλθουν κλέφτες και τους ληστέψουν.

Οι αγάδες παρόλο που δεν το καλοπίστεψαν δέχτηκαν τα κιβώτια στο κάστρο. Για να είναι όμως βέβαιοι πως οι Κορωνάιοι δεν θα ενωθούν με τους επαναστάτες, που είχαν πλημμυρίσει τον κάμπο της Καλαμάτας, σκέφτηκαν πως έπρεπε να τους φέρουν όλους μέσα στο Κάστρο. Πρώτον κάλεσαν τον Επίσκοπο Κορώνης Γρηγόριο Μπίστη στις 25 Μαρτίου. Ο γέροντας ανύποπτος πήγε με τον Διάκο του και ένα Παπά και παρουσιάστηκε στους αγάδες. Τον διέταξαν αμέσως να καλέσει και όλους τους παπάδες της Επισκοπής του εκεί. Την ίδια νύχτα ο κόσμος προβλέποντας σφαγή έφυγε από την Κορώνη. Στον δρόμο απάντησαν τον Γιώργο Δαρειώτη με τον Αντώνη Μαυρομιχάλη, αρχηγούς σε ένα επαναστατικό σώμα, που ερχόταν να πολιορκήσει το κάστρο. Πολλοί από τους άνδρες

ενώθηκαν μαζί τους και γύρισαν πίσω στην Κορώνη. Πριν όμως στερεώσουν την πολιορκία τους, φτάνει στο λιμάνι ένα μεγάλο τούρκικο καράβι. Οι Έλληνες νομίζοντας ότι φέρνει τουρκικό στρατό, έλυσαν την πολιορκία και αποχώρησαν. Σε λίγο όμως με πολλούς ντόπιους καπεταναίους και Μανιάτες ξανάρχονται για δεύτερη φορά και πολιορκούν το Κάστρο. Άδικα όμως γιατί οι Τούρκοι έχοντας μπόλικο τρόφιμα και πυρομαχικά δεν έχουν σκοπό να παραδοθούν.

Έριχναν κάθε τόσο κανονιές στους Έλληνες, που δεν είχαν κανένα άλλο όπλο εκτός από τα δυσκολομεταχειρίσιμα καρυοφύλλια με την τσακμακόπετρα. Για αυτό και φώναζαν στους Τούρκους.

«Δώστε μας τα κανόνια και τις μπόμπες σας να δείτε πως σας διώχνουμε σε 24 ώρες». Οι Τουρκαλάδες στενοχωρημένο μέσα στα τείχη άφριζαν από τον θυμό τους. Τότε για εκδίκηση τον Ιούλιο του 1821 κατακρεούργησαν τον Επίσκοπο Γρηγόριο, που τον κρατούσαν στο Κάστρο, και ασπαίροντα ακόμη, τον πέταξαν από τα ψηλά τείχη προς το μέρος που είναι σήμερα ο Ναός της Ελεήστρας, φωνάζοντας στους Έλληνες «Ελάτε βρε Ρωμιοί να φάτε κρέας από τον Δεσπότη σας».

Έτσι ο επίσκοπος Κορώνης Γρηγόριος ακολούθησε τρεις μήνες αργότερα τον μαρτυρικό θάνατο τον ομώνυμό του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Την ίδια τύχη είχαν και οι δύο ακόλουθοί του, ο Ιερέυς ανιψιός του και ο διάκος του, ως και οι δύο συγκρατούμενοί του πρόκριτοι Κωνσταντής Λαχανάς και Γεώργιος Τσαπόπουλος. Τα πτώματα όλων τα έριξαν έξω από τα τείχη του κάστρου προς εκφοβισμό των Ελλήνων.

Την ίδια τύχη επίσης είχαν αργότερα, το 1827, και ο Επίσκοπος Μεθώνης Γρηγόριος, ο οποίος εγδάρη ζωντανός από τον Ιμπραήμ.

Καθόλη τη διάρκεια της Επανάστασεως του 21 το Κάστρο της Κορώνης επολιορκείτο από ξηρά από τους Έλληνες, αλλά οι Τούρκοι οι ήταν κλεισμένοι στο Κάστρο, ανεφοδιάζοντο δια θάλασσης και έτσι κατόρθωσαν να κρατήσουν, όπως και σε άλλα κάστρα του Μοριά και μάλιστα στο γειτονικό της Μεθώνης.

Η πολιορκία του φρουρίου της Κορώνης είχε ανατεθεί σε λίγους ντόπιους πλημμελώς εξοπλισμένους και ανεπαρκώς

τροφοδοτούμενους, οι οποίοι απλώς επιτηρούσαν τους Τούρκους από ξηράς. Ουδεμία δυνατότητα υπήρχε προς επίθεση και κατάληψη του κάστρου εκ μέρους των πολιορκητών.

Σαφή δια τούτο εικόνα δίδει μια αίτηση των πολιορκητών Κορωναίων προς την Υπερτάτη Διοίκηση με ημερομηνία 19 Απριλίου 1822. Σε αυτήν διεκτραγωδεύεται δια μαρκών σε γλώσσα καθαρεύουσα αλλά συγκεχυμένη η αθλία κατάσταση των πολιορκητών από πλευράς διατροφής, ιματισμού, διαρροής επιτηδείων, εξασφάλισης και διατροφής των οικογενειών των και τέλος ζητείται η συμπαράσταση της Υπερτάτης Διοίκησης.

Η Αγία Ελεήστρια

ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ (1824)

Σοβαρή προσπάθεια προς εκπόρθηση του κάστρου έγινε κατά τας αρχάς του 1824.

Τον Ιανουάριο του 1824 όλοι οι πρόκριτοι και οι καπεταναίοι της επαρχίας Κορώνης, στην οποία περιλαμβάνοντο οι δήμοι Κολλωνίδων, Αιπείας, Πεταλιδίου και τμήματος του δήμου Βουφράδος, συγκεντρώθηκαν στο χωριό Βουνάρια όπου ήτο η έδρα του Επαρχείου και της Δημογεροντίας, συνεσκέφθησαν και αποφάσισαν κατόπιν παρακινήσεως των στρατηγών Νικήτα, Κεφάλα και Αναγνωσταρά (Αναγνώστη Παπαγεωργίου-Υπουργού του Πολέμου) να επιχειρήσουν να καταλάβουν το κάστρο εξ εφόδου. Αυτά εγένοντο προφανώς κατόπιν προγενεστέρων ενεργειών και του εκ Κορώνης Βουλευτού Ηλία Καραπαύλου των Δημογερόντων και Προκρίτων της Κορώνης, ως αναγράφεται στην απόφαση του Βουλευτικού της συνεδριάσεως της 23^{ης} Δεκεμβρίου του 1823 και αναφέρει και ο Δ. Κόκκινος στην Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως. Την ομόφωνο αυτή απόφαση εγνώρισαν και εις την εδρεύουσαν εις Ναύπλιο Υπερτάτην Διοίκηση (Κυβέρνηση) δια του αποσταλέντος προκρίτου Γεώργ. Γεωργουλόπουλου. Αυτός επέστρεψε εις τα Βουνάρια κομίζων εις τους προκρίτους την έγκριση της Υπερτάτης Διοικήσεως.

Υστερα από την έγκριση της απόφασης αυτής ο εκ Βουναρίων Αρχιμανδρίτης Άνθιμος Ζερμπίνος κατέβαλε και χρηματικό ποσό από τα υπ' αυτού συλλεγέντα εις Ρωσία χρήματα υπέρ του Ιερού αγώνος για τους απαραίτητους δαπάνες της εφόδου. Μετά τη δοθείσα έγκριση και την καταβολή των χρημάτων άρχισαν πυρετωδώς να προπαρασκευάζονται για την έφοδο.

Μια επιτροπή υπό τον έπαρχο Ποριώτη περιήχето τα χωρία και κατέγραφε τους εθελοντές εκείνους, οι οποίοι ήθελαν να ανέβουν πρώτοι στο φρούριο. Άλλη επιτροπή υπό τον Θεόδωρο Δαρειώτης, τον Γεώργιο Μακρή από το Χαϊκάλι και τον Πρωτοπαπάν συνέλεξαν εράνους, πολεμοφόδια, ζωοτροφές και καθετί αναγκαίο για την έφοδο.

Στο μεταξύ ειδικός απεσταλμένος εστάλη στο Ναύπλιο μετά δώρων εκ χιλίων γροσίων, στον καπετάν Χρήστον Βούλγαρον (Χατζηχρήστον) για να συγκατατεθεί και να αφήσει ελεύθερους τους υπ' αυτόν Βουλγάρους να κατέλθουν στην Κορώνη και να λάβουν μέρος στην έφοδο εναντίον του Κάστρου. Αφού τα πάντα παρεσκευάσθησαν και οι έμμισθοι 200 Βούλγαροι με πέντε βαθμοφόρους υπό τον Χατζηχρήστο ήλθαν εις τα Καστέλια, συγκεντρώθηκαν εκεί οι καπεταναίοι της επαρχίας Γεώργιος Μακρής, Αθ. Ψεύτης, Αναστ. Δαρειώτης, Δημ. Λαχανάς, Παπαφώτης, Παπαηλίας, Πρωτοπαπάς, Αντώνιος και Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης με τους Μανιάτες, οι εκατόν καταγραφέντες εντόπιοι και ο Θεόδωρος Γρίβας, ο οποίος προσεκλήθη να αναλάβει τη γενική αρχηγία της εφόδου. Οι πρόκριτοι υποσχέθησαν στον Γρίβα μεγάλη αμοιβή, δώρα και άπειρα άλλα μετά την επιτυχία της επιχειρήσεως. Οι στρατηγοί, Αναγνωσταράς, Νικήτας και Κεφάλας είχαν ήδη αναχωρήσει από την περιοχή της Κορώνης πριν από την έφοδο.

Όλα έγιναν μετά μεγάλης μυστικότητας και αναμένετο η κατάλληλος νύχτα, για να πραγματοποιηθεί η έφοδος. Τέλος αποφασίσθη να γίνει η έφοδος την 13^η Φεβρουαρίου.

Την ημέρα αυτή πενήντα από τους εκατό καταγραφέντας Κορωναίους πήγαν στην εκκλησία και εκοινώνησαν των Αχράντων Μυστηρίων (ήτο Τετάρτη της Τυροφάγου) και αφού φιλήθηκαν μεταξύ τους έφυγαν με χίλιες προφυλάξεις για τη σχεδιασμένη έφοδο, συνοδευόμενοι από 205 εμμίσθους Βουλγάρους και 50 Ρουμελιώτας του Γρίβα, από ολίγους Μανιάτες υπό τους Μαυρομιχαλαίους και από τους Κορωναίους καπεταναίους, έφτασαν κάτωθι του Φρουρίου περί τα μεσάνυχτα.

Η νύχτα ήταν άγρια και σκοτεινή. Στο πέλαγος φυσούσε δυνατός νοτιάς, κι ολόγυρα κάτω από το κάστρο στη βραχώδη ακρογιαλιά τα κύματα έσπαζαν με ορμή.

Οι Τούρκοι ύστερα από τον τόσο θόρυβο των στοιχείων της φύσης και το φαγοπότι για το ραμαζάνι τους, το οποίο συνέπεσε τυχαίως – ή επίτηδες οι Έλληνες διάλεξαν τη νύχτα εκείνη για την έφοδο – έπεσαν σε βαθύ ύπνο και δεν αντελήφθησαν τις ετοιμασίες των Χριστιανών κάτω από το κάστρο.

Οι πενήντα διαλεχτοί Κορωναίοι φιλιούνται για τελευταία φορά πριν από το μεγάλο τους ξεκίνημα, τοποθετούν ανεμόσκαλες ψηλές και αρχίζουν ένας-ένας να ανεβαίνουν τα τείχη.

Πρώτος ανεβαίνει ο Φώτος, ένας Κορωναίος λεβέντης πηδάει μέσα και σκοτώνει τον φύλακα του προμαχώνας, ο οποίος είχε αποκοιμηθεί πάνω στο τουφέκι του.

Ο ένας κατόπιν του άλλου ανέρχονται όλοι, έτσι βρίσκονται μέσα στο Κάστρο και οι πενήντα. Αυτοί καλούν και τους άλλους να ανέβουν γρήγορα, διότι δεν πρέπει να χάνουν χρόνο. Άδικα όμως τους καλούν, διότι οι απέξω έμμισθοι Βούλγαροι, ως και ο αρχηγός αρνούνται να βοηθήσουν τους Κορωναίους. Ισχυρίζονται ότι δεν μπορούν να νικήσουν τους Τούρκους, τους υποίους υπολογίζουν στις 3.000. Πιθανότατα όμως αρνούνται να πολεμήσουν από φθόνο προς τους εντοπίους για τα πιθανά λάφυρα, τη δόξα και την υποσχεθείσα για αυτούς αμοιβή σε ελαιόδεντρα.

Επιπλέον ο Γρίβας όλως απροόπτως ζητεί από τους προκρίτους την καταβολή εκατό χιλιάδων γροσίων, για να συμμετάσχει στην έφοδο και να τους βοηθήσει. Οι πρόκριτοι τον εκετεύουν να τους συνδράμει στην κρίσιμη αυτή στιγμή και του υπόσχονται ότι θα εκπληρώσουν βραδύτερον την επιθυμία του αυτήν.

Μάλιστα ο πρόκριτος Κ. Καραπάυλος του προσφέρει ως ομήρους τους δύο αδερφούς του, έως ότου εκπληρωθεί η υπόσχεση.

Οι ευρισκόμενοι εις το φρούριο πληροφορηθέντες τα συμβαίνοντα κάτω, κραυγάζουν και καλούν σε βοήθεια. Στο μεταξύ, ένας από τους πρώτους ανελθόντας, ο Κώστας Μάντης, έτρεξε να ανοίξει την κεντρική πύλη, για να εισέλθουν και οι άλλοι. Δεν το πέτυχαν όμως, διότι οι Τούρκοι είχαν ασφαλίσει καλώς την εξωτερική και εσωτερική πύλη. Επιστρέφοντας στους συντρόφους του συνάντησε έναν Τούρκο φρουρό, του έριξε μια πιστολιά και τον σκότωσε.

Οι Τούρκοι αιφνιδιασμένοι ξυπνούν και πέφτουν με λύσσα κατά των χριστιανών. Οι Κορωναίοι εξακολουθούν να καλούν σε βοήθεια τους απέξω. Αυτοί όμως – ο Γρίβας και οι λοιποί, πλην των Κορωναίων – μένουν αδιάφοροι, διασκορπίζονται και επιστρέφουν εις τα Βουνάρια, αφήνοντας με την προδοτική τους

στάση τους Κορωναίους μόνους στην πλέον άγρια εκδίκηση των Τούρκων.

Πολλοί από τους Κορωναίους για να σωθούν, γκρεμίζονται από τα τείχη, όπως και τέσσερις από άλλη επαρχία. Οι Κορωναίοι είναι οι εξής:

1. Αθαν. Σαρέλλας, ιερεύς
2. Ιωάν. Σαρέλλας
3. Ιωάν. Ρουμελιώτης
4. Δημ. Κυριακόπουλος
5. Χρ. Βαρβουτσής
6. Παντ. Παντελόπουλος
7. Δημ. Γαργαλιανιώτης
8. Θεόδ. Σπανός
9. Αναστ. Παυλάκης
10. Νικ. Λαμπράκης
11. Πέτρος Νησιωτάκης
12. Παύλος Ρουμελιώτης
13. Ιωάν. Σπινάκης
14. Γεώργ. Φουρνάρης
15. Λουκάς Παπαλιάρης
16. Μιχ. Μελέτης
17. Νικ. Κουτσομπός
18. Γεώργ. Τερζάκης
19. Ιωάν. Γίδαρης
20. Αθαν. Ρέμπελος
21. Φώτης Ηλιόπουλος
22. Ιωάν. Αγγελόπουλος
23. Κυριάκος Παυλάκης
24. Γ. Φωτεινάκης
25. Παναγ. Μπουλέας
26. Αγγλ. Τσάκωνας
27. Ιωάν. Ψάλτης
28. Νικ. Γιαννακόπουλος
29. Δημ. Κλάπας
30. Κυριάκος Ράλλης

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

Από αυτούς τους τριάκοντα Κορωναίους πέντε εφονεύθησαν, μεταξύ αυτών και ο Κυριάκος Ράλλης. Οι άλλοι ακρωτηριάστηκαν.

Από τους πενήντα ανελθόντας στο Κάστρο δεκατρείς (δεκαεπτά κατά τον Δ. Κόκκινο, δεκαέξι κατά τον Σπ. Τρικούπη) προφτάνουν και εισέρχονται σε ένα σπιτάκι κοντά στον ναό της Αγίας Σοφίας, και εκεί ταμουργωμένοι μάχονται εναντίον των Τούρκων.

Επί τρεις ημέρες αποκρούουν τις επιθέσεις των Τούρκων και απορρίπτουν τις προτάσεις τους να παραδοθούν. Την τρίτη ημέρα οι Τούρκοι εξοργισμένοι διότι δεν μπορούν να τους νικήσουν, ρίχνουν λάδι και πίσσα στο σπιτάκι, ανάβουν φωτιά και οι δεκατρείς λεβέντες γίνονται ολοκαύτωμα στο βωμό της ελευθερίας.

Αυτοί είναι:

1. Δημ. Σάκκης ή Σακκόπουλος, εκατόνταρχος
2. Δημ. Μπαλτάς
3. Γεωργ. Ψαρρόπουλος
4. Κ. Τριανταφυλλάκης ή Τριαντάφυλλος
5. Αντών. Αδαμόπουλος
6. Γεώργιος Τσιφτσής ή Τσιφτάκης
7. Αναστ. Τσικούρας
8. Αναστ. Ηλιόπουλος
9. Ανδρ. Αρβανίτης
10. Γ.Α. Μουρδουκούτας
11. Αθ. Τζαϊζώτης
12. Γεώργλ. Μιχαλόπουλος
13. Κωνστ. Μάντης

Αυτό ήταν το τραγικό αποτέλεσμα της περίφημης εφόδου ή «ρεσάλτο» όπως είναι γνωστή, από την πολιορκία του Κάστρου της Κορώνης. Το ίδιο όνομα «Ρεσάλτο» φέρει και η θέση, όπου έγινε η ανάβαση και η είσοδος στο κάστρο. Είναι ακριβώς η ίδια θέση, όπου κατεκρεουργήθη και από την οποία κατεκρημνίσθη ο τελευταίος Επίσκοπος Κορώνης Γρηγόριος Μπίστης τον Ιούλιο του 1821.

Ως προς την ημερομηνία, κατά την οποία έγινε η έφοδος, υπάρχουν σοβαρές διαφωνίες. Υπάρχει όμως σχεδόν πλήρης

ομοφωνία ως προς το ουσιαστικό μέρος της διεξαγωγής της επιχείρησης.

Οι περισσότεροι από τους ασχοληθέντες με το ανωτέρω ιστορικό γεγονός (Αθηνά Ταρσούλη, Δ. Μουρδουκούτας, Κ. Μπεμπόνης, Περιοδικό «Στρατιωτικός Απόμαχος», ΗΠΑ) αναφέρουν τη 28^η Φεβρουαρίου 1824 ως ημερομηνία της εφόδου, στηριζόμενοι προφανώς στο ιστορικό της επανάστασης Σπ. Τρικούπη, μερικοί μάλιστα από αυτούς προσθέτουν ότι η έφοδος έγινε την Παρασκευή της Τυροφάγου και «ότι οι πενήντα εκ των αγωνιστών εκοινώνησαν των Αχράντων Μυστηρίων». Αν τούτο ήταν αληθές, θα έπρεπε το Πάσχα να συνέπιπτε με την 20η Απριλίου. Από γενομένη από εμέ έρευνα διεπιστώθη ότι η Κυριακή του Πάσχα ήταν η 6^η Απριλίου και την επομένη 7^η Απριλίου (ν. η 19 Απριλίου) Δευτέρα του Πάσχα, απέθνησκει στο Μεσολόγγι ο Λόρδος Βύρων.

Άλλοι, ως ο σύγχρονος Αμβρόσιος Φραντζής (Εγκυκλοπαιδικά λεξικά Πάπυρος-Λαρούς, Ελευθερουδάκη, δεν αναφέρουν συγκεκριμένη ημερομηνία ή αναφέρουν απλώς τον Φεβρουάριο του 1824.

Από τα ανωτέρω εξάγεται το συμπέρασμα, ότι ακριβής είναι η υπό του ιστορικού Δ. Κοκκίνου αναφερόμενη ημερομηνία της 13^{ης} Φεβρουαρίου 1824. Αυτή προκύπτει από την υπάρχουσα εις τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Φάκελος Εκτελεστικού-Φεβρουαρίου 1824) επιστολή του Ι. Δημητρόπουλου προς τον πρόεδρο του Εκτελεστικού (Πρόεδρο Κυβερνήσεως, θα λέγαμε σήμερα) Γ. Κουντουριώτη με ημερομηνία 22 Φεβρουαρίου 1824 ήτοι προς της 28 Φεβρουαρίου και 9 μόλις ημέρες μετά το ρεσάλτο, στην οποία αναφέρεται η 13^η Φεβρουαρίου ημέρα Τετάρτη ξημερώνοντας Πέμπτη και η οποία συμπίπτει με την Τετάρτη (και όχι Παρασκευή) της Τυροφάγου.

ΚΟΡΩΝΑΙΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΜΕΜΥΗΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Στα 1830 σύμφωνα με έκθεση που συνέταξε ο Διοικητής των Μεσσηνιακών Φρουρίων, όπως ελέγοντο και οι τρεις επαρχίες

(Κορώνης, Μεθώνης, Νιόκαστρου) στην επαρχία Κορώνης υπήγοντο 56 μόνο χωριά και οικισμοί με συνολικό πληθυσμό 1140 οικογένειες. Η Κορώνη μόνη της είχε 243 οικογένειες και ως Δημογέροντες υπηρετούσαν οι γνωστοί μας Αξιωματούχοι του αγώνος: Νικ. Λαχανάς, Γ. Σπουργίτης, Γ.

Βεργογιαννόπουλος, Γ. Πολίτης που γνώριζαν κατά την έκθεση, γραφή και ανάγνωση.

Οι άλλοι 20 περίπου οικισμοί και χωριά που αναφέρει ο Πουκεβίλ, στην 15ετία 1815-1830 ή τα εγκατέλειψαν οι κάτοικοι και ρήμαξαν, ή κάηκαν από τον Ιμπραήμ και στη θέση τους απόμειναν χαλάσματα.

Η συμβολή της επαρχίας Κορώνης στην Επανάσταση του 1821, όπως και της λοιπής Μεσσηνίας υπήρξε αληθινά καθολική. Εκατοντάδες Κορωναίων πήραν μέρος στον αγώνα από την αρχή μέχρι το τέλος του. Πολλές δεκάδες έπεσαν στο πεδίο της τιμής. Πολλοί άλλοι απήχθησαν αιχμάλωτοι στην Αίγυπτο και ελάχιστοι από αυτούς γύρισαν με ανταλλαγή ή με λύτρα.

Είναι γνωστό και παραδεδειγμένο ιστορικώς ότι τον ξεσηκωμό του σκλαβωμένου γένους συνέλαβε, οργάνωσε και καθοδήγησε στα πρώτα του βήματα η Φιλική Εταιρεία, η οποία κατόρθωσε να δέσει ολόκληρο τον χώρο της κυρίως Ελλάδας και όπου υπήρχαν υπολογίσιμες ελληνικές παροικίες με δραστήριους και δυναμικούς άντρες έτοιμους να θυσιαστούν χάρη της εθνικής μας λευτεριάς, αρματωλούς και κλέφτες, πρόκριτους και κληρικούς. Πόσοι και ποιοι Κορωναίοι υπήρξαν Φιλικοί δεν είναι ακριβώς γνωστό. Δεν σώθηκαν αυθεντικές πηγές. Μερικοί απ' αυτούς είναι γνωστοί και θεωρούμε υποχρέωση να τους αναφέρουμε ονομαστικά:

Αδελφοί Ηλίας, Ιωάννης, Κωνσταντίνος και Δημήτριος
Καράπαυλοι.

Γ. Βεργογιαννόπουλος

Ηλίας Σάκκης

Ν. Λαχανάς

Διονύσιος Τριγγέτας

Ιωάννης Α. Μπουρμπαχάκης

Γεώργιος Σπουργίτης

Θεόδ. Δαρειώτης

Σαράντος Αρώνης

Γ. Γεωργόπουλος ή Γεωργουλόπουλος
Γεωργάκης Τσαρσούλης
Μπάστας Γεώργιος
Βουρνάς Κων.

Ζερμπίνος Άνθιμος, Αρχιμανδρίτης

Αυτοί ήταν σύμφωνα με αυθεντικά στοιχεία που έχουμε οι γνωστοί Κορωνάιοι Φιλικοί, που όχι μόνο παρασκεύασαν την εξόρμηση των κατοίκων της περιοχής, μυσώντας κατά Ιαν.

Μάρτιο 1821 που πλάταινε το επαναστατικό κίνημα, καινούργιους φιλικούς, αλλά και συγκρότησαν μικρές ομάδες ενόπλων στα χωριά, συγκέντρωναν τρόφιμα και άλλα απαραίτητα είδη για τον στρατό. Και όταν στις 25 Μαρτίου φούντωσε η Επανάσταση βρέθηκαν «σαν από καιρό έτοιμοι» κατά τον ποιητή, στα πόστα τους, και ανέλαβαν όχι μόνο την κινητοποίηση, αλλά και την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική διοίκηση της επαρχίας υπό τον τίτλο «Εφορία Επαρχίας Κορώνης» που επεκύρωσε και η Πελοποννησιακή Γερουσία που είναι η πρώτη επαναστατική κυβέρνηση του Μοριά, του ελευθέρου Μοριά.

Γιατί τα πάντα και στις λεπτομέρειες ακόμη είχαν προβλεφθεί, βάσει οδηγιών, από τις κατά Επαρχίες Εφορίες των Φιλικών, ώστε να μη συμβούν, και δεν έγιναν, αταξίες κ.λπ. Οι πάντες και τα πάντα πειθάρχησαν στις αρχές που είχαν καθορίσει πριν ακόμα εκραγεί το κίνημα. Και κατ' Απρίλιο-Μάιο 1821 σε επαρχιακές συνελεύσεις στις οποίες συμμετείχαν μόνο αγωνιστές κατά τρόπο δημοκρατικό άρχισαν να εκλέγονται οι τοπικές αρχές από Φιλικούς πάντοτε. Γιατί οι Φιλικοί κρατούσαν ως το 1823 τη γενική εξουσία. Και στην επαρχία Κορώνης οι επαρχιακές συνελεύσεις γινόντουσαν στα χωριά Άγιος Δημήτριος, Βουνάρια, Καστέλλια, Λογκά, μια και η Κορώνη που ήταν τότε μόνο στο Κάστρο βρισκόταν και έμεινε, στα χέρια των Τούρκων, όπως και το Κάστρο της Μεθώνης που χρησιμοποίησε ως προγεφυρώματα ο Ιμπραήμ στην αποβίβασή του.

Σύμφωνα με έγγραφα που έχουμε υπόψη στην Επαρχία Εφορία Κορώνης σχεδόν κάθε χρόνο εξελέγοντο οι αρχικώς διατελέσαντες μέλη της Εφορίας.

Συγκεκριμένα, στις 26 Ιαν. 1821 από το περί το Κάστρο στρατόπεδο των Κορωναίων υπογράφουν ως μέλη οι: Ι. Καραπάυλας, Διον. Τριγγέτας, Γεώργ. Σπουργίτης, Ηλ. Σακκόπουλος (Σάκκης). Στις 30 Οκτωβρίου 1821 συνυπογράφουν οι Ηλ. Καραπυαλος, Διον. Τριγγέτας, Γ. Ταρσούλης, Θ. Δαρειώτης, Νικ. Λαχανάς. Ηλ. Σάκκης στα Καστέλλια.

Στις 5 Νοεμβρίου 1821 τα μέλη της Εφορίας εξέλεξαν τον Ηλ. Καραπάυλο ως πληρεξούσιο να μετάσχει στην Πελοποννησιακή Γερουσία.

Στις 30 Αυγούστου 1824 προτάθησαν από την πολιτική ηγεσία της επαρχίας Κορώνης και προήχθησαν στις 30 Ιανουαρίου 1825 οι εξής Κορωναίοι αγωνιστές:

Εις Στρατηγόν:

Ι. Καραπάυλος

Εις Χιλιάρχους:

Αναστ. Δαρειώτης, Δημ. Λαχανάς, Δημ. Χρονόπουλος, Φώτης Παπαθανασίου ιερέυς.

Εις Υποχιλιάρχους:

Γ. Παυλάκης (Παύλου). Ηλ. Ρωμίδης, Ελευθ. Φραγκούλης, Γιαν. Βασιλόπουλος, Δημ. Κυριακόπουλος (Κυριακάκης), Ιερέυς Αθανάσιος Σαρέλλας

Εις Ταξιάρχους:

Δημ. Βοΐλας, Γ. Δημητρίου, Πανάγος Παπαδημητρακόπουλος, Παντελής Αναστασίου, Ηλίας Οικονόμου ιερέυς, Πανάγος Μακρόπουλος (Μακρής), Π. Μπουλέας.

Εις Εκαντόταρχους:

Χρ. Βαρβουξής (Μπαρμπουξής), Γ. Σιψάς, Γ. Ζερβόπουλος (Ζέρβας), Γ. Δρίνης (Ντρίνης), Γ. Λαχανάς, Αναστ. Παυλάκης, Δημ. Σπάλας, Μιχ. Μελετόπουλος, Δημ. Γαργαλιανιώτης, Τριάντος Τριαντόπουλος, Κυριάκος Σακκόπουλος (Τζακόπουλος), Γιάννης Οικονόμου, Παντ. Κοκκινιώτης.

Εις Πεντηκόνταρχους:

Ι. Κουφόπουλος, Αναγν. Νησιώτης, Αναστ. Χαλβατσιώτης, Φ. Βλαχοθανάσης, Ι. Δελής (Ντελής), Αντ. Βούτσης, Γ. Λυκοτραφίτης, Δράκος Λογκανίτης, Γ. Ζερμπίνος, Φ.

Μπαρμπερόπουλος (Μπαρμπέρης), Θ. Σπανός, Νικ.
Λαμπράκης, Γ. Γκρίτζαλης.

ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΜΠΡΑΗΜ (1825)

Η πολιορκία του Κάστρου της Κορώνης εξακολούθησε και μετά την αποτυχία της καταλήψεως αυτού υπό των Ελλήνων τη 13^η Φεβρουαρίου 1824.

Κατά την παραμονή της αποβάσεως του Ιμπραήμ στη Μεθώνη τη 10η Φεβρουαρίου 1825, μετά από ένα έτος, οι πολιορκούντες την Κορώνη ανήρχοντο σε 275-300 εντοπίους και επιπλέον 217 υπό τον Π. Γιατράκο, κατά το σύγχρονο ιστορικό της Επανάστασης Αμβρόσιον Φραντζή και κατά τη μαρτυρία του επάρχου Κορώνης Δ. Βυζαντίου.

Ο Ιμπραήμ ευθύς μετά την αποβίβασή του στη Μεθώνη αποφάσισε να καταλάβει την επαρχία της Κορώνης για να έχει εξασφαλισμένα τα πλευρά του πριν επιχειρήσει να καταλάβει το Ναυαρίνο.

Την ενέργεια του Ιμπραήμ προς Κορώνη αντελήφθησαν εγκαίρως οι Έλληνες της Κορώνης, ειδοποιηθέντες μέσω του επάρχου Νιοκάστρου, και πρόλαβαν να απομακρυνθούν προς τη Μεσσήνη και την Καλαμάτα και έτσι απεσοβήθη στρατιωτική καταστροφή αυτών.

Οι Αιγύπτιοι στρατιώτες του Ιμπραήμ επειδή δεν συνήντησαν εχθρόν επεδόθησαν στον εμπρησμό και την καταστροφή των χωρίων της περιοχής.

Επιπλέον λεηλάτησαν τα χωριά και συναπεκόμισαν μεγάλες ποσότητες ελαίου από την προσφάτως γενομένην υπό των Ελλήνων πλουσία συγκομιδή.

Ο Ιμπραήμ ενίσχυσε με αιγυπτιακά στρατεύματα τα Κάστρα της Κορώνης και της Μεθώνης, ώστε να μη μπορεί πλέον ούτε σκέψη να γίνει για την απελευθέρωση εκ μέρους των Ελλήνων. Παρά ταύτα οι Κορωνάιοι κατά ομάδες από 50, 80 έως 100 άνδρες επέστρεφαν στην Κορώνη κατά χρονικά διαστήματα και ενεργούσαν επιδρομές κατά των Αράβων, ως αναγράφει ο Αμβρόσιος Φραντζής.

Μόλις πάτησε το πόδι του ο Ιμπραήμ στο Μοριά, δεν δίστασε να καταστρέψει χωριά, δέντρα και εγκαταστάσεις και ό,τι θα εχρησίμευε στους Έλληνες για να συνεχίσουν τον αγώνα τους. Η καταστροφή όμως την οποία εξαπέλυσε ο Ιμπραήμ, κατά της Μεσσηνίας κυρίως, κατακόπτων σύρριζα τα δέντρα, καταστρέφουν κάθε βλάστηση και εξολοθρεύουν τον πληθυσμό, ήταν διαγωγή αξία μανιακού και ανάγκασε τους Ναυάρχους των τριών Προστατίδων Δυνάμεων να του απευθύνουν τρεις ημέρες προς της ναυμαχίας του Ναυαρίνου δριμύ έγγραφο. Εκ τούτων συνάγεται ότι η εκ μέρους του Ιμπραήμ ερήμωση της Μεσσηνίας υπήρξε και αυτή μια αφορμή για τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, η οποία τελικώς εξασφάλισε την απελευθέρωση της Ελλάδας εκ του τουρκικού ζυγού. Επί πολλά χρόνια στη Μεσσηνία ελέγετο η φράση: «Δεν έμεινε τίποτα όρθιο, πέρασε Μπραήμης» και επανελαμβάνετο για κάθε θεομηνία η μεγάλη ζημιά.

Η ΚΟΡΩΝΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

1828

Στις 18 Οκτωβρίου του 1828 επιτέλους τακτικός στρατός υπο το Γάλλο στρατηγό Μαιζώνα απελευθέρωσε την Κορώνη.

Ο Νικηταράς ο τουρκοφάγος (Νικήτας Σταματελόπουλος) ο ήρωας των Δερβενακίων παρέλαβε από τον Μαιζώνα την πόλη και υπήρξε ο πρώτος φρούραρχος της ελευθέρας πλέον Κορώνης.

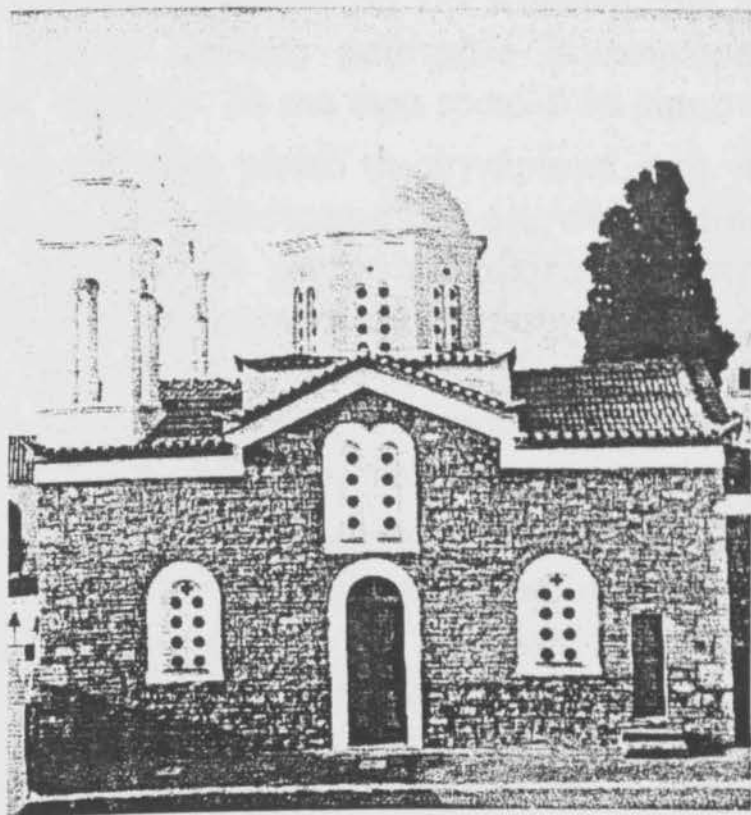
Έπειτα από λίγο καιρό επισκέπτεται την Κορώνη ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας Ι. Καποδίστριας. Ο Καποδίστριας φιλοξενήθηκε στην οικία του Τριγγέτα (σήμερα οικία Μάλλη), όπου επέλεξε και τον δεκαπενταετή υιό του Δημήτρη για την τότε ιδρυθείσα σχολή των ευελπίδων.

Το 1862 ο βασιλιάς Όθωνας επισκέφτηκε την Κορώνη κατά την τελευταία πρώτης εκθρονίσεώς του περιοδεία του και φιλοξενήθηκε στην οικία του δημάρχου Γ. Μπάστα που σώζεται. Η Κορώνη υπέστη φοβερές καταστροφές τόσο από τις διάφορες πολιορκίες όσο και από τον ξεσηκωμό των Ελλήνων το 1821.

Η καταστραμμένη κωμόπολη τώρα η Κορώνη άρχισε την ελεύθερη και ειρηνική ζωή . Η κύρια μέριμνα ήταν να καλλιεργήσουν και πάλι τους ελαιώνες , που είχαν κατακαεί από τον Ιμπραήμ . Αργότερα όμως αρκετούς ελαιώνες και χέρσες εκτάσεις αντικατέστησαν και καλλιέργησαν με αμπέλια και σταφίδες.

Το επάγγελμα του ναυτικού απασχολούσε ανέκαθεν πολλούς Κορωναίους .Ήταν καλοί τεχνίτες ώστε να ναυπηγούν πλοιάρια. Άλλη εργασία στην οποία οι Κορωναίοι ήταν άφθαστοι τεχνίτες ήταν η κεραμοποιία . Τέλος η παραγωγή των πιθαριών ήταν μεγάλη , τέτοια ώστε δεν πωλούνταν στη ντόπια μόνο αγορά αλλά μεταφέρονταν σε άλλα λιμάνια και νησιά .

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

Περιήγηση Αθηνάς Ταρσούλη από το βιβλίο Κάστρα και Πολιτείες του Μοριά (Αθήνα 1934)

– Βίρα... Μάινα...

Τα αμπάρια του βαποριού καταπίνουν τα τελευταία κόλα που φέρνει το βίντσι και οι αλυσίδες της άγκυρας αρχίζουν τις μανούβρες τους. Σιγά-σιγά τώρα σαλπάρουμε από το λιμάνι της Καλαμάτας, βάζοντας πλώρη για την Κορώνη, την πατρίδα του Γιάννη Καμπύση. Φρέσκο μαϊστράλι ξεμπουκάρει από τον κόλπο του Πεταλιδίου. Σε μια ώρα το πολύ θα είμαστε μέσα.

Ο καπετάνιος διατάζει γενικό σφουγγάρισμα, στη γέφυρα, στοπάνω κάσαρο, στο κατάστρωμα έως στις σκάλες του βαποριού. Σωλήνες σταχτεροί από χοντρό караβόπανο γλιστρούνε πέρα δώθε, πηγαίνουν και έρχονται σαν ανήσυχα φίδια, ξεμολώντας με ορμή από τις μπούκες τους το βαρύ αλατισμένο νερό, ενώ γερόλυκοι και μουτσοπαίδια, πλατσουρίζοντας με τα φαρδιά ποδάρια τους ξεπλένουν με τις σκούπες τους το πάτωμα.

Ο κάβος της Κορώνης ορθώνεται τώρα κατ' αντίκρυ και όσο προχωράμε ξεκαθαρίζεται δίπλα στο μακρουλό της ακρωτήρι η βαρειά φόρμα του σιωπηλού της κάστρου. Για μια στιγμή μας το κρύβει μια ολόκληρη σειρά από σκούνες και ανεμότρατες, με σταυρωμένα τα πανιά κόντρα στο φως, σαν σκούρες τεράστιες πεταλούδες. Θαρρείς και τις σκιτσάρησες στα αρπαχτά χέρι ζωγράφου με σέπια ή με κάρβουν στην πιο καλή στιγμή τους.

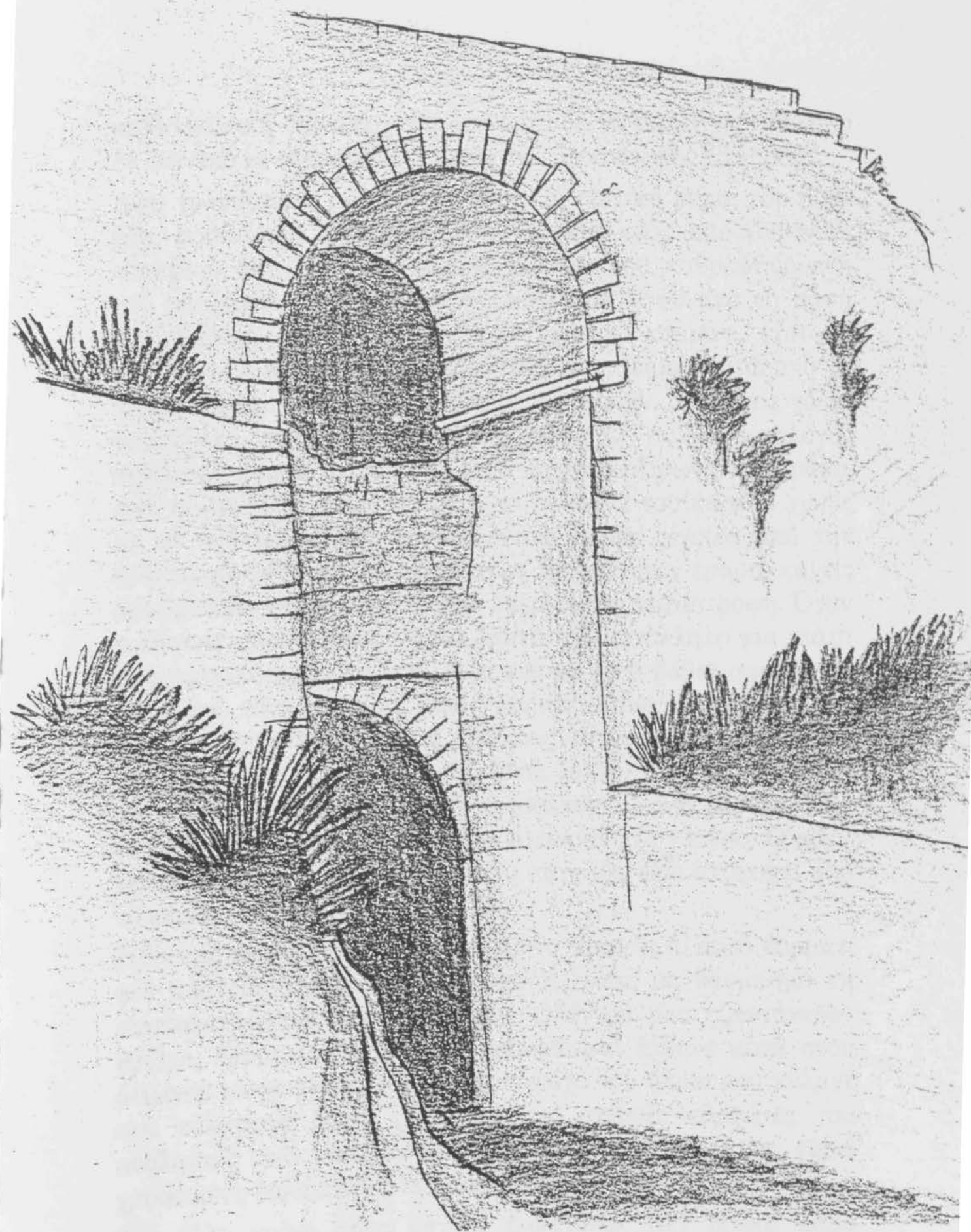
Όταν πηγαίνουμε ακτοπλοΐα με το βαποράκι ή με το βενζινοκάικο της καθημερινής συγκοινωνίας, που βάζουνε ως διόμυσι ώρες όσο να φτάσουν στην Κορώνη, πηγαίνοντας και στα ενδιάμεσα μικρά λιμάνια Πεταλίδι, Λογγά, Καντιάνικα, έχει το μάτι μας να σεργιανίζει, επάνω σε όλη την κατάφυτη και μαλακή αυτή λοφοσειρά, από λαγκάδες καταπράσινες με τούφες τα σκούρα κυπαρίσσια, περήφανα ύστερα από χρόνια κατάρτια καϊκιών σε αμμουδερές και βράχια και σε κάθε λογής εδαφικές ιδιοτροπίες με ερημοκλήσια και σπιτόπουλα, που ασπρίζουν σαν ειρηνικές σημαίες και καθρεφτίζονται μέσα στα νερά, πότε σαν μονοκόμματο φανταχτερό μωσαϊκό και πότε τραγικά κομματιασμένα στις φουσκοθαλασσιές το κατρακύλισμα.

Μπρος μας ορθώνεται τώρα η Κορώνη αμφιθεατρικά χτισμένη και καταλήγοντας στου κάστρου της τα τείχη από όπου σαν παλιά ξεθωριασμένη βασίλισσα βλέπει τα πέλαγα μέσα από τα χορταριασμένα μπεντένια του ρημαγμένου παλατιού πάντα. Θυμάται μεγαλεία καιρών αλλοτινών που σβήσανε για πάντα. Σαν να ήταν η μυθολογική Κολχίδα που φύλλαγε το Χρυσόμαλλο Δέρας, είδε να χάνεται κόσμος για την κατάκτησή της. Φουσατά τρανταχτά από σιδερόφραχτους καβαλλαρέους, στρατηγοί, πολεμάρχοι με αστραφτερές τρουμπέτες, με ανεμισμένα φλάμπουρα σε πλουμιστά κοντάρια, ανέβηκαν θριαμβικά στα πετρωμένα βράχια της.

Μπρος πίσω, λες, τρέχει ο νους της. Θυμάται τις γύρω θάλασσες γεμάτες μελαμψούς κουρσάρους, αρματωμένους με τσεκούρια και μπαλτάδες, τους Αλγερινούς, τους Καταλάνους, τις γενοβέζικες γαλέρες, τις φράγκικες, τις βενετσιάνικες, τους ρούσικες και τις τούρκικες αρμάδες που την μπλοκάρανε, τρώγοντας η μια την άλλη μέσα σε ναυμαχίες εξολοθρευμού για να την αποκτήσουν. Τους χριστιανομάχους πασάδες, μπέηδες αφεντάδες, δερβίσιδες με τα ατσαλένια γιαταγάνια και τα πολύχρωμα σαρίκια, πάνω στα βαρυπέταλά τους άτια, που και αυτά εχλιμίντριζαν σαν από της κατακτητικής χαράς τη μέθη συνεπαρμένα.

Τα τείχη που στέκονται κοφτά, ψηλά στον βράχο, χτισμένα με πωρόλιθους, όπως κι όλο το κάστρο της Κορώνης, αλλού σταχτόμαυρα, αλλού σαν σκουριασμένο χάλκωμα, είναι τα εσωτερικά του κάστρου. Ανάμεσά τους γράφεται η *Μεγάλη Πόρτα* και παρακάτω, προς τον κάβο, το «στρογγυλό» ή το «σκοταδιερό». Από τα εξωτερικά τείχη, είδος λιθόχτιστα ψηλά πεζούλια με άλλη πόρτα σε γραφικότατο ρυθμό σχεδιασμένη, τίποτα δεν απόμεινε σε αυτό το μέρος, εξόν από λίγα θεμέλια παρακάτω, προς την κατηφοριά και πάνω από του Ταμπακαριού τον όρμο, ίσως στηρίγματα εξωτερικά του κάστρου.

Πόλεμοι, καταιγίδες και σεισμοί κατάστρεψαν ό,τι μπορούσαν. Μα και πολλοί από τους κατοίκους της Κορώνης πήραν από του κάστρου τα αγκωνάρια να χτίσουνε τα σπίτια τους. Και αν ήταν μόνο αυτό! Τελευταία έγινε κι άλλο, πιο εγκληματικό. Μια θεληματική καταστροφή από τον χαλαστή τον άνθρωπο – ετούτη τη φορά δεν ήταν ντόπιος – που για να ικανοποιήσει την

Εσωτερικά η πύλη του κάστρου

κερδοσκοπική του απληστία δεν δίστασε να βάλει χέρι βέβηλο σε ένα από τα ωραιότερα μνημεία της μεσαιωνικής Ελλάδας.

Λίγα χρόνια πριν, ορθώνονταν στην ανατολική μεριά του βράχου, ορθόκοφτα επιβλητική σαν πλώρη ενός παραμυθένιου караβιού, ακέραια όλη η πλευρά του κάστρου, καθρεφτιζόμενη στο σμαραγδένιο κόλπο που σχεδιάζονταν κάτω από τη βάση της. Χάρμα ματιών ήταν αυτό το γραφικό κομμάτι, έτσι ως προχωρούσε ανάμεσα ουρανό και θάλασσα. Όμως κάτω από τα καστροθέμελα και σε ορισμένο μέρος έκρυβε ο βράχος χώμα κατάλληλο στην πατική βιομηχανία. Ο συμφεροντολόγος άνθρωπος που το ανακάλυψε, από καιρό σιγότρωγε τον βράχο, σαν το σκουλήκι που σιγοτρώνει τα σπλάχνα του καρπού χωρίς να το υποπτευόμαστε, κουβαλώντας καΐκια ξέχειλα από την πολύτιμη εκείνη γη. Το μέρος προς τα εκεί ήταν έρημο, κανείς δεν βρέθηκε να σταματήσει την επερχόμενη καταστροφή. Όταν ο λάκκος ασπροπηλιάς (χώμα λεπτό και κατάλληλο για πιάτα χωριάτικα) άρχισε να μεγαλώνει και να γίνει βαθιά σπηλιά, το βαρύ από πάνω φρούριο, που γνώρισε τέτοιες θεϊκές όσο και ανθρώπινες καταγίδες μέσα από τους αιώνες και δεν νικήθηκε από καμιά, άρχισε τώρα να γέρνει προς τα μέσα. Ξαφνικά ραγίσματα το αυλάκωσαν από τα μπεντένια ως τα θέμελα. Μια νύχτα χειμωνιάτικη οι Κορωναίοι άκουσαν ένα γδούπο. Ο αρχιτεκτονικός κολοσσός, σαν χάρτινο παιχνίδι, είχε αποκοπεί από το υπόλοιπό του σώμα!

Πριν από ένα χρόνο είχα σχεδιάσει το ωραιότατο αυτό κομμάτι του κάστρου και έμεινα ώρες κοιτάζοντας με θαυμασμό τη μεγαλόγραμμη αρχιτεκτονική του. Ολόγυρά μου εξωντάνευαν θρύλοι, οράματα και ιστορίες που μια-μια έσβηνε μέσα στου δειλινού το φως και κάτω από τον τροχό του ήλιου που κύλαγε στα πελαγίσια βάθη, ρίχνοντας τις στερνές φλογάτες του αναλαμπές στο κάστρο, στον Ταΰγετο και σ' όλη τη γύρω χρυσωμένη θάλασσα ως πέρα από τον Ακρίτα.

Τον άλλο χρόνο πήγα να τον ξαναχαρώ. Δεν βρήκα παρά όγκους άμορφους, τραγικά ανακατωμένους μέσα στο σμαραγδένιο κόλπο, που κι αυτός παραμορφώθηκε, μοιάζοντας τώ-

ρα με χλιοκομματιασμένο καθρέφτη κάτω από το χτύπημα γιγάντειας γροθιάς.

Σε πολλές *χαλκογραφίες* και σχέδια βλέπουμε την άφταστη αρχιτεκτονική μαστοριά που βάλανε οι Βενετσιάνοι, χτίζοντας το φημισμένο αυτό κάστρο του Μοριά, που μαζί με εκείνο της Μεθώνης κρίθηκαν από τους αιώνες ως από τα δυνατότερα μνημεία της οχυρωματικής τέχνης που κάτεχε η γαληνότατη Βενετία, όταν βασίλευε αφέντρα και κυρά σε όλη τη Μεσόγειο. Συγκρίνοντας την περασμένη ομορφιά τους με τη σημερινή κατάντια τους, δεν είναι δυνατόν να μείνουμε ασυγκίνητοι.

Αφού περάσαμε τον μώλο και την πλατεία της Ομαλής, ανηφορίζοντας ένα καλντεριμωμένο στενοκάντουνο φτάσαμε στη μεγάλη πόρτα του κάστρου. Από 'δω ψηλά η άποψη του κόλπου της Κορώνης με το Αρτάκι, τους ήμερους κάβους, το λιμάνι με τα καΐκια και με το αμφιθέατρο των σπιτιών, γράφεται πανοραμική.

Στο βάθος αριστερά κυματίζουν οι πράσινοι λόφοι με τα αμπέλια και τις εξοχές κι όλο το απλόχωρο τοπίο που σβήνει με το βουνό του Λυκόδημου κατά τη δύση. Βαθύτερα προς το βοριά ψηλώνεται το Βουλκάνο και ύστερα ακολουθεί μια ατέλειωτη βουνοσειρά που μέσα από τις πιο πλούσιες χρωματιστές σκάλες, πάει κυκλικά να ενωθεί, πάνω από το μαβί πέταλο του μεσσηνιακού κόλπου με του Ταΰγετου τη βουνοαλυσίδα. Βλέποντας ο Σατωβριάνδος αυτό το μεγαλόπρεπο πίνακα το 1806 από την κάμαρή του, σαν τον φιλοξενούσε στην Κορώνη ο Γάλλος τότε πρόξενος Βιάλ, δεν μπόρεσε να μη νιώσει την ψυχή του πλημμυρισμένη από θαυμασμό, αλλά και από βαθιά μελαγχολία. «Πόσες σκέψεις – γράφει – δεν ξυπνούν αυτές οι έρημες ακτές της Ελλάδας, όπου δεν ακούγεται παρά το αιώνιο σφύριγμα του βοριά και των κυμάτων το βογγητό!». Αργά και πού έφταναν ως τα αφτιά του και κανονιές από τα αντικριστά βουνά της Μάνης. Τώρα όλος ο κόλπος ταραάζεται από βαποριών σφυρίγματα και ασπρολογάει από πανιά και φλόκους караβιών. Όσο και αν στα ακρογιάλια του το κύμα δέρνεται κυνηγημένο από τους ανέμους, η χαρά και η δύναμη του ελεύθερου ανθρώπου τον οργώνει κυριαρχικά κάτω από το θριαμβικό της πέραςμα.

Φέρνοντας γύρω το χαλασμένο κάστρο μέσα από τις μισοπεσμένες τάμπιες, αχόρταγα ρουφά η ψυχή σου μια ατέλειωτη γαλάζιαν απεραντωσύνη πλεγμένη από όλες τις διάφανες σκάλες του μαβιού, από το ζαφειρένιο τρυφερό που απαλασβήνει στις ακτές ως το βιολετογάλαζο τ' ουρανού, από το άκρατο λουλάκι του Μεσσηνιακού ως το ουλτραμάρε σκούρο του πελάγου της Μαρμπαριάς. Μια νοσταλγία αιώνιων ταξιδιών σε συνεπαίρνει για όπου και να είναι, φτάνει ποτέ να μην τελειώσει αυτό το γαλαζόφτερο όνειρο στις χώρες του αγνώστου. Όμως παιδιά της γης εμείς σκύβουμε προς τα κάτω ακούγοντας και ένα άλλο νόμο ακατάλληλο, που μας παρουσιάζει και μας φέρνει στον κύκλο της πραγματικότητας. Σκύβουμε από τα ορθόκοφτα τειχία βλέποντας προς την άβυσσο. Μια απρόσμενη τρεμούλα χύνεται στις κλειδώσεις μας. Όμως το μάτι άρπαξε κόλπους και λούμπες (γούβες με νερό) που τρεμολαμπίζουνε στον ήλιο τα πράσινα νερά τους, και άλλους χορταριασμένους βράχους, που σαν υδρόβια τέρατα λουφάζουνε στις θάλασσας τον πάτο.

Πηγαίνοντας προς τα νοτιοδυτικά βλέπουμε τον πρώτο «μιτσιχανέ» με δύο μικρούς φεγγίτες, τον ήλιο και το φεγγάρι, όπως τους ονομάζουνε στον τόπο, κολοσσό μαθηματικής στρογγυλάδας, που κρύβει δύο θολωτά μέσα πατώματα και άλλα σκοτεινά πυροβολεία, από όπου μπαίνεις σκυφτός για να βρεθείς αμέσως σε πελώριες κυκλικές αίθουσες.

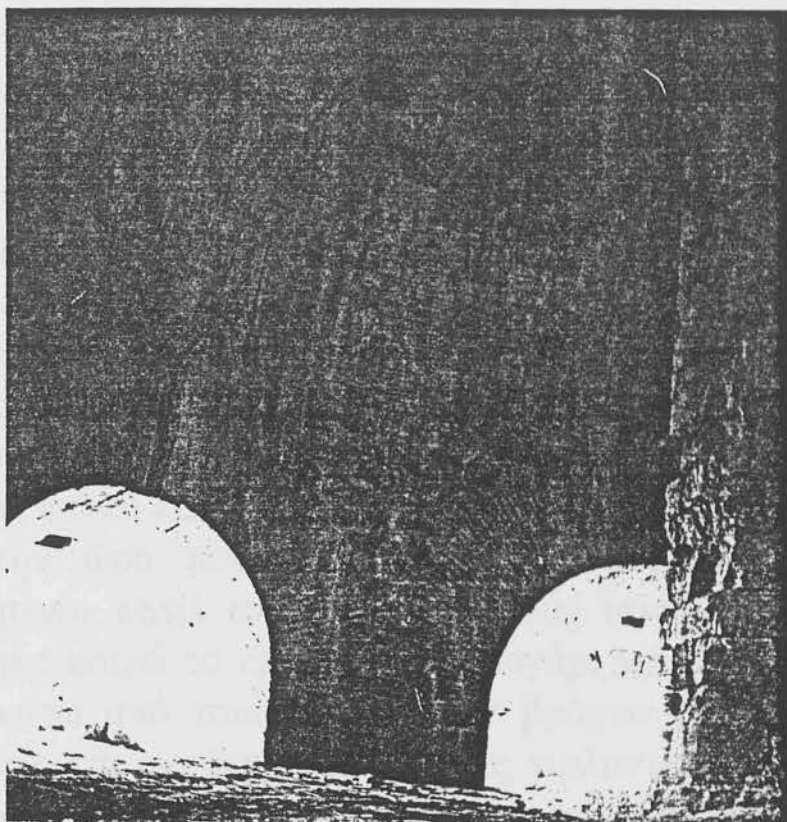
Σε λίγη παραπέρα απόσταση ορθώνεται ένας άλλος δίδυμος αδελφός του. Οι δύο μπιτσιχανέδες, δύο μεγαθήρια, αρχιτεκτονικά, βουνά και μελαμψά, στολίζουν την κορυφή τους σαν έρχεται η άνοιξη, ο ένας με μαργαρίτες κίτρινες και σπάρτα και ο άλλος με παπαρούνες άλικες, φαντάζοντας από μακριά αράπικα κεφάλια μέσα σε χρωματιστά σαρίκια.

Και όλα τα γύρω ξεφτισμένα ντουβάρια και τα γερτά πλατώματα στρώνονται με παχειά πολύχρωμα χαλιά από μύρια χαμολούλουδα για να κυλιστούν ηδονικά σε αυτά οι ψυχές των πεθαμένων πασάδων, που ήπιαν κάποτε ραχατλίδικα 'κεί πάνω τον αργιλέ τους.

Τον χειμώνα, όταν χυμάνε με τις σοροκάδες και τον βοριά τα κύματα και δέρνονται στα φαγωμένα βράχια, οι μπιτσιχανέδες

μουγκρίζουνε στο ούρλιασμα του ανέμου, που βολοδέρνεται μέσα στο σκοταδερά τους λαγούμια. Λες και εκεί μέσα χορεύουν τότε βρυκόλακες μέσα σε στρόβιλο δαιμονικό, που ώρες-ώρες τον σκεπάζει ο σαν καταχθόνιος γδούπος της θάλασσας και το μακρινό αγγομάχημα από το πέλαγος της Μπαρμπαριάς.

Φεγγίτες του
μπιτσιχανέ

Από αυτό το μέρος ήταν επί τουρκοκρατίας του Μπέη το Παλάτι, μεγάλο και στολισμένο με ξύλινα σκαλίσματα και χρωματιστά καφάσια. Από αυτό δεν σώθηκε τίποτε άλλο παρά δύο ταβάνια σκαλιστά, που βρίσκονται σε σπίτι κορωνέικο. Σε αυτή τη θέση φαίνονται ακόμα τα ερειπωμένα του χαμάμια ανάμεσα από γλυκόρριζα, φλισκούνια και αγριοκάπαρη, από όπου γουστέρες και φοβισμένα ερπετά γλιστρούν για να τρυπώσουνε κάτω από στρουμπουλές συκιές και αγριογκοριτσές μέσα στα ραγισμένα καστροθέμελα.

Ανατολικά, πλάι στον πρώτο μπιτσιχανέ, ήταν παλαιότερα μια κρυφή σκαλίτσα, που βγαίνει σε ένα μικρό κόλπο κοντά στη

Λιβαδειά, γλώσσα γης που σχηματίζει τον κάβο της Κορώνης. Εκεί αποβιβάζονταν κρυφά τη νύχτα οι πειρατές και αργότερα οι μυστικοί απεσταλμένοι του πασά της Τριπολιτσάς, που είχε θεί του τον Μπέη της Κορώνης. Γι' αυτό και όσοι θέλουνε μα επιτύχουν κανένα ρουσφέτι από τον Πασά της Τριπολιτσάς, καταφεύγουν στον μπάρμπα του τον Μπέη, που είχε μεγάλη επιρροή επάνω του. Από τότε έμεινε και το λεγόμενο «έχω μπάρμπα στην Κορώνη», αν και από άλλους πιστεύεται πως αυτή η φράση έχει την αρχική προέλευσή της από την εποχή της ενετοκρατίας, όταν η Κορώνη βρισκόταν στη μεγαλύτερη ακμή της.

Από αυτή λοιπόν την κρυφή σκαλίτσα κατέβαινε μια Τουρκοπούλα, μελαμψή και ορθοστήθα, η Φατιμέ Χανούμ, για να παραδοθεί στα χάρδια ενός ελληνόπαιδου, που μέσα στη νυχτερινή σιγή ερχόταν κάτω από το κάστρο και έπαιζε στο μπουζούκι του παθητικούς χαβάδες. Αυτή ξεπρόβαλλε φοβισμένη μέσα από το βαθύ λαγούμι, ενώ η καρδιά της φτεροκοπούσε από την ερωτική λαχτάρα για τ' όμορφο ελληνόπουλο. Πόσες βραδιές την ώρα που οι ραχατλήδες Τουρκαλάδες κοίτουντε ναρκωμένοι κάτω από τους βαρειούς ίσκιους του κάστρου, δεν βρήκε καιρό το ερωτευμένο ζευγάρι να περάσει ώρες αξέχαστες κάτω από τους θόλους των βράχων με τους μικρούς σταλαχτίτες και τις άγριες κρεμαστές γιρλάντες, έχοντας μόνο μάρτυρα τον έρωτά τους τα τρεμουλιαστά αστεράκια, που σελάγιζαν κάτω από τα πόδια τους στο βαθυγάλαζο γυαλό.

Μια βραιά ο πατέρας της σαν κάτι να μυρίστηκε. Ο Τούρκος παραφυλάγοντας πίσω από ένα τειχί σκοταδιερό, ως είδε τον ίσκιο του Γκιαούρ να ξεχωρίζει 'κει κάτω στο μισόφωτο, δεν έχασε καιρό. Σηκώνοντας την караμπίνα, σημαδεύει το παλικάρι στη μέση του κορμιού. Μια αστραπή, ένας ξερός κρότος μέσα στη νύχτα, και να, το τούρκικο βόλι βρίσκει το ελληνόπουλο κατάστηθα καθώς κρατούσε το μπουζούκι και του σπάζει το καντίνι. Με όλες όμως τις προφυλάξεις και τις φοβέρες του Αλή, η θυγατέρα του μια νύχτα κλέφτηκε από τον αγαπητικό της. Και αφού πήρε το βάπτισμα του Χριστού και το όνομα Παρασκευή έγινε γυναίκα του λεβεντονιού, χριστιανή και ελληνοπούλα.

Κατά τη δυτική μεριά πάνω από τα τείχη, μαυρίζουνε πολλά-πολλά κυπαρισιάκια. Εκεί είναι το νεκροταφείο με την παλιά βενετσιάνικη εκκλησία του *Σαν Ροκ*, σήμερα *Άγιος Χαράλαμπος*. Το καμπαναριό του είναι χτισμένο στη βάση μιας βίγλας βενετσιάνικης, που αργότερα έγινε μιναρές. Απάνω στον γυναικωνίτη της βρίσκεται πλάκα εντειχισμένη από το 1689 και αφιερωμένη στον Άγιο Ροκ, για τη λύτρωση της πολιτείας από τον λοιμό που είχε τότε πέσει στην Κορώνη και εδεκάτισε τον πληθυσμό της.

Στα δεξιά της αυλής του νεκροταφείου βλέπουμε τα ερείπια της μεγάλης βυζαντινής εκκλησίας, *Αγίας Σοφίας*, χτισμένης από το δωδέκατο αιώνα απάνω σε θεμέλια αρχαίου ναού. Μέσα στα χαλάσματά της φαίνονται η χτιστή κολυμπήθρα, τα πέτρινα σκαλοπάτια του άμβωνα, η μια κόχη του ιερού, έχοντας στην κορυφή της μια αγριλιά, ίδιο λοφίο φυτρωμένο στις πέτρες του κτιρίου. Ολόγυρα κολώνες, πλάκες σπασμένες με επιγραφές ελληνικές και ρωμαϊκές είναι παραριγμένες. Απόμερα, κοντά στο κενοτάφιο «των πεσόντων» βρίσκεται πλάκα ρωμαϊκή με χαραγμένα τα λόγια τούτα:

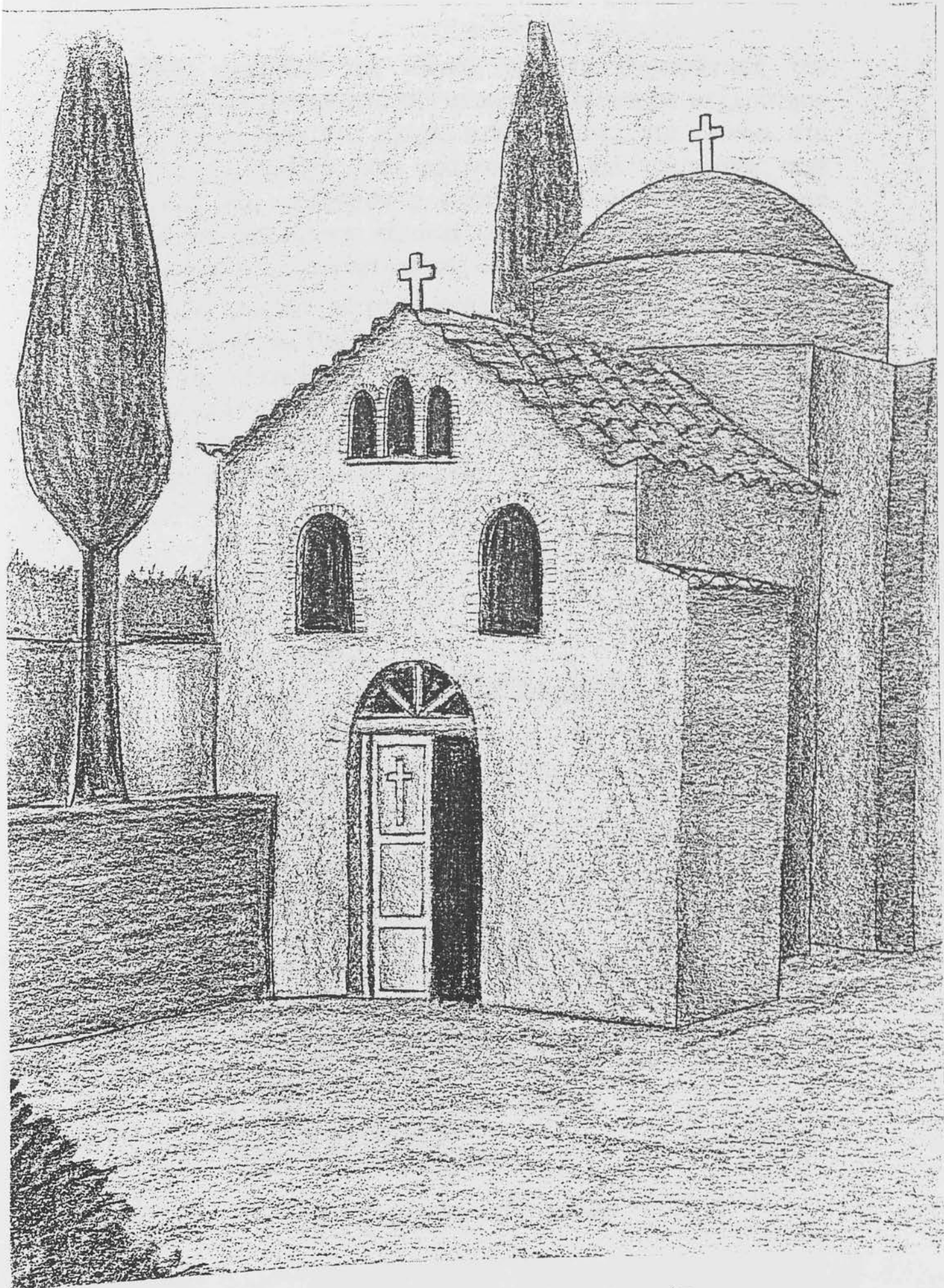
Αυτοκράτορα Καίσαρα Λούκιον Σεπτίμιον Σεουηρον Περτίνακα η πόλις τον ανίκητο επί Φλαβίου Σευθίδα λογιστού και γραμματέως.

Τελευταία χτίστηκε μέσα στο πλάτωμα του Κάστρου μια όμορφη εκκλησία ο *Άγιο Γιάννης* με το γυναικείο μοναστήρι όπου ασκητεύουν δεκαπέντε νεαρές καλογριούλες.

Απαρνήθηκαν τον κόσμο χαρίζοντας τη λιγοστή τους προίκα για την οικοδόμηση του ασύλου αυτού της προσευχής και της γαλήνης. Υφαίνουν μεταξωτά, πλέκουν ψαθιά και κάλτσες, αλλά πιο πολύ προσεύχονται.

Στην εξώπορτα καθώς και στις πόρτες του ξενώνα στα κελιά και στο κοινόβιο βλέπεις κρεμασμένες μαύρες πινακίδες με άσπρα γράμματα, με αυστηρά ρητά και φοβερά παραγγέλματα της Αγίας Γραφής που σε κάνουν να πιστεύεις πως εκεί μέσα σε περιμένει το κριτήριο της Δευτέρας Παρουσίας.

Από τα ψηλά κελιά με τις άσπρες κολωνίτσες που φαντάζουν ολόγυρα, ίδιοι ασβεστωμένοι περιστεριώνες χτισμένοι στη σειρά απάνω στα μπεντένια, το πανόραμα προς τη μεγάλη

ԵՂԻԸ ԳՕՓԻԸ.

κυκλική αμμουδιά του Ζάγκα, από τα βορειοδυτικά του Κάστρου, απλώνεται από την ανοιχτή θάλασσα με το ξερόνησο Βενέτικο ως δώθε στις εξοχές, στις σταφίδες, στα αλώνια, στα λιόφυτα, σε φράχτες από φραγκοσυκιές και καλαμώνες, από λογαριές και ροδοδάφνες, όπου ανάμεσά τους βουϊζουνε νερόμυλοι καπνίζουνε καμίνια και κεραμιδάρια ή κρύβονται ερημοκλήσια και καλαμόχτιστες καλύβες.

Από μια μεγάλη πέτρινη σκάλα, στον βράχο σκαλισμένη κατεβαίνουμε σε ένα διάμεσο πλάτωμα όπου στέκει η σοβαρή την όψη εκκλησία της *Ελεήστριας*, που δένει αρμονικά στο χρώμα με το φόντο του Κάστρου. Τα κελιά της βαμμένα σε ένα διακοσμητικό τόνο ροϊδί και λουλακάτον, φαντάζουν πάρα κεί, σα χάρτινα σπιτάκια από μακριά.

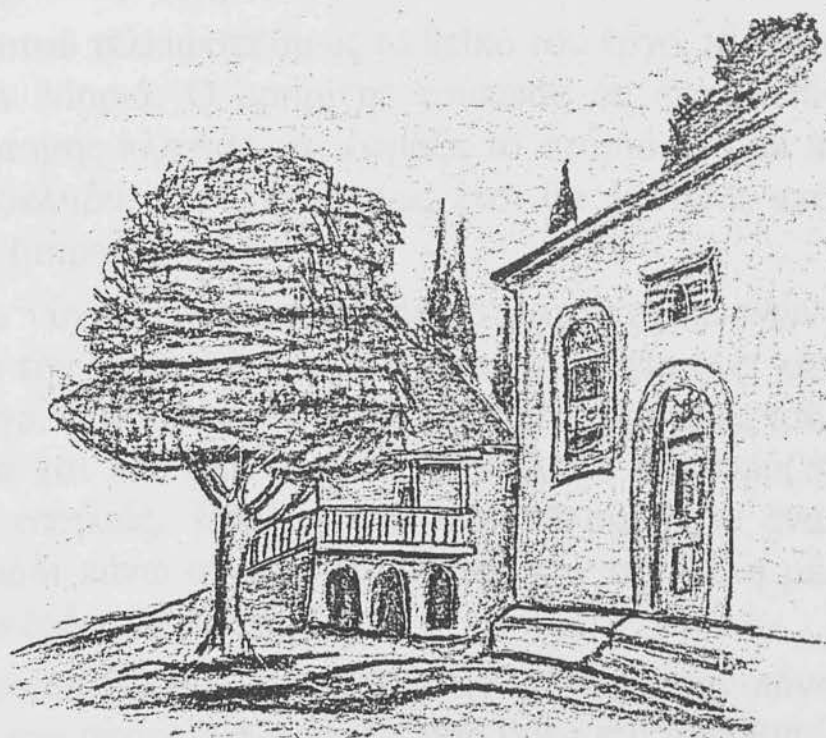
ΕΛΕΗΣΤΡΙΑ ΣΤΟ ΒΡΑΧΟ.

Λίγα χρόνια είναι που εχτίστηκε η Μεγαλόχαρη ύστερα από σεισμό που ακολούθησε το όνειρο μιας αγαθής γριούλας.

Από χρόνια πριν η Μαρία Σταθάκη ονειρευότανε την Παναγία να της λέει ότι στην τάδε θέση βρισκότανε θαμμένη και ότι έπρεπε να γίνει εκεί ανασκαφή. Κανένας όμως δεν πίστευε τα λόγια της γριάς. Στις 14 του Γενάρη του 1897 πάλι παρουσιάστηκε η Παναγιά στον ύπνο της Σταθάκη, αλλά τούτη τη φορά ένωσε η γριά ότι η Μεγαλόχαρη της έπιασε και το δεξί της χέρι. Όταν εξύπνησε, είδε τρία σημάδια αποτυπωμένα στο χέρι της από τα δάχτυλα της Παναγιάς. Όλος ο κόσμος τότε ξεσηκώθηκε, οι καμπάνες καλούσανε τους Κορωναίους ν' αρπάξουν τα τσαπιά, τους κασμάδες και τα φτυάρια. Η ανασκαφή κράτησε τέσσερις μέρες. Όταν η σκαπάνη έφτασε στον βράχο, ξαφνικός σεισμός τράνταξε την Κορώνη. Το κάστρο εσειστηκε συθέμελο κι ο βράχος άνοιξε στα δύο. Στη μέση του φάνηκε τότε σφηνωμένο ένα μικρό άγαλμα της Παναγιάς, με τον Χριστό (μούστος) κι ένας Εσταυρωμένος, σκαλισμένα με λεπτότατη τέχνη σε ελεφαντόδοντο, μαζί και ένα μικροσκοπικό κεφάλι πήλινο.

Σε τρία χρόνια μέσα υψώθηκε επιβλητική η εκκλησία της Ελεήστριας στην άκρη μιας μεγάλης πλατείας, πάνω από ένα γκρεμνό χορταριασμένο. Όλη η Μεσσηνία πήγε να την προσκυνήσει κομίζοντας πλούσια δώρα και τάματα, σαν έγιναν τα εγκαίνιά της τον Δεκέμβρη του 1900. Πήγε μαζί και ο πριν Μητροπολίτης της Νικόπολης Γαβριήλ, επί τούτου για να γνωρίσει την «προφήταινα», όπως ο κόσμος είχε ονομάσει τη γριά Σταθάκη, και γονατίζοντας ευλαβικά της φίλησε το χέρι. Γίνηκαν πολλά και παράξενα θαύματα, που ως τα σήμερα τα ιστορίζουν πολλοί από αυτούς που η Ελεήστρια ευνόησε με τη χάρη της.

Άλλη εκκλησία καθημερινό προσκύνημα των Κορωναίων είναι η ποιητική Παναγία η *Χρυσοκελλαριά* με το μικρό της μοναστήρι, τρεις ώρες μακριά από την πολιτεία, σε ένα βαθύ φαράγγι, στενό και σκιερό, γεμάτο λογαριές και πικροδάφνες, όπου τα κοτσύφια τον χειμώνα και τα αηδόνια το καλοκαίρι τονίζουν τον αγνότερο ύμνο στην Κυρία των Αγγέλων.

Το ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΚΕΛΛΑΡΙΑΣ

Ξεκινούμε δειλινό και φτάνουμε αργά το σούρουπο στη Χρυσοκελλαριά. Λίγα αργοπορημένα σύννεφα σταχτόμαυρα πλανιούνται ακόμα στον αιθέρα. Τρεμουλιαστά φωταδιερά μέσα από τα δέντρα μας γνέφουνε ότι κοντοζυγώνουμε στο μοναστήρι. Σε λίγο μέσα από την αυλή με τις παχύφυλλες μουριές ξεκολλάει το ράσο ενός ψηλόκορμου καλόγερου, που έρχεται προς το μέρος μας, ίδιος πελώριο νυχτοπούλι.

Η Χρυσοκελλαριά, μετόχι του Βουλκάνου, έχει την ιστορία της. Καθώς μας λέει μια παράδοση, τον 7^ο αιώνα ένας καλόγερος φεύγοντας τους εικονομάχους, πήγε σε αυτό το μέρος με μια εικόνα της Παναγιάς και έχτισε ένα ερημοκκλήσι που με τα χρόνια μεγάλωσε. Κατά μια άλλη πιο όμορφη παράδοση, προτού ο Ιμπραήμ παρατήσει το ελληνικό χώμα, ήταν όπως σήμερα στην ίδια θέση μια εκκλησούλα, μικρό ειρηνικό και γαλήνιο καταφύγιο ενός φτωχού καλογεράκου που το 'χτισε

βάζοντας μέσα μια μαλαμοκαπνισμένη παλιά εικόνα της Παναγίας. Παντέρημος στον κόσμο, άλλο σκοπό δεν σκέφτηκε να 'χει στη ζωή του παρά την ψυχική του σωτηρία με το χτίσιμο μιας εκκλησίας.

Πρωτού τελειώσει όμως το θεϊκό του έργο, πλακώνει ο Τούρκος στον Μοριά. Ο ερημίτης τρύπωσε σε ένα βαθύ λαγούμι της απότομης πλαγιάς και έφραξε το στόμιό του με πουρνάρια και ξερόκλαδα, νομίζοντας πως έτσι θα γλύτωνε από το χαντζάρι του Ιμπραήμ.

Μια νύχτα Τουρκοαραπάδες στρατιώτες, περνώντας από αντίκρυ την ψηλή ράχη, είδαν κάτι να φέγγει εκεί κάτω μέσα στον λόγγο. Ήταν το καντηλάκι με το αδύναμο φως του, που ξέφευγε αριά και πού μέσ' από τα ξερόκλαδα που φράζανε την τρύπα της σπηλιάς. Έβαλαν από σπερού σα δίχτυ ένα πουλάκι για σημάδι πάνω σε ένα χαμόκλαδο και την άλλη μέρα πήγαν και ξεμπέρδεψαν τον γέρο.

Πέρασαν χρόνια. Τα μονοπάτια χορτάριασαν πάνω στα ερείπια και στα αποκαϊδία φράχτες από βάτα και αγκάθια θεριέψανε και γεμίσανε τον τόπο. Μια κρυσταλλένια πηγή που 'τρεχε αστείρευτη νύχτα-μέρα, σκεπάστηκε από του λόγγου τα χορτάρια. Ανθρώπου πόδι δεν επάταγε 'κεί πάνω, μόνο από ψηλά το πλαϊνό βουνό μια χωριατοπούλα ερχόταν από το κοντινό χωριό του Σαρατσά και έβοσκε εκεί τα γιδοπρόβατά της. Μα είχε τώρα κάμποσες φορές προσέξει ότι το βλάγγο της τραγί με τη μακριά μουσούδα χανόταν πότε-πότε ξαφνικά. Και ως έσκουζε για να το ξαναφέρει πίσω στο κοπάδι, το έβλεπε να έρχεται τρεχάτο, με βρεμένο μούσκεμα το γένι του, γλείφοντας γρήγορα-γρήγορα τη μουσουδίτσα του. Μια, δυο, τρεις η βοσκοπούλα δεν εβάσταξε. Μπήκε σε περιέργεια. Νερό σε τούτη την πλαγιά; Πού πήγε και το βρήκε τούτο τον βλάγγο της τραγί; Σαλάγησε τα γίδια της πιο πέρα και τράβηξε με το ματαρά στα χέρια να δει πού τρέχει το νερό. Πήρε το τραγί το κατόπι από μακριά, σκαρφάλωσε 'δω, κρεμάστηκε 'κεί, πήδηξε μέσα σε γράνες αγκαθερές, ξεσκίζοντας τα ποδαράκια της και το φαντό σκουτί της. Ως παραμέριζε τις πυκνές πρασινάδες ένας ήχος τρεχούμενου νερού σαν να έφτανε στα αφτιά της.

Και να, μέσα από ένα βαθούλωμα στρωμένο πολυτρίχια ένας λαμπρός κρουνός, σαν από αρχαία κρήνη πετάγονταν πιτσιλίζοντας τις βελουδάτες παρυφές του βράχου. Το τραγί σκυμμένο ρούφαγε ατάραχα από μια διάφανη γουβίτσα το νερό. Έτρεξε να πει και αυτή χαρούμενη και να γεμίσει το παγούρι της. Μα ως ακούμπησε το χέρι σε μια σκισμάδα της υγρής πέτρας, σαν κάτι να έπιασε γυαλιστερό. Αμέσως τράβηξε το χέρι τρομαγμένη κρατώντας την καρδιά της. Τα μάτια της καρφώθηκαν ορθάνοιχτα σε ένα εικόνισμα, σε μία Παναγία μαλαμοκαπνισμένη, που την κοίταζε μέσα από την μελαπή μορφή της με ένα ήμερο χαμόγελο σαν να της έλεγε:

- Καλώς ήρθες κοριτσούλα μου. Πόσα χρόνια σε περίμενα. Ο φτωχός γερούλης, νιώθοντας τον κίνδυνο που απειλούσε την Κυρία Θεοτόκο, πήγε και την έκρυψε, πριν παραδώσει το κεφάλι του, στου βράχου τη σκισμάδα.

Η βοσκοπούλα έτρεξε και το βούιξε στο χωριό. Όλη η Κορώνη σαν το έμαθε ξεσηκώθηκε σε караβάνια προσκυνητές. Έχτισαν εκεί μια όμορφη εκκλησία ζυμώνοντας τη λάσπη, καθώς λένε, με κρασί αντί νερό, ολόκληρες αποθήκες σαν το κίτρινο βενέτικο φλουρί. Γι' αυτό την ονόμασαν και Χρυσοκελλαριά.

Όταν το 1888 έπιασε πυρκαγιά το μοναστήρι, οι καλόγεροι μάζεψαν ό,τι είχαν πιο πολύτιμο και έφυγαν τρομαγμένοι στο απέναντι βουνό. Σαν έφτασε η φωτιά μπροστά στην εκκλησία, την είδαν να χωρίζεται στα δύο, αφήνοντας απείραχτο το κτίριο και εξακολούθησε πιο πέρα την καταστροφή.

Περιήγηση Λίτσας Φωτίου από το βιβλίο «Η προσωπογραφία μιας πολιτείας»

Η βενέτικη καστροκορώνα της Κορώνης σκέπει και επιβάλλεται στο καθετί. Το κάστρο έχοντας φάρδος και μεγαλείο, με δύο ζευγάρια φτερούγες ανοιχτές διάπλατα, φέρνει στο νου πελώρια κατάστιχτη πεταλούδα που την παρέσυρε ο σιρόκος και την εκούρνιασε σε τούτο τον βράχο.

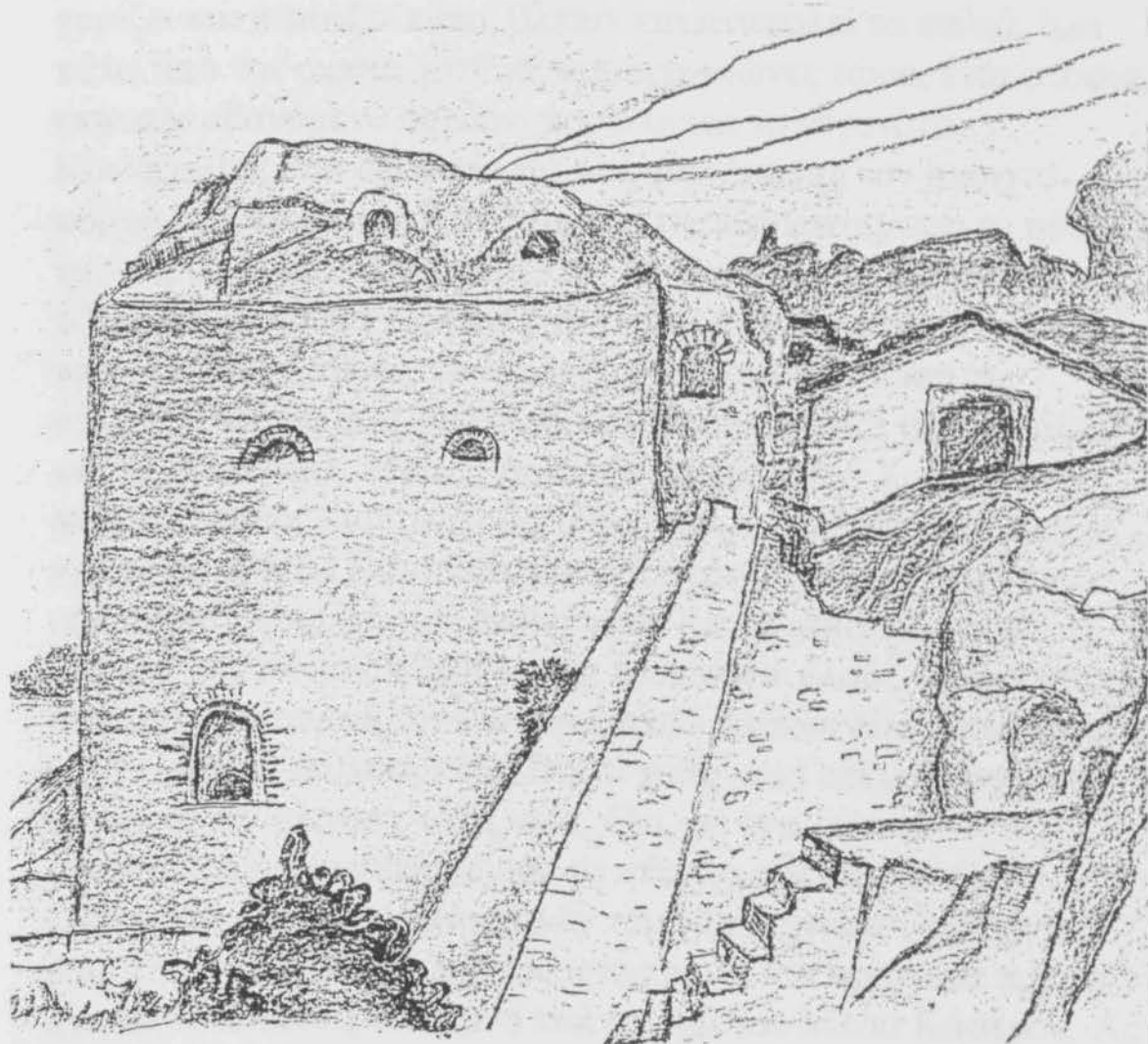
Ανεβαίνουμε τα σκαλιά πάνω από τον μώλο. Θα βρεθούμε στη βόρεια πλευρά του Κάστρου, κοντά στην κεντρική του είσοδο, το παλαιότερο ίσως τμήμα των τειχών που σώζεται από τα χρόνια της Φραγκοκρατίας. Ισοδομική τοιχοποιία από ωραίους πώρινους λίθους υψώνεται πάνω σε ένα βράχο κομμένο θαρρείς με μαχαίρι. Είναι κομμάτια από τα παλαιότερα τμήματα του Φράγκικου τείχους και χτίστηκε σε εποχή που ο πλούτος και το καλό γούστο πρυτάνευαν.

Στη βάση ενός προμαχώνα, στις πρώτες σειρές των δόμων διακρίνονται δύο-τρεις τουλάχιστον σπόνδυλοι πώρινων κιόνων, της κλασικής εποχής, χτισμένοι «ολοζώντανου», στοιχειωμένοι θαρρείς, σαν τη γυναίκα του Πρωτομάστορα.

Αριστερά, κάτω στον απόμερο μυχό, στα Ταμπακαριά, άνθιζε παλαιότερα η κατεργασία του δέρματος. Ήταν εκεί, κατά τη ντόπια έκφραση τα ταμπάκικα, εγκαταστάσεις βυρσοδεψίας. Εκεί βρισκόταν και μια πηγή με νερό αξίας και κάποτε είχαν λέει χτιστεί τριγύρω λουτρώνες ιαματικοί. Σήμερα ένα άθλιο ερείπιο και μια ανεπαίσθητη πηγή στα πόδια της θάλασσας, «που βγάζει φουσκαλίδες και μυρίζει κλούβια αβγό», είναι τα μόνα λείψανα των όσων διηγείται η παράδοση...

Η κεντρική είσοδο στο κάστρο, η *Μεγάλη Πόρτα*, διατηρείται θαυμάσια σε έναν από τους βόρειους προμαχώνες του τείχους. Είναι από μόνη της ένα μνημείο. Χτίσιμο φαρδύ, πέτρα καλοδουλεμένη, σε ένα ρυθμό που συνθέτει δύναμη, μεγαλείο και επιβλητική φρονιμάδα. Στη σύνθεση της πόρτας τούτης θα μπορούσε να διακρίνει κανείς όλα τα χαρίσματα της φιλόδοξης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου στα χρόνια των πιο μεγάλων της επιτυχιών: δέκατος τρίτος αιώνας. Παλιές *χαλκογραφίες* δείχνουν την ασυναγώνιστη μαστοριά της πόρτας αυτής. Σε βενετσιάνικο σχέδιο του 1700 περίπου τη βλέπουμε να

στολίζεται με πολλά προσχτίσματα, διάφορες καλλωπιστικές κατασκευές, και ένα ευρύχωρο πρόπυλο για τις καθημερινές ανάγκες της φρουράς και του μέσα-έξω.

Ο ΜΠΙΤΣΙΚΑΝΕΣ

Η κυρία πύλη απολήγει σε οξυκόρυφο γοτθικό τόξο. Και πάνωθι του το κόσμισε ο τεχνίτης με ξεχωριστό παράθυρο σε καμπυλωτή καμάρα που ο κάθετος άξονάς της είναι συμμετρικότατος με την κυρίως πύλη. Μέσα από το στενό παράθυρο και πάνω από το παχύ τόξο σχηματίζεται ευρύχωρο δωμάτιο που το χρησιμοποιούσαν για θάλαμο της φρούρας και άμεση ασφάλεια της Πόρτας.

Κάτω, στα χαμηλά τοιχώματα μπορεί κανείς ακόμη να διακρίνει τις εσοχές που «έπεφτε» η αμπάρα κάθετα, για το κλείσιμο της πόρτας. Οπωσδήποτε, ακολουθώντας το μεσαιωνικό συρμό, η

πόρτα δεν ανοιγόκλεινε, αλλά ανεβοκατέβαινε. Σήμερα, μη έχοντας Τούρκους ή κουρσάρους να καρτερέσει, στέκεται 'κεί, μαρμαρωμένη μα πάντα ορθάνοιχτη, πελώριο, θαρρείς παράδοξο μάτι, το ακοίμητο μάτι της ιστορίας που πάντα γυρίζει και κοιτάζει πίσω, βλέπει και αναπολεί τα παλιά. Και κάτω από την ωραία γοτθική καμάρα αιώνες τώρα, έτσι ατόφια, επαναλαμβανόμενα σχεδόν, πορεύονται τα γεγονότα...

Κοιτάζοντας από δω μπροστά μας χαιρόμαστε τον ανοιχτό κόρφο του Μεσσηνιακού ή Κόλπο της Κορώνης, που το πέταλό του κορυφώνεται στην παραλία της Καλαμάτας. Κάτω στα πόδια σου η ήρεμη Πολιτεία του σήμερα με την ακτή Αρτάκι, τους στενούς κάβους, το λιμάνι με το ψαροκάικα και τις κόκκινες στέγες που φτερουγίζουν αμφιθεατρικό στο γαλάζιο φόντο. Αριστερά, πέρα, μισοκρύβεται το χωριό Χαροκοπειό ανάμεσα στους κυματιστούς λόφους με τα αμπέλια και τις πράσινες εξοχές. Και πίσω, μακριά στον θαμπό φέγγος του ορίζοντα, η κορυφή του Λυκόδημου και οι καμπύλες των βουνών της Ιθώμης φέρνουν και απλώνουν όλους τους ρυθμούς στην αρχιτεκτονική του Μεσσηνιακού τοπίου: Κλασικές ευθείες και Ρωμαϊκές τεθλασμένες, Βυζαντινές και Γοτθικές καμάρες. Αραβικά πανάλαφρα τόξα, όλα, όλα, σε ένα ζωτικό συνονθύλευμα συνταιριάζουν το σύνολο των βουνών, των λόφων και των κορυφογραμμών του Μεσσηνιακού ορίζοντα. Από τη μεγάλη Πόρτα πηγαίνοντας πάνω και αριστερά πρέπει ν' ανηφορίσει κανείς το σεμνό καλντερίμι του Μέσα Κάστρου. Ας προχωρήσουμε ανάμεσα στους σωρούς των κατεργασμένων άχρηστων λίθων, στα μικρά κατοικούμενα σπιτάκια και στις λιπόθυμες από το κάρπισμα ελιές. Όλα τριγύρω σου, τα χιλιομεταχειρισμένα πετράδια, τα κεραμικά όστρακα, τα θραύσματα των οστών που συχνά σε ξαφνιάζουν, όλα, όλα στάζουν την αγωνία των γενεών που πλέξανε σε τούτο τον χώρο την αμφίστομη δεοντολογία της ζωής: την εξοικονόμηση του υλικού βίου και την κουλτούρα. Το γράψιμο του παλιού, θαλερού παραμυθιού, που έκρενε και ιστόραγε «με χίλιες γλώσσες» και που τώρα ιστοράει ακόμη, μα καταχωνιασμένο στη δίνη της εφημερότητας, κάτι σαν «μόνο ένα φως...», που θα 'γραφε και η Κορωνοθυγατέρα Αθηνά Ταρσούλη.

Καθώς ανεβαίνουμε, ίσια μπροστά μας προβάλλει ο Άγιος Χαράλαμπος και η πόρτα του σύγχρονου νεκροταφείου. Δεξιά μας διακρίνεται η πύλη της Γυναικείας Παλαιολογημερίτικης Μονής Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου. Εμείς, πριν φτάσουμε προς τα εκεί, στρίβουμε αριστερά και προχωρούμε ανάμεσα στους μαντρότοιχους για τη χερσόνησο-νάνο που λέγεται Λιβαδιά.

Πριν φτάσουμε το μικρό πέρασμα μέσα στα χοντρά τοιχεία, κάπου στο δεξί σου χέρι δεν μπορεί κανείς παρά να διακρίνει τα λείψανα από τούρκικα λουτρά, «τα Χαμαμάκια» όπως τ' αποκαλούνε και σήμερα οι Κορωνιοί.

Στον καιρό της Τουρκίας κάπου εδώ τριγύρω υψωνόταν και το Σεράι του Μπέη της Κορώνης. Το μικρό σημερινό άνοιγμα του τείχους ήταν παλαιότερα η μυστική πόρτα, το παραπορτάκι του κάστρου, που έβγαζε στη Λιβαδεία με μια κρυφή ανεμόσκαλα.

Κουρσάροι, καταχτητές, κόλακες, πρωταγωνιστές παρασκηνίων, όλοι από την ανεμόσκαλα τούτη έμπαιναν και έβγαιναν για να παρουσιαστούν στον αφέντη του Κάστρου, νόμιμα ή παράνομα. Και όλα τα 'φαγε ο αφανισμός και η λήθη: και δολοπλοκίες και επιτυχίες διπλωματικές, και καμώματα κουρσάρων και λαχτάρες διαπραγματεύσεων.

Από όλα τούτα η λαϊκή μνήμη διάσωσε μονάχα τη ρομαντική αγωνία ενός ερωτευμένου ζευγαριού: Της Φατιμέ Χανούμ που παραδόθηκε στην αγάπη ενός Ρωμιού και που για χάρη του απήφισε και πλούτη και λευτεριά και πατρικές φοβέρες.

Χαμογέλαγε ο λεβέντης Ρωμιός και η καρδιά της λιποθυμούσε:

*«Γίνε Ρωμιά, ρε Φατιμέ, την πίστη σου ν' αλλάξεις,
να προσκυνήσεις τον Χριστό και το τζαμί ν' αφήσεις!
Έχω και ξάδερφο παπά, κουμπάρο καπετάνιο.
Θέλω να σε στεφανωθώ, γυναίκα να σε κάμω...»*

Έτσι κάπως συγκόμιασε το τραγούδι η Κορωνιά γριά-Μαλιαρούκαινα που ήξερε την ιστορία. Και έγινε, λέει, Χριστιανή η πεντάμορφη Φατιμέ. Βαφίστηκε Παρασκευή και παντρεύτηκε τον λεβέντη Κορωνιό και ζήσανε καλά. Όπως σ' όλες τις ιστορίες...

Βγαίνοντας από το άνοιγμα τούτο ζαλίζεται κανείς στο άπλετο φως που περιτυλίγει την ανοιχτή Χερσόνησο, καθώς προβάλλει ανάμεσα στη λιακάδα και τη γαλάζια απεραντωσύνη. Δίπλα

σου, δεξιά-ζερβά ξαπλώνονται στα πόδια σου τα διασκορπισμένα μέλη της τεράστιας θόλου, του Μπιτζιχανέ που ανατίναξαν το 1944 οι Γερμανοί. Μεγαθήριο αρχιτεκτονική η θόλος αυτή, και ένας από τους γερότερους μπιτζιχανέδες του κάστρου, κείτεται τώρα βουβή και αδύναμη σε πελώρια κομμάτια, κάτι σαν άψυχες στοιχειωμένες σάρκες που δεν θέλουν να λιώσουν και να μεταστοιχειωθούν, να γίνουν ένα με τη μάνα τους το χώμα. Μισοσκεπασμένα μ' αγριολούλουδα και κρόκους, άπνοα με ακατάλυτα, παραδερνόμενα ανάμεσα στο γαλάζιο θάμπος και το χάδι των ερπετών, τα μέλη της δοξασμένης θόλου κοιμούνται τον ύπνο του Μάρτυρα που πολέμησε και έπεσε πετσοκομμένος στον βωμό της πατρίδας.

ΜΙΚΡΗ ΠΟΡΤΑ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ.

Μερικά της κομμάτια βυθισμένα στον κοντινό κολλίσκο με τα ξέβαθα νερά παίρνουν ξάφνου ζωή, φαίνονται σαν μισοζώντανα καθώς αναρριγούν στο θρόισμα του κύματος και αναδύονται μέσα στα χαλκοπράσινα νερά σαν αλλόκοτα, ενάλια θαρρείς όντα, σαν πελώριοι αετόσχημοι Τρίτωνες που οι φτερούγες τους σελαγίζουν ασταμάτητα.

Στ' ατέλειωτο τούτο σάλεμα των νεκρών βυθισμένων τοίχων και το περπάτημα των κυμάτων στρουφίζεσαι και συ, γίνεσαι όλος μια κίνηση, μια πορεία στο άπειρο του θαλάσσιου κόσμου γυρεύοντας να φτάσεις σε κάποια άλλη, απόκοσμα παλιά, βυθισμένη πολιτεία. Κάνεις να μετατοπιστείς, πιάνεσαι στους ξεστρατισμένους τοίχους της ξηράς. Μια ζάλη σε φέρνει μετέωρο, σε αναγκάζει να ριχτείς στο άπειρο, πέρα από τους παλιούς τοίχους και είσαι θαρρείς βέβαιος πως θ' αντιγράψεις την απέραντη πορεία του νερού. Σπουδαία θέση για απαισιόδοξη ρέμβη.

Αν ήξερε αίφνης την Κορώνη ο Περικλής Γιαννόπουλος, ασφαλώς θα προτίμαγε ο ρομαντικός εκείνος να χαλαλιστεί εδώ. Μα δεν είναι για μολέματα η γωνιά τούτη. Ανάγλυφη η αίσθηση της ύπαρξης και του τώρα σε κρατά δεμένο να γευτείς, να νιώσεις βαθιά τη μαγεία που διαρρέει την ουράνια τούτη σύνθεση από νερό και ήλιο.

Πιο πίσω κατά τον βοριά, σύρριζα στην κόψη του βράχου, ανάμεσα σε δύο ντάπιες, ένας εραστής του ωραίου που παράτησε τα μοντέλα και τα διαβάσματα της ζωγραφικής του, ήρθε και έστησε το λουλουδιαστό του τσαντήρι και μαθητεύει κοντά στην απaráμιλλη δασκάλα της ομορφιάς, όπως εκφράζεται στη γωνιά τούτη. Είναι λένε μεγάλος ζωγράφος ο Κάρολος Σ. Ίσως τον κάνει ακόμη μεγαλύτερο η ιδέα να ριζώσει εδώ και να διακονήσει την τέχνη του ιερατεύοντας την ομορφιά της εδώ άμωμης φύσης. Νόμιμος ή παράνομος διεκδικητής «της γωνιάς» του ο Κάρολος καταξιώνεται και μόνο με την επιλογή της. Και μόνο με τη λαλίστατη σιωπή που θέλησε να περιβάλει τον εαυτό του και τις δημιουργίες του.

Για ιδέες κατά τον Πόντο: Μια ταπεινή βαρκούλα παρακάμπει τον κάβο της Λιβαδειάς και αναταράζεται στο λίκνισμα του ανεπαίσθητου κύματος. Στενόμακρη, με πλήρωμα δύο μεστούς, μισόγυμνους ψαράδες, θυμίζει τα παράδοξα εκείνα πλεούμενα

της Προϊστορίας που όργωναν τη Μεσόγειο και σκόρπιζαν το μήνυμα του Μυκηναϊκού πνεύματος μέχρι τις Ηράκλειες Στήλες και τη Ρας-Σάμπρα. Πορεύεται, πορεύεται παιχνιδιάζοντας η βαρκούλα στο ταπεινό της σκαρί προσκομίζοντας τα προϊόντα του θαλασσινού μόχθου. Το αιώνιο μικρό καρυδότσουφλο που στέκεται πάντα η απαρχή. Το πάθος και το σύμβολο του ναυτικού βίου...

Πιο κάτω δεξιά, στην άλλη άκρη του τείχους κατά τον Νοτιά, όμοιος με στήλη άλατος, ατράνταχτος ο Μπιτζιχανές του Παπασαραντόπουλου, ένα από τα σωζόμενα περιβόητα σκοταδαριά της Κορώνης. Ωραία θόλος και βαρύς προμαχώνας ο Μπιτζιχανές αυτός περιτυλίγεται στη φρικαλεότητά του και στα αψιά αγριόρκλαρα που φυτρώνουν τριγύρω. Μια μικρή είσοδος με φαρδιούς τοίχους στη βάση της φαίνεται σαν μικρογραφία της αρχικής πόλης. Φαίνεται καθαρά το γοτθικό της βόλτο πνιγμένο σήμερα στις προσθήκες. Και από πάνω του απρόσωπο πια, μετεωρίζεται αόμματο και ξεχαρβαλιασμένο το πλαίσιο που περικοσμούσε το Ενετικό Λιοντάρι μεταφερμένο σήμερα στο Μουσείο της *Ελεήστριας*.

Εσωτερικά, ένα πελώριο αλώνι καλύπτει όλη την έκταση του Μπιτζιχανέ που σκεπάζεται με ψηλό θόλο, και στηρίζεται σε βαρύ οκτάγωνο πεσσό. Τέλειος ο φρουριακός του εξοπλισμός: μυστικές δίοδοι που βγάζουν κατευθείαν στη θάλασσα, σκοτεινές και αδιόρατες κρυπτοστοές, συμμετρικά πυροβολεία, κρυφά κλιμακοστάσια, παραπλανητικές έξοδοι. Οι Μπιτζιχανέδες ήταν τα δυναμάρια των κάστρων, ήταν όμως κυρίως αποθήκες υλικών πολέμου και ανεφοδιασμού. Οι δυνατότητές τους καμιά φορά ήταν ανεξάντλητες. Μπορούσαν να επικοινωνούν μυστικά κατευθείαν με τη θάλασσα, με οποιοδήποτε μέρος του κάστρου, να προστατεύουν και να διασώζουν τον πληθυσμό στην περίπτωση πολιορκίας...

Το κάστρο της Κορώνης είχε από ένα τέτοιο Μπιτζιχανέ σε κάθε γωνιά του, τέσσερις όλους και όλους. Είναι και οι τέσσερις πελώριοι με θόλους που θα τους ζήλευαν και οι μεγαλύτερες εκκλησίες. Εκεί ήταν αποθηκευμένοι τόνοι μπαρούτης και άλλα πυρομαχικά. Σε περίοδο ειρήνης και φυσικά σήμερα, νέκρα και σκοτάδι απόλυτο βασιλεύει στις θόλους αυτές. Γι αυτό και οι Κορωνάιοι τις αποκαλούν συνήθως *Σκοταδιάρá* ή *Σκοταδιερά*.

Οι μικρές τρύπες στην κορυφή δεν είναι παράθυρα, είναι πολεμίστρες. Εκεί ήταν τοποθετημένα τα περίφημα πυροβόλα που έριχναν τις πέτρινες μπόμπες τους. Και με όλη τούτη την άμυνα, θα μπορούσε να φανταστεί κανείς την ασφάλεια της Πολιτείας από στεριά, κυρίως όμως από τη θάλασσα.

Η καλύτερη θόλος-Μπιτζιχανές ήταν ωστόσο η ανατολική, εκείνη που ανατινάχτηκε από τους Γερμανούς στο τέλος της Κατοχής, το 1944. Κείται τώρα σε άθλια ερείπια και έτσι μονάχα ο Μπιτζιχανές του Παπασαραντόπουλου είναι αυτός που μπορεί να δώσει σε μας τις διαστάσεις και τις δυνατότητες των οχυρώσεων της Κορώνης. Είναι πολύ σπουδαίος και ας φαίνεται σήμερα απλώς σαν ένας αρκουδιάρικος μπαμπούλας που στη λαϊκή φαντασία γεννά και σήμερα, σε συνεύρεση με την εντόπια παράδοση, τερατολογήματα και θρύλους.

Μια πλατιά φόσα χωρίζει ή μάλλον χώριζε το ανατολικό τείχος από τη Λιβαδιά. Σήμερα στη θέση του επικίνδυνου εμπόδιου ξαπλώνεται ιλαρότατος ένας αμπελώνας. Και δίπλα τόσο δα μικρός, σαν παιχνιδάκι, ο κάμπος της Λιβαδιάς. Εδώ εκσταζιάζονται οι πυρωμένες ανατολές της Κορώνης και εκβακχεύουν τα πάντα αναμεσός ήλιου και τειχών: Οι ξερόβραχοι της ακρογιαλιάς, τα συντρίμια των ανατιναγμένων Μπιτζιχανέδων, οι σκούροι πωρόλιθοι και οι γκριζες τιτανόπετρες εξαϋλώνονται και όλα γίνονται φως.

Πνιγμένη μέσα στ' απόκοσμο φως η Λιβαδιά χάνεται στην ελαχιστότητά της, ευφημισμός στην ύπαρξή της και τίποτα άλλο. Τίποτα άλλο παρά μια καταψιά γης για να πατήσεις και να κοιτάξεις με προσοχή τη θαυμαστή μαστοριά της αρματωσιάς του κάστρου. Θα νιώσεις τη γωνιά τούτη μόνο τις ώρες του πρωινού και μονάχα σαν ο μαγιάτικος ήλιος σε μαυλίζει τσουρουφλίζοντας τα πάντα. Θα φέρεις έτσι στο νου τον στίχο του Σεφέρη από τον «Βασιλιά της Ασίνης».

*«Κοιτάξαμε όλο το πρωί γύρω γύρω στο κάστρο
αρχίζοντας από το μέρος του ίσκιου, εκεί που η θάλασσα
πράσινη και χωρίς αναλαμπή, το στήθος σκοτωμένου
παγωνιού,*

μας δέχτηκε όπως ο καιρός χωρίς κανένα χάσμα.

Οι φλέβες του βράχου κατέβαιναν από ψηλά

στριμμένα κλήματα γυμνά, πολύκλινα, ζωντανεύοντας

στ' άγγισμα του νερού...

... Από το μέρος του ήλιου ένας μακρύς γιαλός ολάνοιχτος και το φως τρίβοντας διαμαντικά στα μεγάλα τείχη.

Κανένα πλάσμα ζωντανό, τ' αγριοπερίστερα φευγάτα,

Και ο βασιλιάς της Ασίνης, που τον γυρεύαμε...».

Μικρή η Λιβαδιά, και παρ' όλη την ακαμασιά και την ξεραϊλα της αντρείεύεται και προσπαθεί να θρέψει μι' αγανή στάνη. Δεν υπάρχει νερό και απορείς πώς πορεύονται τα ζωντανά τούτη σε αυτόν τον ξερότοπο. Μα όλα είναι γεμάτα ποίηση. Και ο ποιμένας της στάνης, ένας ηλιοψημένος έφηβος με πλατιά χείλη, λοξά ματοτσίνορα και ακούρευτα, δαχτυλιδένια μαλλιά, μετεωρίζεται και αυτός στη μεγαλοστομία του χώρου. Έτσι που στέκεται χαννωμένος στο θέαμα των ζωντανών του, καθώς ο ήλιος σαΐτεύει τα αριά του δόντια στο μισάνοιχτο στόμα, θαρρείς πως ένα ζευγάρι κέρατα θα ξεφυτρώσουν στο λιγδιάρικο κεφάλι του και θ' αναστηθεί ο δαίμονας με τα τραγίσια πόδια, ο Πάνας, ο Θεός της στάνης...

Γύρω-τριγύρω η Λιβαδιά ροκανίζεται στους αιώνες από το αλάτι και το κύμα. Καστρωμένη με θεόρατους ογκόλιθους μοιάζει σαν πελώριο σφουγγάρι που πασχίζει να στραγγίσει τον πόντο. Κάπου στ' ανατολικά, κοντά στον φάρο ένα κάποιο ερείπιο ταυτίζεται λένε με Ελληνικό Ναό του Ποσειδώνα... Δεν νομίζω πως το πράγμα έχει αποδειχτεί ανασκαφικά. Πάντως, επιφανειακά αφθονούν τριγύρω τα κλασικά όστρακα. Μαθητές μου και εγώ συλλέξαμε θραύσματα που πρέπει να ανήκουν σε μικρότατα κυπελλάκια φτηνής κατασκευής. Ένα τόσο da μικρό κυάθιο από πηλό, ένα δίχερο κανατάκι, όπως είπε το τσοπανόπουλο που τ' ανακάλυψε, βρέθηκε μια μέρα ολόκληρο. Τέσσερα εκατοστά ύψος, δύο διάμετρος χειλέων. Τόσο μικρό!.. Και τ' άλλα θα 'ταν όμοιά του. Και δεν μπορεί να ήταν, παρά αναθήματα. Ταπεινές, οπωσδήποτε αφιερώσεις του λαού σε κάποιον παντοδύναμο θεό, τον Ασκληπιό ή και ακόμα και τον Ποσειδώνα, που ταράζει τον πόντο και:

«εφορμήσας ανέμους κατέδησεν κέλσυθον,
ώρινεν δε θάλασσαν αθέσφατον, ουδέ τι κύμα
εία απί σχεδής αδινά στενάχοντα φέρεσθαι...»

(Όμ. η' 272-274)

Πάει και έρχεται ο άγριος θεός των θαλασσινών, αναγλείφεται με το αφύ κύμα και συνεπαίρνει τον καθένα στην απέραντη, μαυλιστική πορεία του θαλάσσιου ρόχθου. Πού αναπαύεται κάτω στα πόδια σου δεκάδες οργιές του βάθους μέσα στα γλαυκοπράσινα νερά και περιμένει τον ανύποπτο θνητό να πέσει θύμα ο ίδιος στην αγκαλιά του. Η αιώνια τραγωδία του ναυτικού...

Επιστρέφουμε στο γνωστό μας καλντερίμι, του κεντρικού κάστρου. Όλα σχεδόν εδώ, εκτός από τα θαλερή αειθαλή, μοιάζουν νεκρά και όλα σε τρομάζουν με την πληρότητά τους από ζωή. Βίος αδιάκοπων αιώνων. Λαξεύματα, γκρεμίσματα, χτισίματα, ξαναγκρεμίσματα... Μάντρες με αρμακάδια, με οικοδομικά υλικά που τα επεξεργάστηκαν οι άνθρωποι επί χιλιετηρίδες. Λίθοι, όστρακα αιώνων πολλών, κουρούπια, όπως λένε για ευκολία τους οι ντόπιοι, κεραμική με άξια αντιπροσώπευση μακρών περιόδων.

Όλα τούτα είναι έτοιμα, θέλουν να πεθάνουν, αλλά η συνεχιζόμενη ζωή δεν τα αφήνει. Και έπειτα τα άψυχα, έτσι μισοπεθαμένα ή νεκρά είναι αγαπητότερα. Έτσι βρίσκουν πιο πλέρια την ψυχή τους μέσα στην ανθρώπινη δεοντολογία, γίνονται πιο διδακτικά.

Αίφνης μια παχιά προχριστιανική παραστάδα έχει μεταβληθεί σε πινάκιο, σε μόνιμο «γουρνοκούρουπο» ως λέει και η γριά-Ελένη. Και γεύεται καθημερινά το πλύμα του εκεί μέσα κάποιο γουρουνάκι της γειτονιάς. Ένας γρανιτένιος μικρός σπόνδυλος από Βυζαντινό κίονα συνθλίβει κατά καιρούς πάνω σε μια μισοσπασμένη μετώπη, το τραγανιστό αφραλάτι. Ένας τοίχος έχει κουφωθεί με περισσήν επιμέλεια και φιλοξενεί τώρα κατοικίδια. Πιο πέρα ένα ωραίο Ιωνικό κιονόκρανο είναι χτισμένο ανάσκελα σε ένα βαρύ, ανέμελα φτιασμένο μεσοτοίχι...

Έπειτα ένα λίθινο σκαλιστό στόμιο πηγαδιού, ένας ωραίος σκαλιστός πλοχμός στη βάση του και πιο πάνω η τρύπα που περνούσε το μαγγάνι και εκείνη περίτεχνα σκαλιστή. Και ολόγυρα ελιές κουφαλιάρες με ξερακιανούς κορμούς και τρυφερότατα φυλλώματα, λιποθυμισμένες στο φόρτο του καρπού. Ανάμεσά τους ξεμοναχιασμένοι σπιτάκια, σαρακοφαγωμένα, ελεεινά. Και όμως ζουν και κατοικούνται. Παντού δεν συναντάς παρά ζωντανά ερείπια. Ερείπια και έκσταση ζωής. Και πάνω

από όλα τούτα, αδυσώπητο, τραχύ αιωρείται το εκκρεμές της ιστορίας...

Στην άκρη εκεί που τελειώνει η γης, αρχίζουν να κρεμάζονται οργιές κάτω τα τείχη και κάτωθέ τους τα Κορωνιώτικα σπιτάκια, σαν κλωσσόπουλα που σπρώχνονται και αντιπατιούνται στα πόδια της μάνας τους που ανασηκώνει τα φτερά.

Το κεντρικό καλντερίμι μας φέρνει στο κέντρο του Κάστρου. Δεξιά μας κατάμαυρη υψώνεται η πύλη του Γυναικείου Μοναστηριού. Μπροστά του μια άλλη νεοχτισμένη είσοδος και απάνω πυργωτή, σαν τρούλος, μια παράξενα πρωτότυπη σκίτη. Είναι απρόσιτη για τους πολλούς. Μονάχα ο φιλότιμος ασκητής γνωρίζει τη μυστική της σκάλα, γνωρίζει να υπομένει τη μόνησή της πάνω εκεί, σαν αστέρι κρεμάμενο στην παλάμη του Πλάστη.

Δίπλα μια γυμνή απομίμηση θόλου σε συναρπαστικό συνταίριασμα με κάτι λιοβλάσταρα. Και απόκοντα το διπλανό κυπαρίσσι τα γλυκοκαμαρώνει. Ίσια μπροστά στο τέρμα του πλατιού διαδρόμου υψώνονται ακατάστατοι τοίχοι και προσχτίσματα πολύ κακότεχνα και ασεβή που ωστόσο προβάλλονται ως θα 'γραφε και ο Σεφέρης:

«το φως τρίβοντας διαμαντικά στα μεγάλα τείχη»

Ορθογώνιο, φρεσκοασβεστωμένο κτίσμα τα προπύλαια του Μοναστηριού είναι σφηνωμένα στα τείχη και βαστάζει στη στέγη του ένα μικρό, εναέριο εκκλησάκι, πολύτρουλο, τρισυπόστατο, κακότεχνο και αυτό, μα που φαντάζει σαν ένα τόσο θαθείο παιχνίδι και καταξιώνεται ανάμεσα σε ύλη και φως. Είναι η Αγία Τριάδα, πρόσφατο κτίσμα του Ασκητή που άγιασε στον τόπο τούτο.

Αριστερά σου, πριν μπεις, εντυπωσιακά τα λείψανα της μικρής σταυροειδούς Βασιλικής του ναού της Αγια-Σοφιάς Κορώνης σου τραβάνε την προσοχή. Ξαπλωμένοι κείτονται *in situ* οι μονοκόμματοι κίονες, πιο πέρα διαφαίνονται αδρά τα λείψανα του χαμηλού άμβωνα και πίσω δεξαμενοειδής όγκος, ίσως το βαπτιστήριο ή άλλος βοηθητικός χώρος. Διατηρούνται ακόμα στη θέση τους δύο λίθινοι στυλοβάτες των κιονοστοιχιών και τα πέντε πώρινα σκαλοπάτια του Σολέα.

Η Αγία Τριάδα

Στη βόρεια πλευρά ένας Βυζαντινός τοίχος συμπληρώθηκε με σύγχρονη, ακαλαίσθητη τοιχοδομία σε παρεκκλήσιο, ενώ το τοίχος της δυτικής πλευράς προδίνει ανάμεσα στο υλικό του αρχαία κατάλοιπα: ένα κομμάτι σπασμένου αετώματος, κιονίδια, θραύσματα αρχιτεκτονικών μελών που ανήκουν σε αρχαία κτίρια... Κολοβές στοιχειωμένες πέτρες με ξεχωριστό αγέρα έχουν βρυκολακιάσει μέσα στους όγκους των Μεσαιωνικών τοίχων και επιδεικνύουν, όσο τους είναι μπορετό, την καλλιτεχνία τους.

Ποιος ξέρει πόσα άλλα έργα-ψυχές «της ψυχής τους αδερφάδες, αγλαΐσματα ομορφιάς, θα 'ναι θαμμένες στα ογκώδη οχυρώματα. Βλέπεις το κάλλος της αρχαίας τέχνης στέκεται πανώριο

και μετά θάνατον. Αίφνης ένα λείψανο κλασικού θριγκού έχει τη δύναμη να συντρίψει τον όγκο και να καταξιώσει το βάρος ενός Μεσαιωνικού τείχους.

Βρισκόμαστε στο κεντρικότερο σημείο του κάστρου, στο μέρος που ασφαλώς θα βρισκόταν η αρχαία ακρόπολη των Ασιναίων. Εκείνοι είχαν χτίσει το ιερό του Απόλλωνα, θεότητας που βασικά συνηγορεί για τις δωρικές τους ρίζες. Δίπλα του άλλωστε βρισκόταν κι ο ανός του Δρύοπα γενάρχης των Δωριέων. Οι Ασιναίοι ήταν φερτοί, λένε, από τη Δωρίδα του Παρνασσού με μεσολάβηση των Σπαρτιατών. Είναι όμως αξιοσημείωτο πως όταν αργότερα ξαναγύρισαν στις εστίες τους οι ξεριζωμένοι Μεσσήνιοι αυτόχθονες, δεν τους ξεσπίτωσαν. Οι Ασιναίοι ρίζωσαν στον βράχο της Κορώνης μέχρι τα χρόνια της ύστερης αρχαιότητας.

Κανείς ωστόσο δεν μας εξηγεί πώς ερειπώθηκε ο αρχαίος ναός, αν ο Χριστιανισμός έβαλε χέρι στα αρχαία ιερά της περιοχής και ποια ήταν η σχέση της πρώτης χριστιανικής κοινότητας με τους εντόπιους ειδωλολάτρες.

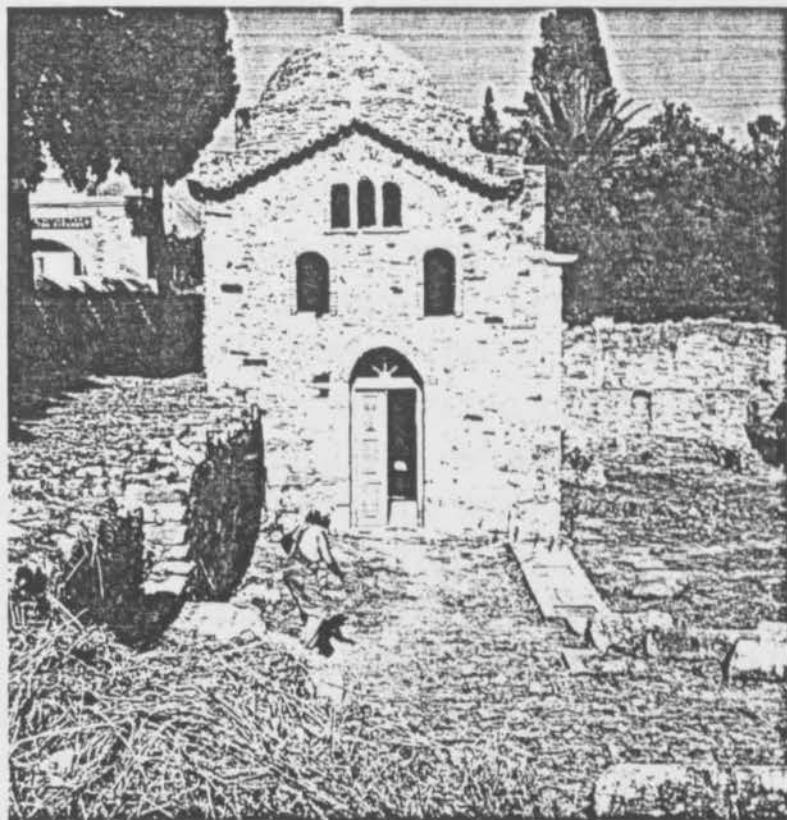
Πολλοί λένε πως η Αγια-Σοφία της Κορώνης είναι Παλαιοχριστιανική. Πολλά από τα σωζόμενα αρχιτεκτονικά της λείψανα μαρτυρούν πολύ μεταγενέστερη προέλευση και θα μπορούσαν να τοποθετηθούν στην εποχή της Βυζαντινής ακμής του εντέκατου-δωδέκατου αιώνα.

Η Ηγουμένη του Τιμίου Προδρόμου ορκίζεται πως η εκκλησία ήταν αφιερωμένη στην Αγία Σοφία που μαρτύρησε μαζί με τις τρεις θυγατέρες της και γιορτάζεται στις 17 Σεπτεμβρίου. Σύμφωνα με μια άλλη πληροφορία βρέθηκε κάποτε στα ερείπια του ναού βυζαντινό εγκόλπιο (και που βρίσκεται σήμερα στο Μοναστήρι) που εικονίζει τη Μάρτυρα Σοφία.

Διαφορετικά πιστεύω πως παρουσιάζει το θέμα η εντόπια λαϊκή παράδοση και που φαίνεται να 'χει δίκιο. Ο Κορωνιός γερο-Σαρέλας, που καυχιόταν πως «γύρισε τον κόσμο και άκουσε πολλά από τον παππούλη του», έδωσε την ενδιαφέρουσα πληροφορία πως η εκκλησία λέει «λειτουργιώταν κάθε Χριστού και Λαμπρή», δύο μεγάλες Δεσποτικές Γιορτές. Άλλωστε ή του Θεού Σοφία συγγέεται τόσο συχνά με τη Μάρτυρα Σοφία, όπως και η Μεταμόρφωση του Σωτήρα μεταβάλλεται στη λαϊκή

γλώσσα σε κάποια φανταστική Αγία-Σωτήρω. Είχε πει και κάτι άλλο χαρακτηριστικό ο γερο-Κορωνιός:

*«Άγια Σοφιά στην Πόλη
Άγια Σοφιά και στην Κορώνη...»*

Η Αγία Σοφιά

Η θεόρατη πόρτα του μοναστηριού, βαμμένη κατάμαυρη από την κορυφή μέχρι το δάπεδο, σε παγώνει με την πρώτη ματιά. Οι κατάλευκοι μεγάλοι σταυροί στη μέση σαν να γυαλίζουν μια κάποια ελπίδα, δίνουν κουράγιο στον επισκέπτη να κουρταλίσει «τη θύρα της ζωής», όπως συμβουλεύει και η καλλιγραφή επάνω της επιγραφή.

Σπάνια η πόρτα τούτη είναι ανοιχτή. Κατά κανόνα η βαρειά της αμπάρα χωρίζει τη ματαιότητα του θνητού κόσμου από την αδιατάραχτη προσευχή της μοναχικής κοινότητας. Πίσω της ακοίμητη και ανοιχτόκαρδη στέκεται πάντα η Πορτιέρισα. Καλόγρια, λέει, από τα πρώτα της νιάτα η Μοναχή. Συγκλητική βίγλιζε την πόρτα της και ήταν πάντα έτοιμη να καλοδεχτεί κάθε προσκυνητή και κάθε καταλαχάρη. Η Συγκλητική ήταν αόμματη, ωστόσο πάντα έβλεπε και πάντα καταλάβαινε, πάντα

έτοιμη ν' ανοίξει διακριτικά, και αν, φυσικά, η ώρα και η προσευχή επέτρεπε την είσοδο στον ξένο.

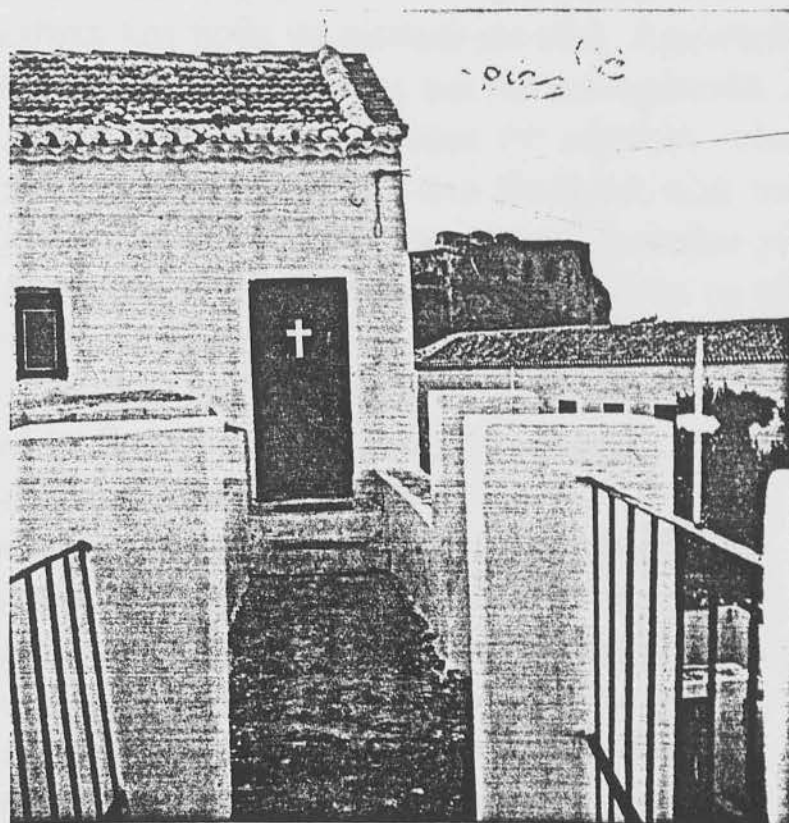
Μπαίνουμε στη Μονή. Ανάμεσα στις δύο κατάμαυρες σιδερένιες πόρτες τις γεμάτες σταυρούς και επιγραφές, δημιουργείται ο σταυροπίστεγος προπύλαιος χώρος. Δεξιά μας η εικόνα της βάφτισης και του Τιμίου Προδρόμου, Πολιούχου της Μονής και αριστερά μια πελώρια, τόσο εντυπωσιακή όσο και κακότεχνη ζωγραφιά. Εικονίζει σε μια συναρπαστικά πολυδαίδαλη σύνθεση τον Εσταυρωμένο Μοναχό, τα πεπυρωμένα βέλη του πονηρού, τη Δόξα, τη ματαιότητα των εγκοσμίων... Θεϊκό φως εκπορεύεται από το κέντρο του Σταυρού, ενώ ψηλά στις ουράνιες νεφέλες Παντεπόπτης ο Κύριος αποδέχεται τη θυσία του Εκλεκτού Του.

Βαρύ επανοκαλύμμαχο σκεπάζει σαν ταφόπετρα το μουντό, γεμάτο αγώνα πρόσωπο του σταυρωμένου Μοναχού, ενώ τα τεντωμένα στο Σταυρό χέρια του βαστάζουν τον πυρσό της ολόψυχης Αφιέρωσής του στον Θεό τόνα, τη φλόγα των ανθρώπινων επιθυμιών τ' άλλο. Ο αδόκιμος ζωγράφος προσπαθεί να καταξιώσει το φτωχό του έργο στη μοναχική φλόγα. Και ολόγυρα ένας συρφετός από θεία ρητά πλημμυρίζει κάθε κενό χώρο, ενώ πάνω στην προμετωπίδα προβάλλονται τα λόγια του Μεγάλου Παύλου: «Χριστώ συνεσταύρωμαι... Ζω ουκέτι εγώ, ζει Δε εν εμοί ο Χριστός...».

Δρασκελώντας την εσωτερική πόρτα του Προπύλου ιδού η μικρή, εσωτερική αυλή του Καθολικού. Εικοσιπέντε Μοναχές συνεχίζουν εδώ τη μεσαιωνική παράδοση: υπάρχουν, τριγυρνούν σαν πλανώμενες σκιές ανάμεσα στα ερείπια, τους προμαχώνες, τα παλιά και σύγχρονα ναΐδρια, τα εντείχια και τα υπόγεια ενδαιτήματα. Λιπόψυχες, σπαραγμένες από τα γηρατειά σάρκινες υπάρξεις οι Μοναχές, κουκουβιστές ή ανακθιζόμενες στα λιλιπούτεια σκαμνιά τους, πορεύουν τη μέρα τους με έργα Αγάπης. Καταπολεμάνε την ανθρώπινή τους υπόσταση, θλίβονται αβάσταχτα για τις υλικές αποσκευές που αναγκάζονται να συναποκομίζουν και συνθλίβονται καθημερινά με το βάρος της αμαρτωλής σάρκας... «Ότι εγεννήθην ως ασκός εν πάχνη, τα δικαιώματά Σου ουκ επελαθόμην, Κύριε!...».

Αντιστέκονται έτσι στον Σατανά, με την Πράξη, το Λόγο, την Ιδέα... Ξεκομμένες από τις βιοτικές μέριμνες μοχθούν στην

κάθε στιγμή να περιποιηθούν το Νυμφίο τους, να εξημερώσουν με την άσκηση το Πνεύμα και να τ' οδηγήσουν κοντά τους. Να κάμουν την Αγιότητα βίωμά τους... Θεοφίλητες υπάρξεις με αφανισμένη την υλική τους οντότητα ανασαλεύουν στην κάθε στιγμή στα σωτάρια του Καθολικού και πασχίζουν με τις αδύναμες φωνές τους να υψώσουν το λιβανωτό της προσευχής στον αχόρταγο, σκληρό Θεό του Ασκητισμού. «Εκοπίασα κράζων, εβραγχίασεν ο λάρυγξ μου, εξέλιπον οι οφθαλμοί μου από του ελπίζειν με επί τον θεόν μου...».

Το Μοναστήρι
του τιμίου
Προδρόμου

Εδώ, στα ξεμονάχιασμα τούτο, έζησε και έδρασε ο ασκητής Μοναχός Θεόδουλος. Είναι ο ιδρυτής του Μοναστηριού από το 1918, και η ψυχή του μέχρι το καλοκαίρι του '66, που μίσηψε για την ουράνια κατοικία του Μεγάλου Νυμφίου και του Πρωτασκητή Εσταυρωμένου.

Προσωπικά δεν γνώρισα την παράδοξη τούτη μορφή, που για τους ντόπιους, ιδιαίτερα τις μοναχές, πέρασε κιάλας την περιοχή του θρύλου. Μιλάνε για τα έργα του και η ανάσα τους πιάνεται, συνεπαίρνεται η γλώσσα, ο νους πέφτει σε παραλογισμό... Ο

βίος του Ασκητή γίνεται συναξάρι, η σύγχρονη ζωή ξαφνικά δένεται και σφιχταγκαλιάζεται με τον θρύλο, η πραγματικότητα γίνεται αλλόκοτο, υπερφυσικό ιστόρημα. Θέλετε παράδειγμα; Ιδού ατόφια η διήγηση της αδελφής Ματρώνας:

«... Ο Μακαρίτης ο Γέροντας, λέει, από μικρό παιδάκι άρχισε να μεταχειρίζεται (= να καταπιάνεται, να ασχολείται) με τα αγιωτικά, νήστευε, πολέμαγε, κακουχιώτανε...

Θα ήταν κάπου δεκαπέντε χρόνων και το 'είπε στον κόσμο: «γώ θα πάου σε μια σπηλιά να κάτσω. Δεν θέλω τα φαγιά, θα τρώω βραστά κολοκύθια...». Το είπε και το 'κανε...

Όταν βρέθηκε δαπουκάτου η χάρη Της, η *Ελεήστρια* (1897), βουρλίστηκε, σηκώθηκε και ήρθε να ασκητέψει εδώ. Αρχίνησε, σου λέει, τις προσευχές, τις διδασκαλίες και τα ασκητέματα... Έφριξε ο κόσμος, τόσο σατράπικα νήστευε (= νήστευε τόσο σκληρά)... Εδώ απουκάτου που το λέμε στο Σκολειό, εδώ συγκέντρωνε και μαζευόντανε τα κορίτσια και τα παιδιά απόνα γύρω τα χωριά. Άρχισε να μαζεύεται κόσμος. Οι Κορωναίοι τα χάσανε! Πια, ο κόσμος εδώ εσκιάστηκε! Τον κατατρέξανε πια μια ο ένας, μια ο άλλος, δώστου να 'χει, εντέλει τον βάλανε στη φυλακή. Εμαρτούρεψε (= βασανίστηκε) κάμποσον καιρό και μέσα εκεί στη φυλακή, αλλά μετά τον εβγάλανε.

Σαν βγήκε ήρθε πάλι εδώ, έσκαψε τον τοίχο και τον εκούφωσε σαν το ποντίκι. Έφτιαξε τη σπηλιά και τρούπωσε (= κρύφτηκε) μέσα. Έτρωγε ψωμάκι ξερό, νερό του Θεού και έβγαινε από 'κεί μέσα κάθε τριτοήμερα. Τη νύχτα, ούλη τη νύχτα μέχρι τις κονταυγές, δεν έβανε γλώσσα μέσα του, έλεγε, έλεγε, έλεγε, έδινε, έπαιρνε μέχρι να δέσει η γλώσσα του. Και ακούμπασε πια στον τοίχο να κοιμηθεί. Πού να κοιμηθεί και τι να κοιμηθεί, τρομάρα μου; Τέτοιο ασκήτεμα έκανε ο μακαρίτης...

Από κείνο τον καιρό είχαμε μαζευτεί και κάμποσες καλόγριες. Ασκητεύαμε και μεις. Ό,τι και αν ηθέλαμε έπρεπε να πάρουμε την ευχή. Πια, αρχίσανε να 'ρχονται και άλλα πολλά κορίτσια ν' ασκητέψουνε, πέσαμε σε πολυκοσμία, φτώχεψε το Μοναστήρι... Εβγήκε πιά ο Γέροντας στα χωριά. Έφευγε το πρωί, το βράδυ 'ρχότανε. Έστιβε τη φανέλα του και έσταγε νερό θελό. Το ράσο του από τους δρόμους κόντευε να μείνει το μισό. Και ό,τι είχε το 'δινε, δεν κράταγε τίποτα. Μια φορά έδωκε και τα παπούτσια του.

- Τι γίνανε τα παπούτσια, Γέροντα; ρωτάγανε οι καλόγριες.

- Ε, θα τα φάγανε τα ποντίκια...

... Αυτός, παιδί μου, προήβλεπε και τα δυστυχήματα! Αν ήτανε να πάθουμε τίποτα, μας το 'λεγε από την πρώτη μέρα. Είχε προωραθεί (= προβλέψει, προΐδει) και το δυστύχημα μεγάλο κακό! Και καθώς πήγαινε να μαζέψει φύλλα για το κουκούλι έπεσε και παραλίγο να σκοτωθεί η μαύρη. Της φέρανε γεράνια για το πέσιμο και θυμήθηκε τα λόγια του Γέροντα που της το προείπε.

Όταν τον κυνηγούσε ο Δεσπότης της Καλαμάτας, κι εδώ, και εκεί να τον πιάσουν και δεν μπορούσαν να τον βρουνε να τον πιάσουν. Και εκείνος δεν κρυβότανε ποτέ! Ήταν μεσ' την εκκλησία και έψελνε και εκείνο ψάχνανε ένα γύρω τις τρύπες... Εσταύρωνε και δαιμονισμένους ο Γέροντάς μας με τα Άγια Λείψανα και γινόντανε καλά! Πολύς κόσμος έγινε καλά, πού να θυμηθώ τώρα, πολύς κόσμος...

Μοσκοβόλαε ο μακαρίτης απάνω του και η σπηλιά του μοσκοβόλαε, και το ψωμάτι που 'τρωε μοσκοβόλαγε και εκείνο! Και όταν πέθανε το κατάλαβε μια βδομάδα πριν και τα κανόνισε όλα, και πήγε σαν τον αέρα, σαν αεράκι, έσβησε η ψυχούλα του και πάει, αναπαύτηκε ο Γέροντάς μας ο Θεόδουλος!...».

Πίσω από το Καθολικό, στα σπλάχνα του παχιού τείχους, «εν κατασκαφαίς της γης», είναι σκαλισμένη η Σπηλιά του Θεόδουλου. Σκαμμένη, λέει, με λοστάρι ανοίχτηκε σιγά-σιγά στα σπλάχνα του ανατολικού μπεντενιού. Ένα μικρό, μικρότατο μαύρο πορτόνι, με άσπρο σταυρό στη μέση κλείνει την εντείχια στέγη του ασκητικού καλόγερου. Οι Μοναχές τη διατηρούν όπως τον καιρό της χρήσης της. Στην κόγχη της μικρής πόρτας φρέσκια ακόμη η παρουσία της υδρίας που του 'φερναν το νερό και πιο πάνω το πεζούλι για το πιάτο και το ψωμί του.

Δρασκελάς το λιλιπούτειο πορτόνι, περνάς ένα τοσοδά μικρούτσικο διάδρομο που μόλις σε χωρά ν' ανασάνεις, και να, σε έναν πνιχτό συνεπαρμό, γεμάτη «οσμίν ευωδίας», ολοζώντανη η κατοικία του Ασκητή... Μια ταπεινή, ευτελέστατη κλίνη, λίγα αναμαλλιάρικα βιβλία, πλήθος εικονίσματα σε παρασέρνουν στον κόσμο της μεγάλης Σιωπής, εκεί που ο άνθρωπος ποδοπατώντας τη σάρκα ανεβαίνει στο Σινά της Τελείωσης, παλεύει,

αγριεύει, μετεωρίζεται ανάμεσα γης και ουρανού. Περιφρονεί
για κάθε προσφορά της ύλης. Γίνεται ημίθεος, αγιάζει...

Στην ιδέα του εξαγιασμού σε υποβάλλει και η ξεναγούσα
Μοναχή δίπλα σου, ιστορώντας την Πολιτεία του Οσίου Ασκη-
τή Θεόδουλου και δείχνοντας τα ταπεινά σκεύη της ασκητικής
του χρείας: Ο λύχνος, το κομποσχοίνι, το πιάτο για το μούσκεμα
του ψωμιού. Τούτο είναι το τουβαλίθι του Γέροντα, υποση-
μειώνει η πολύξερη καλόγρια. Ο Θεόδουλος, λέει, για να προ-
σηλώνεται καλύτερα την ώρα που προσευχόταν έδενε τα μάτια
του με μια υφαντή πετσέτα, το τουβαλίθι του.

Στο βαθούλωμα του τοίχου παρατηρεί ακόμη κανείς, ανέμελα
απομονωμένο, το μόνο λείψανο που μαρτυρεί την υλική ανά-
γκη: δύο παρατημένα κομμάτια κατάξερου άρτου, το υπόλοιπο
από τα κλάσματα της τραπέζης του τελευταίου δείπνου του
Ασκητή. Ξερά, φρυξιασμένα κουμουτσόβολα που σώζονται,
λέει, από την ημέρα του Οσίου. Πιάστο να δεις! Δε μουχλιάζει!
Μοσκοβολάει!.. έκανε με ανείπωτη περηφάνεια η γριά Μοναχή,
καθώς μου το 'δειξε αναγαλλιαζόμενη με τη μεγαλοσύνη του
Θεού. Μα δεν τόλμησα προσωπικά ούτε να πλησιάσω. Μονάχα
στην ασκλητική κλίνη έσκυψα ν' αποθέσω σαν ασπασμό την
ευλάβειά μου, και εκεί μου φάνηκε πως η ταπεινή στρωμή
ανάβλυζε μια σπαραχτικά εξώκοσμη, συγκλονιστική ευωδία!..

Ολόκληρος ο χώρος του άνω κάστρου κατέχεται από τα διά-
φορα χτίρια του Μοναστηριού. Μαζί με αυτά σώζονται και οι
παλιές εγκαταστάσεις του Κάστρου. Οι πελώριες υπόγειες Δε-
ξαμενές κροταλίζουν σαν το βήμα του προσκυνητή ή του
περαστικού, καρφώνεται βαρύ χάμω, ενώ δασιά οπωροφόρα
αδερφώνονται με τα ερείπια και τα προσχτίσματα.

Γύρω στους μεσοπεθαμένους προμαχώνες ορθώνονται μικρο-
σκοπικά, σύγχρονα κατασκευάσματα, ξενώνες, διάδρομοι, που-
λώνες, κελιά και σκήτες. Κάθετα, μέσα στο πάχος των τοιχείων
τους έχουν λαξευτεί άλλοι χώροι, μυστηριώδεις, αλλόκοτοι,
γεμάτοι βάρβαρη ποιητικότητα.

Βιαστική, συνεπαρμένη από τη λαχτάρα της η καλόγρια που σε
οδηγεί, θα σε κατεβάσει σε ένα τέτοιο κελί, το Σκολειό. Χώρος
συγκλονιστικός, γεμάτος σκοτάδι και υποβολή, μοιάζει με
κατακόμβη. Κόγχες εδώ και εκεί, οπές, πεζούλια σκαλισμένα
ολόγυρα, μια σειρά με Άγια εικονίσματα... Αριστερά μια

ταπεινή βιβλιοθήκη με ξεθωριασμένες ιερές φυλλάδες. Εφραίμ ο Σύρος, Ιωάννης Κλίμακος, παλιά συναξάρια...

Δεξιά, σε στάση απαγχονισμένου κρέμεται από την οροφή μακάβριος ένας σκελετός, που στα οστά του δεξιού χεριού του συνέχεται κομποδιασμένο κάτι σαν ειλητάριο με μια απλοϊκή επιγραφή, που χλευάζει τη ματαιότητα των εγκοσμίων. Σου 'ρχεται να φιμώσεις και την ανάσα σου στην άκρα παγερότητα του χώρου τούτου, που ωστόσο για τον Θεόδουλο υπήρξε ο ιδανικότερος χώρος για τη διδασκαλία και τα κηρύγματά του...

«Σιγησάτω πάσα σαρξ βροτεία...». Και αισθάνεσαι να συναποθαίνεις μαζί με όλο τον αλλόκοτο τούτο κόσμο του θανάτου μέσα δω. Μια κόγχη ανοιχτή προς τη Δύση αφήνει ελάχιστο φως και μαζί του παρασέρνεται μέχρι δω ο γδούπος του κύματος που ξεροσκάζει στους ξερόβραχους. Και ανανογιέσαι ατενίζοντας ανάμεσα στα πευκόκλαρα ειρηνική, ζωσμένη με εκτυφλωτικές, ανέμελα παιχνιδιάρικες ακτίνες, την ακροθαλασσιά του Ζάγκα...

Πάνω στο δυτικό *Μπιτζιχανέ*, στον υψηλότερο προμαχώνα του Κάστρου στην κορυφαία θόλο ας σταθούμε τώρα. Στη Μεγάλη Ντάπια, που λένε οι Κορωνάιοι. Είναι ένα τετράγωνος πελώριος πύργος, η βαρύτερη οχύρωση του κάστρου. Χτίστηκε πάνω στα Μπαστάμια, τις παλιές, υπόγειες αποθήκες του Κάστρου. Κανείς δεν μιλά με σιγουριά για τα Μπαστάμια Κορώνης. Όταν ο λόγος έρχεται σε αυτό το θέμα οι Κορωνιοί αρχίζουν την άρνηση. Κανείς δεν ξέρει τίποτα για τα Μπαστάμια, κανείς δεν έφτασε ποτέ στ' ανεξερεύνητα βάθη τους. Τα Μπαστάμια ανήκουν ουσιαστικά στον χώρο του θρύλου και των αλαφροϊσκιωτών οραματισμών.

Εκεί που η καρδιά απινογιάζεται από το ύψος και το μάτι γεύεται απλόχερη θεά ολόγυρα, ένας ποιητής έχει χτισμένη τη φωλιά του. Γύρω-τριγύρω ο προμαχώνας έχει μεταποιηθεί σ' αμπέλι και ανάμεσα στις κλιματίδες ένα μισοπεσμένο τοιχείο έχει μεταβληθεί σε ασκηταριό. Ένα γλαρό κυπαρίσσι, λίγα προσχτίσματα, μερικά κουφώματα στο γέρικο τοιχείο και η φωλιά του ποιητή έτοιμη.

Ρασοφόρος, ασπρογένης, ψιλόλιγνος, με ολοφώτεινα γαλάζια μάτια, στρουφίζεται, γυροφέρνει, ανεμοπαίρνεται στ' ασκηταριό του ο ποιητής αυτός, σαΐτεμένος από' φως και ομορφάδα.

Και εκεί, πάνω από τον ρόχθο της θάλασσας και το στροβίλισμα της σύγχρονης δεοντολογίας, ψηλά στα μεντένια και τα ακρορύμια του κάστρου του, μεταβάλλει τη ζωή σε ποίηση και την ποίηση σε πνευματικά βιώματα. Και θα 'πρεπε ναι, να του 'χει αναγνωριστεί μια επάξια πνευματική αναγνώριση. Μα τούτο είναι πέρα από τα ενδιαφέροντά του. Για την έξοχη τούτη ποιητική ύπαρξη σημασία έχει να μπορεί να ψέλνει, να ψέλνει διαρκώς και αθόρυβα πίσω από τα πελώρια βενέτικα μπεντένια, εκεί στην ψηλή Ντάπια της Κορώνης.

Ποιητής είναι ο ασκητής Γέροντας Λαχανάς. Π. Γλυφός το ποιητικό ψευδώνυμό του. Ένας ταπεινός Μοναχός στην πρώτη ματιά. Γεμάτος μυστικοπάθεια και έξαρση έπειτα. Ο Θεολόγος κατόπιν που στο μοναχισμό ζητά την πνευματική τελείωση. Και πιο βαθιά ο λυρικός σονετίστας, που με αβίαστη γραφικότητα αντιγράφει την ομορφιά του κόσμου του.

Φωλιασμένος στην αετίσια του σκήτη πάνω στο μοναστήρι του Κάστρου, κατακόρυφα στο Δυτικό Μπιτζιχανέ, που η μοναστική δεινότητα μετέβαλε τη ράχη του σε αμπελώνα, κατάξιώνει τις μέρες του με τον στοχασμό. Μετουσιώνει τη φύση σε βιώματα και τα βιώματά του σε στίχους. Μετουσιώνεται θαρρείς ο ίδιος... Καθετί που λαλεί στην ψυχή του θα λαλήσει σμιλευόμενο και στο χαρτί και όλα μαζί θα τα συντροφέψει τ' αλαφροϊσκιωτο κρυφοκουβέντιασμα της αξημέρωτης ασκητικής νύχτας.

Μου 'δειξε με λαχταριζόμενη χαρά τα ποιήματα που γράφει και συνήθως ενταφιάζει κατόπιν στο μπαουλάκι του. Χειρόγραφα δεκαετηρίδων. Κιτρινόφυλλα, καλλίγραφα, λιποθυμισμένα στο άρωμα της τρυφερότητάς τους. Αγιασμένα θαρρείς στην αθωότητα του λυρισμού τους σου μιλάνε με λαμπρούς ενδεκασύλλαβους ή γραφικά δεκαπεντασύλλαβα στιχάκια για καθετί που μυρίζει ομορφιά...

Βέβαια η ιδιαίτερη προτίμηση στα σονέττα. Τερπνά δεκατετράστιχα που μιλάνε με χίλιες γλώσσες για καθετί που μυρίζει Κορώνη. Φαίνεται να δούλεψε πολύ το είδος ο ποιητής, γιατί κατά την ομολογία του εξάντλησε όλες σχεδόν τις στιχοπλεκτικές του ποικιλίες. Να πώς εξομολογείται ο ίδιος σε ένα σονέττο την αγάπη του γι' αυτά.

Τους πόνους και καημούς μου σε σονέττα

Ξεχύνω, να αλαφρώσει μου το βάρος.
Ας μην τα καταφέρνω – γράφω σκέτα –
Κάποιος θε να με νιώσει, έχω θάρρος...

Κατάκλειστος μες στο μικρό κελλί μου
Ολόκληρα τριάντα-πέντε χρόνια,
Κανένα δεν έχω για συμπόνια
Παντέρημος στην τόση μόνωσή μου.

Ναι, γράφω απλά και απέριττα σονέττα...
Και τραγουδώ τα ντέρτια της ψυχής μου
Συ, διαβαστή, αποδοκίμασέ τα...

Μα εγώ μ' αυτά, ξανάζησα σε ωραίους
Καιρούς, μαθές, της παιδικής ζωής μου,
Και ένιωσα στην καρδιά μου παλμούς νέους.

(Π. Γλυφός, Ομορφιές, ανέκδοτο)

Βέβαια ο ελεύθερος στίχος και οι εξασύλλαβοι συχνά μειώνονται ποιητικά, οι δεκαπεντασύλλαβοι όμως σου δίνουν πάντα μια γεύση ωραίς δημοτικοφανούς ποίησης διανθιζόμενης με κρυσταλλικά συναισθήματα ή Ομηρικούς χρωματισμούς. Και κάποτε, ενώ ο χαριτωμένος στίχος παρασύρεται με αφέλεια σε κοινότυπους φραστικούς τόνους συμφυρόμενος με το εντόπιο ιδίωμα, καταλήγει σε μια «Παπαδιαμαντιστική» εναρμόνιση λόγου και ζωής, όπως ακριβώς ζει και τα δύο στην απόμερη τούτη γωνιά της γης ο Ποιητής μας.

Έντονη διαγράφεται παντού η ιδέα του τοπικισμού. Η μεσαιωνική καστρόπολη παίρνει κοσμοκεντρική υπόσταση, γίνεται το επίκεντρο των σκέψεων και των αγαπημάτων του. Κι ακόμη από τα κείμενα μεγαλόπρεπη και απλή αναδύεται η λαογραφική κατατομή του τοπίου, ο ιδιωτικός και δημόσιος βίος της Πόλης που παρήγαγε τους περιλάλητους μπαρμπάδες, περίφημες λαϊκές και επίσημες ντόπιες μορφές, που καθεμιά με τον τρόπο της παρουσιάζει σαν σύνολο την ιδέα «Πόλη-Κορώνη», ιδέα που ο ποιητής αγαπά με Κάλβειο πάθος και της αφιερώνει ολόκληρη την ύπαρξή του.

Εδώ, στα Μπαστάμια, στην πανώρια τούτη γωνιά της σκήτης του δεν νιώθεις κανένα πάλεμα. Η ύλη σαν να 'χει νικηθεί από

μοναχή της και η ανθρωπίλα να έχει καταπιωθεί από την αναπαύομενη εδώ ουράνια γλυκύτητα. Δεν νιώθεις εδώ την ανάγκη να χωνιαστείς στον εαυτό σου, δεν αισθάνεσαι καμιά τάση να πνίξεις στα νύχια του αγώνα την εφημερότητα. Εδώ βασιλεύει το Πνεύμα υπηρετούμενο από μια ατελεύτητη γλύκα φωτός.

Η ποιητική σκίτη του Μοναχού σε φέρνει αμέσως σε διάσταση με τη γεμάτη αγωνία σπηλιά του Ασκλητή. Ο Μοναχός Κυπριανός είναι το αντίβαρο του Ασκητή Θεόδουλου. Ο ένας δημιουργεί με την ποίηση, ο άλλος δημιουργεί με τον αγώνα. Στα λημέρια του Κυπριανού εξαϋλώνεσαι χωρίς μάχη, παραδίνεσαι στη θεία μαυλιστικότητα της τριγύρω φύσης. Είσαι μέτοχος του ουρανού και απολαμβάνεις συνάμα την ύπαρξη της στρουμπουλής Πολιτείας που τονρευτούς ξανοίγει κάτωθι σου τους κόρφους της να σου προσφέρει τα πάντα και να σε μεθύσει με τα κάλλη της: κουρσάρους, κατακτητές, ρηγόπουλα, μπαρμπάδες, καλογέρους. Μα προπάντων ποίηση και ομορφιά...

Διαβαίνοντας τη σκουρόχρωμη καγκελόπορτα στο Νότο, βρίσκεσαι μπρος ακριβώς στον περίβολο του νεκροταφείου. Αριστερά ολόλευκος ο κοιμητηριακός ναός του Αγίου Χαραλάμπους λάμπει κάτω από το κακόγουστο καμπαναριό του, που στο παρελθόν χρημάτισε και μιναρές και βενετσιάνικη βίγλα.

Ο Άγιος Χαράλαμπος – το ορθόν είναι Άγιος Χαραλάμπης, επιμένει ο Μοναχός Κυπριανός – χτίστηκε από τους Ενετούς. Στο ίδιο χτίριο οι Καθολικοί τιμούσαν τον Άγιο Ροκ σ' ανάμνηση θαύματος «που λύτρωσε την πολιτεία από κάποιο λοιμό». Και ο Άγιος Χαράλαμπος ωστόσο τιμάται και γιορτάζεται στον ίδιο χώρο και για την ίδια αιτία. Η εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα του Φραγκίσκου Μοροζίνη (1689) στον γυναικωνίτη του ναού δείχνει την τιμή των βενετσιάνων στον Άγιο τούτο.

Η Χριστιανική εκκλησία λένε πως θεμελιώθηκε πάνω στον αρχαίο ναό του Δρύοπα, γενάρχη των Δωριέων. Οι πρώτοι κάτοικοι της σημερινής Κορώνης, οι Ασινάιοι, θεωρούσαν τους εαυτούς τους Δωριείς από τη Φθιώτιδα ή τη Μεγαρίδα, γι' αυτό και πάντα συμμαχούσαν με τους Σπαρτιάτες στη διάρκεια των

Μεσσηνιακών πολέμων. Οι παλιοί Κορωνάιοι όμως ήταν Αχαιοί μα φαίνεται να σεβάστηκαν ή να ανέχτηκαν το Δωρικό ιερό μέχρι τα χρόνια που μετατράπηκε ή μεταχτίστηκε στη Χριστιανική εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους.

Καθώς μπαίνουμε στο νεκροταφείο, δεξιά στο δρομάκι ευδιάκριτος ξαπλώνεται ο πολυτελής τάφος των Ράλληδων – μπαρμπάδων. Το σύγχρονο νεκροταφείο στενό, μια δρασκελιά τύπος, καταπίνει στη μηδανιμότητά του τη σημερινή εντόπια θνησιμότητα. Μνήματα απλά, λατομημένα όλα με πάλλευκο μάρμαρο, περιποιημένα, αχνίζουν θερμη και αγάπη για τους «τετελειωμένους».

Στη δυτική πλευρά διακρίνεται απέριττος και αισθητικότετος ο τάφος των Κουλουριάνων. Λιτότητα και ουράνια παρηγοριά. Μια αψιδωτή βάγια, μια ατίθαση πικροδάφνη, και ένας περιπαθής κλάδινος σταυρός ανάμεσα. Συναρπαστικά πρωτοτυπος τάφος γεμάτος με την ελπίδα της αιωνιότητας. Γύρω τριγύρω μνήματα και πάλλευκοι μαρμάρινοι σταυροί λιποθυμισμένοι από το βάρος του χωρισμού και της πίκρας του θανάτου. Πεσμένη θυμάμαι σ' ένα τέτοιο σταυρό μια Κορωνιά μάνα μοιρολογούσε τον κουρασμένο μοναχογιό της κάποιο μενεξελί δειλινό του 1967:

*«Γιέ μου, με πήρ' ο πόνος σου και το παράπονό σου...
Όξω σελλώνουν τ' άλογα και όξω τα καλλιγώνουν,
βάζουν τα πέταλα χρυσά και τα καρφιά ασημένια
να καβαλλήσ' ο γιόκας μου να 'ρθει από τα μαύρα ξένα...»*

Το μοιρολόι τούτο μπορεί να φαντάζει σαν μητρικός παραλογισμός ή και σαν απόσταγμα παρηγοριάς, πάντως δεν θα μπορούσε παρά να πηγάζει από την ελπίδα της αιωνιότητας, και που άλλωστε αβίαστα σου εμπνέει η τριγύρω φυσική μαγεία.

Λοιπόν εδώ και ο σπαραγμός ακόμη εκμηδενίζεται. Μια συναρπαστική θέα κυριαρχεί και που κορυφαίος της αποβαίνει τούτος ο διαμαντέλιος ήλιος. Αυτός είναι που σκοτώνει τον θάνατο, καταλύοντας και ομορφαίνοντας συνάμα τα πάντα. Είναι ο ίδιος ήλιος, θεός και πρωταγωνιστής στην τραγωδία του επόμενου μοιρολογιού, που τραγουδούσε μια άλλη Κορωνιά, παραλογισμένη και αυτή στο μισεμό της άγουσας θυγατέρας:

*«Ήλιε μου και τρισήλιε μου, και κοσμογυριστή μου
αφτού ψηλά που πέτεσαι, κατέβα παρακάτω,*

για να σου ειπώ το ντέρτι μου, την πίκρα της ψυχής μου:
Ψες έχασα μια λυγερή μια ακριβοδουχατέρα.
Να μην είδες πουθενά, να μην την απαντήσεις;
Ψάχνω στεριά και θάλασσα και τίποτα δε βρίσκω...
... Ήλιε μου και τρισήλιε μου και κοσμογυριστή μου,
ψάξε και συ στους τρόχαλους (= τα βράχια) στις θάλασσας
τα βάθια
μη μπας και βρω τη λιγερή, τη μοσκοδουχατέρα...»

Και πάλι το μοιρολόι τούτο πέρα και πάνω από την πίκρα του θανάτου, αφήνει να ξεχυθεί το μύρο της φυσικής ομορφιάς. Και μοιάζει ο θρήνος του σαν απόηχος του σπαραγμού της μυθολογικής Δήμητρας, που ψάχνει στεριά και θάλασσα να βρει τη χαμένη της Κόρη. Και είναι άραγε μονάχα η λαύρα και ο πόθος για τον αγαπημένο που ταξίδεψε ή και ο αδιόρατος μαγνήτης του χώρου, που βάζει στα χείλη των ντόπιων χαροκαμένων τρυφερές και συνάμα βαρύτατες κουβέντες, όπως οι στίχοι από τα παρακάτω λιανοτράγουδα:

«Μες' τον Άγιο-Χαράλαμπο θέλω να φτιάξω τέντα
για να 'ρχομαι κάθε πρωί να πιάνουμε κουβέντα.

... Μές' τον Άγιο-Χαράλαμπο έχω και εγώ και ορίζω
μια γλάστρα με βασιλικό που δάκρυα την ποτίζω...

... Όταν με κατεβάσουνε τρία σκαλιά στον Άδη
έλα και σκούζε μια φωνή: «κρίμα στο παλικάρι...»

Ο θάνατος είναι θάνατος και τον αποστρέφεται κάθε ζωντανή ψυχή. Και τα νεκροταφεία, χώροι αποκλειστικά παραχωρημένοι στη μετά θάνατον ανθρώπινη ανυπαρξία, σπάνια προσφέρουν αιχμές για να αιχμαλωτίσουν τη συμπάθεια των ζωντανών. Και είναι πιστεύω το φυσικό μοτίβο, η συνύπαρξη παλιού και σύγχρονου, η υποβολή του τοπίου που κάνει το κοιμητήριο της Κορώνης τόσο μοναδικό. Το κάνει βαθιά ήμερο και ειρηνικό, γεμάτο με την ελπίδα της αιωνιότητας. Από τα ελάχιστα νεκροταφεία χωρίς την κραυγαλέα πίκρα του πένθους. Ακόμη και τα κυπαρίσσια ελάχιστα. Εδώ λες και κυριαρχεί η γλύκα της Αθανασίας περιτυλιγμένη σε ειρηνικές ελιές και δασιά πευκόκλαρα. Παράδοξο αλήθεια κοιμητήριο γεμάτο συγκλονιστική πρωτοτυπία.

Ο Άγιος
Χαράλαμπος

Κάτω αριστερά, πέρα από το κοιμητήριο, στη νότια πλευρά του κάστρου, χάσκει αβυσσαλέα η θάλασσα και θεόρατα τα σαρακοφαγόμενα τειχιά σε κρατούν ψηλά σαν πάνω σε ουράνιες φτερούγες. Η αρμύρα του Λεβάντε σχεδόν έχει εδώ σακατέψει πατόκορφα το κάστρο. Φουρτούνες και άγριοι κυματισμοί έχουν ακρωτηριάσει τα δυναμάρια της σκληρής γης με τα επάλληλα στρώματα των βράχων, και έχει κουφώσει τα θεόρατα αγκωνάρια της τειχοδομίας: Η Προσηλιακή Ντάπια. Σε τούτη τη γωνιά είναι που οργιάζει η φαντασία των εντοπίων και έχει υφάνει τον πιο διδακτικό και πιο συγκλονιστικό Κορωνιάτικο θρύλο, απόηχο σαφώς της Περρασμένης ιστορίας

και των ασυλλόγιστα σκληρών συγκρούσεων για την κατοχή της φημισμένης Πολιτείας.

Ο βασικός τούτος θρύλος φαίνεται σαν μια τυπική παραλλαγή του τόσο γνωστού και συναρπαστικού μύθου της Ωραίας, πριγκίπισσας ή βασιλοπούλας ή ρήγισσας που κατέχει το κάστρο της θρυλικής Ωριάς. Είναι η μοίρα όλων των κάστρων του Μεσαιωνικού Ελληνισμού, που μέσα στους στίχους ενός θρύλου ή ενός δημοτικού τραγουδιού περικλείουν την τραγωδία της Ρωμιοσύνης: Αγέραστη πριγκίπισσα η ίδια, που πάντα διαφεντεύει κάποιο κάστρο και πάντε περιμένει το ανέμελο ρηγόπουλο. Και πάντα το κάστρο της κουρσεύεται από τον αλλόπιστο κουρσάρο με μπαμπεσιά. Και εκείνη πέφτει στον γκρεμό να σκοτωθεί, μα γίνεται νεράιδα αθάνατη και θρύλος. Και ζει, και ζει στο στόμα του λαού, του φτωχού ή σκλαβωμένου λαού, και στο πρόσωπό της ανασταίνει με τη σειρά της όλες τις ελπίδες του και όλα τ' όνειρά του...

Δεν μπορούσε λοιπόν παρά να κατέχει και το κάστρο τούτο μια παρόμοια ξωτικόφτιαχτη μορφή. Τη μοιραία του βασιλοπούλα, την Ωριά, που θα πεθάνει μια μέρα στη δίνη της αναμονής του αγαπημένου για να αναστηθεί στην ψυχή των εντοπίων και να κανακίζει στον αιώνα τους πόθους τους και τα όνειρά τους.

Εδώ, στην Προσηλιακή Ντάπια θα ανέβαιναν ασφαλώς οι ερωτοπαρμένες Κορωνιές ν' αγναντέψουμε το πέλαγο και να καρτερέσουνε τους ταξιδεμένους αγαπητικούς. Αυτοί που ταξιδεύουν θα βρίσκουν πάντα και θα μαγεύονται με τις σειρήνες των εξωτικών τόπων και λιμανιών που επισκέφτονται. Κείνες που μένουν στραγγίζουν το ποτήρι της αναμονής και παραλογίζονται στο ενδεχόμενο της αρνησιάς. Ο αρνητής και ο κλέφτης της αγάπης αναγνωρίζεται τόσο συχνά στους ναυτικούς ανάμεσα. Έρχονται και τρυγούν, φεύγουν και αρνιούνται. Και αφήνουν τα τρεμοραγίσματα μιας ερωτευμένης καρδιάς να πλέκει πόθους και στίχους σαν αυτούς στο συναρπαστικό δημοτικό τραγούδι που συχνά το σιγοψυθιρίζουν ή το τραγουδούν οι ερωτευμένες Κορωνιές.

*«Κορίτσι αγγελοκάμωτο και ερωτοπληγωμένο
στο παραθύρι του γιαλού γλυκάν-ετραγουδούσε.
Τα μάτια βλέπουν το γιαλό και χύνουν μαύρα δάκρυα,
Με στόμ' αγγέλου τραγουδεί τα πάθια της διηγάται,*

τα κύματα παρακαλεί και του αγέρα λέει:

- Όπου και αν δεις τον Αγαπώ να μουν τον χαιρετήσεις.

... Καράβι κείθ' αρμένιζε με τα πανιά 'πλωμένα
κι οι ναύτες σαν την άκουσαν σαν είδαν τέτοια κάλλη,
αλησμονάνε τα πανιά και αφήνουν τα κουπιά τους.

Να ταξιδέψουν δεν μπορούν, δεν ξέρουν ν' αρμενίσουν...

- Για σύρτε ναύτες στο καλό και στην καλή την ώρα
γιατί εδώ δεν τραγουδώ για ναύτες και καράβια.

Παρακαλώ τα κύματα και του αγέρα κραίνω

να στέλνουν χαιρετίσματα στον κλέφτη της αγάπης...»

Το «Παραθύρι του γιαλού» της Κορώνης είναι η Προσηλιακή της Ντάπια. Και εδώ τοποθετείται ο θρύλος για την Ωριά της Πολιτείας· και τον διηγείται με όλο της τον οίστρο και όλο της το πάθος η γριά Κορωνιά σε κάθε σύναξη και σε κάθε περίεργο που θα 'θελε να ακούσει. Από μια τέτοια γριά τον άκουσε και η ξακουστή Αθηνά Ταρσούλη και τον απέδωσε με ξεχωριστή γοητεία. Ταπεινός άνθρωπος εγώ δεν μπορώ παρά να παραθέσω με σεβασμό την πρωτότυπη διήγηση που μου ιστόρησε η γριά Ελένη η Χαβανού που και η ίδια ξέχασε την ηλικία της, «ετών πάνω από τα 70», όπως μου δήλωσε με το γεμάτο ερωτηματικά ύφος της.

«... Κείνα τα χρόνια, στον καλό καιρό του Κάστρου, κυρά και αφέντισσα εδώ μέσα ήταν μια βασιλοπούλα πολύ πλούσια και πεντάμορφη. Δεν τηραγότανε από την ομορφάδα. Τόσο, που την είδε κάποτε, λέει, το Ρηγόπουλο της Βενετίας και την ερωτεύτηκε του πεθερού (= τρελά).

Η βασιλοπούλα δεν αποφάσιζε... Όλο ύφαινε και ξύφαινε με μια διαμαντένια σαΐτα και έναν ολόχρυσο αργαλειό την προίκα της. Ήταν σου λέει χρυσοχέρα, και 'κει να δεις σκουτομάνι (= ποικιλία ρουχισμού) που είχε! Ύφαινε και άστραφτε ο κόσμος! Ούλα με το δίδιμτο και τη χρυσή κλωνά! Προικιά να ιδούν τα μάτια σου, προικιά θάλασσα...

Με τον καιρό πιά τη μάθανε σ' ούλο τον κόσμο, τ' άκουσε και ο Σουλτάνος των Αγαρηνώνε, τ' είχε τι χάνει, την αποφάσισε (=τη θέλησε) για το χαρέμι του. Ε, δεν μπορεί, κάτι θα 'χε ακουστά και για τα προικιά και την προκομάρα της. Και έστειλε ασκέρια και ασκέρια με τρεις πασάδες να την πάρουν.

... Ήρθαν αφτούνοι, τη γυρέψανε με το καλό, σαν να πούμε με συγκέσιο κάπως, αυτή τίποτα. Πού να θελήσει, που φαίνεται το μυαλό της είχε καθήσει (= είχε συμπαθήσει) στον Ρηγόπουλο. Πια, ζώσανε οι πασάδες το κάστρο από τρεις πάντες (= μέρη, πλευρές), στεριά και θάλασσα· αυτή τον χαβά της. Την ημέρα πολέμαγε με τον στρατό της στις ντάπιες και τη νύχτα ύφαινε στον χρυσό της αργαλειό περιμένοντας τον Ρηγόπουλο να ξανάρθει. Μα και εκείνος ο βλοημένος δεν φαινόταν πουθενά. Και η μαύρη βασιλοπούλα ούλο πολέμαγε, και ύφαινε, και αντιστεκότανε και περίμενε...

Πια και ο Σουλτάνος βιαζότανε. Σαν έμαθε την κατάσταση διστάζει τους πασάδες του: «μπρε τι σας έχω εφτού; Τρεις πασάδες τόσο καιρό και να μη δυνόσαστε να βάλουε στο χέρι μια γυναίκα... Λοιπόν σε ένα μήνα ή τη βασιλοπούλα ή τα κεφάλια σας στον ντορβά...».

Οι πασάδες τα χρειαστήκανε. Και αφού είδανε και αποείδανε τίποτα δεν γινόταν με το σπαθί, αποφασίσανε να βάλουε μπροστά την μπαμπεσιά. Ρίχνουε κλήρο και πέφτει του μικρότερου. Μικρός, αλλά σπίθα μαύρη, κωλοπετσωμένος όχι ψέματα, πονηρός και αντίχριστος ήτανε. Τι του λέει ο κερατωμένος, λέει μη λέει κανείς, πιάνει και ντένεται σου λέει καλογεράκι. Και τειχιά-τειχιά φτάνει ο συγενικιάρης στη Μεγάλη Πόρτα.

- Τι θέλεις εσύ εδώ; τον ρωτάνε οι βιγλάτορες.

- Λαδάκι, αφέντες, λαδάκι μαζεύω για Χάρη της, είμαι του Βουρκάνου, από το μοναστήρι της Παναγίας.

Αλλά που εκείνοι να τον αφήσουνε να περάσει μέσα...

Αυτός εκεί παρακαλιώτανε (= ικέτευε) και δεν έλεγε να φύγει. Από τα πολλά στα λίγα, το μαθαίνει και η βασιλοπούλα. Κάπως μπορεί να τον είδε και από τα παραθύρια της, ποιος ξέρει. Πάντως όπως τον είδε τον ελυπήθηκε φαίνεται που παρακαλιώτανε τόσες ημέρες και θέλησε να τον ελεήσει (= να του δώσει ελεημοσύνη). Διατάζει λοιπόν και τον βάζουε μέσα...

Με το που άνοιξε η πόρτα σαλτάρουε και οι άλλοι Τούρκοι κρυμμένοι δώθε-κείθε και μπουκάρουε μέσα, άλλος από εδώ, άλλος από εκεί, και το αλωνίσανε σου λέει το Κάστρο ούλο από

την μια άκρη στην άλλη. Σφάξανε, κάψανε, ληστέψανε, ό,τι φανταστείς...

Δαγκωμένη πια η έρμη βασιλοπούλα, ταμπουρώθηκε στις ντάπιες και τα σκοταδιερά, αλλά τι να σου κάμει. Βάσταξε καμπόσο, τσιτώθηκε, και άμα είδε τα σκούρα πως δεν υπάρχει γλυτωμός, δίνει μια με τ' άλογό της από εκεί την Προσηλιακή Ντάπια που λένε, μια του δίνει στη θάλασσα και τσακίστηκε η κουρούνα στα βράχια...

Ήταν, λέει, βράδυ που πάρθηκε το Κάστρο, παραμονή της Αναλήψεως. Κατά τις κονταυγές, κοντά να χαράξει, κοιτάνε στη θάλασσα και ερχότανε από το Πετροκάραβο η Βενέτικη αρμάδα με τον Ρηγόπουλο. Σκόρδο στ' αφτί του...

Βλέπεις ήρθε στην κακιά την ώρα. Αλλά και τι να κάμει; Δεν μέλευε (= υπήρχε) πια τίποτα... Σπολάτι του και αν ήρθε δεν ήρθε. Εκείνη η έρμη η κουρούνα ήτανε άτυχη...

Τον Ρηγόπουλο σαν έμαθε πια τα χαμπέρια της (= το κακό της τέλος, τα νέα της) έσκασε από το κακό του. Εβάρξε (= θρήνησε σπαραχτικά) από τη στενοχώρια του για τον χαμό της βασιλοπούλας, της καλής του. Και εκεί που βάρξε, κοντοζυγώνει τα νερά με την καπιτάνα του στη μεριά που έπεσε η βασιλοπούλα και άρχισε να τηράει τη θάλασσα και να λέει λόγια και αντίλογα. Τι έλεγε, κανένας δεν μπόραγε να ξεχωρίσει. Και κεί που 'λεγε, βγάνει το διαμαντένιο δαχτυλίδι που φόραγε και είπε δυνατά:

«Χαλάλι σου, Κυρά και ρήγισσα της Κορώνης, ακόμη και πεθαμένη σε δέχουμαι (= δέχομαι να σε παντρευτώ), για να 'σαι πάντοτε δικιά μου...». Και αμέσως δίνει διαταγή και σάσπαρε η αρμάδα. Ποτέ πια δεν ματαφάνηκε στην Κορώνη τον Ρηγόπουλο...

Λένε πως σε λίγο καιρό πέθανε και το ίδιο τον Ρηγόπουλο από τον καημό του... Μπα, που θα πέθανε, μη σκοτίζεσαι... Οι άντρες, μπα, δεν ιδρώνει τ' αφτί τους από κάτι τέτοια...

Από τότε που λες, η Προσηλιακή Ντάπια του Κάστρου είναι στοιχειωμένη – τώρα και πια Ντάπια δεν είναι στοιχειωμένη; Πάντως κάθε χρόνο, λέει, της Αναλήψεως ανήμεα, κατά τις κονταυγές, οι ψαράδες που περνάνε κει κοντά ακούνε φωνές και φασαρίες. Και άμα είναι κανένας αλαφροϊσκιωτος βλέπουνε την αρμάδα με τη χρυσή καπιτάνα μπροστά.

Και όσοι ξέρουνε την ιστορία και κοιτάζουνε καλά-καλά βλέπουνε στην πλώρη τον Ρηγόπουλο να κοντοστέκεται, να λέει και ν' αντιλέει και να πετάει το δαχτυλίδι του στη θάλασσα. Και μετά να βγαίνει από τα νερά μια πεντάμορφη νεράιδα, να χαμογελάει και σαν να θέλει να ανεβεί στην καπιτάνα. Και τότε είναι που λαλεί ο κόκκορας...».

Τότε είναι που λαλεί ο κόκκορας...

Τα οράματα και οι αλαφροϊσκιωτοι θρύλοι χάνονται με το πρώτο φως της ημέρας, με το λάλημα του πρώτου πετεινού. Μένει ωστόσο ο στεναγμός του θρύλου και το δάκρυ του λαού που τον διηγείται. Να μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε τους μύθους, πόσον ωμό ρεαλισμό και διδάγματα δεν θα προσφέραμε στην ιστορική δεοντολογία της δικής μας γενιάς... Αν μπορούσαμε να διακρίνουμε κάτω από το μυθολογικό μανδύα την ιστορική αλήθεια, να βρούμε τον ιστορικό πυρήνα του μύθου, τα saga του. Να, ας αρχίσουμε με τους συμβολισμούς του καταπληκτικού τούτου Κορωνιάτικου θρύλου:

Η βασιλοπούλα φαίνεται σαν το σύμβολο κάθε πολιτείας ή κράτους που βρίσκεται σε περίοδο αδυναμίας σε παρακμή. Η πανθομολογούμενη ομορφιά της συχνά καθρεφτίζει τη λαμπρότερη, παλιά και γεμάτη δυναμισμό κουλτούρα που έχει ωστόσο οριστικά χάσει την πολιτικο-οικονομική της υποδομή.

Μπορεί η βασιλοπούλα να πολεμά με ηρωισμό, μα βασικά είναι εκείνη που υφαίνει τα χρυσά προικιά. Βλέπετε τα πολιτισμένα και παρακμάζοντα κράτη ασχολούνται και είναι ικανά να αναπτύξουν τις ωραίες τέχνες και να καταξιωθούν πνευματικά. Θαυμάζονται και αγαπιούνται από τους δυνατούς λαούς, αλλά τελικά αφήνονται στη μοίρα τους να καταλυθούν από κάποιο βάρβαρο κατακτητή βίαια και ασυλλόγιστα. Και φυσικά το τέλος τους σφραγίζεται με ένα ηρωικό, με απέραντα τραγικό θάνατο. Θάνατο φυσικό ή συχνά πολιτικό, ακόμα και πνευματικό...

Να και ένα άλλο στοιχείο στον μύθο τούτο που θυμίζει Όμηρο: Υφαίνει και ξυφαίνει η βασιλοπούλα. Είναι η Πηνελόπη που έμαθε και ξέρει να περιμένει. Δεν έχει τόσο σημασία ο χρυσός της αργαλειός και η μαργαριταρένια σαΐτα. Να το κλειδί: Υφαίνει και ξυφαίνει περιμένοντας! Τι περιμένει; Τον Οδυσσέα της η Πηνελόπη. Μια καινούργια ακμή, ένα ξαναγέννημα, μια

επανάληψη του παλιού καλού καιρού η βασιλοπούλα. Η αιώνια νοσταλγία για τον καιρό της ακμής και η αγωνία για πιθανό ξαναγέννημά της...

Στον θρύλο τούτο της Προσηλιακής Ντάπιας νομίζω πως ξεκάθαρα φαίνεται γραμμένη η ιστορική μοίρα της Κορώνης: ακμές και παρακμές σε επάλληλους κύκλους. Το ιστορικό σύρεκι έλα. Η αρχαία παλίμψηστη και πάλι ξαναγραμμένη περγαμηνή...

Περιήγηση Δημητρίου Μουρδωκούτα από το βιβλίο Ιστορικά - Χριστιανικά μνημεία

Είναι πρωί. Ώρα 8^η πρωινή. Άνοιξις πια. Μήνας Μάιος.

Ο ήλιος κατακτητικά έχει αγκαλιάσει την πλάση. Ένα καρνάρισμα του αυτοκινήτου μας συνεφέρει από τη μαγική μέθη της πρωινής διαδρομής. Να φτάσαμε στην Κορώνη!

Μπροστά μας ορθώνεται τώρα η Κορώνη αμφιθεατρικά χτισμένη και καταλήγοντας στα τείχη του κάστρου της απ' όπου σαν παλιά ξεθρονιασμένη βασίλισσα, αγναντεύει τα πέλαγα μεσα από τα χορταριασμένα μπεντένια του ρημαγμένου παλατιού της. Ένας μικρός αναλαμβάνει να μας οδηγήσει μέχρι την *Ελεήστρια*. Παίρνουμε κατεύθυνση προς το νοτιά και ανηφορίζοντας λίγο ανεβαίνουμε καμιά εικοσαριά πέτρινα σκαλιά και βρισκόμαστε σ' ένα μεγάλο δρόμο. Στρίβουμε ανατολικά και προχωρούμε καμιά τριακοσαριά μέτρα.

Στη γωνιά ενός σπιτιού διακρίνουμε μια επιγραφή: Οδός Ελεηστρίας.

Στρίβουμε προς τον νοτιά και ανηφορίζοντας περνάμε ένα στενόμακρο φιδωτό καντούνι με σκαλιά και βρισκόμαστε στη βορεινή πλευρά του κάστρου. Στη δεξιά γωνιά της δυτικής πλευράς αντικρίζουμε μια θολωτή αψίδα, που στην κορυφή της υπάρχει ένας σταυρός· σημείον ότι μπαίνουμε σε χώρο Ιερό.

Περνάμε την αψίδα και προχωρούμε μέσα από ένα πλατύ διάδρομο, που σχηματίζεται μεταξύ του κάστρου και του εξωτερικού τείχους. Δεξιά και αριστερά του διαδρόμου, πασσαλιές, αγριοκυπαρίσσια, ακακίες και διάφορα άνθη στολίζουν το διάδρομο. Επάνω από το κεφάλι μας τα τείχη του κάστρου, αλλού σταχτόμαυρα και αλλού σαν σκουριασμένο χάλκωμα στέκουν αγέρωχα και απειλητικά.

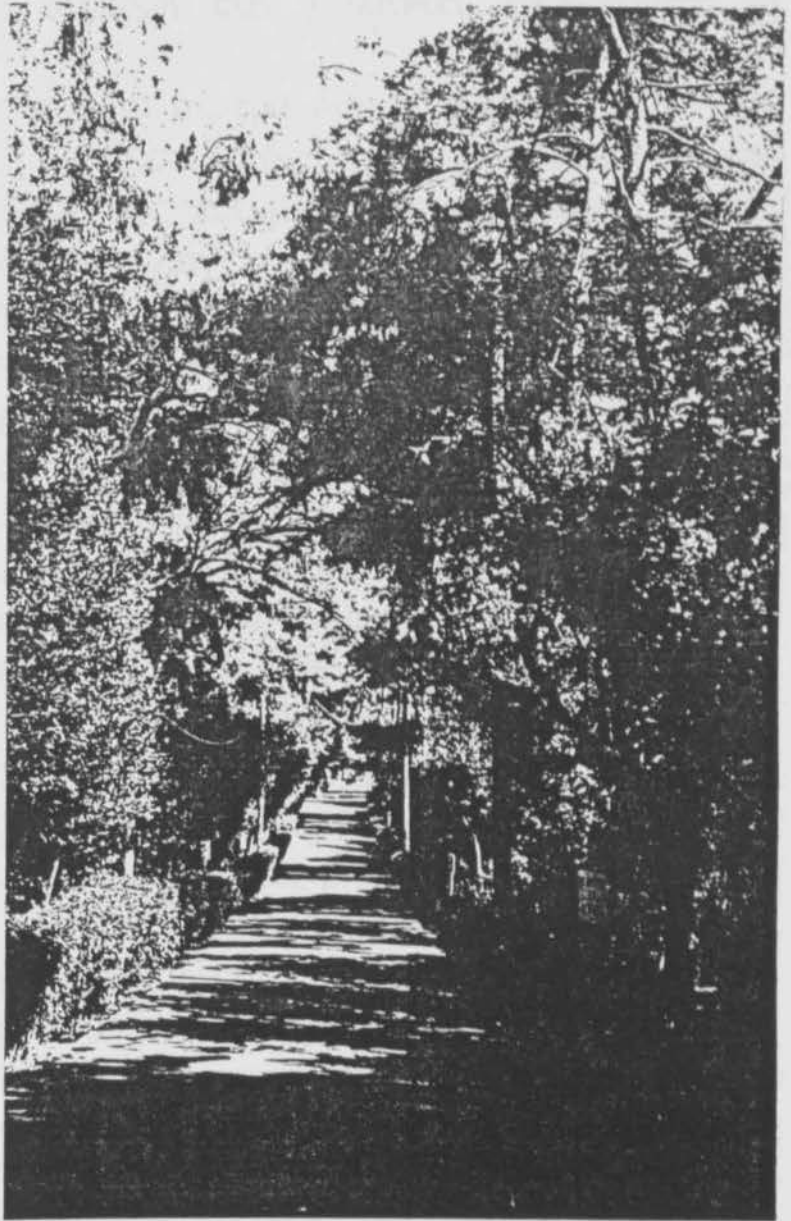
Δεν προφτάνουμε να συνέρθουμε από την πρώτη μας έκπληξη και ένα δροσερό αεράκι που το συνοδεύει ένα γλυκό μουρμούρισμα χαϊδεύει το πρόσωπό μας.

Ένας καταγάλανος καθρέφτης προβάλλει στα μάτια μας, που πέφτοντας χαδιάρικα οι ασημένιες αχτίδες του ήλιου, θαμπώνουν τα μάτια μας. Το πέλαγος της μπαρμπαριάς.

Ξεκινάμε και κατηφορίζοντας λίγο, βρισκόμαστε μπροστά σε μια καγκελόφρακτη πόρτα. Άθελά μας σταματάμε. Μένουμε

εκστατικοί. Ο νους μας φεύγει μακριά σε ξωτικές χώρες, σε τόπους παραμυθένιους. Ονειρευόμεθα; Όχι! Ένας πελώριος καταπράσινος τάπητας από πεύκα, ακακίες, πασχαλιές, ευκαλύπτους, αγριοκυπαρίσσια και άλλα δέντρα ξετυλίγεται από τα ριζά του κάστρου και σκεπάζει ένα στενόμακρο εξώστη.

Το άλσος στην
Ελεήστρια.

Αριστερά μας στην ανατολική πλευρά καμαρώνει περήφανα ο Βενετσιάνικος γίγαντας, που με ένα χαλκοπράσινο χρώμα, αρμονικά δεμένο με την πρασινάδα των δέντρων προσδίδει μια ειδυλλιακή μορφή. Απάνω στα μπεντένια του κάστρου κατ'

αραιά διαστήματα, σπιτάκια κάτασπρα με ένα σταυρό στην κορφή, σωστές αϊτοφωλιές, τα κελιά των μοναχών του Αγίου Ιωάννου.

Περνάμε την καγκελόφραχτη πόρτα και μπαίνουμε μέσα σε μια θολωτή στοά που σχηματίζουν ο κορφές των πεύκων, των σφενταμιών, των πασχαλιών και των άλλων δέντρων.

Κισσοί και περικοκλάδες κρέμονται κατ' αραιά διαστήματα από τα κλαδιά των δέντρων σαν γιρλάντες, στολίζοντας τη στοά.

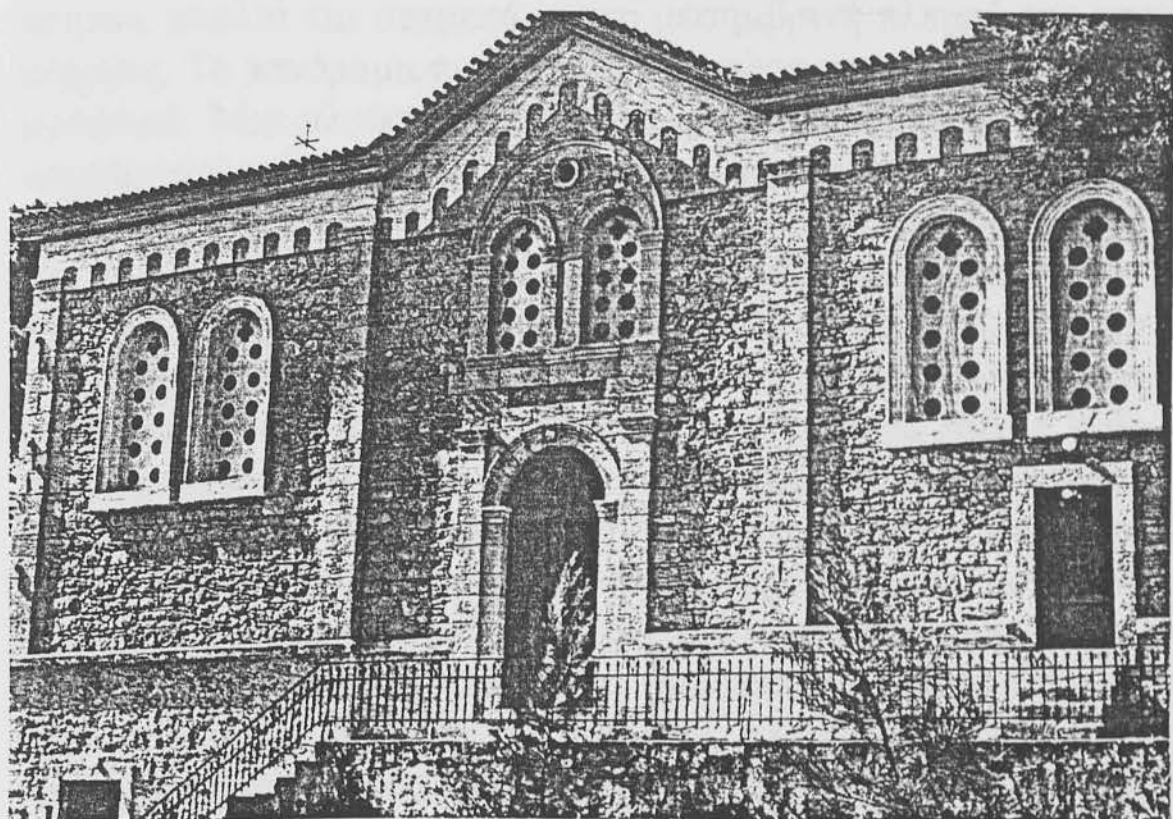
Αριστερά μας μέσα από τα δέντρα διακρίνουμε τα πόδια του μεσαιωνικού γίγαντα. Δεξιά μας ακούγεται ένα ελαφρό μουρμούρισμα της θάλασσας, που με το παιχνιδιάρικο κύμα της χαϊδεύει την αμμουδιά του Ζάγκα. Τα πουλιά πετώντας επάνω από το κεφάλι μας από κλαδί σε κλαδί παιχνιδιάρικα, με τις φωνές τους, φαίνεται σαν να μας καλωσορίζουν.

Μαγεμένοι από την ομορφιά του τοπίου, ξεχνιούμαστε και σέρνουμε τα βήματά μας σαν υπνοβάτες.

Ξαφνικά μας ξυπνά από τη μαγική αυτή νάρκη ένα διάπλατο ηλιακό φως, που διαδέχεται τη σκιά της δένδρινης στοάς. Μια τετράγωνη πλατεία ενός περίπου στρέμματος, σαν εξώστης ξανοίγεται μπροστά μας και στο βάθος προς τον νοτιά, στέκει σαν κορώνα της όλης αυτής μυστηριακής τοποθεσίας η εκκλησία της Ελεηστρίας, η οποία χτίστηκε το 1900.

Αριστερά μας στο ανατολικό μέρος της πλατείας κοντά στα πόδια του κάστρου, μέσα σε πεύκα, βλέπουμε ωραία σπιτάκια που με το πράσινο χρώμα τους αρμονικά δεμένο με το χρώμα των πεύκων, προσδίνουν μια αληθινή φαντασμαγορία.

Είναι οι ξενώνες για τους προσκυνητές. Δεξιά μας στη δυτική πλευρά της πλατείας, ένας μικρός τοίχος ύψους ενός μέτρου συγκρατεί τα χώματα και πίσω από αυτόν, ορθόκοφτη πλαγιά ύψους 100 περίπου μέτρων μέχρι τη θάλασσα. Προ του τοίχου σειρά πεύκων που οι κορφές τους γέρνουν προς τη θάλασσα και στις ρίζες τους διάφορα άνθη, σου θυμίζουν παλιό αθηναϊκό χαγιάτι, με το αγιόκλημα, τις περικοκλάδες και τις γλάστρες με τον βασιλικό. Άθελά μας αγναντεύουμε την κυκλωτερή αμμουδιά του Ζάγκα, τα δαντελωτά ακρογιάλια του Ακρίτα και τις βελουδωτές φυτείες.

Η Εκκλησία της Ελεήστριας

Στο βάθος του ορίζοντα προς τη δύση, σαν λιοντάρι ξαπλωμένο κλείνει τον όμορφο αυτό πίνακα το βουνό της χρυσοκελαριάς με το μουντό χρώμα του. Αριστερά μας προς τον νοτιά αχόρταγα αγκαλιάζουν το απέραντο πέλαγος της μπαρμπαριάς. Αφήνουμε το ωραίο αυτό θέαμα και προχωρούμε προς την εκκλησία.

Προτού όμως φτάσουμε στην κύρια είσοδο, αριστερά μας και σε απόσταση πέντε μέτρων υψώνεται απέριττο και επιβλητικό το μνημείο του τελευταίου Επισκόπου Κορώνης Γρηγορίου Μπίστη, κρημισθέντος στο μέρος αυτό από τους Τούρκους κατά το 1821. Το μνημείο αυτό είναι καγκελόφραχτο, στολισμένο με λογιών λογιών άνθη και στις γωνίες υψώνονται πελώρια πεύκα και φοίνικες σαν πασχαλιάτικες λαμπάδες.

Προχωρούμε λίγο, φτάνουμε προ της εισόδου της Εκκλησίας, μπαίνουμε μέσα και ευλαβικά απαζόμεθα την Αγία Εικόνα. Αφήνουμε λίγο την ψυχή μας να ξεκουρασεί στο απάνεμο αυτό λιμάνι της θεϊκής γαλήνης και βγαίνουμε έξω. Στρίβουμε αριστερά και βαδίζοντας προ τη δυτική πλευρά της εκκλησίας

παίρνουμε κατεύθυνση προς τον νοτιά. Κατεβαίνουμε λίγα πέτρινα σκαλιά και σταματάμε στη μεσημβρινή πλευρά της εκκλησίας. Το πανόραμα που ξετυλίγεται τώρα μπροστά μας είναι μοναδικό. Μια πλούσια, ήρεμη και ξωτική μαζί σκηνογραφία νοτιοανατολικά, μια άλλη άγρια και Διονυσιακή νοτιοδυτικά σαν δίχτυ μαγικό από παντού μας περιζώνει. Αριστερά μας προς την Ανατολή απότομη πλαγιά, που τη σκεπάζουνε πεύκα και άλλα θαμνοειδή δέντρα. Επάνω από τις κορφές των πεύκων θεόρατοι βράχοι, τα τειχιά του κάστρου φαίνονται σαν να κρέμονται. Δεξιά μας προς τη δύση ένας μικρός τοίχος ενός περίπου μέτρου από την επιφάνεια της γης και πίσω γκρεμός εκατόν μέτρων χαίνει μέχρι τη θάλασσα. Βράχοι θεόρατοι σκορπισμένοι εδώ και εκεί στην άκρη της θάλασσας, μοιάζουν σαν μυθικά θηρία που λιάζονται έξω από τις φωλιές τους.

Στην άκρη του τοίχου πεύκα και πικροδάφνες. Μπροστά μας νοτιοανατολικά και στη μεσημβρινή πλευρά του κάστρου απότομη πλαγιά συντροφεύει όλη τη μεσημβρινή πλευρά. Στο κέντρο της πλαγιάς δρόμος πλάτους τεσσάρων μέτρων περίπου ακολουθεί παράλληλα όλη την πλευρά αυτή.

Δεξιά μας στην άκρη του δρόμου πικροδάφνες και σχίνα και λίγο πιο κάτω ορθόκοφτοι βράχοι φτάνουν μέχρι τη θάλασσα.

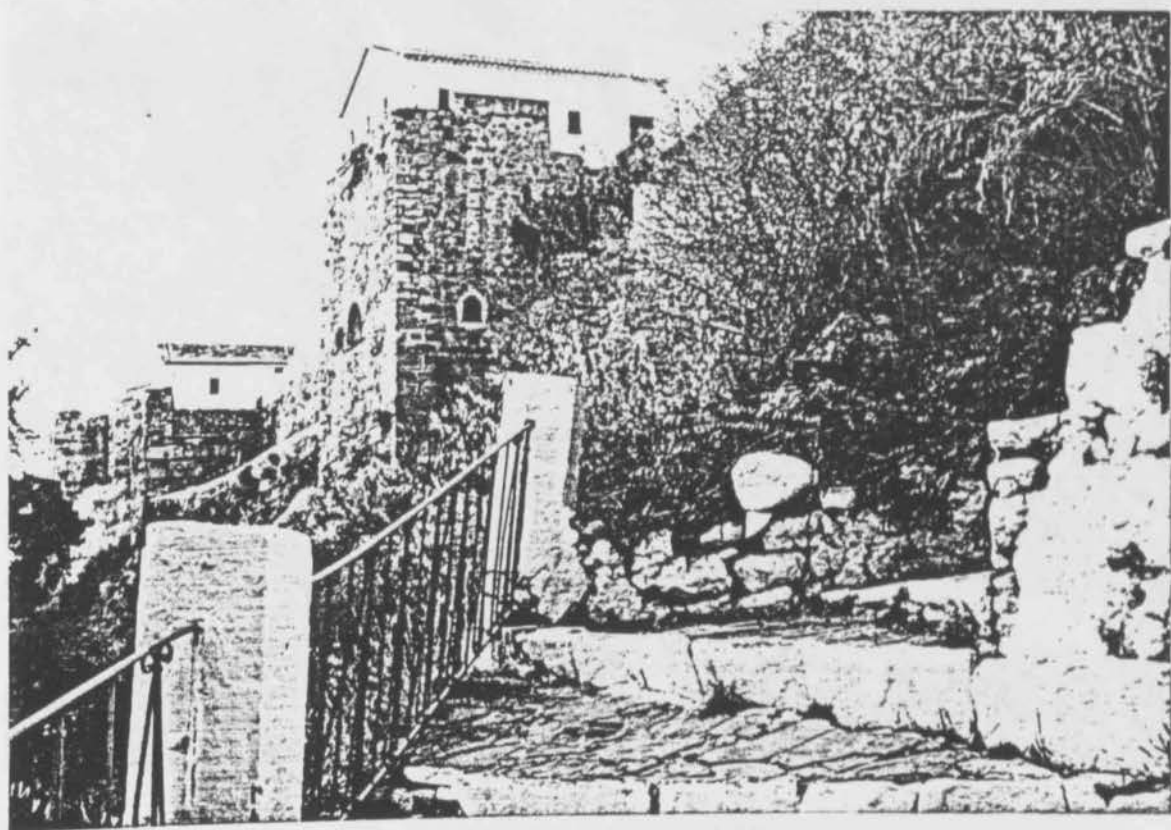
Σταματάμε να θαυμάζουμε τη μαγευτική αυτή τοποθεσία και την προσοχή μας αποσπά ένα μικρό καγκελόφραχτο μνημείο που αντικρίζουμε αριστερά μας στη μεσημβρινή πλευρά της εκκλησίας, σκεπασμένο με μια μαρμάρινη πλάκα και επάνω μια επιγραφή. Εδώ αναπαύεται η Μαρία Σταθάκη που ονειρεύτηκε την Παναγία.

Εκεί κοντά στο μνημείο στη μεσημβρινή πλευρά της Εκκλησίας βλέπουμε μια μικρή πορτίτσα ανοιχτή. Μπαίνουμε μέσα, κατεβαίνουμε καμιά δεκαριά σκαλιά και βρισκόμαστε στο υπόγειο της εκκλησίας βάθους τριών περίπου μέτρων που αποτελεί παρεκκλήσι του κυρίως ναού. Η όλη του όψη σου θυμίζει τις πρώτες χριστιανικές κατακόμβες. Ένα θρησκευτικό δέος πλημμυρίζει την ψυχή μας.

Ένας γέρος καντηλανάφτης που βρίσκεται την ώρα αυτή εκεί μέσα, μας δείχνει μια σχισμάδα βράχου εκ πωρολίθου καγκελόφραχτη στην αριστερή πλευρά του αγίου βήματος που καίει ένα ολόχρυσο καντίλι και μας λέγει ότι εις το σημείο αυτό

βρέθηκαν οι άγιες εικόνες της Θεοτόκου και του Οσίου Λουκά. Η γριά επειδή φοβήθηκε μήπως την περιπαίζουν, απέφυγε να ανακοινώσει το όραμα αυτό. Μετά όμως ένα χρόνο μια νύχτα βλέπει στον ύπνο της ότι ευρίσκετο στον χώρο αυτό που έχει κτιστεί η εκκλησία και παρουσιάζεται μπροστά της μια γυναίκα ασπροφορεμένη απρόσωπος.

Με την ψυχή γεμάτη από ιερή συγκίνηση και θαυμασμό αποφασίζουμε να επισκεφθούμε και το Μοναστήρι των Καλογριών που βρίσκεται μέσα στο κάστρο. Ανεβαίνουμε λοιπόν μια πέτρινη σκάλα, που αρχίζει από το κέντρο της πλατείας ανάμεσα κελλιών και μνημείου του Επισκόπου Γρηγορίου, και προχωρούμε προς το κάστρο.

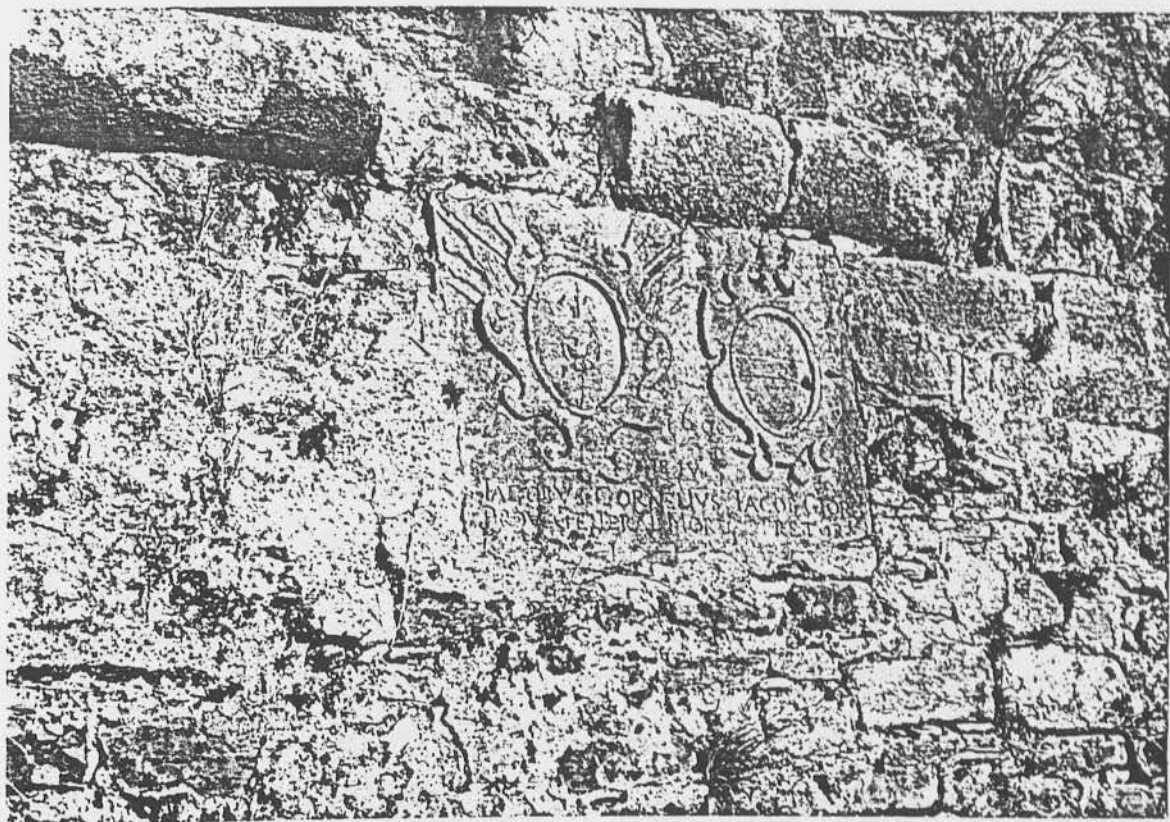
Σκάλα που οδηγεί στο κάστρο.

Ανεβαίνουμε σιγά-σιγά τη φιδωτή αυτή σκαλίτσα κολημένη στα ριζά του κάστρου και ρίχνοντας πίσω μας κάπου κάπου μια ματιά, βλέπουμε τις κορφές των πεύκων να γέρνουν ευλαβικά προς το μέρος της Ελεήστριας και το ελαφρό μουρμούρισμα που ακούγεται φαίνεται πως είναι η πρωινή τους προσευχή! Προτού όμως φτάσουμε σε μια πορτούλα που 'χου ανοίξει στα βράχια του κάστρου και στο σημείο που στρίβουμε αριστερά

για να φτάσουμε στην πορτούλα, διακρίνουμε στα δεξιά μας στα τείχη του κάστρου και σε ύψος δύο περίπου μέτρων, ένα οικόσημο Βενετσιάνικο και πάνω από αυτό ένα σταυρό και κάτω από το οικόσημο μια επιγραφή IACOVS CORNELIUS... το άλλο τμήμα αυτής δυσανάγνωστο γιατί έχει μισοκαταστραφεί.

Περνάμε την πέτρινη αυτή πορτούλα και βρισκόμαστε μέσα στο κάστρο.

Το θέαμα που τώρα προβάλλει στα μάτια μας είναι μοναδικό. Να τώρα κάτω στα πόδια μας ήσυχα και γαλανά κυλάνε τα νερά του Μεσσηνιακού κόλπου που οι βαρκούλες με τα κάτασπρα

Βενετσιάνικο οικόσημο

πανιά τους, σαν πρόβατα σε καταπράσινο λιβάδι, χαδιάρικα τα αυλακώνουν, αφήνοντας πίσω τους τους κάτασπρους αφρούς. Στο βάθος προς τον Βοριά συνοδεύει το μάτι μας τα ήσυχα νερά του κόλπου που χαϊδεύουν την αμμουδιά του Μεσσηνιακού κάμπου και φιλικά δέχονται τα νερά του Παμίσου.

Πιο μακριά διακόπτει το καταγάλανο αυτό καθρέπτη, ένας άλλος καταπράσινος πίνακας η Μεσσηνιακή πεδιάδα που τη στεφανώνουν τα χιονισμένα ακόμα βουνά της Αρκαδίας.

Προς την Ανατολή κλείνουν τον όμορφο αυτό πίνακα οι χιονισμένες βουνοκορφές του Ταϋγέτου που στο μέσο ξεχωρίζει η ψηλότερη κορφή σε σχήμα πυραμίδας.

Και εκεί που το μάτι αχόρταγα αγκαλιάζει τον όμορφο αυτό πίνακα, την προσοχή μας αποσπά ένας καγκελόφραχτος χώρος γεμάτος πευκάκια, γαντζίες, τριανταφυλλένιες ροδοδάφνες και στο μέσο μια κατάλευκη μαρμάρινη στήλη, που βρίσκεται εκεί κοντά μας στο δεξιό μέρος.

Μαθαίνουμε ότι ο τόπος αυτός είναι το λεγόμενο «Ρεσάλτο», από όπου οι Τούρκοι κατά τον Ιούλιο του 1821 πετάξανε κάτω προς την Ελεήστρια, το πτώμα του τελευταίου Επισκόπου Κορώνης Γρηγορίου Μπίστη, που κατήγετο από την Άνδρο, και στολίστηκε έτσι με το αμάραντο στεφάνι του Εθνομάρτυρα.

Κυρίως δε ονομάστη Ρεσάλτο, διότι στο σημείο αυτό ανέβηκαν εξήντα διαλεχτοί λεβέντες της περιφέρειας Κορώνης κατά την 28^η Φεβρουαρίου 1824 για να κυριεύσουν το κάστρο, αλλά εγκαταλειφθέντες υπό των κάτωθι ευρισκομένων συντρόφων του, εσφάγησαν υπό των Τούρκων αφού εξήντησαν και τον τελευταίον των βόλι.

Αφήνουμε τον ιερό αυτό χώρο, το ποτισμένο με το αίμα τόσων Εθνομαρτύρων της ελληνικής παλλιγγενεσίας και βγαίνουμε έξω. Τώρα μπροστά μας προς την Ανατολή αντικρίζουμε το κοιμητήρι των Κορωνιών που 'ναι θάυμα, και για την εξαίρετη, την καθαυτό ρωμαντζάρικη τοποθεσία του και για τη ρυθμιστική του τακτοποίηση.

Να! Και τα μνήματα με τάξη, κατά σειρές οριζόντιες, άλλα καλλιμάρμαρα, και άλλα ασβεστωμένα, όλα κάτασπρα χιονάτα. Να και η εκκλησία του κοιμητηριού στη βορεινά πλευρά ο *Άγιος Χαράλαμπος*.

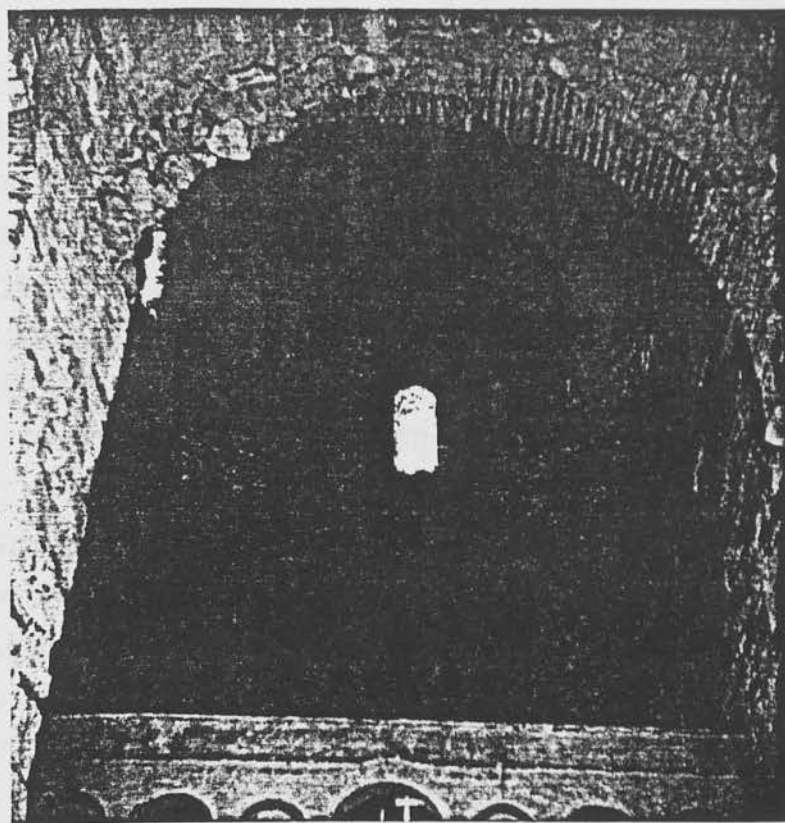
Η εκκλησία αυτή έχει κτιστεί από τους Ενετούς πάνω στα θεμέλια του Ιερού του Δρύοπος του γενάρχου των Δωριέων.

Ετιμάτο Δε από τους Ενετούς εις μνήμην του Αγίου Ροκ καθώς δείχνει μια μαρμάρινη πλάκα, εντειχισμένη στο γυναικωνίτη της εκκλησίας από το 1689 και αφιερωμένη στον Άγιο Ροκ, για τη

λύτρωση της πολιτείας από τον λοιμό που είχε πέσει στην Κορώνη και εδεκάτισε τον πληθυσμό.

Το καμπαναριό της εκκλησίας αυτής έχει κτιστεί στη βάση μιας βενετσιάνικης βίγλας που επί Τουρκοκρατίας έγινε μιναρές.

Αριστερά μας προς τη δύση και απέναντι από το νεκροταφείο διακρίνουμε πίσω από το καγκελόφραχτο περίβολο γεμάτο ελιές τον οικογενειακό τάφο (υπόγεια κρύπτη) των Ράλληδων καγκελόφραχτο και στο κέντρο την προτομή του Διονυσίου Ράλλη (Τραμπούκου) που χρημάτισε χρόνια Δήμαρχος Κορώνης και ολοκλήρου του Δήμου Κολλωνίδων. Η προτομή δείχνει ολόσωμο το γεροντοπαλίκαρα σκαλισμένο σε ωραίο μάρμαρο με μια απaráμιλλη έκφραση. Ολοζώνταντο! Λες και θα σου μιλήσει.

Ο τρούλος της
Αγίας Σοφίας

Να! Και λίγο πιο πάνω αριστερά μας στη βορεινή πλευρά του μνημείου των Ράλληδων ο μισοκατεστραμμένος Βυζαντινός ναός της *Αγίας-Σοφίας*, χτισμένος κατά τον δωδέκατον αιώνα απάνω στα θεμέλια του αρχαίου ναού του Απόλλωνα.

Μέσα στα χαλάσματά του φαίνονται ακόμη η χτιστή κολυμπήθρα, τα πέτρινα σκαλοπάτια του άμβωνα, και η μια

κόγχη του Ιερού, έχοντας στην κορφή της μια αγριλιά. Ολόγυρα κολώνες, πλάκες σπασμένες με επιγραφές ελληνικές και ρωμαϊκές, είναι παραρριγμένες. Σήμερα οι καλόγριες του Αγιαννιού, που τον έχει παραχωρήσει από το 1930 που τον έχει παραχωρήσει από το 1930 ο έφορος των Αρχαιοτήτων Λακωνίας-Μεσσηνίας, μεριμνώντας για τη διατήρηση κάθε μνημείου που έχει σχέση προς τον αρχαίο, αλλά και τον Βυζαντινό πολιτισμό, τον έχουν διορθώσει με συμπληρώματα στα ρήγματά του, και έχει γίνει κατανυχτικότατος. Στην απόφαση αυτή ο κύριος Έφορος κατέληξε από το γεγονός, ότι οι γυναίκες είναι οι πιο κατάλληλες για την όσο το δυνατόν νοικοκυρεμένη κατάταξη και τακτοποίηση των οικοδομημάτων αυτών, έχοντας παράδειγμα ζωντανό της Καλόγριες των κατά τον Μυστρά Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, που με την ακατάπαυστη επίβλεψή τους έχουν σώσει κυριολεκτικά τις εκκλησίες του Μυστρά. Πρέπει να σημειωθεί ότι το 1927, κάτω από τα φρουριακά τείχη της πόλεως, βρέθηκε εγκόλπιον Εικονισματάκι, διαστάσεων οβολού από άγνωστη ύλη, που φέρει ολοφάνερα τα χαρακτηριστικά βυζαντινής τέχνης. Το εικονισματάκι αυτό που σήμερα φυλάσσεται στον ναό αυτό της Αγίας-Σοφίας, κατά τον καθηγητή της Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και Διευθυντή του Βυζαντινολογικού Μουσείου κ. Σωτηρίου, από τον οποίο εξετάσθη, είναι βυζαντινή αναπαράσταση της αγίας μάρτυρος Σοφίας, αναγόμενη στον 14^ο μ.Χ. αιώνα, δηλαδή 1300-1400 μ.Χ.

Βγαίνοντας οι προσκυνητές από την καγκελωτή πόρτα του Κοιμητηρίου, στρίβουν αριστερά και βρίσκονται μπροστά στη θεόρατη Πύλη του Μοναστηριού. Η πόρτα της είναι σιδερένια τρίφυλλη, βαμμένη μαύρη, με ένα μεγάλο γυρλαντένιο άσπρο σταυρό, πάλι από σίδηρο, με ένα μεγάλο γυρλαντένιο άσπρο σταυρό, πάλι από σίδηρο, καρφωμένο σε κάθε φύλλο. Ψηλά στον μεγάλο φεγγίτη της Πύλης είναι βαλμένη μια κατανυχτική αγιογραφία της «Βαπτίσεως», ψηλότερα δε είναι κρεμασμένη μια στενόμακρη μαύρη σανίδα, που 'ναι πάνω γραμμένο με άσπρα γράμματα το ρητό του Ευαγγελίου:

«Μετανοείτε ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών».

Από την Πύλη αυτή πρωτομπαίνουν στην κύρια είσοδο, μια ωραία και ευρύχωρη θολωτή κάμαρα εν είδει σταυρού, σαν μικρό βυζαντινό εκκλησάκι.

Πάνω τώρα από την καμάρα αυτής της εισόδου, έχουν οι καλογριές οικοδομήσει ωραιότατο βυζαντινό εκκλησάκι, την «Αγία Τριάδα», που φαίνεται σαν αριστούργημα από παντού, σαν είναι χτισμένο σε τόσο υψηλή θέση.

Περνώντας τώρα από την αντικρινή πόρτα της κυρίας αυτής εισόδου, που είναι απaráλλαχτη σαν την άλλη, πάνω δε στον φεγγίτη της έχει και αυτή μια αγιογραφία, την «Πλατυτέρα» με την επιγραφή «Η Προστάτισσα», απ' έξω δε προμετωπίδα άλλη σανίδα με το ευαγγελικό «Και εκπορεύονται οι τα αγαθά ποιήσαντες εις ανάστασιν ζωής, οι δε τα φαύλα πράξαντες εις ανάστασιν κρίσεως», μπαίνει πια στο μοναστήρι.

Νέος κόσμος! Νέα πλάση! Αληθινός παράδεισος!

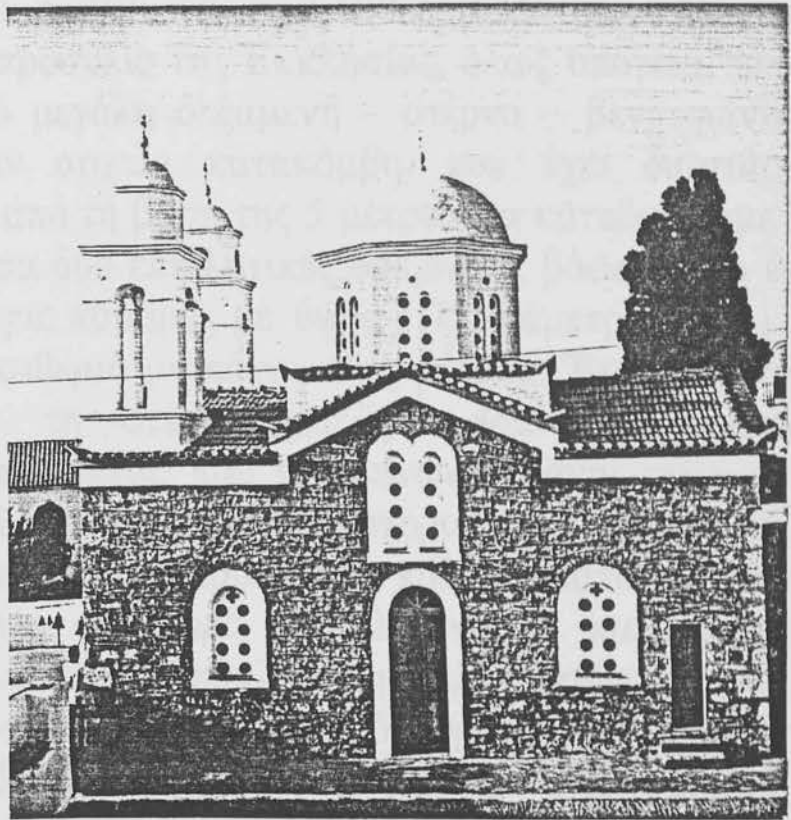
Πρώτα-πρώτα ξανοίγεται η πλατεία της εκκλησίας τ' «Αγιάννη», που έχει καταμεσής την αψηλόθωτη εκκλησιά, φονταρισμένη με κυπαρίσση, μουργιές, πιπεριές, βίκους και άλλα δεντράκια. Μέσα η Εκκλησία μοσχοβολάει από θυμιάματα και αστράφτει από τον πολυέλαιο, τα μανουάλια και τις αχτίνες του ήλιου, που περνώντας από τα πολύχρωμα φεγγαροειδή τζαμάκια των παραθύρων, πέφτουνε πάνω τους χρωματιστές, και λούζουν και τις αγιορείτικες Εικόνες του Τέμπλου, που 'ναι αριστοτεχνικότερες και προξενούν βαθιά κατάνυξη, την κατάνυξη που δίνει μονάχα η γνήσια βυζαντινή τέχνη.

Ουλούθε αγιογραφίες· στους τοίχους, στον θόλο, στην αχιβάδα του Ιερού... Το Προσκυνητάρι σκαλισμένο με βυζαντινά και αυτό στολίδια, έχει τη «Βάπτιση» στολισμένη γύρω-γύρω με διάφορο ασημένα ταξίματα.

Ο κόσμος όλο προσκυνάει στον Άγιο-Γιάννη με πίστη και ευλάβεια...

Αξιοσημείωτη είναι και η ιστορία της καμπάνας τ' «Αγιαννιού». Αν προσέξει κανείς πάνω σε αυτήν θα διαβάσει το χυτό όνομα «GIOVANNI»= Τζοβάννι δηλαδή Ιωάννης.

Ο Άγιος Γιάννης

Ενώ το Ασκητήρι στα πρώτα του χρόνια που ιδρύθηκε δεν είχε ακόμα οικονομήσει καμπάνα, και είχε στη θέση της απλό σημαντήρι – ένα κοινό σίδερο – μια σκοτεινότετη νυχτιά βαρυχειμωνιάς, κάτω στην αμμουδιά του «Ζάγκα» ξεβράστηκε ένα ιταλικό Λόβερ – μεγάλη ιστοφόρο καράβι με παπαφίγγους – που έφερνε το όνομα Τζοβάννι. Και ενώ την αυγή ο κοσμάκης άρχισε ννα αρπάζει από το άτυχο πλοίο, άλλοι πανιά, άλλοι σχονιά και άλλοι ξύλα, μια καλόγρια του Μοναστηριού ζήτησε και της χαρίστηκε από τον καπετάνιο η καμπάνα του караβιού, και έτσι πάλι ταιριαστά, αλλά τώρα θαυμαστά η καμπάνα τ' «Άγιο-Γιάννη» γράφει απάνω της «Τζοβάννι».

Στο αριστερό προαύλιο της εκκλησίας είναι μια θαυμαστή και αξιοπερίεργη βρύση. Επειδή η «μάννα» του νερού – μιάμιση ώρα μακριά από την Κορώνη – είναι πολύ χαμηλότερη από την τοποθεσία του Μοναστηριού, για να ανεβάσουν το νερό, το 'χουν ισορροπήσει – «αλφαδιάσει», όπως λένε οι τεχνίτες – σε βάθος 5 μέτρα από την επιφάνεια της γης, και το πιάνουν από τη βρύση αυτή, που κατεβαίνει με 22 πέτρινα σκαλιά. Άλλη μια τέτοια βρύση υπόγεια είναι φτιαγμένη μέσα στον εσωτερικό κήπο, που θα περιγράψουμε, 5 μέτρα μπροστά στην τραπεζαρία των Καλογραιών, κοντά σε ένα δροσερότατο μεγάλο λεύκο.

Αλλά και τούτο πρέπει να σημειωθεί, πως από κάτω στο αριστερό τούτο προαύλιο της Εκκλησίας, όλως υπόγεια, υπάρχει και μια πολύ μεγάλη δεξαμενή – στέρνα – βενετσιάνικης κατασκευής, σαν αρχαία κατακόμβη, που έχει διαστάσεις 18X11 και ύψος από τη βάση της 5 μέτρα, και κατεβαίνει με 22 σκαλιά. Έχει μέσα δύο επιβλητικές οριζόντιες βάσεις, που έχει η καθεμιά τέσσερις καμάρες με ύψος 1,75 διάμετρο πάλι 1,75 και με πόδες η καθεμιά με πάχος ενός μέτρου. Έτσι οι βάσεις αυτές χωρίζουν τη στέρνα σε τρία ίσα ευρυχωρότερα παράλληλα διαμερίσματα, που συγκοινωνούν αναμεταξύ τους με ευρύχωρους διαδρόμους που 'ναι στο κέντρο της και μοιάζει σαν στόμα μεγάλου πηγαδιού. Τους καλοκαιριάτικους μήνες είναι απαλλαγμένη από νερό ολότελα, και οι καλόγριες τη χρησιμοποιούν ως υπόγειο εκκλησιά για ολονυχτίες, μια και ο αέρας κυκλοφορεί μέσα ελεύθερα, οπότε η στέρνα αυτή από τα πολλά φώτα λαβαίνει όψη φαντασμαγορική, οι δε ψαλμωδίες από τις αλληλοδιάδοχες απηχήσεις ακούγονται σαν υπερκόσμιες...

Πίσω από το «Ιερό» της Εκκλησίας είναι ένα χώρισμα, ένας τοίχος ψηλός, που χωρίζει τούτο από το κοιμητήρι του Μοναστηριού προς τα αριστερά και από κάτι κελλάκι προς τα δεξιά.

Σ' ένα από αυτά ασκητεύει ένας απλοϊκός Ασκητής, ο ιδρυτής της Μονής, που ο τόπος ήταν ιδιοκτησία του. Οι πόρτες του χωρίζοντος τοίχου και των κελλιών αυτών είναι ολάνοιχτες σήμερα, και ο κόσμος εισέρχεται όλος περιέργεια!

Να, το κελλί του Ασκητή! Είναι μάλλον μια σπηλίτσα, σκαμμένη με λοστάρι μέσα στα σπλάχνα του ανατολικού μπεντενιού, και μόλις χωράει τρεις ανθρώπους! Στ' ανώφλι και κατώφλι της πορτίτσας της είναι τρύπες και μπαίνουν καθέτως σιδερένιες βέργιες που σχηματίζουν ένα απρόσβλητο φράγμα, για να γίνεται πιο απρόσιτη η εξωτερική επικοινωνία.

Πάνω από την πορτούλα της σπηλίτσας είναι μια ταμπέλα μαύρη και γράφει με ωραία καλλιγραφικά άσπρα γράμματα:

«Ορθοδοξία ή θάνατος».

Η εκκλησιά και ο περίβολός της είναι φραγμένα με ένα τοίχο που 'χει ύψος ενάμιση μπόι, και έχει στη μέση του πεζούλι, που 'ναι φυτεμένα διάφορα μυριστικά. Ο τοίχος αυτός εμποδίζει τον

προσκυνητή να μπαίνει στα κελλιά και να βλέπει τις καλόγριες. Όταν όμως επιτρέπεται, ανοίγει η πλατειά πόρτα του τοίχου, και η είσοδος είναι πια ελεύθερη.

Άλλος κήπος εδώ ωραιότατος, ο λεγόμενος εσωτερικός. Μουργιές, λεμονιές, πορτοκαλιές, μπουρνελιές, συκιές, κυπαρίσσα, μηλιές, τζιτζιφιές, πασχαλιές, κληματαργιές, περικοκλάδες, λουλούδια, πρασινάδες... στο βάθος δε παρατεταγμένα τα κελλιά, το εραστήρι, η τραπεζαρία, η αποθήκη, το μαγειρείο κ.λπ. Όλα οι προσκυνητές τα επισκέπτονται και μένουν καταγοητευμένοι από την απόλυτη τάξη και απλότητα.

- Πάμε να δούμε και τον «κοκαλιάρη» φωνάζει κάποιος σε έναν όμιλο, και όλοι τον ακολουθούνε.

Καταμεσής στη νότια πλευρά του κήπου αυτού, είναι χωμένη έξι σκαλιά στη γη η βάση ενός βενετσιάνικου πολεμικού κτιρίου, εν είδει κελλιού, που οι καλόγριες τ' ονομάζουν «Σχολείον», σαν και διδάχτηκαν μέσα σε αυτό, ως κορασιές του ψεύτικου κόσμου, την ακριβή αξία της παρθενιάς, από το στόμα του Ασκητή που είπαμε. Εσωτερικά ο ανατολικός τοίχος του έχει μεταβληθεί σε προσκυνητάρι, γιατί είναι ντυμένος με διάφορα εικονίσματα, που γλυκοφωτίζονται με τις χλωμές ανταύγειες όμορφου αρχαίου καντηλιού. Αντίκρυ έχουν αραδιαστεί καμιά δεκαριά πάγκοι που κάθονται οι καλόγριες στις συνάξεις τους για διδασκαλία πνευματική, και ακροάζονται τον θείο λόγο από τον Ασκητή ή τη Γερόντισσά τους, δηλαδή την Προεστώσα ή Ηγουμένισσα, από ένα μαυροστρωμένο τραπεζάκι, μπροστά δύο βήματα. Στις γωνίες της νότιας πλευράς του είναι βαλμένες ταπεινές βιβλιοθηκούλες με εκκλησιαστικά και θρησκευτικά – το πλείστον ασκητικά – βιβλία, σ' άλλη δε γωνία το κοβούκλιο του Επιταφίου με φρέσκα ακόμα τα λουλούδια του από τη Μεγάλη Παρασκευή.

Πίσω από τους πάγκους, ψηλά στον τοίχο είναι κρεμασμένος ο «Κοκαλιάρης», ένας ακεραιότατος ανθρώπινος σκελετός, που τον είχε στην κλινική του, εδώ στην Κορώνη, ο συχωρεμένος «Γιαλάκιας» – επειδή φορούσε ματογιάλια – ο ξακουστός χειρουργός Γιάννης Ταρσούλης, Κορωνιός, και μετά τον θάνατό του περιήλθε στην κατοχή των Καλογραιών, για να χρησιμέψει ζωντανό και κάπως καρποφόρο παράδειγμα αληθινής μετάνοιας

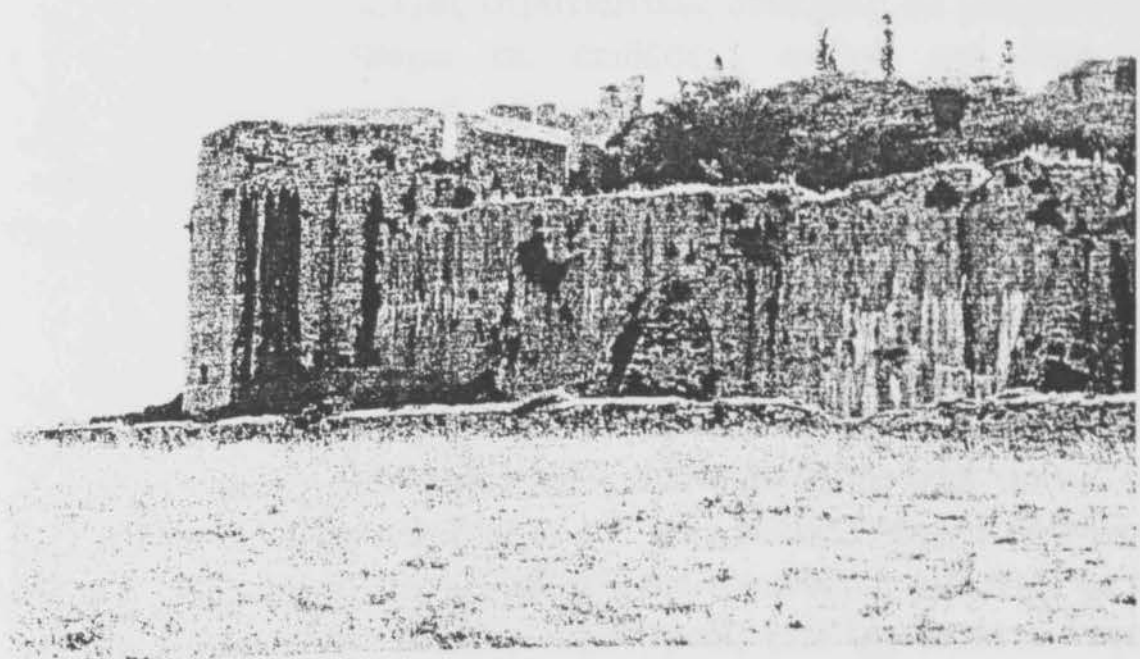
στους επισκέπτες. Στο δεξί του χέρι ο «Κοκαλιάρης» κρατάει μια πινακίδα που γράφει:

*«Τι με κοιτάζεις άνθρωπε; και εγώ άνθρωπος ήμην,
κι από ομοίαν όπως και συ ήμουν πλασμένος ζύμην.
Και εγώ υπήρχα άλλοτε ό,τι και συ 'σαι τώρα,
και συ, ως είμαι τώρα 'γω, να γίνει θάρθη ώρα...»*

Από μια πέτρινη σκαλίτσα δεκατριών σκαλιών, στην ίδια πλευρά που 'ναι το λεγόμενο «Σχολείον», και λίγα βήματα πριν φτάσουμε σ' αυτό, οι προσκυνητές ανεβαίνουν στις ΝΑ επάλξεις του Μοναστηριού, δηλ. στα «μπεντένια» του κάστρου, όπου κατά διαστήματα ίσα υπάρχουν ορθογώνιες κολωνίτσες, ένα μέτρο ύψος και πλέον, συνδεδεμένες μεταξύ τους με σιδερένια κάγκελα, που προφυλάττουν από τον κίνδυνο κατακυλίσματος, και μοιάζουν έτσι σαν μια μεγάλη αιωρούμενη γέφυρα.

Από τη θέση αυτή βλέπει κανείς ό,τι ωραίο έχει γεννήσει η φύση. Κάτω μεν την «Ελεήστρα» με το γραφικότατο αλσύλιό της, μπροστά δε κατευθείαν ένα θαυμάσιο εκτεταμένο αμμουδερό ακρογιάλι, στο χρώμα ξανθοκόκκινο, το καλούμενο «Ζάγκας», που κατά τα θερινά απογεύματα μεταβάλλεται αληθινά σε Τιβεριάδα, σαν όλες οι τρατοπούλες της Κορώνης καλάρουν απάνω της τα δίχτυα τους. Το ακρογιάλι αυτό λούζεται από τη γαλανή θάλασσα στην μπονάτσα της και κουκουλώνεται από τα αφρισμένα κύματά της στις τρικυμίες της, τη θάλασσα, που εκτείνεται μπροστά της πέρα μακριά, καθώς προείπαμε, πολύ μακριά, μέχρι τις ακτές της Βορεινής Αφρικής.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Η Βενετία μπορεί να μην είχε τείχη και οχυρά, για να την προστατεύουν, η βενετική όμως οχυρωματική αρχιτεκτονική του Μεσαίωνα και κυρίως της Αναγέννησης είχε αναπτυχθεί εξαιρετικά και μπορεί να θεωρείται από τις τελειότερες στην Ευρώπη. Σε σύγκριση μάλιστα με την οχυρωματική τέχνη των Γενοβέζων, πολλά ίχνη της οποίας σώζονται στην Ελλάδα, εκείνη των Βενετών υπερέχει κατά πολύ σε τελειότητα κατασκευής.

Τα υπερπόντια εδάφη, οι εμπορικοί σταθμοί και οι κτήσεις της Βενετίας, απλωμένη σε ολόκληρη την Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου έπρεπε, με μικρές στρατιωτικές δυνάμεις, να μπορούν να αντιστέκονται με επιτυχία σε επιθέσεις, ακόμα και όταν ο επιτιθέμενος ήταν η ισχυρή Οθωμανική Αυτοκρατορία, μέχρι να ειδοποιηθεί για την επίθεση η Γαληνότατη Δημοκρατία, να ετοιμαστεί, να λυτρώσει την απειλούμενη περιοχή και να διώξει μακριά τον κίνδυνο και τον επιδρομέα.

Ορισμένοι από τους μεγαλύτερους και πιο διάσημους αρχιτέκτονες της εποχής εκείνης, όπως οι Michele και Gian Girolamo Sanmicheli που σχεδίασαν τις αξιοθαύμαστες οχυρώσεις της Κρήτης, υποδειγματικές για τους περισσότερους στρατιωτικούς συγγραφείς του 17ου αιώνα, αλλά και εκείνες της Κέρκυρας, μόχθησαν για να σχεδιάσουν φρούρια και οχυρώσεις άτρωτες, ώστε να προστατεύουν τους τοπικούς πληθυσμούς από την επιθετικότητα των Τούρκων, ενώ οι τεχνίτες της Δημοκρατίας υλοποιούσαν τα σχέδια των αρχιτεκτόνων με φιλοτιμία και ακρίβεια.

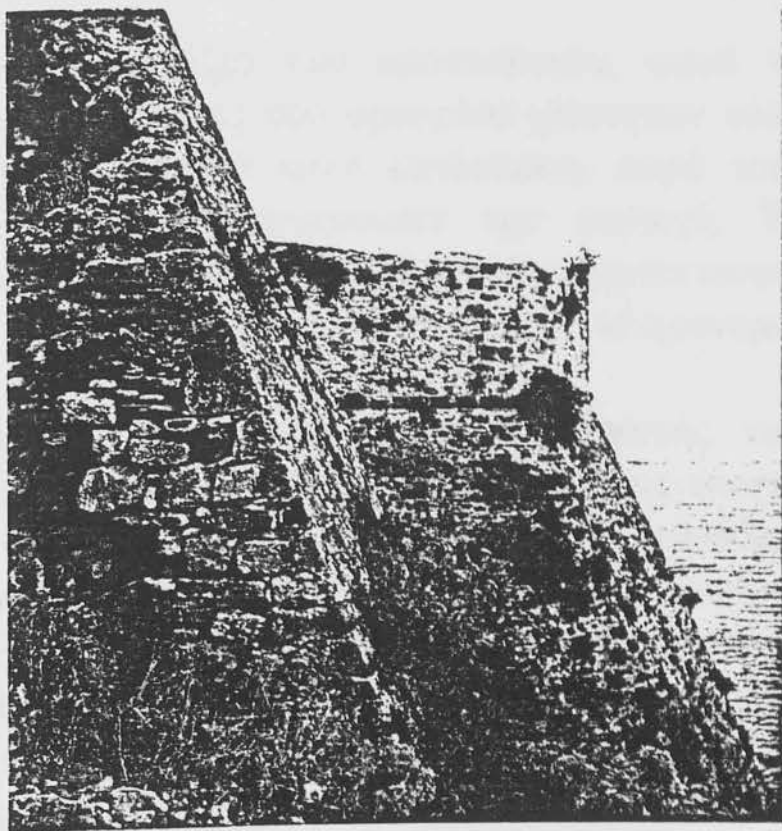
Το Κάστρο της Κορώνης είναι αναμφισβήτητα ένα από τα καλύτερα και αξιολογότερα δείγματα της βενετικής αμυντικής αρχιτεκτονικής. Το Κάστρο αυτό όμως είναι ένα από τα αξιολογότερα της Ευρώπης και για ένα άλλο λόγο, διότι αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ μεσαιωνικής και αναγεννησιακής φρουριακής αρχιτεκτονικής. Η ραγδαία ανάπτυξη του πολιορκητικού πυροβολικού, κατά τον 15ο αιώνα, είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή αλλαγή της τέχνης των οχυρώσεων.

Η πτώση της Κωνσταντινούπολης, με την διπλή ζώνη τειχών και τους ισχυρούς πύργους, το 1453, μέσα σε χρονικό διάστημα μικρότερο των δύο μηνών ήταν καθαρό επίτευγμα του πυροβολικού

του Μωάμεθ Β' του Πορθητή. Οι δυτικοευρωπαϊκοί αρχιτέκτονες έβγαλαν τα συμπεράσματά τους απ' αυτή την πολιορκία. Από το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα η αμυντική αρχιτεκτονική αρχίζει να αλλάζει σταδιακά, ώστε να μπορεί να εξουδετερώνει την καταστρεπτική δύναμη του πυροβολικού. Πρόκειται για μία μεταμόρφωση που κράτησε μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα.

Τα κάθετα προς το έδαφος τείχη καταργούνται, όπως καταργούνται σιγά και οι πύργοι οι οποίοι δέσποζαν όλο το Μεσαίωνα των φρουριών. Τα τείχη γίνονται πολύ παχύτερα στη βάση τους και έχουν μία κλίση σε σχέση με το έδαφος, ώστε να σχηματίζουν οξεία γωνία. Κατ' αυτό τον τρόπο ανθίστανται στις βολές του πυροβολικού αλλά και στις υπονομεύσεις. Αντί των ψηλών πύργων τώρα κατασκευάζονται οξύμορφοι προμαχώνες τις περισσότερες φορές γεμάτοι με χώμα που σπάνια ξεπερνούν το ύψος των τειχών και προτάσσονται αυτών, ώστε να κρατάνε με τα πυροβόλα τους το εχθρικό πυροβολικό μακριά από τα τείχη.

Το Σκοταδερό από κοντά. Διακρίνεται η αρχιτεκτονική και ο όγκος του.

Μπροστά από τους προμαχώνες κατασκευάζονταν αναχώματα και άλλα πολυσύνθετα ανασχετικά αμυντικά έργα και γενικά τα

φρούρια περιστοιχίζονται από άνυδρες φαρδιές τάφρους. Τα τείχη κατασκευάζονται επί τεθλασμένης ή ψαλιδωτής γραμμής και είναι πολυγωνικά. Πρόκειται για την περίφημη αμυντική χάραξη που γεννήθηκε στην Ιταλία, γι' αυτό και έμεινε στην Ιστορία με το όνομα «TRACE ITALIENE» (ιταλική χάραξη). Με αυτές τις βελτιώσεις η αμυντική οχυρωματική τέχνη ανταποκρίθηκε στις νέες απαιτήσεις του πολέμου, που δημιούργησε η εξάπλωση και η τελειοποίηση του πυροβολικού.

Το Κάστρο λοιπόν της Κορώνης είναι μία σύνθεση στοιχείων οχυρωματικής τέχνης, μεσαιωνικών και αναγεννησιακών, μιας αρχιτεκτονικής που παρακμάζει και μιας αρχιτεκτονικής που γεννιέται, είναι ο συνδυασμός κρίκος ανάμεσα στην φρουριακή αρχιτεκτονική του Μεσαίωνα και εκείνης της Αναγέννησης. Εμπεριέχει τα στοιχεία μίας νεωτεριστικής αρχιτεκτονικής.

Οι Βενετοί γνώριζαν ότι έχτισαν ένα φρούριο σε «παραμεθόρια», όπως θα λέγαμε σήμερα, περιοχή. Έπρεπε λοιπόν το φρούριο αυτό να πληρεί όλες τις προϋποθέσεις της άμυνας, της προστασίας των εντός αυτού ευρισκομένων και της αντοχής σε πολύχρονη πολιορκία.

Το αποτέλεσμα ήταν αντάξιο των προσπαθειών, αφού τα εξωτερικά τείχη και οι προμαχώνες του φρουρίου χτίστηκαν τόσο στερεά, ώστε σώζονται σε σχετικά καλή κατάσταση, παρά τους επανειλημμένους σεισμούς που συγκλόνισαν την περιοχή. Το κάστρο λοιπόν αυτό αποτελεί ένα από τα ελάχιστα αρχιτεκτονικά μνημεία της άλλοτε πλούσιας σε αρχιτεκτονική κληρονομιά Κορώνης.

Η στερεότητα και η ανθεκτικότητα της κατασκευής των εξωτερικών τειχών οφείλεται κυρίως στους λιθοδόμους της εποχής εκείνης. Ήδη από την εποχή του Μεσαίωνα οι λιθοδόμοι αποτελούσαν σε ολόκληρη την δυτική και κεντρική Ευρώπη εξαιρετικά ανεπτυγμένοι από άποψη γνώσης, πνευματικής καλλιέργειας και πολιτισμού, τάξη οργανωμένη σε σωματεία και συντεχνίες, με σαφή ιεραρχία και στενό μεταξύ των μελών τους δεσμό. Οι αρχιτέκτονες και οι πρωτομάστορες τους είχαν γνώσεις φιλοσοφικών θεωριών, οι οποίες αναπτύχθηκαν σε ολόκληρη την λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου και την Περσία κατά την αρχαιότητα. Έργα τους, εκτός από τα πολλά φρούρια, είναι και οι

περισσότεροι από τους καθεδρικούς ναούς του Μεσαίωνα, οι οποίοι κοσμούν ακόμη την Ευρώπη και προκαλούν τον θαυμασμό. Συνήθως τα δημιουργήματά τους είναι μεγάλων διαστάσεων και επιβλητικά. Σε αυτούς αποδίδεται η ανάπτυξη του «Γοτθικού ρυθμού». Στις κατασκευές τους προχωρούσαν, αφού προηγουμένως μελετούσαν βαθιά τους ακολουθητέους κανόνες, σε συνάρτηση με το σχέδιο το οποίο έπρεπε να υλοποιήσουν, τις διαστάσεις, την αναλογία και τον προσανατολισμού του υπό κατασκευή κτιρίου.

Φαίνεται, κυρίως, από διάφορα διακοσμητικά στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιούν, ότι μεγάλη επιρροή είχαν ασκήσει πάνω τους τα διδάγματα των Γωστικών και των Οφικών της Αλεξάνδρειας, η Αριστοτέλεια λογική, καθώς και το έργο του Πυθαγόρα. Τις γνώσεις αυτές έφεραν στην Ευρώπη, οι επιστρέφοντες από τους Αγίους Τόπους σταυροφόροι.

Οι λιθοδόμοι της Ευρώπης έχτιζαν τα επιβλητικά και εντυπωσιακά τους οικοδομήματα, ήταν αναλογία μεταξύ της γης και των άλλων πλανητών, των τεσσάρων στοιχείων της φύσης, καθώς και της αντιστοιχίας μεταξύ ορατού και αόρατου κόσμου. Θεωρούσαν ότι ορισμένοι αριθμοί είχαν μια μυστηριακή δύναμη, ενώ γνώριζαν και ερμήνευαν μεταφυσικά το μύθο του Λαομέδοντα, βασιλιά της Τροίας, ο οποίος χρησιμοποίησε τους θεούς Απόλλωνα και Ποσειδώνα για την κατασκευή των τειχών της Τροίας.

Πολλές από αυτές τις συντεχνίες των λιθοδόμων δεν έμεναν σε έναν τόπο αλλά ταξίδευαν για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους όπου τις ζητούσαν. Η κάθε συντεχνία είχε τα δικά της σύμβολα και προστάτη Άγιο, ο οποίος τις περισσότερες φορές ήταν ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής. Οι λιθοδόμοι απέδιδαν μεγάλη σημασία στην τοποθέτηση του θεμέλιου λίθου, ο οποίος συνήθως είχε μεγάλες διαστάσεις. Τον θεμέλιο λίθο τοποθετούσαν στην βορειοανατολική πλευρά του υπό κατασκευή κτιρίου.

Μετά από σχετική έρευνα στην εξωτερική πλευρά του ανατολικού τείχους του φρουρίου, επισημάνθηκε κοντά στο βορειοανατολικό τελείωμά του, βράχος μισοκατεργασμένος μεγάλων διαστάσεων, ο οποίος ξεχωρίζει από την υπόλοιπη λιθοδομή του τείχους και μπορεί να θεωρηθεί ως ο θεμέλιος λίθος του.

ΤΡΟΠΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΣΤΡΩΝ «Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ»

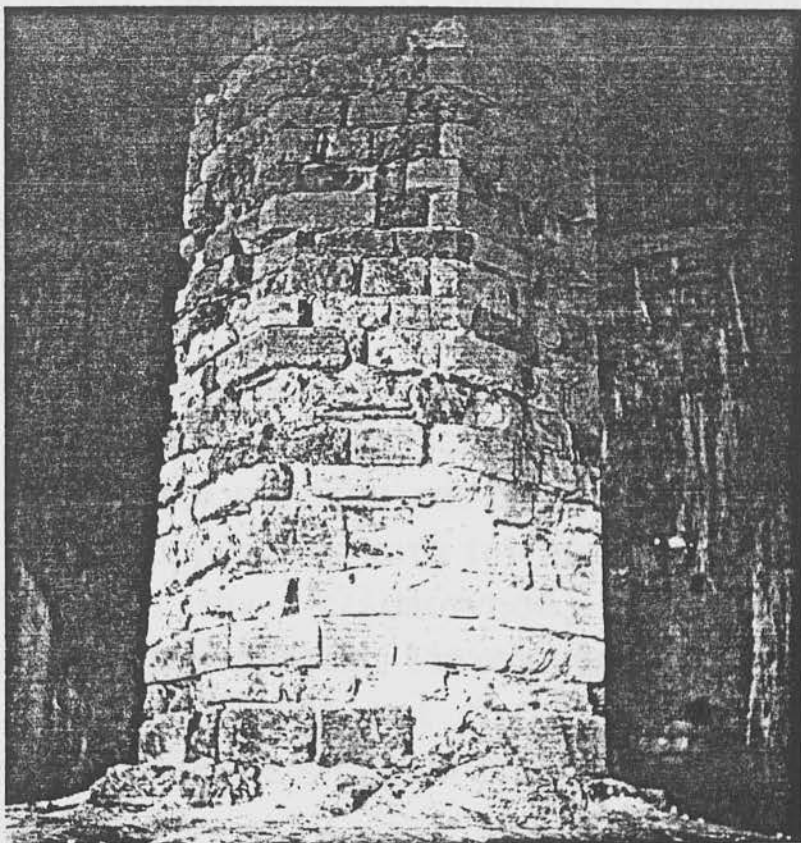
Κατεργασία των λίθων

Ανάλογα τη θέση την οποία θα καταλάμβανε στο οικοδόμημα ο κάθε λίθος, έπαιρνα από το λατομείο το σχήμα και τις απαραίτητες διαστάσεις. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι προκειμένου για μάρμαρο κατά την εξόρυξη, λαμβανόταν υπόψη, ότι οι στρώσεις του λίθου να τοποθετηθούν όρθια για τους ορθωστάτες ή για τους οριζόντιους στηριζόμενους σε άλλες κατά οριζόντια έννοια, να τοποθετηθούν. Στην περίπτωση των επιστήλιων μεγάλων ανοιγμάτων ή κατακόρυφους στήλους ο κάθε λίθος μεταφερόταν χονδρικός ελεγμένος στο εργοτάξιο, στο οποίο υποβαλλόταν σε δύο στάδια επεξεργασίας. Στο πρώτο στάδιο με τη βοήθεια λιθουργικών εργαλείων γινόταν λάξευση των ανωμάτων επιφανειών, για να λάβει ο λίθος τελικό σχήμα με τις απαραίτητες τελικές διαστάσεις και επιφάνειες. Το δεύτερο, και τελευταίο στάδιο εργασίας, γίνεται αφού τοποθετηθεί ο λίθος. Αφαιρείται η ανενεργή κατακόρυφη επιφάνεια. Μετά τη τελική λάξευση ακολουθεί η λείανση και ομαλοποίηση με τη βοήθεια νερού και άμμου με τη τριβή.

Τοποθέτηση των λίθων

Μεταξύ των δύο παραπάνω σταδίων εργασίας μεσολαμβάνει η τοποθέτηση των λίθων, την οποία οι αρχαίοι ονόμαζαν «θέσιν» ή και «σύνθεσιν». Συνίσταται η τοποθέτηση α) στην ανύψωση των λίθων στη θέση που θα μούν, β) στη δοκιμαστική πλησίαση των λίθων μεταξύ τους, προσέχοντας να μην σπάσουν οι ακμές και οι γωνίες, γ) το σημάδεμα των γομφών και των συνδέσμων, δ) στην απομάκρυνση των λίθων προς λάξευση των σημαδεμένων γομφών και συνδέσμων, ε) στην πλησίαση των λίθων και τοποθέτηση των γομφών και των συνδέσμων, ενώ ακολούθησε γέμισμα με μόλυβδο, στ) στην επεξεργασία των άνω και κάτω επιφανειών κάθε στρώσης, για απόλυτη ευθυγράμμιση, οριζοντίωση και επιπεδοποίηση των εδρών, των λιθών της μιάς σειράς με τις έδρες της επόμενης.

Φωτογραφία
σύνθεσης-
τοποθέτησης
των λίθων.

Σύστημα τοιχοδομίας

Το σύστημα τοιχοδομίας είναι σαν εξής :

A) Το **λέσβιον σύστημα**.

B) Το **πολυγωνικό σύστημα**.

Στο σύστημα αυτό οι λίθοι έχουν συνήθως αριθμό πλευρών, μεγαλύτερο των τεσσάρων. Τα πολυγωνικά τείχη παρέχουν γενικώς την εντύπωση ενός πολύπλοκου δικτύου αρμών.

Πλην ολίγων εξαιρέσεων, η εξωτερική επιφάνεια των λίθων του πολυγωνικού συστήματος παρουσιάζεται ανώμαλη. Οι λίθοι παρουσιάζονται με τη φυσική έκφραση της υφής τους και με αρμούς σχεδόν αφανείς. Η ανωτέρω περιγραφείσα μορφή του πολυγωνικού συστήματος, εφαρμόστηκε καθ' όλο τον 5ο αιώνα π.Χ. από τις αρχές του οποίου το πολυγωνικό σύστημα άρχισε να υποκαθιστά το έως τότε εφαρμοσμένου λεσβίου.

Όπως του λεσβίου, έτσι και του πολυγωνικού, έχουμε μεταγενέστερες απομιμήσεις, ήδη από τον 4ο π.Χ. αιώνα. Διακρίνονται δε οι απομιμήσεις αυτές από τα εξής χαρακτηριστικά στοιχεία :

α) στην εμφάνιση των αρμών των λίθων, οι οποίοι λαξευμένοι σχολαστικά και εισχωρούμενοι σε σχήμα V κατά 5 εκ. μέσα από τις εξωτερικές επιφάνειες των λίθων.

β) για την κανονικότερη λάξευση των λίθων δημιουργούνται κοντά και πυκνά κατακόρυφα λαξεύματα τα οποία αποδίδουν στο πολυγωνικό σύστημα καινούργιο χαρακτήρα.

Από το τέλος του 4ου π.Χ. αιώνα και κατά την ελληνιστική εποχή παρατηρείται μιά τάση προς τοποθέτηση των λίθων του πολυγωνικού συστήματος κατά περίπου οριζόντιες στρώσεις, οπότε προκύπτει σύστημα κυμαινόμενου μεταξύ πολυγωνικού και ορθογωνικού. Το γνήσιο πολυγωνικό σύστημα εφαρμόστηκε κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα στη νότια Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο. Λίγα μόνο παραδείγματα του υπάρχουν στη Θεσσαλία, Μακεδονία, τα νησιά και τη Μ. Ασία. Στη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο εξακολούθησε να εφαρμόζεται και όταν η Βόρεια Ελλάδα στράφηκε προς το τετράπλευρο σύστημα.

Γ) το **Τραπεζιόσχημο σύστημα.**

Δ) το **Ορθογώνιο σύστημα.**

Ε) Τειχοδομία διά λογάδων λίθων.

Στα μέχρι τώρα εξετασθέντα συστήματα τειχοδομίας οι λίθοι συνετίθεντο κατά ένα ορισμένο κανόνα, οι δε κατακόρυφες επιφάνειες αυτών δέχονταν άλλοτε μικρή και άλλοτε μεγαλύτερη επεξεργασία, οι αρμοί τους όμως ήταν πάντοτε επεξεργασμένοι.

Κατασκευάζονταν γι' αυτό και τείχη από τυχαίους λίθους, χωρίς δηλαδή, ορισμένο σχήμα και χωρίς καμιά επεξεργασία της επιφάνειας και των αρμών τους. Τα τείχη αυτά ήταν όμοια, δηλαδή προς τη σημερινή ξηρολιθία ή το ξεροτρόχαλο. Αυτά τα τείχη λέγονταν από τους αρχαίους «λογάδιν», οι δε λίθοι που τα αποτελούσαν λέγονταν «λίθοι λογάδες». Αναφορά σ' αυτά τα τείχη κάνει ο Θουκυδίδης και ο Πausanίας. Τα τείχη αυτά αποτελούνταν μάλλον από μικρούς λίθους. Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε σε όλες τις εποχές, μπορεί να θεωρηθεί και σαν απόγονος του λεγόμενου Κυκλώπειου, το οποίο ήταν προϊστορικό σύστημα που χτιζότανε από πολύ μεγάλους λίθους, μη λαξευμένους ούτε κατά την εξωτερική τους επιφάνεια, ούτε κατά τους αρμούς. Παραλείπονται δε μεταξύ τους μικρά κενά πληρούμενα διά ληθαρίων και πηλού.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ - ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ

A. Εισαγωγή των πυροβόλων όπλων στην πολεμική τέχνη.

Η τεχνολογία, τόσο των επιθετικών όσο και των αμυντικών όπλων, παραμένει στις μεγάλες της γραμμές αμετάβλητη από την αρχαιότητα μέχρι τον 14ο αιώνα. Τα τόξα, οι αρμπαλέτες, τα ξίφη καθώς και οι πολιορκητικές μηχανές, καταπέλτες, χελώνες κ.λ.π. συναντώνται με μερικές μόνο βελτιώσεις, από την κλασική και τη Ρωμαϊκή εποχή μέχρι το Βυζάντιο και τον Ευρωπαϊκό Μεσαίωνα. Έτσι, η γενική μορφολογία των κάστρων και των φρουρίων μέχρι την εποχή αυτή μένει ουσιαστικά αμετάβλητη. Η ανακάλυψη της πυρίτιδας και η γενίκευση των πυροβόλων όπλων, κατά το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, θα δημιουργήσουν μία νέα πολεμική τεχνολογία, η οποία θα επιφέρει επαναστατικές εξελίξεις στην πολεμική τέχνη. Η ανακάλυψη όμως κάθε νέου όπλου καθιστά αναγκαία την έρευνα για τον τρόπο αναχαίτισης του από τον αμυνόμενο. Έτσι, η καταστρεπτικότητα των όπλων αυτών θα δημιουργήσει τα κίνητρα για την ραγδαία εξέλιξη αμυντικών διατάξεων που να μπορούν να αντιταχθούν σ' αυτά και να τα αναχαιτίσουν.

Η περίοδος αυτή των μεγάλων εξελίξεων της οχυρωματικής τέχνης συμπίπτει με την δυσχερέστερη πολιτική κατάσταση που γνώρισε η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα, άμεσα συνδεδεμένη με την εξάπλωσή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Παρ' όλο ότι η οχύρωση ήταν οργανωμένη μόνο για την αντιμετώπιση των παραδοσιακών όπλων, μετά από ορισμένες μετατροπές, αποδεικνύεται ικανή να αντιπαραταχθεί στη γενικευμένη πλέον χρήση των πυροβόλων και ταυτόχρονα στις αλλεπάλληλες επιθέσεις των πολυάριθμων στρατευμάτων των Οθωμανών. Με το οξυδερκές πνεύμα που τον χαρακτήριζε, ο Pierre d' Aubusson, Μεγάλος Μάγιστρος κατά την ταραγμένη αυτή περίοδο, παρατηρώντας τις τεράστιες καταστροφές που προκάλεσαν τα πυροβόλα στην οχύρωση, αντιλαμβάνεται ότι η μόνη πλέον δυνατότητα επιβίωσης της πόλης συνίσταται στην μετατροπή και

βελτίωση του οχυρωματικού συστήματος, ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα νέα αυτά όπλα. Εξαιρετικά μορφωμένος άνθρωπος και γνώστης των νέων θεωριών της πολεμικής τέχνης, αφιερώνει το υπόλοιπο της ζωής του στην εκτέλεση εκτεταμένων έργων που συνεχίζονται επί 40 χρόνια από τους διαδόχους του Emery d' Amboise, Fabrizzio del Carretto και Philippe Villiers de l' Ile Adam.

Η εξέταση των νέων οχυρωματικών διατάξεων με τις οποίες αντιμετωπίζονται ένα προς ένα τα νέα δεδομένα που προκύπτουν από τη χρήση της πυρίτιδας κατά τη περίοδο αυτή, θα αποτελέσει και το αντικείμενο αυτής της εργασίας.

B. Αντιμετώπιση των δεδομένων που προέκυψαν από τη χρήση της πυρίτιδας.

Κατά την μεγάλη εκστρατεία του Καρόλου του Η' της Γαλλίας στην Ιταλία, η αλληλοδιαδοχή των πτώσεων οχυρών που μέχρι τότε θεωρούνταν ισχυρότατα, υπήρξε η πρώτη σημαντικότερη συνέπεια της τελειοποίησης και της γενίκευσης της χρήσης των κανονιών. Η αναχαίτιση ενός τέτοιου κινδύνου, δημιούργησε μία νέα προβληματική που απασχόλησε τους διασημότερους μηχανικούς της εποχής και είχε επίκεντρο την Ιταλία. Η χώρα αυτή, λόγω της κοινωνικοπολιτικής της κατάστασης με συνδυασμό με τους πολυάριθμους στρατούς που διέθεταν οι γείτονές της, υπέστη τις μεγαλύτερες ζημιές από τη νέα αυτή κατάσταση.

Διάσημες προσωπικότητες της Ιταλικής Αναγέννησης όπως ο Leonardo da Vinci, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Βιτρούβιος και ο Niccolo Machiaveli, χρησιμοποιούσαν τις πολύπλευρες γνώσεις τους για την έρευνα και την εξεύρεση κατασκευών που θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στην καταστρεπτικότητα των νέων όπλων. Βασική φροντίδα των επιστημόνων αυτών ήταν να προσαρμόσουν τις υπάρχουσες οχυρώσεις στα νέα αυτά δεδομένα. Αργότερα, κατά τα τελευταία χρόνια του 15ου αι. και το πρώτο μισό του 16ου αι. παρουσιάζεται μεγαλύτερη εξειδίκευση στη μελέτη των έργων αυτών και την θέση των «πανεπιστημόνων» παίρνουν πιο ειδικοί μηχανικοί της οχυρωματικής τέχνης. Ο Giuliano da Sangalo (1443-1516), ο Antonio da Sangalo (1453-1534), ο Giorgio Martini, ο

Giovanni Batista Alberti, ο Michele Sanmicheli (1484-1559) και άλλοι, ασχολούνται διεξοδικά με τις νέες αυτές θεωρίες, τις οποίες έχουν και την ευκαιρία να εφαρμόσουν όχι μόνο σε πολλές ιταλικές πόλεις, αλλά και σε ιταλικές κτήσεις έξω από την Ιταλική Χερσόνησο.

Παράλληλα το ρεύμα αυτό κερδίζει και άλλες χώρες. Στην Ισπανία, ο Φίλιππος ο Β' αναθέτει το 1503 στον αρχιτέκτονά του Escorial, Juan de Herrera την ίδρυση της Ακαδημίας Μαθηματικών και Οχυρωματικής στη Μαδρίτη, απ' όπου αποφοιτούν μηχανικοί της ειδικής πλέον αυτής επιστήμης. Ο Albrecht Durer στη Γερμανία, έντονα επηρεασμένος από την Ιταλική Αναγέννηση, είναι ένας από τους τελευταίους που ασχολείται με τη μεταβατική μορφή οχυρώσεων.

Γρήγορα γίνεται αντιληπτή, από τους μηχανικούς αυτούς, η ανάγκη της χάραξης νέων οχυρώσεων, που να μπορούν να ανταποκριθούν, με ριζικό πλέον τρόπο στις επιθέσεις του πυροβολικού. Οι έρευνες αυτές καταλήγουν στην τελική μορφή οχύρωσης του 16ου αιώνα, στο Fronte Bastionato. Οι νέες αυτές αντιλήψεις άμυνας, με βασικό στοιχείο τον προμαχώνα (bastione-baluardo), και έχοντας σαν πρότυπα τα σχέδια των ιδανικών χαράξεων των φρουριών, καθορίζουν τις διαμορφώσεις των οχυρών, επηρεάζοντας συγχρόνως και την γενική μορφή των οχυρών που περικλείουν. Θα αποτελέσουν την ριζική αντιμετώπιση της νέας πολεμικής τεχνολογίας και θα θέσουν τις βάσεις της οχυρωματικής του 17ου και του 18ου αιώνα, εφ' όσον οι περίοδοι αυτοί δεν χαρακτηρίζονται από καμία επαναστατική εξέλιξη του πυροβολικού.

Γ. Παράγοντες που επηρέασαν την εφαρμογή των νέων οχυρωματικών έργων.

Οι εξελίξεις, καθώς και οι θεωρίες των μορφολογικών μεταρρυθμίσεων που αναφέραμε, δεν επηρέασαν με τον ίδιο τρόπο όλα τα οχυρά, αλλά ούτε στον ίδιο βαθμό τα διάφορα τμήματα μιας συγκεκριμένης οχύρωσης.

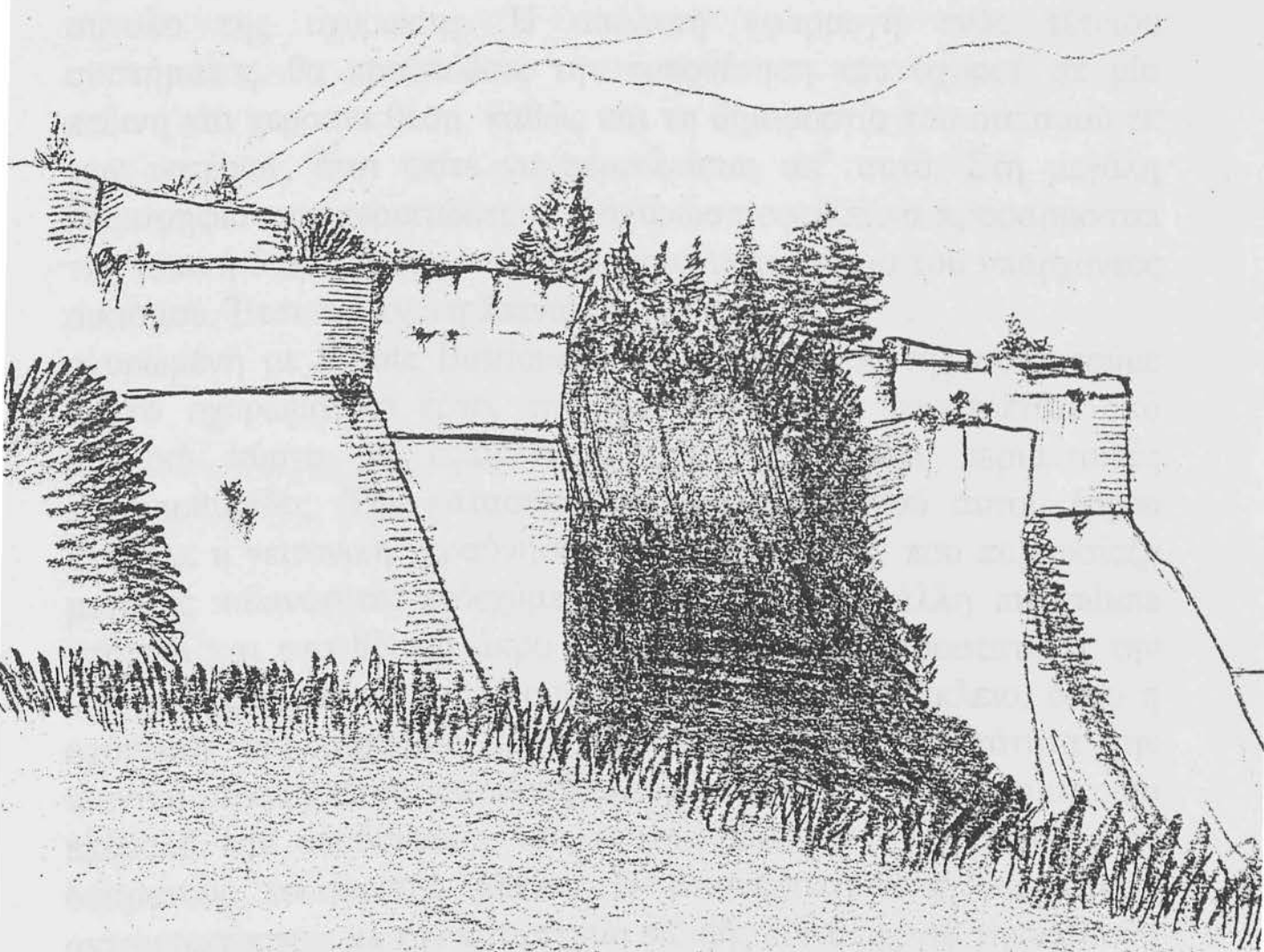
Τα απόκρημνα και επομένως δύσβατα τμήματα ενός οχυρού απαίτησαν ελάχιστες, ή και καθόλου, μεταβολές για την αντιμετώπιση των πυροβόλων. Η μεταφορά των κανονιών και των

άλλων βαρειών εξαρτημάτων του πυροβολικού ήταν τόσο δυσχερής, ώστε θα ήταν εξαιρετικά παράλογο για τον εισβολέα να επιχειρήσει οποιαδήποτε

επίθεση από τις θέσεις αυτές. Ακόμα, το πλεονέκτημα που προέκυπτε από την υψομετρική διαφορά για τον αμυνόμενο, ήταν τέτοιο, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει με ορισμένα μικρά κανόνια τις κατά πολύ μεγαλύτερες μονάδες πυροβολικού του εισβολέα. Συχνά μάλιστα στις περιπτώσεις αυτές, τα κανόνια τοποθετούνταν στις παλιές επάλξεις του στηθαίου του τείχους χωρίς καμιά μεταβολή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του φρουρίου της Μυτιλήνης όπου η νότια και η ανατολική πλευρά, που είναι απόκρημνες, δεν ακολουθούν την εξέλιξη των υπολοίπων τμημάτων κατά πολύ πιο ευπρόσιτων. Πολλά κάστρα δεν υπέστησαν στο σύνολό τους τέτοιες εξελίξεις λόγω του απόκρημνου της θέσης τους, παρ' όλο ότι υπήρξαν μάχιμα κατά τις περιόδους αυτές. Πολλά τέτοια παραδείγματα συναντούμε στην ορεινή Πελοπόννησο (Καρύταινα, Χλεμούτσι, Λάρισα, Ακροκόρινθος κ.λ.π.). Γενικά, για την εγκατάσταση των Μεσαιωνικών κάστρων προτιμούνται υψώματα κατά το δυνατό απόκρημνα και βραχώδη, ενώ οι μεταγενέστερες οχυρώσεις αναπτύσσονται σε πεδινά και ελεύθερα εδάφη.

Τα θαλασσινά τμήματα των οχυρών ακολούθησαν και αυτά μία εντελώς διαφορετική εξέλιξη. Η έδραση των κανονιών του εισβολέα στα καταστρώματα των πλοίων, που ήταν σε διαρκή κίνηση εξ αιτίας έστω και του πιο μικρού κυματισμού, είχε σαν αποτέλεσμα την αδυναμία ευστοχίας. Στο μειονέκτημα αυτό, ο αμυνόμενος αντέτασσε όχι μόνο το πλεονέκτημα του σταθερού εδάφους και της ακρίβειας βολής, αλλά και αυτό της υψομετρικής διαφοράς. Οι ψηλοί πύργοι που ορθώνονταν στις εισόδους των λιμανιών αύξαιναν με το ύψος τους, τόσο το βεληνεκές των κανονιών τους, ώστε ο επιτιθέμενος θα ήταν αναγκασμένος να διασχίσει μια μεγάλη ζώνη όπου θα εβάλετο, χωρίς να μπορεί να ανταποδώσει τα πυρά. Οι εξαιρετικά άνισοι όροι που προέκυπταν από αυτούς τους δύο παράγοντες δεν καταστούσαν αναγκαία καμιά ειδική ενίσχυση των παραθαλάσσιων τειχών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα παρουσιάζει η Ρόδος όπου τα τείχη του λιμανιού διατηρούν κατά τις αρχές του 15ου αιώνα περίπου τη μορφή που

είχαν έναν αιώνα νωρίτερα. Παρόμοιο φαινόμενο παρατηρείται και σε πολύ πιο εξελιγμένες οχυρώσεις.

Βορειοανατολική πλευρά του κάστρου

Έτσι, οι μεταβολές που γίνονται κατά την περίοδο αυτή στις οχυρώσεις για την αντιμετώπιση των πυροβόλων, αφορούν τα χερσαία και τα πεδινά τμήματα, τις περιοχές δηλαδή όπου οι επιχειρήσεις του πυροβολικού είναι άνετες και μπορούν να αποδώσουν όλη την μαχητική τους ικανότητα. Οι περιπτώσεις που θα αναπτύξουμε παρακάτω, ειδικά για τις οχυρώσεις της Ρόδου, αφορούν μόνο το χερσαίο τμήμα, δηλαδή από την περιοχή του

καστέλου στα δυτικά, μέχρι το ανατολικό άκρο της χερσαίας οχύρωσης, τον προμαχώνα του Carretto.

Θα πρέπει ακόμα να επισημάνουμε, ότι σπάνιες είναι οι περιπτώσεις όπου ακολουθούνται πιστά οι ιδανικές χαράξεις στο σύνολο της οχύρωσης. Η απόλυτη εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος, θα προϋπόθετε την τοποθέτηση του οχυρού σε μία πεδινή και χερσαία θέση, καθώς και τη δημιουργία του οικισμού εκ των υστέρων, έτσι ώστε να περικλείεται απ' αυτό. Στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, η οχύρωση οφείλει να προσαρμοστεί την τοπική διαμόρφωση του εδάφους και στο σχήμα του υπάρχοντος οικισμού. Έτσι π.χ. ενώ η Σπιναλόγκα είναι

οχυρωμένη με Fronte Bastionato, στο νότιο άκρο της συναντούμε ειδικό οχυρωματικό έργο, την mezzaluna, που αποτελείται από κυκλικό πύργο με εξαιρετικά παχύ τείχος και περιμετρικές κανονιοθυρίδες. Την κατασκευή του οχυρωματικού αυτού έργου επέβαλε η γειτονική χερσόνησος της Σπιναλόγκας, που παρουσίαζε μεγάλες πιθανότητες ενδεχόμενης εισβολής. Μία άλλη mezzaluna υπάρχει και στο βόρειο άκρο του νησιού για να προστατεύει την είσοδο του λιμανιού της Ελούντας. Ακόμα, στο Ηράκλειο, όπου η οχύρωση του χερσαίου τμήματος ακολουθεί με πιστότητα την ιδανική χάραξη, στην ανατολική πλευρά, ο λόφος του Αγ. Δημητρίου επέβαλε την αναδίπλωση του τείχους και τον σχηματισμό μιας δυσμενούς εσωτερικής γωνίας. Η μειονεκτική αυτή κατάσταση αντιμετωπίστηκε με την κατασκευή ειδικής διάταξης για την κάλυψη των παρακείμενων cortine, με orecchione και χαμηλή πλατεία, της Piattaforma Roveschia.

Τέλος, ένας βασικός παράγοντας για την εξέλιξη των οχυρώσεων προς αυτή την κατεύθυνση, υπήρξε και η γεωγραφική θέση τους, σε συνδυασμό με τα πολιτικά δεδομένα της εποχής. Συναντάμε δηλαδή οχυρώσεις, που επηρεάστηκαν ελάχιστα, ή και καθόλου από τα νέα ρεύματα της οχυρωματικής τέχνης. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η Κωνσταντινούπολη, όπου η οχύρωση διατήρησε τον καθαρά Βυζαντινό της χαρακτήρα, όχι μόνο κατά τη διάρκεια των μεγάλων μεταρρυθμίσεων του 16ου αιώνα, αλλά και κατά τους επόμενους αιώνες. Ο Μωάμεθ ο Β' χρησιμοποιεί κατά το 1453 κανόνια που του προμηθεύουν τα χυτήρια της Αδριανούπολης, μεγάλης ισχύος, άγνωστης ακόμα για

την εποχή. Η οικονομική όμως κατάσταση του Βυζαντίου και κατόπιν η ασφυκτική πίεση του πολιορκητή, καταστούν ανεφάρμοστη οποιαδήποτε ιδέα μετατροπής της οχύρωσης. Αλλά και μετά την άλωση, η Κωνσταντινούπολη στην καρδιά της απέραντης και πανίσχυρης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μη αντιμετωπίζοντας καμιά ενδεχόμενη απειλή, δεν είναι αναγκασμένη να εκσυγχρονίσει τις οχυρώσεις της. Αντίθετα, τα προχωρημένα και τελευταία άλλωστε προπύργια της Δύσης, όπως τα οχυρά της Κρήτης και της Ρόδου, είναι αναγκασμένα να διαθέτουν τα πλέον σύγχρονα και αποτελεσματικά οχυρωματικά συστήματα, για να αντιταχθούν στην τεράστια δύναμη κρούσης και στον επεκτατισμό του οθωμανικού κόσμου.

Δ. Αντιστοιχίες μεταξύ των μεταβατικών μορφών οχύρωσης και του *Fronte Bastionato*.

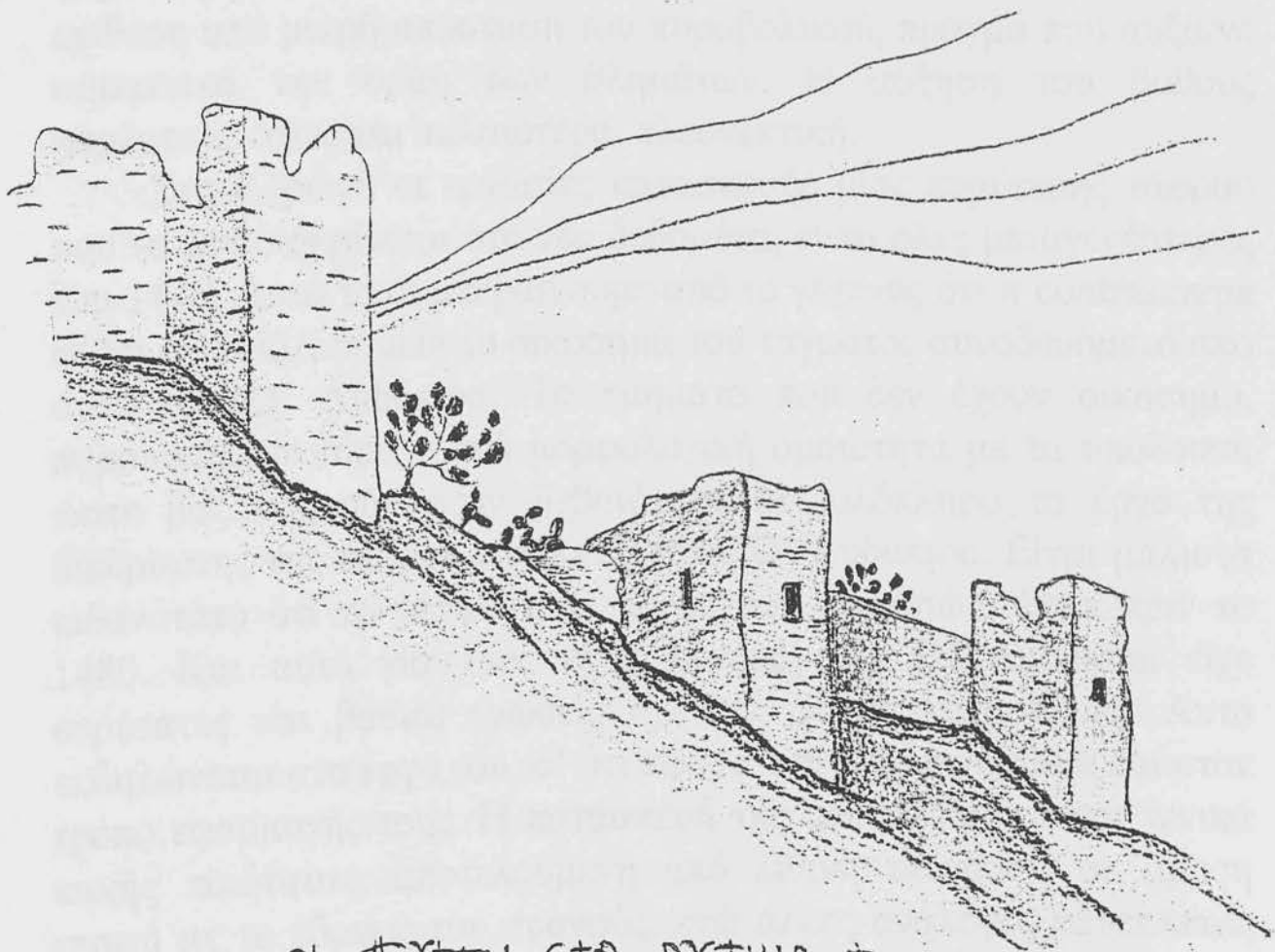
Θα επιχειρήσουμε εδώ να εντοπίσουμε τις οχυρωματικές διατάξεις που αντιστοιχούν σε μεταγενέστερα αμυντικά έργα, δεδομένου ότι και τα μεν και τα δε, λειτούργησαν κάτω από τα ίδια τεχνολογικά δεδομένα επίθεσης. Σαν συγκριτικός όρος θα χρησιμοποιηθούν οι οχυρώσεις του Ηρακλείου, εφ' όσον η κατασκευή τους ακολουθεί χρονολογικά αυτή τις τελευταίας περιόδου της Κορώνης, αλλά και γιατί αποτελούν ένα άρτιο και χαρακτηριστικό οχυρωματικό σύστημα του τέλους του 16ου αιώνα, που λειτούργησε και αυτό στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και κάτω από ανάλογες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Ορισμένες συγκρίσεις θα γίνουν επίσης με τα στοιχεία που δίνει ο G. Cataneo στο θεωρητικό του έργο περί των οχυρώσεων *Ragionamento del Fabricare le Fortezze*.

Πρέπει όμως, οπωσδήποτε να αναφέρουμε ότι κατά την μεταβατική αυτή περίοδο, οι λύσεις που δίνονται στα διάφορα προβλήματα έχουν χαρακτήρα πειραματικό και αβέβαιο. Δεν υπάρχουν παραδεδεγμένα πρότυπα που να μπορούν να εφαρμοστούν στις εκάστοτε περιπτώσεις και οι λύσεις που δίνονται στο ίδιο πρόβλημα είναι όχι μόνο διαφορετικές αλλά και συχνά αντιφατικές. Στη Ρόδο π.χ. τα προτειχίσματα θεωρούνται περισσότερο επικίνδυνα παρά χρήσιμα και βαθμιαία η χρήση τους εγκαταλείπεται. Στη

Μυτιλήνη αντιθέτως, οι ημικυκλικοί πύργοι του προτειχίσματος ενισχύονται και κατασκευάζονται κανονιοθυρίδες, αποτελώντας έτσι την πρώτη γραμμή άμυνας που περιέχει και την μεγαλύτερη δύναμη πυροβολικού. Έτσι, οι παρακάτω περιπτώσεις αφορούν αποκλειστικά τις οχυρώσεις της Ρόδου, παρ' όλο βέβαια ότι ανάλογες λύσεις δόθηκαν στα ίδια προβλήματα και αλλού, όπως π.χ. στη Κορώνη.

1. Γενική διάταξη.

Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο στην οργάνωση και την αμυντική λειτουργία των παλαιών μεσαιωνικών οχυρώσεων, είναι οι πύργοι. Τοποθετημένες σε περίπου ίσες και σχετικά μικρές αποστάσεις μεταξύ τους, ορθώνονται ψηλότερα από τα μεταπύργια, έχοντας διατομές κυκλικές, ημικυκλικές, τετραγωνικές ή πολυγωνικές.

οι πύργοι στα δυτικά του κάστρος

Τα αντίστοιχα τμήματα του Fronte Bastionato είναι οι προμαχώνες. Καταλαμβάνουν τις γωνίες του πολυγώνου που σχηματίζει κατά κανόνα το οχυρό, από το μέγεθος των οποίων εξαρτάται και η αμυντική ισχύς του.

Το γενικό σχήμα του περιβόλου της παλαιάς οχύρωσης, που προέκυπτε από την μορφή που είχε σε μία ορισμένη χρονική περίοδο ο οικισμός - ήταν δηλαδή τυχαίο - αποτέλεσε το βασικότερο και δυσκολότερο δεδομένο για την μετατροπή της σε οχυρό πυροβολικού.

2. Τάφροι

Σημαντικό στοιχείο για την αποτελεσματικότητα και την σωστή λειτουργία των νέων οχυρώσεων ήταν και η τάφρος. Όφειλε να είναι φαρδύτερη απ' αυτή του παρελθόντος για ν' αποκλείει έτσι την επίθεση από μικρή απόσταση του πυροβολικού, πράγμα που αύξαινε σημαντικά την ορμή των βλημάτων. Η αύξηση του βάθους παρέμεινε, όπως και παλαιότερα, πλεονεκτική.

Στη Κορώνη οι εργασίες κατασκευής μίας ευρύτερης τάφρου που να ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα, είναι όλες μεταγενέστερες του 1476. Αυτό το συμπεραίνουμε από το γεγονός ότι η *contrascarpa* φέρει σε πολλά σημεία το οικόσημο του τάγματος συνοδευόμενο από αυτό του D' Aubusson. Τα τμήματα που δεν έχουν οικόσημο, παρουσιάζουν τόσο στενή μορφολογική ομοιότητα με τα υπόλοιπα, ώστε μας οδηγούν στην βεβαιότητα ότι ολόκληρο το έργο της διεύρυνσης της τάφρου οφείλεται στον D' Aubusson. Είναι μάλιστα πιθανότατο ότι το μεγαλύτερο μέρος των εργασιών, έγινε πριν το 1480. Και αυτό για τους εξής λόγους : Ο D' Aubusson είχε ευρύτατες και βαθιές γνώσεις σχετικά με τις κατασκευές. Αυτό εκδηλώνεται στα έργα του, σ' ότι αφορά στη σύλληψη αλλά και στον τρόπο εφαρμογής τους. Η κατασκευή της *contrascarpa* είναι γενικά κακής ποιότητας, αποτελούμενη από λίθινη επένδυση σε άμεση επαφή με το έδαφος του πρανούς, ενώ άλλες ανάλογες κατασκευές που πραγματοποίησε αργότερα, είναι γενικά πολύ πιο προσεγμένες.

Σχετικά με τις διαστάσεις που θα έπρεπε να έχει η τάφρος μιας νέας οχύρωσης για να είναι αποτελεσματική, ο Girolamo Cataneo αναφέρει ότι οφείλει να είναι όσο το δυνατό βαθύτερη, ενώ το

cordone όσο το δυνατό ψηλότερα και τουλάχιστον ένα πόδι (=0,347μ.), από τη στάθμη του glacis (ύψος του contrascarpa).

3. Μεταπρομαχώνια

Τα μεταπύργια που βρίσκονταν μεταξύ δύο προμαχώνων αποτέλεσαν το νέο μεταπρομαχώνιο διάστημα. Βασική φροντίδα των κατασκευαστών υπήρξε η αύξηση του πάχους, του κατ' αυτό το τρόπο διαμορφωμένου τείχους, για να μπορεί να αντέχει στη σφοδρότητα κρούσης των βλημάτων του πυροβολικού. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις η ενίσχυση αυτή πραγματοποιήθηκε από την εξωτερική πλευρά με την εναπόθεση μεγάλων ποσοτήτων επιχωματώσεων και την κατασκευή εξωτερικής κεκλιμένης σκάρπας.

Η νέα cortina, με τον τρόπο αυτό, διαμορφώθηκε ως εξής : ο παλαιός περίδρομος συμπληρώθηκε με λιθοδομή και υψώθηκε για να σχηματίσει το νέο στηθαίο, το οποίο είχε έτσι το συνολικό πάχος του παλαιού τείχους. Η διατομή της απόληξης του διαμορφώθηκε είτε με γωνία 60 μοιρών, είτε σχηματίζοντας τέταρτο του κύκλου, για να εξοστρακίζονται τα βλήματα χάνοντας έτσι μέρος της καταστρεπτικής ενέργειάς τους. Στο στηθαίο αυτό κατασκευάστηκαν επίσης κωνικές κανονιοθυρίδες με κλιμακωτή συνήθως την οριζόντια επιφάνειά τους. Στην εσωτερική παρειά και εκατέρωθεν του ανοίγματος της κανονιοθυρίδας υπάρχουν πέτρινες υποδοχές, όπου στηρίζονταν περιστρεφόμενο ξύλινο παραπέτασμα, που έμενε κλειστό κατά την προετοιμασία και οπλισμό του κανονιού, και το οποίο άνοιγε μόνο κατά τη βολή. Το φάρδος της εσωτερικής επίχωσης κυμαίνεται αναλόγως, από 7 μέχρι 9 μέτρα, με ειδική ενίσχυση στις γωνίες, καταλήγοντας σε εσωτερική κεκλιμένη σκάρπα με ισχυρή λίθινη επένδυση. Ταυτόχρονα σχηματίζονταν έτσι ο νέος περίδρομος, με το κατάλληλο πλάτος, για την άνετη μετακίνηση ανδρών και υλικού. Το ύψος της εσωτερικής αυτής σκάρπας φτάνει, ανάλογα με την περίπτωση, τα 9-15 μέτρα.

Ιδιαίτερη σημασία για τη στερεότητα της cortina είχαν τα speroni, δηλαδή οι εγκάρσιοι τραπεζοειδείς τείχη που εξασφάλιζαν τη σύνδεση μεταξύ του εξωτερικού τείχους και της εσωτερικής λίθινης επένδυσης. Οι απολήξεις αυτές αποτελούνται από μαρμάρινους λίθους μεγάλων διαστάσεων, σε δεύτερη χρήση, που

προέρχονται από αρχαία κτίσματα. Είναι άγνωστη όμως η ποιότητα της λιθοδομής και ο τρόπος κατασκευής της σε μεγαλύτερο βάθος, γιατί δεν έχει γίνει ερευνητική ανασκαφή.

Ένα πρόβλημα που απασχόλησε τους ερευνητές και ιδιαίτερα τον A. Gabriel είναι ο τρόπος κατασκευής των εξαιρετικής ποιότητας επιχωματώσεων. Πράγματι, σε μετρήσεις που κάναμε, διαπιστώθηκε ότι παρά το γεγονός ότι η εξωτερική παρειά του τείχους είναι κατακόρυφη και παρά τις πολύ μεγάλες πλάγιες ωθήσεις των επιχωματώσεων που παραλαμβάνει, δεν παρουσιάζει μεγαλύτερη απόκλιση από μερικά μόνο εκατοστά μεγέθους ανά στρώση, τοποθετημένους πλαγίως. Οι λίθοι κάθε στρώματος είναι τοποθετημένοι με κλίση προς τα αριστερά ή προς τα δεξιά εναλλάξ. Η δομή αυτή είναι στατικώς ανεξάρτητη και δεν μεταβιβάζει τις πλάγιες ωθήσεις της επιχωμάτωσης στην εξωτερική λιθοδομή. Ο τρόπος αυτός κατασκευής αφορά και τα εξωτερικά προσχώματα, στα οποία, παρ' όλο ότι αποτελούνται από το φυσικό έδαφος, ο κατασκευαστής τους έκρινε αναγκαία την παρεμβολή μίας τέτοιας σύνθεσης ανάμεσα στο φυσικό έδαφος και την εξωτερική τοιχοποιία.

Τα μεγέθη των μεταπρομαχωνίων διαστημάτων, καθορίστηκαν όχι μόνο από το βεληνεκές των πυροβόλων, αλλά και από τις γωνίες που σχημάτιζε η υπάρχουσα οχύρωση και που αποτελούσαν τις προτιμότερες θέσεις για την κατασκευή των προμαχώνων.

Στη σχετική βιβλιογραφία της εποχής, οι διαστάσεις των μεταπρομαχωνίων αναφέρονται, ανάλογα με τις περιπτώσεις από 90 μέχρι πάνω από 150 μέτρα, ενώ ο G. Cataneo θεωρεί σαν ιδανικό μέγεθος τα 150 passi, δηλαδή 260 μ. Στις Ενετικές οχυρώσεις του Ηρακλείου οι διαστάσεις αυτές κυμαίνονται μεταξύ 115 μ. μέχρι και πάνω από 300 μ. Μπορούμε να παρατηρήσουμε λοιπόν ότι και τα μήκη των μεταπρομαχωνίων περιέχονται στα όρια των μεγεθών που θεωρούνται κατάλληλα για τις οχυρώσεις του 16ου αιώνα.

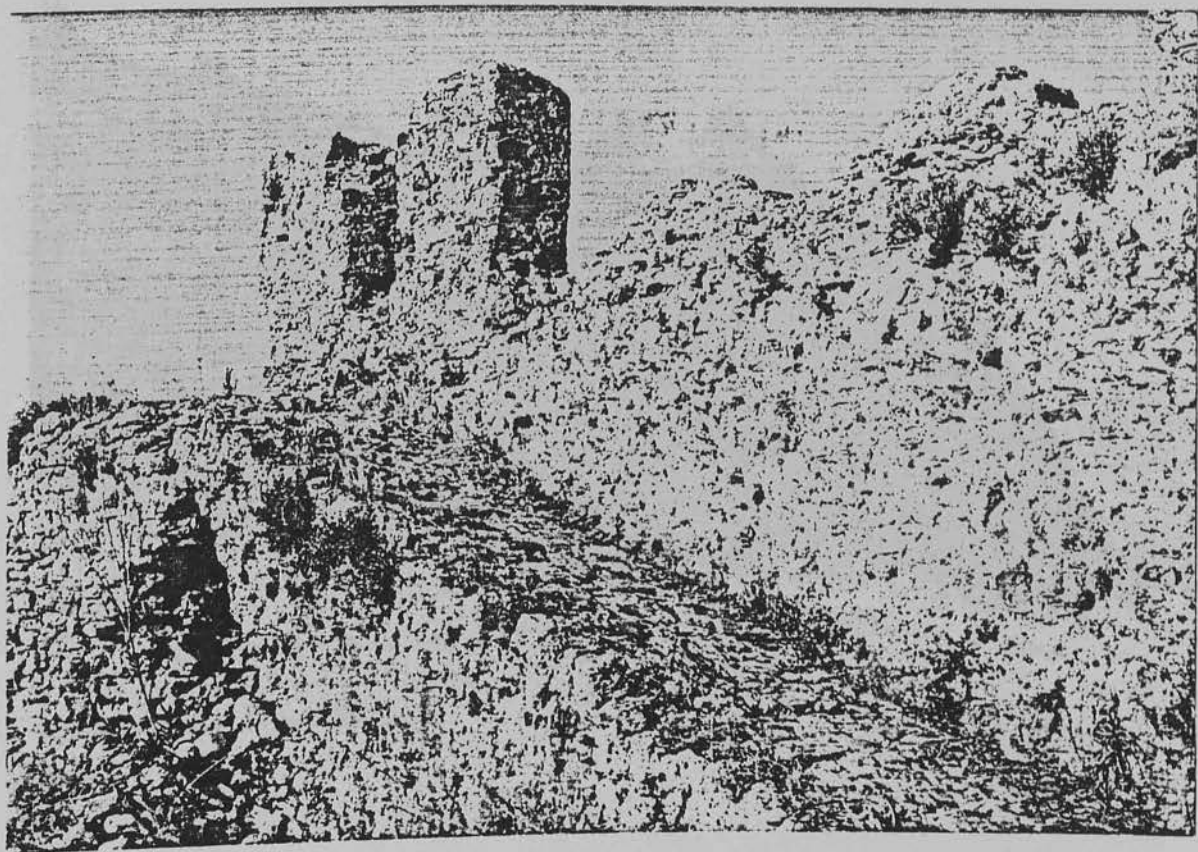
4. Προμαχώνες - Piatteforme - Πύργοι

Οι πύργοι που κατείχαν τις θέσεις που έπρεπε να βρίσκονται οι προμαχώνες ενισχύθηκαν σημαντικά και απέκτησαν τη γνωστή μεταβατική προς τον καρδιόσχημα προμαχώνα μορφή τους. Αυτοί αντιστοιχούν στις riatteforme των εξελιγμένων οχυρώσεων του 16ου αιώνα και πληρούν τις δύο βασικές συνθήκες για την λειτουργία

τους. Είναι δηλαδή ενισχυμένα σημεία που προεξέχουν από την cortina, λιγότερο όμως απ' όσο οι προμαχώνες, ώστε να μη παρεμποδίζεται η σωστή λειτουργία των τελευταίων. Τέλος, υπάρχουν πύργοι, με περιορισμένη ενίσχυση που είχαν δευτερεύοντα ρόλο και άλλοι ακόμα που κράτησαν την αρχική πρώιμη μορφή τους.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι στα αμυντικά αυτά έργα, υπάρχει μία ιεράρχηση ανάλογα με τις λεπτομέρειες που όφειλε το καθένα να εξασφαλίζει. Θα επιχειρήσουμε μια τυπολογική ταξινόμηση των στοιχείων αυτών αρχίζοντας από την απλούστερη μορφή και περιγράφοντας τις μετατροπές που έγιναν στο καθένα για την αντιμετώπιση των πυροβόλων.

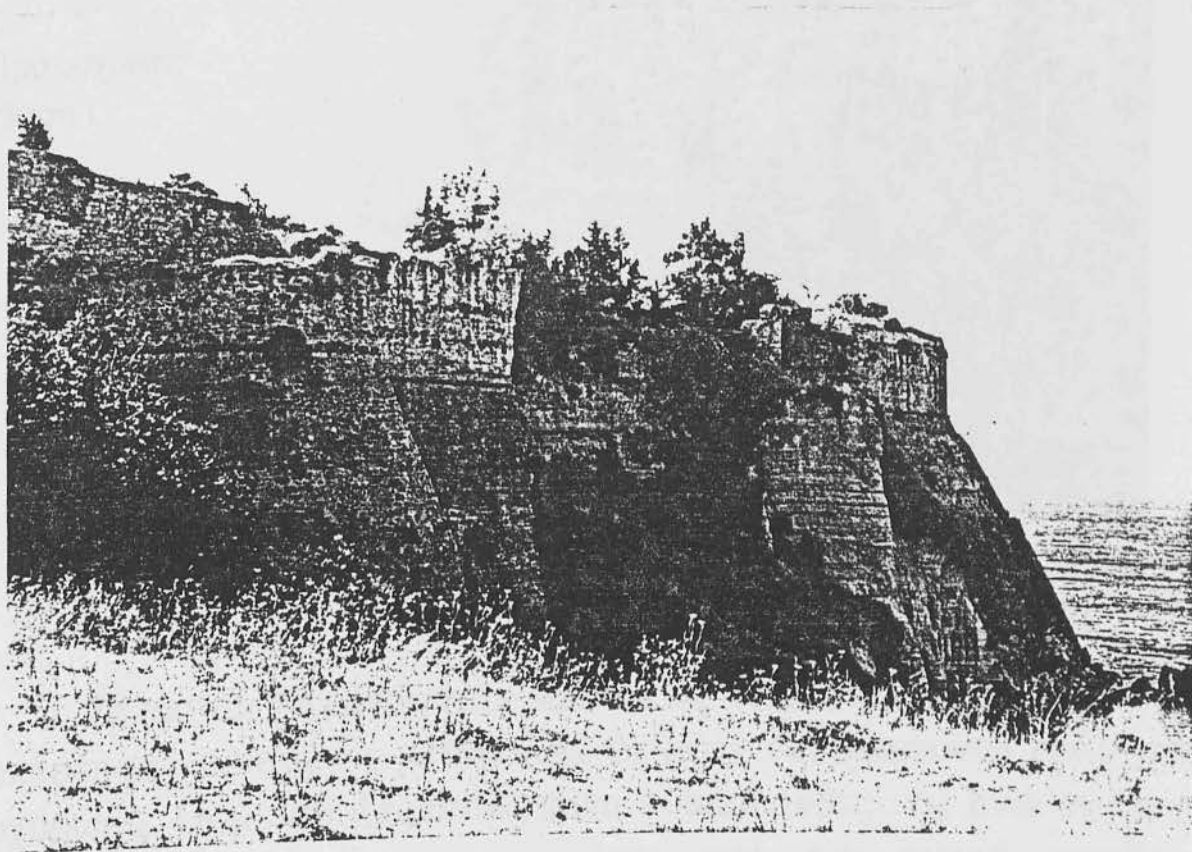
Τύπος Α: Πρόκειται για πύργους του προτειχίσματος. Είναι ορθογώνιοι και προεξέχουν από την γραμμή του στηθαίου. Δεν έχουν υποστεί καμιά μετατροπή, δεδομένου ότι θεωρήθηκαν άχρηστοι με τα νέα αμυντικά δεδομένα και ύστερα από την κατασκευή των εξωτερικών προσχωμάτων.

Προμαχώνες τύπου Α

Τύπος Β: Πρόκειται για πύργο κτισμένο πάνω στην cortina, με προεξοχή από τη γραμμή της προς τα έξω ή και προς τα μέσα. Αποτελεί συνηθέστατη μορφή του πρώιμου μεσαίωνα στη Δύση, συναντάται όμως και σε πολλά οχυρωματικά συστήματα της Ανατολής από πολύ νωρίς. Τέτοιους πύργους είχαν τα τείχη του Μιλάνου, η παλιά οχύρωση των Χανίων και πολλά Βυζαντινά οχυρά όπως τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Η μορφή αυτή συναντάται και πολύ αργότερα αλλά σε οχυρά μικρότερης σημασίας.

Πολύ μεγαλύτερων διαστάσεων, περιέχουν τρεις ορόφους με θολωτές αίθουσες και δώμα. Παρά τον μνημειώδη και επιβλητικό χαρακτήρα τους ανήκουν σε πρώιμο μορφολογικό τύπο. Όλοι οι πύργοι αυτοί βρίσκονται στο θαλασσινό τμήμα του τείχους και δεν υπέστησαν μετατροπές.

Προμαχώνες τύπου Β

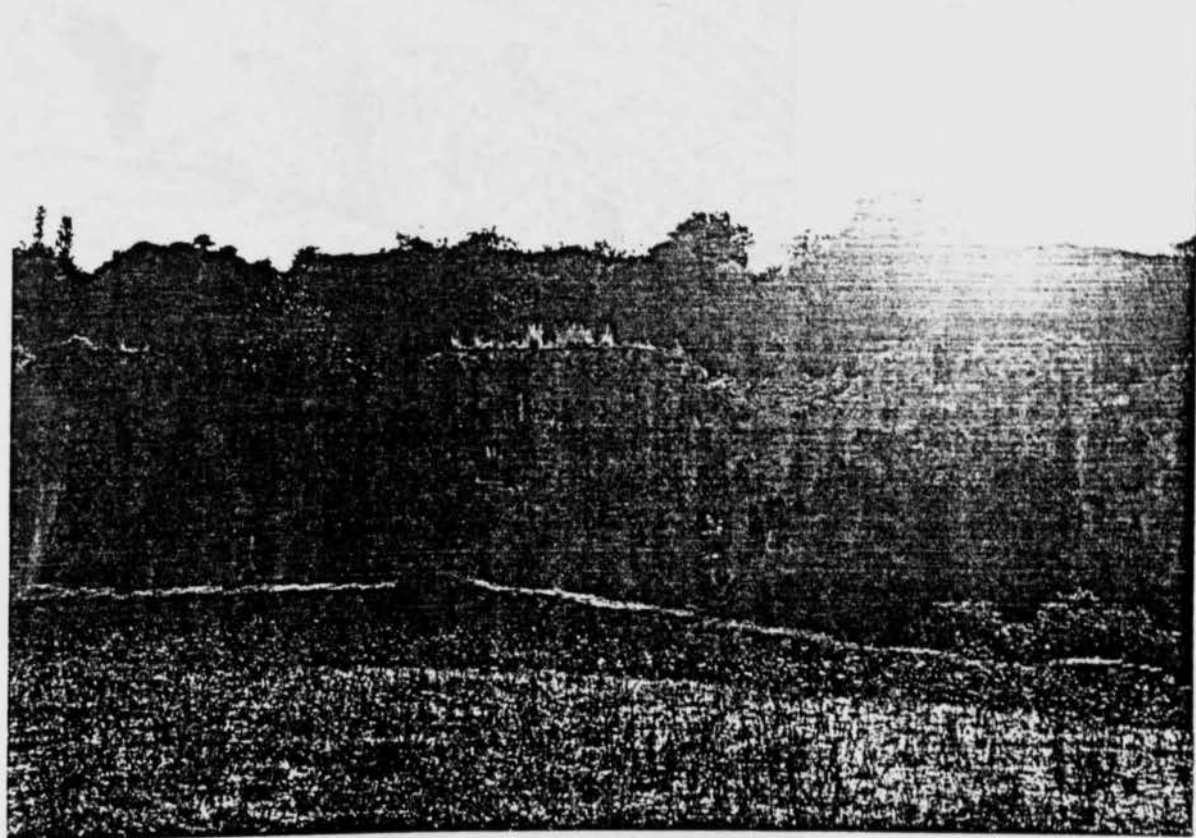
Τύπος Γ: Περιλαμβάνει τους ορθογώνιους πύργους των οποίων η μια τουλάχιστον πλευρά είναι σε επαφή με την cortina. Η μορφή αυτή είναι τυπική στις Βυζαντινές οχυρώσεις αλλά και συνηθέστατη σε πολλά άλλα οχυρά. Περιέχουν θολωτές αίθουσες με πολεμίστρες και το ανώτερο τμήμα τους καταλήγει σε επάλξεις, συνήθως με μορφή χελιδονοουράς. Παρέμειναν στην αρχική τους μορφή, επειδή βρίσκονται και αυτοί στο θαλασινό μέρος του τείχους.

Προμαχώνες
τύπου Γ

Τύπος Δ: Αποτελείται από τους πύργους, οι οποίοι αφού υπέστησαν ορισμένες μεταβολές, έπαιζαν δευτερεύοντα ρόλο στην οχύρωση. Οι μεταβολές αυτές είναι οι ακόλουθες : α) Ενώ οι πύργοι αυτοί ήταν αρχικά απομονωμένοι από τον οχυρό περίβολο, συνδεόμενοι μόνο με κινητές γέφυρες, στη συνέχεια συνδέθηκαν με αυτόν με δύο πλευρικούς τείχους. Στο κατώτερο τμήμα των τειχών αυτών διαμορφώθηκαν τοξωτά ανοίγματα για να αφήνουν ελεύθερη την επικοινωνία μεταξύ των προτειχισμάτων. β) Το κενό που σχηματίζονταν στο εσωτερικό του πύργου από τις θολωτές αίθουσες

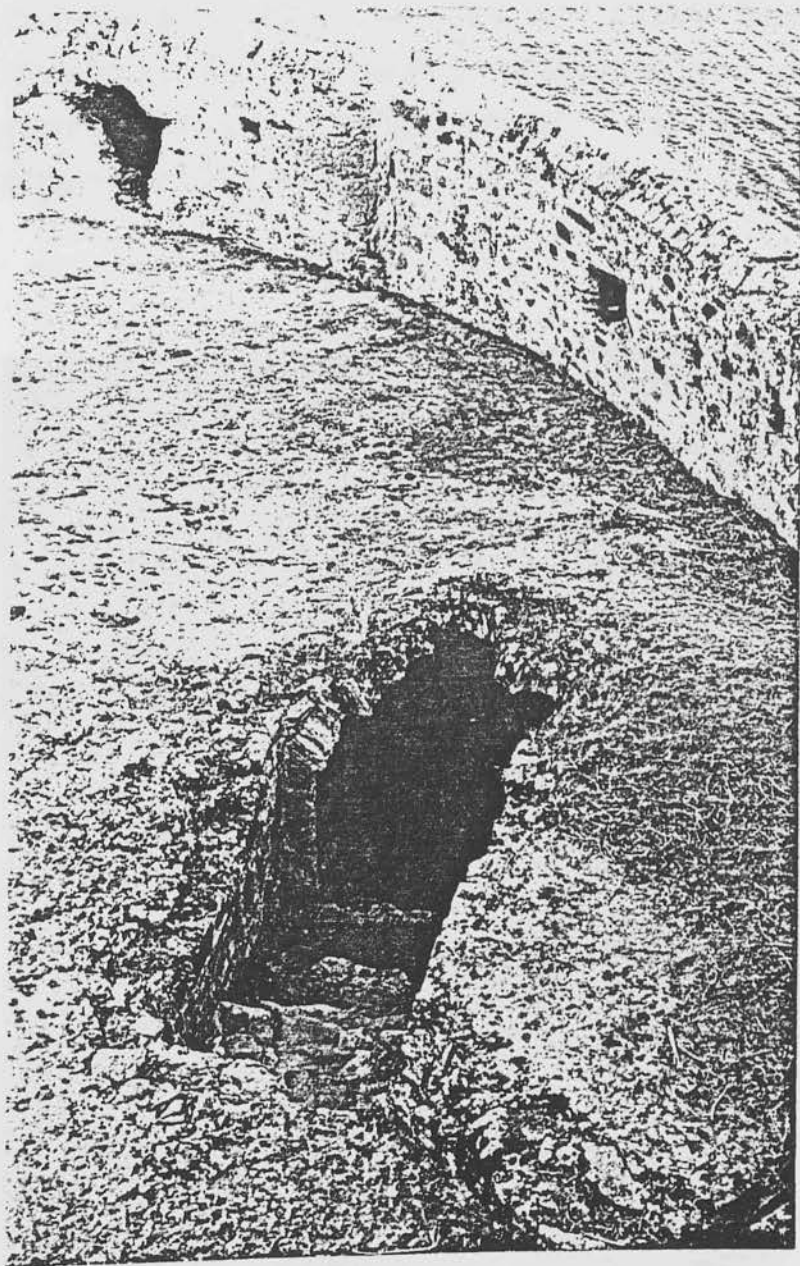
πληρώθηκε με ισχυρό λιθόδεμα, επειδή το πάχος της εξωτερικής λιθοδομής δεν ήταν ικανό να αντέξει τις κρούσεις των βλημάτων του πυροβολικού. γ) Οι καταχύστρες (machicoulis) και οι επάλξεις που υπήρχαν στο παραπέτο καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από παχύτερη λιθοδομή, με πλάγια απόληξη 60 μοιρών. Στο νέο αυτό στήθαίο διαμορφώθηκαν κανονιοθυρίδες, ανάλογες με αυτές της cortina.

Προμαχώνες τύπου Δ

Τύπος E: Στον τύπο αυτό ανήκουν οι πύργοι, στους οποίους, εκτός από τις μεταβολές που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο, μεταρρυθμίστηκαν κατά πολύ ριζικότερο τρόπο ώστε να αποτελέσουν τον απλούστερο τύπο προμαχώνα. Γύρω από το χαμηλότερο τμήμα του πύργου και σε απόσταση 3-9 μέτρων κατασκευάστηκε περιμετρικά συμπαγής τοιχοποιία, σε σχήμα κυκλικό, πολυγωνικό ή ορθογώνιο. Το μεταξύ τους διάστημα καλύφθηκε με θόλο και μπάζωμα, πάνω στα οποία διαμορφώθηκε το

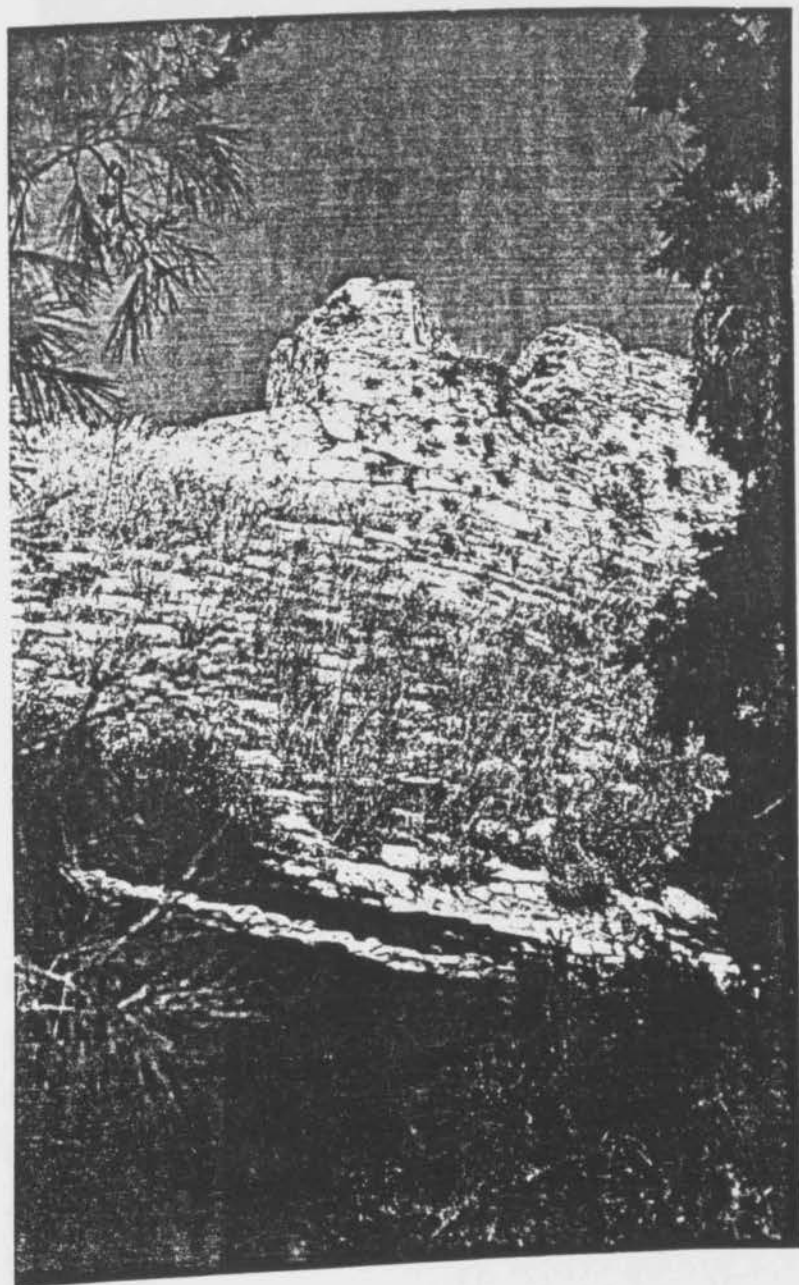
δάπεδο του προμαχώνα με τις περιμετρικές του κανονιοθυρίδες και τις εδράσεις των πυροβόλων. Οι θολωτοί κατώτεροι αυτοί χώροι είναι οι λεγόμενες casemattes που αποτελούν τον πρόδρομο της χαμηλής πλατείας (riazza bassa) και χρησίμευαν για τη βολή και πλαγιοβολή στο επίπεδο της τάφρου.

Προμαχώνες
τύπου E

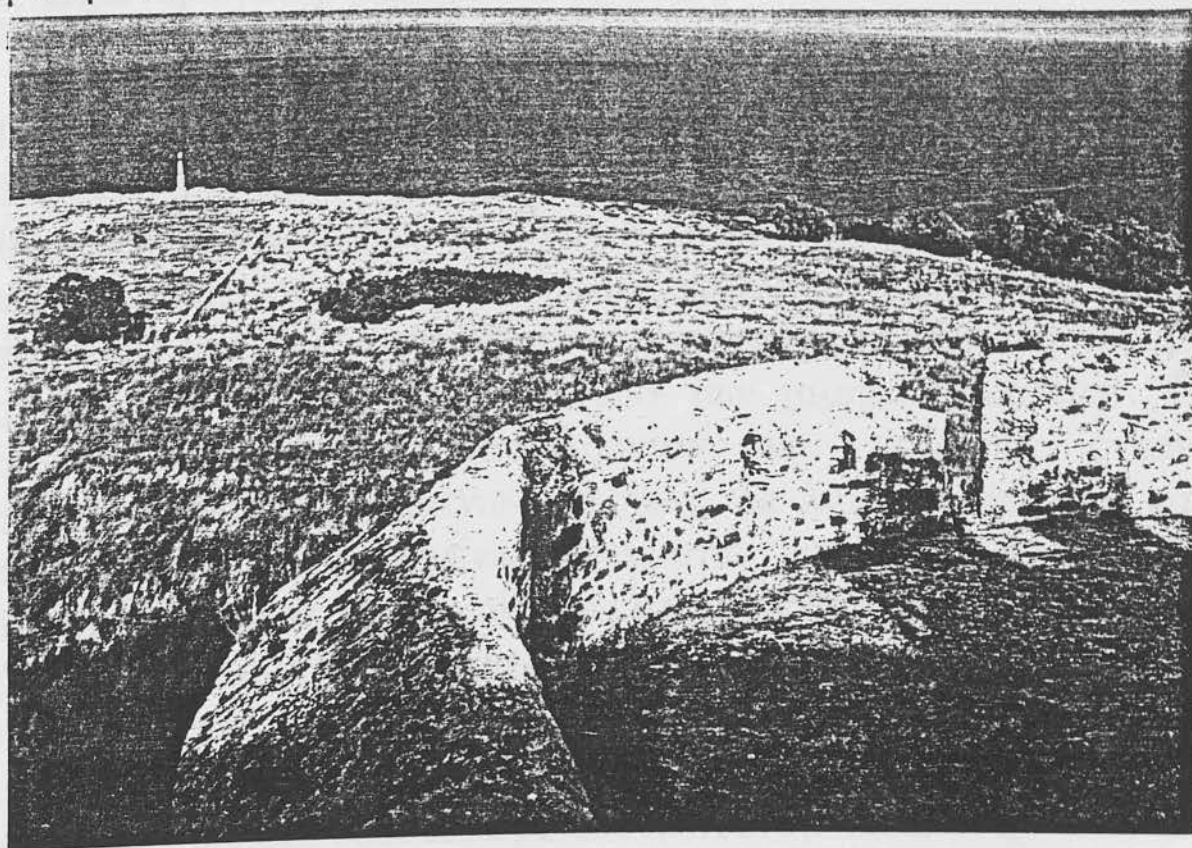
Τύπου Z: Πρόκειται για πιο εξελιγμένη μορφή προμαχώνα του οποίου η σύνθεση οργανώνεται ως εξής: Γύρω από τον υπάρχοντα πύργο κατασκευάζεται ευρύτατο πρόσχωμα, ο όγκος του οποίου αποτελείται από το φυσικό έδαφος. Το πρόσχωμα δεν περιέχει

casemattes και η scarpa διαμορφώνεται σύμφωνα με τις νέες οχυρωματικές αρχές, έχοντας κεκλιμένο το κατώτερο τμήμα της, cordone και παχύ στηθαίο με πλάγια απόληξη και κανονιοθυρίδες. Προς την εσωτερική της πλευρά υπάρχει τοίχος αντιστήριξης και διάδρομος που το χωρίζει από το σώμα του πύργου. Ο διάδρομος αυτός εξασφάλιζε ελεύθερη διέλευση των αμυνομένων πίσω από το οχυρωματικό αυτό έργο και αντιστοιχούσε με την παλαιά τάφρο. Τα προσχώματα αυτά, αν και δεν έχουν άμεση επικοινωνία με τον περίβολο της οχύρωσης, παρουσιάζουν σαφής αναλογίες με τα μεταγενέστερα οχυρωματικά έργα. Τέτοιοι προμαχώνες δημιουργήθηκαν στα πιο καίρια σημεία της οχύρωσης.

Προμαχώνες
τύπου Z

Τύπος Η: Παραθέτουμε τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του προμαχώνα που είναι σε άμεση αναλογία με αυτά των οχυρωματικών έργων του τέλους του 16ου αιώνα: α) Η πενταγωνική κάτοψη όπου οι *spale* σχηματίζουν γωνία γειτονική των 90 μοιρών με την *cortina*. Η γωνία της ακμής είναι πολύ μεγάλη για τα ιταλικά πρότυπα. Αυτό όμως συμβαίνει γιατί ο προμαχώνας είναι τοποθετημένος σε ευθύγραμμο τμήμα του περιβόλου. Το ίδιο ισχύει άλλωστε και στο Ηράκλειο για τους προμαχώνες του Ιησού, της Βηθλεέμ και του Παντοκράτορα. β) Το στηθαίο του τείχους πίσω από τον προμαχώνα τέθηκε σε αχρηστία, εξασφαλίζοντας έτσι την άμεση επικοινωνία μεταξύ του προμαχώνα και του οχυρού

Προμαχώνες τύπου Η

γ) Οι πλευρικές *casemates* λειτουργούσαν σε πλαγιοβολή κατά τρόπο ανάλογο με τις μεταγενέστερες χαμηλές πλατείες, καλύπτοντας με τα πυρά τους τις παρακείμενες *cortine* και τον προμαχώνα της Ισπανίας. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι επειδή οι αίθουσες αυτές ήταν καλυμμένες, η συνεχής χρήση των κανονιών δημιουργούσε ασφυκτικούς καπνούς που έθεταν την *casematte* σε αχρηστία. Για την αντιμετώπιση αυτού του μειονεκτήματος

κατασκευάστηκαν πάνω από τις φωλεές των κανονιών καμινάδες, που απορροφούσαν αμέσως τον καπνό. δ) Οι δύο κατώτερες πλευρικές αίθουσες συνδέονται με θολωτή *contramina* που ακολουθεί περιφερειακά την εξωτερική τοιχοποιία, ακριβώς όπως συμβαίνει και στους μεταγενέστερους ενετικούς προμαχώνες. Όπως είναι γνωστό τα έργα αυτά χρησίμευαν στον εντοπισμό και καταστροφή των υπογείων στοών (*mine*) που ανοίγονταν από τον εχθρό και αποσκοπούσαν στην ανατίναξη του προμαχώνα.

5. Εξωτερικά προσχώματα (*Braies*)

Για την αύξηση της ισχύος των μεταπρομαχωνίων των *Fronti Bastionati*, κρίθηκε σκόπιμη κατά τα τέλη του 16ου αιώνα - αρχές 17ου αιώνα, η δημιουργία προχωρημένης γραμμής άμυνας, έξω από τον περίβολο της οχύρωσης. Για τον σκοπό αυτό, κατασκευάστηκε σειρά εξωτερικών προμαχώνων, τους οποίους ο εχθρός έπρεπε να καταλάβει για να αντιμετωπίσει στη συνέχεια τη δεύτερη γραμμή άμυνας των διασταυρωμένων πυρών των χαμηλών πλατειών. Τα αμυντικά αυτά έργα αποτελούνταν από μεγάλους όγκους επιχωματώσεων, καλυμμένων συνήθως με λίθινη επένδυση, που επειδή ήταν σε προχωρημένες θέσεις στις γραμμές του εχθρού, δεν είχαν μόνο αμυντικό χαρακτήρα, αλλά και επιθετικό. Στις ευρύτερες πλατφόρμες τους υπήρχαν πυροβολαρχίες, οι οποίες συχνά κάλυπταν με τα πυρά τους επιθέσεις που ξεκίναγαν από τα σημεία αυτά.

Τα έργα αυτά δημιουργήθηκαν με τον διπλασιασμό της τάφρου. Η παλαιά *contrascarpa* αποτέλεσε την πίσω τοιχοποιία του προσχώματος, το οποίο βρισκονταν στο επίπεδο του παλαιού *glacis*. Η εξωτερική *scarpa* του κατασκευάστηκε με κεκλιμένο το κατώτερο τμήμα, *cordone* και ισχυρό στηθαίο με κανονιοθυρίδες. Μπροστά του ανοίγονταν η νέα τάφρος και απέναντι η νέα *contrascarpa*. Η ενίσχυση της οχύρωσης κατ' αυτόν τον τρόπο απαιτούσε πολύ μεγάλες ποσότητες ανθρώπινου δυναμικού, είχε όμως το πλεονέκτημα να μη χρειάζεται καμία επέμβαση στα τείχη της κυρίως οχύρωσης, τα οποία διατηρούσαν καθόλη τη διάρκεια των εργασιών την αμυντική τους ικανότητα. Και δεν πρέπει να λησμονούμε ότι οι μετατροπές αυτές της οχύρωσης έγιναν σε μία περίοδο συνεχούς

απειλής. Ανάλογες διατάξεις προχωρημένων αμυντικών γραμμών δημιουργήθηκαν και μπροστά από τους προμαχώνες των οχυρώσεων του τέλους του 16ου αιώνα.

Οπωσδήποτε όμως, οι εξωτερικοί προμαχώνες των Ενετικών οχυρώσεων, αποτελούσαν σοβαρό κίνδυνο για τον αμυνόμενο, αν ο εχθρός κατόρθωνε να τα καταλάβει και να τα χρησιμοποιήσει στη συνέχεια για να πλήξει από κοντινή πλέον θέση, την κυρίως οχύρωση. Ενδεικτική είναι η περίπτωση, όταν κατά τις αρχές της πολιορκίας του Χάνδακα, το 1648, ο Ενετός αξιωματικός που ήταν υπεύθυνος για την υπεράσπιση του εξωτερικού προμαχώνα της Κορώνας, έξω από την πύλη των Χανίων, ήρθε σε συνεννόηση με τους εισβολείς και παρέδωσε τον προμαχώνα. Οι Τούρκοι εισχωρώντας από το σημείο αυτό στην τάφρο, κατόρθωσαν να καταλάβουν τον ισχυρότατο προμαχώνα Martinengo, απ' όπου οι πολιορκημένοι μπόρεσαν να τους απωθήσουν με πολύ μεγάλη δυσκολία.

6. Επιπρομαχώνες

Αποτελούσαν τις υψηλότερες θέσεις βολής των εξελιγμένων οχυρώσεων του 16ου αιώνα. Οι γνώμες των μηχανικών όσων αφορά την σωστή θέση ενός επιπρομαχώνα, κατά την περίοδο εξέλιξης των *Fronti Bastionati*, διχάζονται. Οι πιθανές τους θέσεις μπορεί να είναι: α) στο μέσο των *cortine*, β) στα άκρα τους, γ) μπροστά στη *gola* των προμαχώνων και δ) πάνω από τις πύλες. Αντιθέτως ο G. Cataneo ισχυρίζεται ότι ο επιπρομαχώνας πρέπει να βρίσκεται στα $\frac{2}{3}$ του μήκους της *cortina*, για να εξασφαλίζει την άμυνα του απέναντι *fronte*. Η αντίθεση αυτή είναι πιθανό να οφείλεται στο ότι ο Cataneo θεωρεί ως κύριο ρόλο του επιπρομαχώνα την άμυνα των *fronti*, ενώ άλλοι που έχουν ασχοληθεί με το θέμα, του αναγνωρίζουν πολλαπλές λειτουργίες, όπως η κάλυψη των *cortine* και των πυλών.

Στην περίπτωση των Ενετικών Τειχών του Ηρακλείου οι 4 υπάρχοντες επιπρομαχώνες βρίσκονται στις περιοχές των *gole* και έπαιζαν σύνθετο ρόλο, έχοντας υπό τα πυρά τους τις παρακείμενες *cortine*, τα απέναντι *fronte*, την τάφρο, τους εξωτερικούς προμαχώνες και την περιοχή του *spalto*. Το μεγάλο ύψος των πύργων

αυτών αύξαινε αισθητά το βεληνεκές των πυροβόλων, που ήταν σημαντικό πλεονέκτημα, ιδιαίτερα για τον έλεγχο του spalto.

7. Πλαγιοβολή.

Ήδη από τις πιο πρώιμες οχυρώσεις που γνωρίζουμε, μέχρι και αυτές της περιόδου που μας απασχολεί, η βασική φροντίδα του αμυνόμενου ήταν, αφ' ενός μεν να πλήξει τον εισβολέα από απόσταση, και αφ' ετέρου να μπορέσει να τον εξουδετερώσει, στην περίπτωση όπου θα πλησίαζε τη βάση του τείχους, και να τον εμποδίσει να αναρριχηθεί. Η πρώτη περίπτωση αντιμετωπίστηκε με την ευθεία βολή, κατά προτίμηση μάλιστα από τα υψηλότερα τμήματα της οχύρωσης, εφ' όσον αύξαινε το βεληνεκές του αμυνόμενου. Στην περίπτωση προσέγγισης ενεργοποιούνταν η κάθετη βολή. Υπήρχαν δηλαδή ειδικές διατάξεις σε πρόβολο, στο ανώτερο μέρος του τείχους, απ' όπου ο αμυνόμενος μπορούσε να ρίξει λίθους, βέλη ή καυτό λάδι, προστατευόμενος συγχρόνως από την οριζόντια βολή του αντιπάλου. Πρόκειται για τις λεγόμενες καταχύστρες (machicoulis) που βρίσκονταν κατά προτίμηση στα στηθαία των πύργων, πάνω από τις πύλες, αλλά και σε άλλα μέρη της οχύρωσης.

Με την εισαγωγή της πυρίτιδας και τις νέες αμυντικές θεωρίες, η ευθεία βολή, αν και πραγματοποιείται από πυροβόλα, εξακολουθεί να υφίσταται. Η κάθετη βολή όμως βαθμιαία εγκαταλείπεται για να δώσει τη θέση της στη πλαγιοβολή, η οποία μέχρι τότε δεν έπαιξε παρά δευτερεύοντα ρόλο. Τα machicoulis ανέκανα ν' αντέξουν τα πυρά των κανονιών αχρηστεύονται και αντικαθίστανται από τις καλά προστατευόμενες χαμηλές πλατείες.

Ε. Συμπεράσματα.

Από τα μέσα ήδη, αλλά προπάντων κατά τα τέλη του 15ου αιώνα, υπήρχαν τα τεχνολογικά δεδομένα, που αποτέλεσαν το ερέθισμα για την γέννηση μιας νέας εποχής της φρουριακής αρχιτεκτονικής. Κατά την περίοδο αυτή, είδε το φως μια εντελώς νέα προβληματική γύρω από τις οχυρωματικές αρχές. Η προσπάθεια εφαρμογής όμως των ιδεών αυτών πάνω στην ύλη, η έρευνα δηλαδή

δημιουργίας αρχιτεκτονικών μορφών που να ανταποκρίνονται λειτουργικά στις νέες απαιτήσεις, υπήρξε μακροχρόνια. Χρειάστηκε ένας περίπου αιώνας έρευνας, δισταγμών και γόνιμων αντιθέσεων για να δημιουργηθεί τελικά ο νέος αυτός τύπος άμυνας, το Fronte Bastionato.

Η τεχνολογία των πυροβόλων, σαν κάτι εντελώς καινούργιο, ακολούθησε την ραγδαία και αποτελεσματική εξέλιξη των νέων πραγμάτων. Αντίθετα, η οχυρωματική τέχνη βαρυμένη από την τροχοπέδη μιας εδραιωμένης παράδοσης πολλών αιώνων, μπόρεσε δύσκολα να αποτινάξει το κατεστημένο των ξεπερασμένων πλέον θεωριών της αμυντικής. Όπως με τις οχυρωματικές αρχές της, η αρχαιότητα είχε χαράξει την εξέλιξη των μετέπειτα εποχών, έτσι και ο 16ος αιώνας θα αποτυπώσει έντονα τις επιρροές του, στους τρεις επόμενους αιώνες, ως τη στιγμή δηλαδή που μια νέα τεχνολογία θα ανατρέψει ξανά τα παλιά δεδομένα.

ΝΕΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ - ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Στις ημέρες μας οπωσδήποτε το Κάστρο δεν μπορούμε να το θεωρήσουμε άχρηστο και νεκρό. Πολλά πράγματα θα μπορούσε κανείς να κάνει στο χώρο αυτό, δίνοντας έτσι καινούργια ζωή σε κάτι πολύτιμο που δεν μας επιτρέπεται να αφήσουμε να πεθάνει. Με λίγη θέληση και μερικά χρήματα θα μπορούσε να γίνει θέρετρο θαυμασμού και πηγή πολιτισμού και πλούτου για τον τόπο μας.

Συγκεκριμένα, ένα περίπτερο θα μπορούσε να γίνει έξω από το Κάστρο και να διαθέτει έντυπα σχετικά με την ενημέρωση και την ιστορία του Κάστρου. Τα οικονομικά οφέλη να διατίθενται για την συντήρηση του Κάστρου. Επίσης ένα κυλικείο και WC στην είσοδο του Κάστρου θα έδινε στους επισκέπτες την άνεση και ευχαρίστηση ώστε να έχουν τη δυνατότητα να παραμείνουν στο χώρο, θαυμάζοντας το μεγαλείο του Κάστρου. Στους εξωτερικούς χώρους του Κάστρου μπορούν να τοποθετηθούν παγκάκια ώστε να γίνεται πιο ευχάριστη και άνετη η παραμονή των επισκεπτών στο χώρο, όπου ταυτόχρονα θα έχουν και την ευκαιρία να απολαύσουν την πανέμορφη θέα του γύρω τοπίου.

Η προσφορά του Κάστρου θα μπορούσε επίσης να δώσει κάτι πολύ αξιόλογο στο τόπο μας. Αν θα υπήρξε η μέριμνα να

διαμορφωθεί έτσι ο χώρος ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για θεατρικές παραστάσεις. Θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν λυόμενα σκηνικά και σπαστές καρέκλες, όπου τα τείχη του Κάστρου να είναι φυσικό σκηνικό. Άλλη επίσης ιδέα είναι ο χώρος αυτός να χρησιμοποιηθεί για συναυλίες, διαλέξεις, ανοικτές συζητήσεις δίνοντας έτσι στους θεατές την επιπλέον ικανοποίηση νοιώθοντας δίπλα τους την μεγαλοπρέπεια του Κάστρου.

Κατά την γνώμη μας είναι μεγάλη παράλειψη η απουσία φωτισμού στον εσωτερικό χώρο. Θα μπορούσε να είναι φωτισμένο κατάλληλα, ώστε να προβάλλεται η ομορφιά του στον επισκέπτη όλο το 24ωρο και όχι να αποκλείεται η είσοδος στους επισκέπτες στις μισές και περισσότερες ώρες του 24ώρου.

Θα μπορούσαν να διοργανώνονται εκπαιδευτικές εκδρομές ώστε σπουδαστές από όλο τον κόσμο να πλουτίζουν τις γνώσεις τους πάνω στην αρχιτεκτονική και ιδιαιτερότητα του Κάστρου. Το Κάστρο μας, τέλος, θα πρέπει να ενταχθεί σε διεθνές πρόγραμμα αξιοποίησης, ανάδειξης και προστασίας.

Ένας παρατηρητής του Κάστρου, ιδιαίτερα την χειμερινή περίοδο θα νοιώσει θαυμασμό μεν γι' αυτούς που το δημιούργησαν, απογοήτευση όμως γι' αυτούς που το κληρονόμησαν και το εγκατέλειψαν. Η λέξη «εγκατάλειψη» δεν είναι υπερβολική όταν, ένας τέτοιος θησαυρός, μένει χωρίς καν το κατάλληλο φωτισμό, χωρίς φύλακες, κλεισμένο σε μία σιδερένια καγκελόπορτα, τέτοια, που όποιος, θελήσει να μπει μέσα, δεν δυσκολεύεται καθόλου.

Πιστεύουμε ότι το κράτος θα πρέπει να περιφρουρήσει τέτοια μνημεία ανεπανάληπτα. Υπάρχουν πολλά σημεία εσωτερικά και εξωτερικά του Κάστρου που έχουν άμεση ανάγκη υποστύλωσης και στερέωσης, χρειάζεται γενικά μία σωστή αναπαλαίωση γιατί αλλιώς, με τον καιρό, θα ακολουθήσουν τη μοίρα τους.

Με τη μελέτη μας γύρω από το Κάστρο νοιώθουμε περήφανοι που γνωρίσαμε ένα τέτοιο μνημείο και μάθαμε τόσα χρήσιμα πράγματα. Νομίζουμε ότι μετά από αυτή τη μελέτη βγήκαμε πολύ πιο πλούσιοι στις γνώσεις μας.

Ευχαριστούμε την καθηγήτριά μας που μας έδωσε αυτή την ευκαιρία.

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

**ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ
ΠΡΟΣΦΕΡΑΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΕΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΩΝ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΠΟΥ ΧΡΕΙΑΣΤΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΥΤΗ :**

- ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΟΡΩΝΗΣ.
- ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
(ΑΘΗΝΑ - ΕΡΜΟΥ 56).
- ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ (ΚΑΛΑΜΑΤΑ).
- ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.
- ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ).
- ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΤΜΗΜΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ).
- ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥ (ΠΛΗΣΙΟΝ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΕΥΕΛΠΙΔΩΝ).
- ΤΑΠΑ (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 57).
- ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. (ΤΜΗΜΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ).
- ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. (ΤΜΗΜΑ ΑΕΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ).
- ΔΙΕΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ (ΠΛΑΤΕΙΑ
ΚΑΡΙΤΣΗ).
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΕΞΑΡΧΕΙΑ -
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ).
- ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ.
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ Ε.Μ.Π.
- ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ (ΟΔΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ).
- ΓΕΝΑΔΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ.
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ.
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ.

- ΕΥΓΕΝΙΔΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ.
- ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΠΑΠΑΔΗΜΑ (ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 8).
- ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. (ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ - ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ).
- ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. (ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ - ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ).

ΜΠΙΤΣΑΝΕΣ

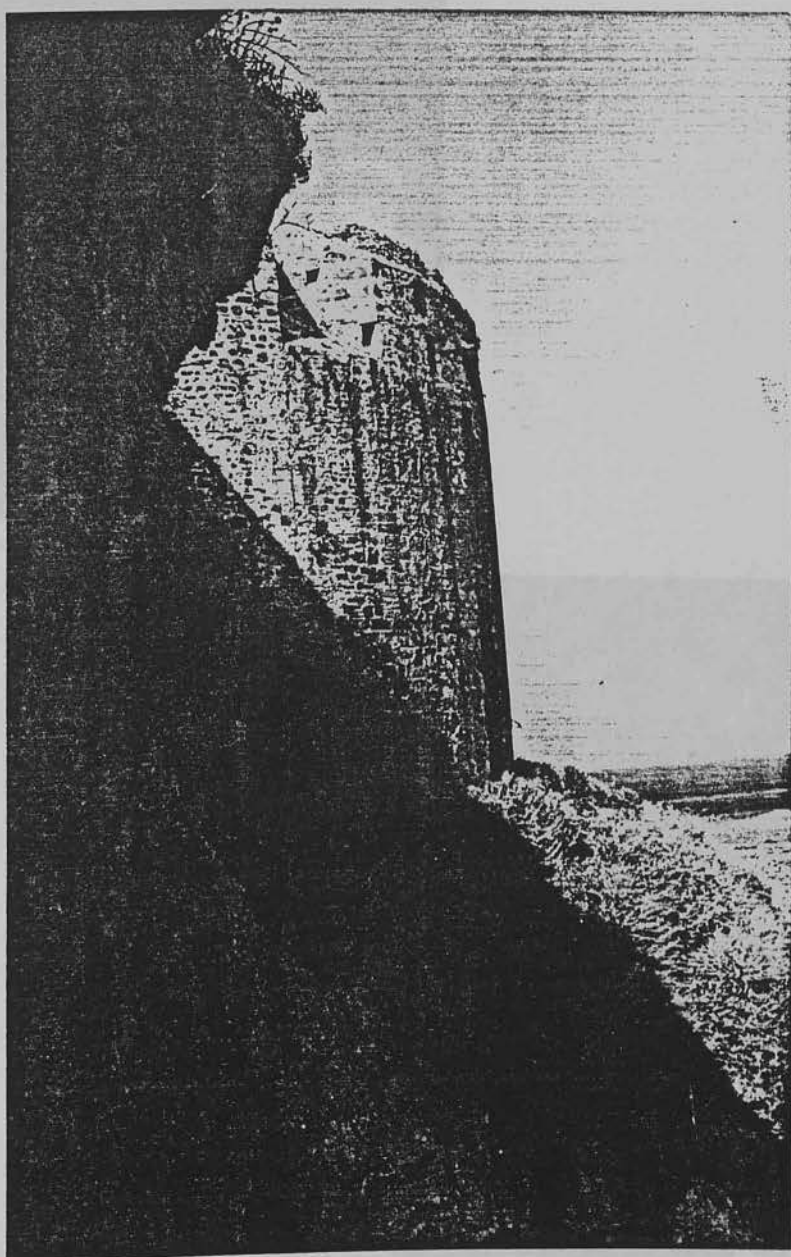
ΕΞΟΤΕΡΙΚΑ

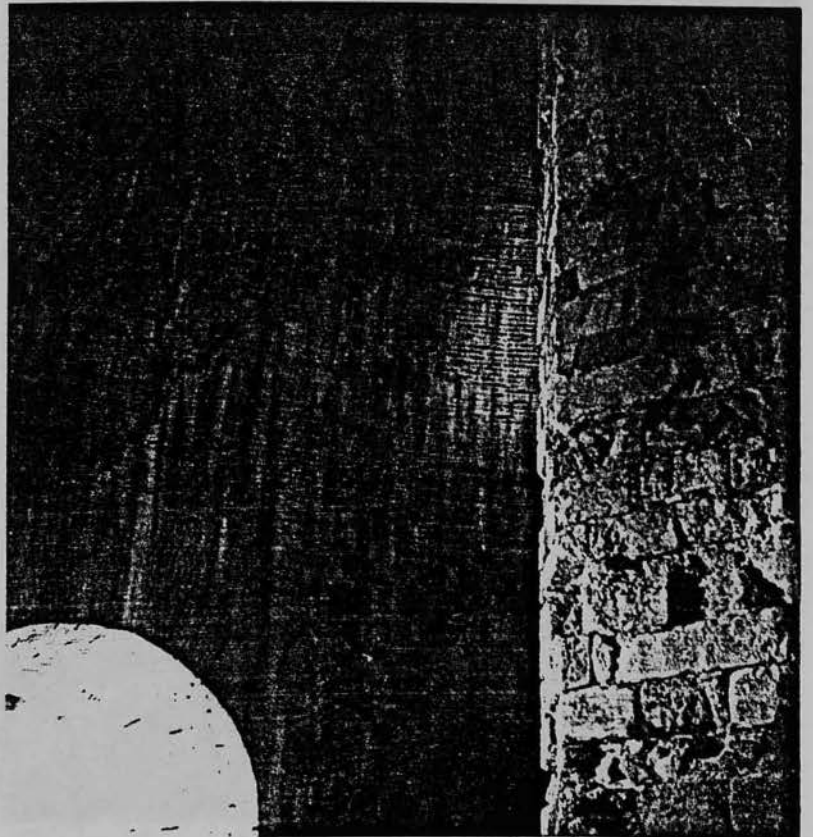
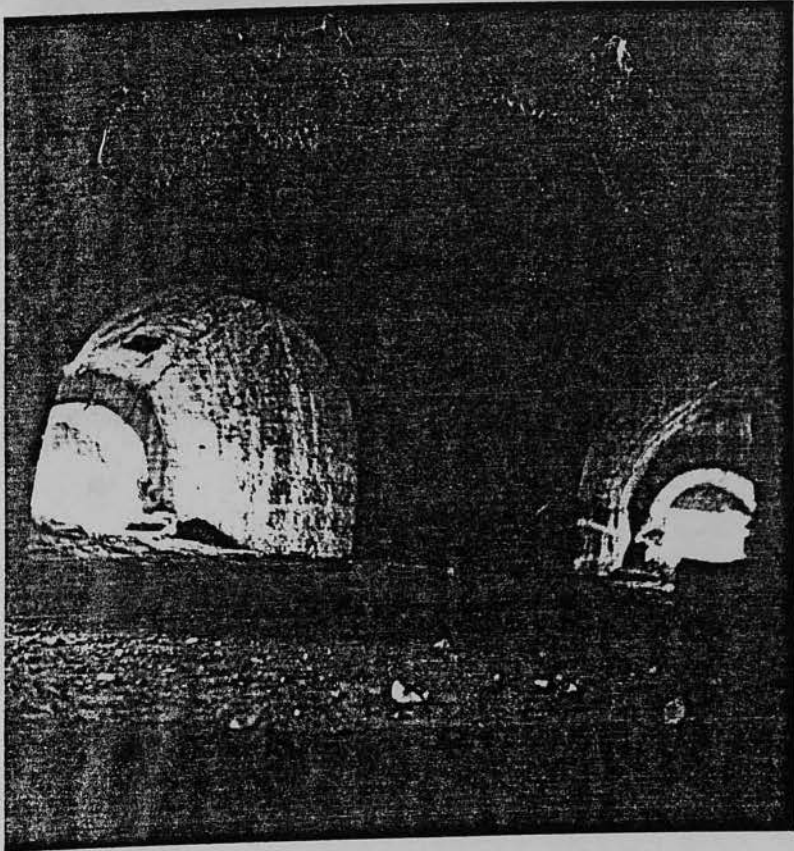
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

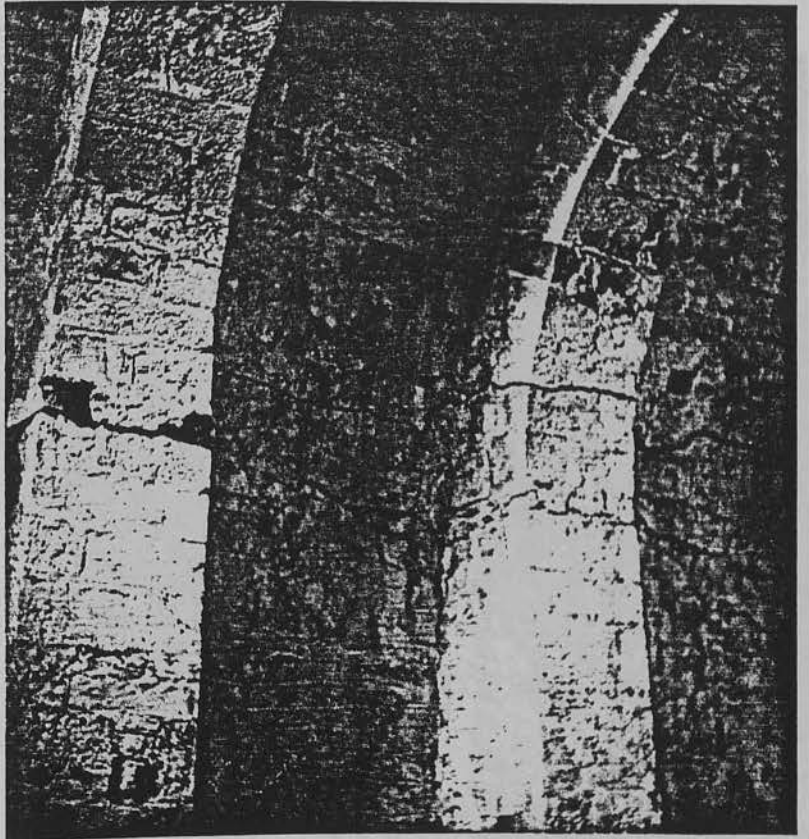
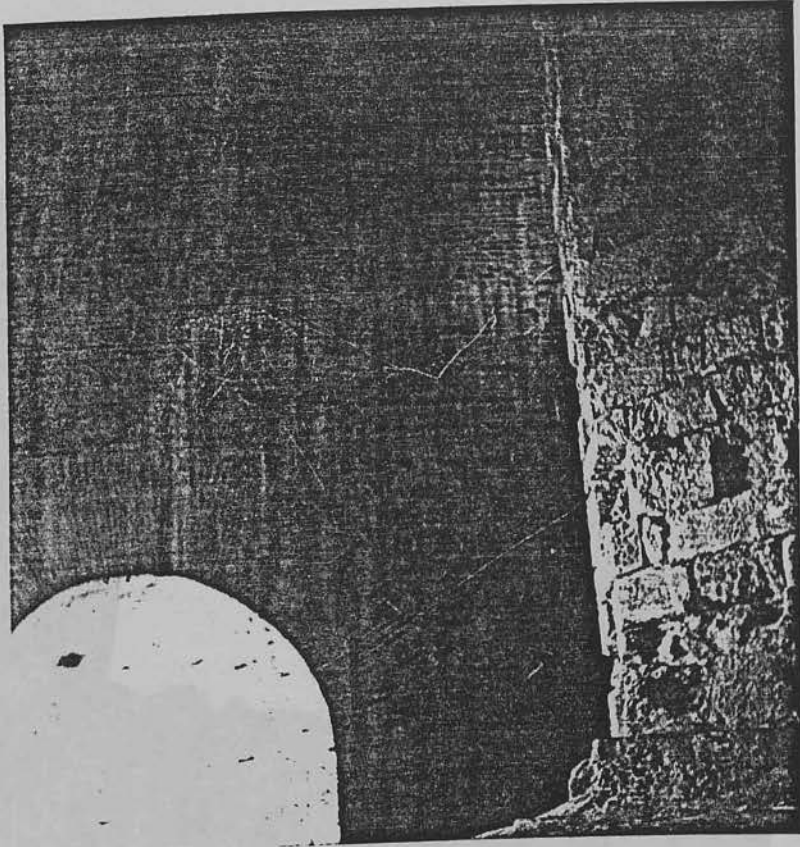
ΜΠΙΤΣΙΧΑΝΕΣ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ

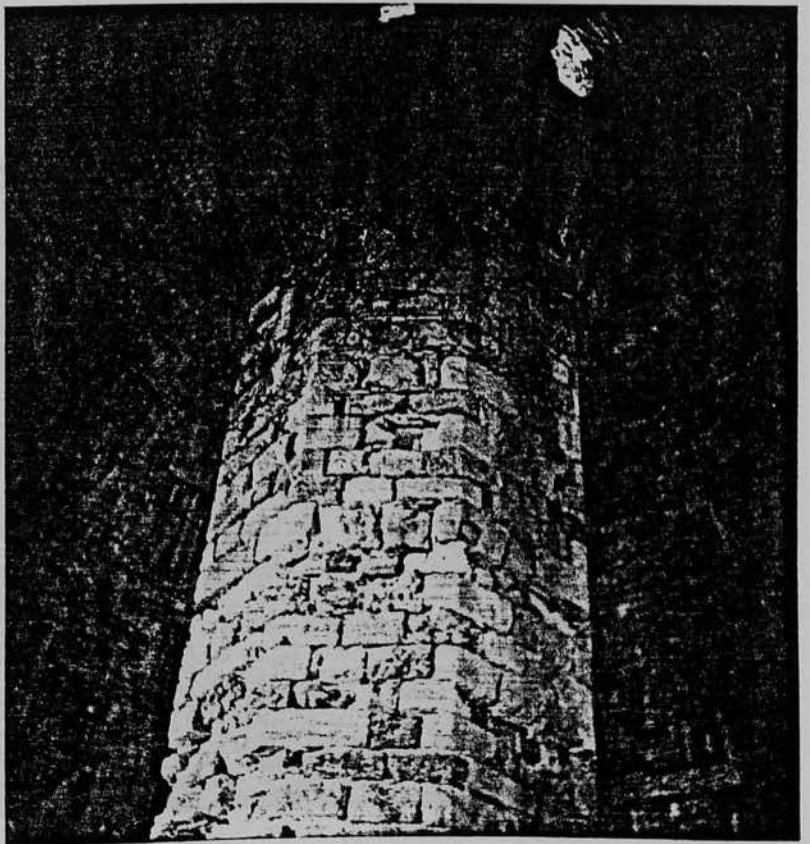
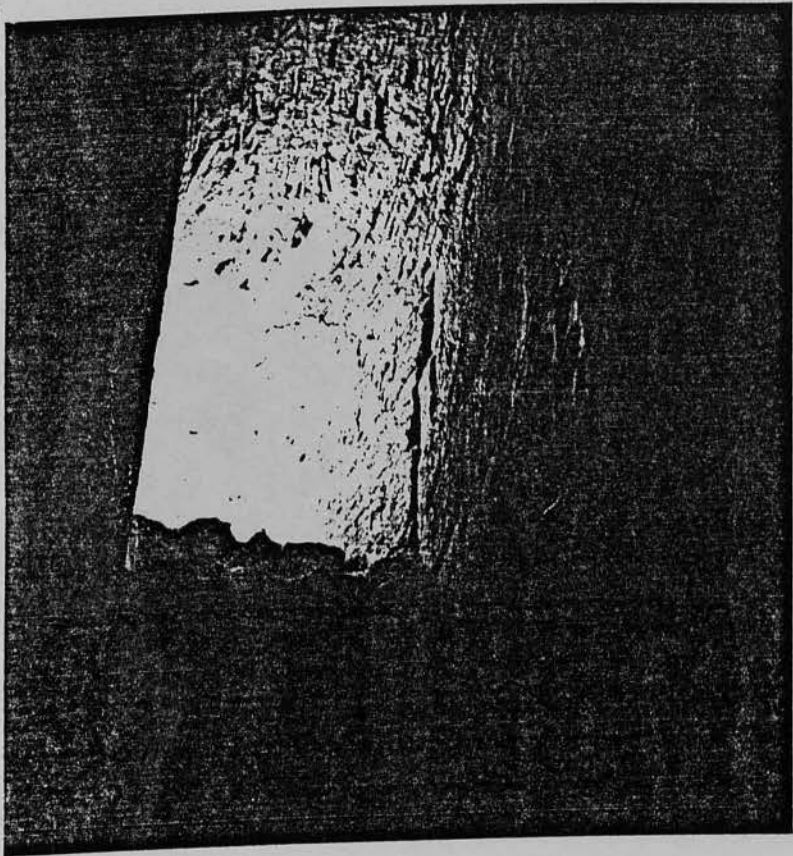

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ

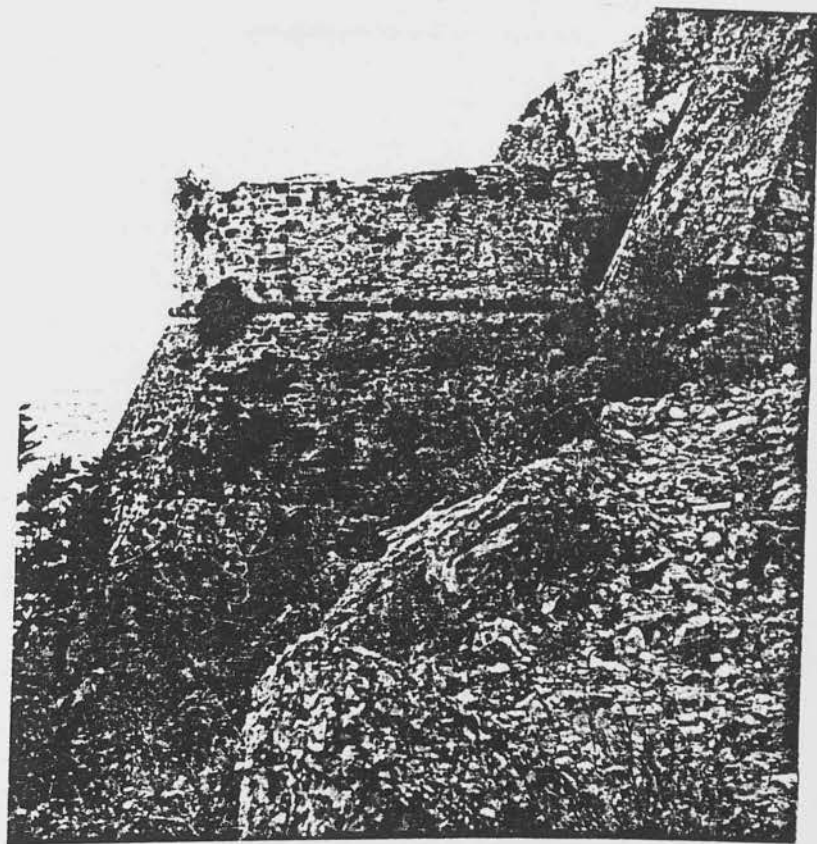
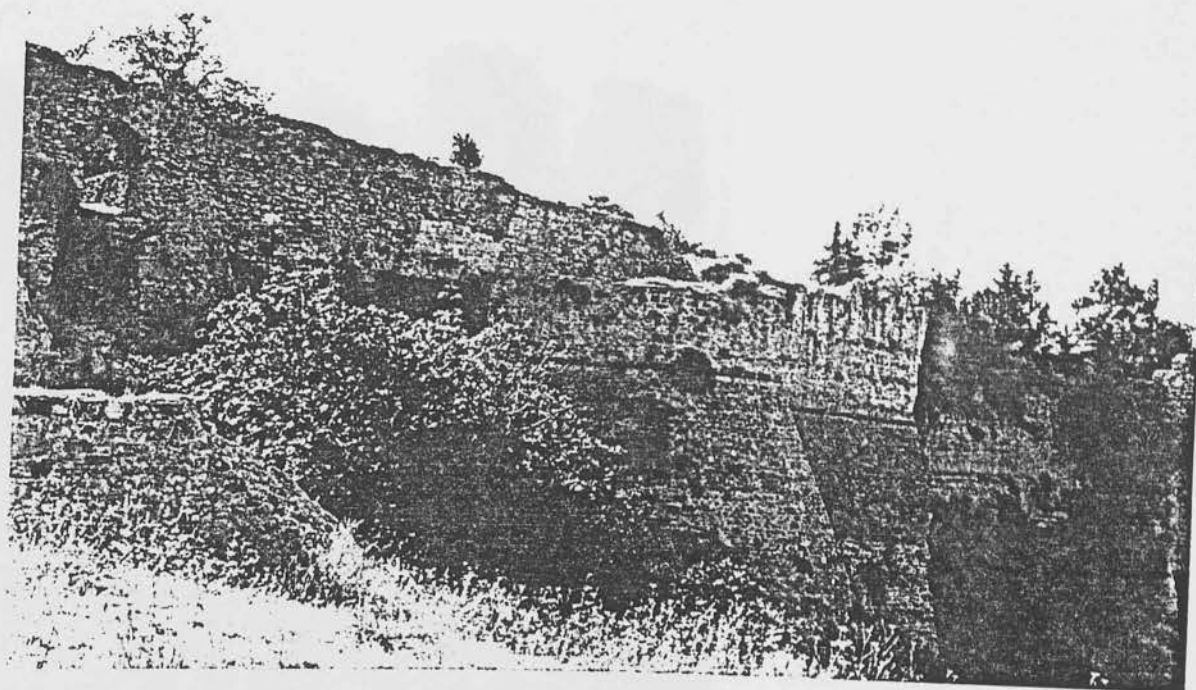

ΣΚΟΤΑΔΕΡΟ

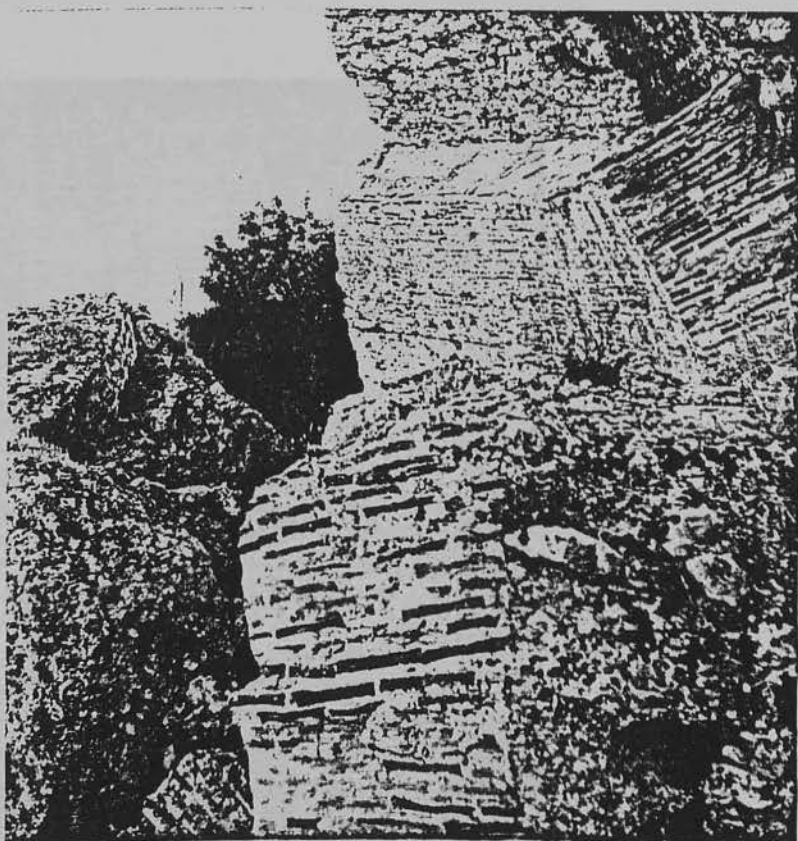
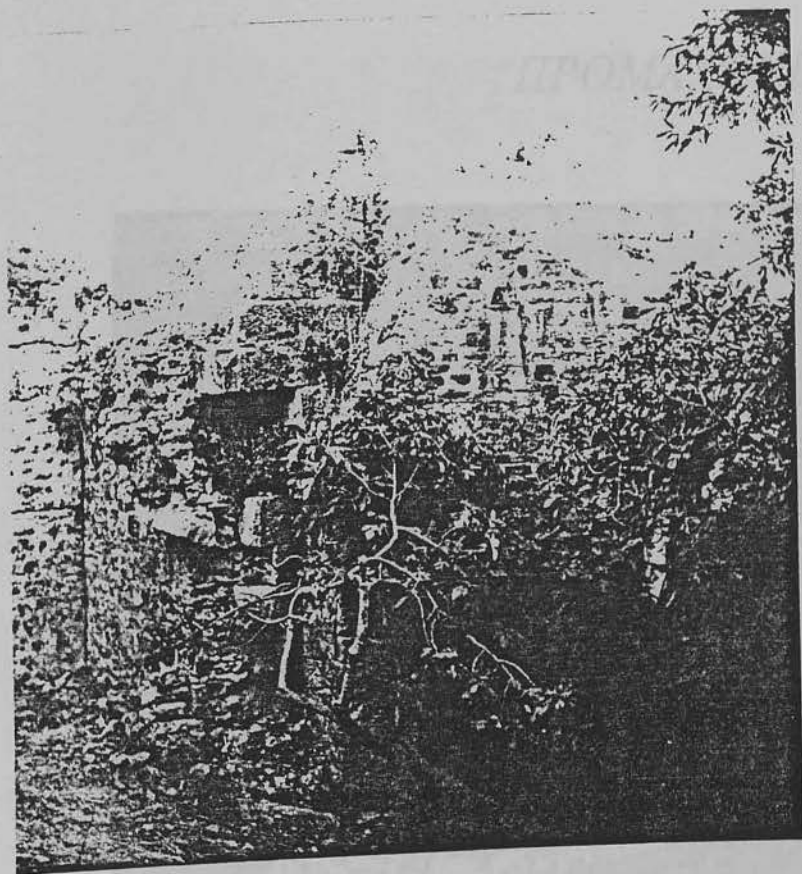
ΣΚΟΤΑΔΕΡΟ

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

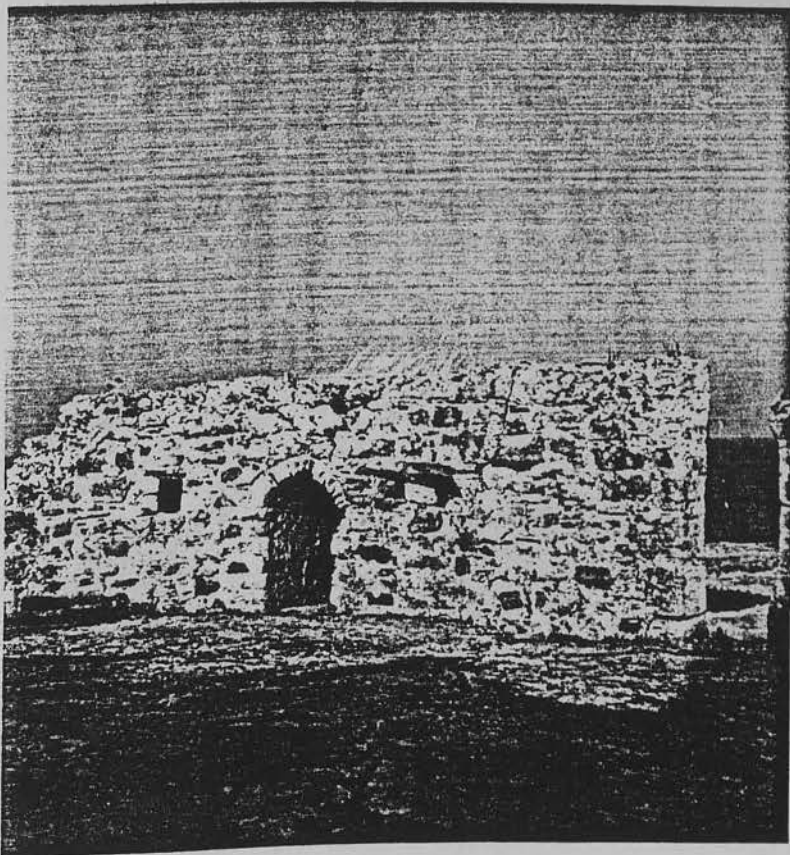
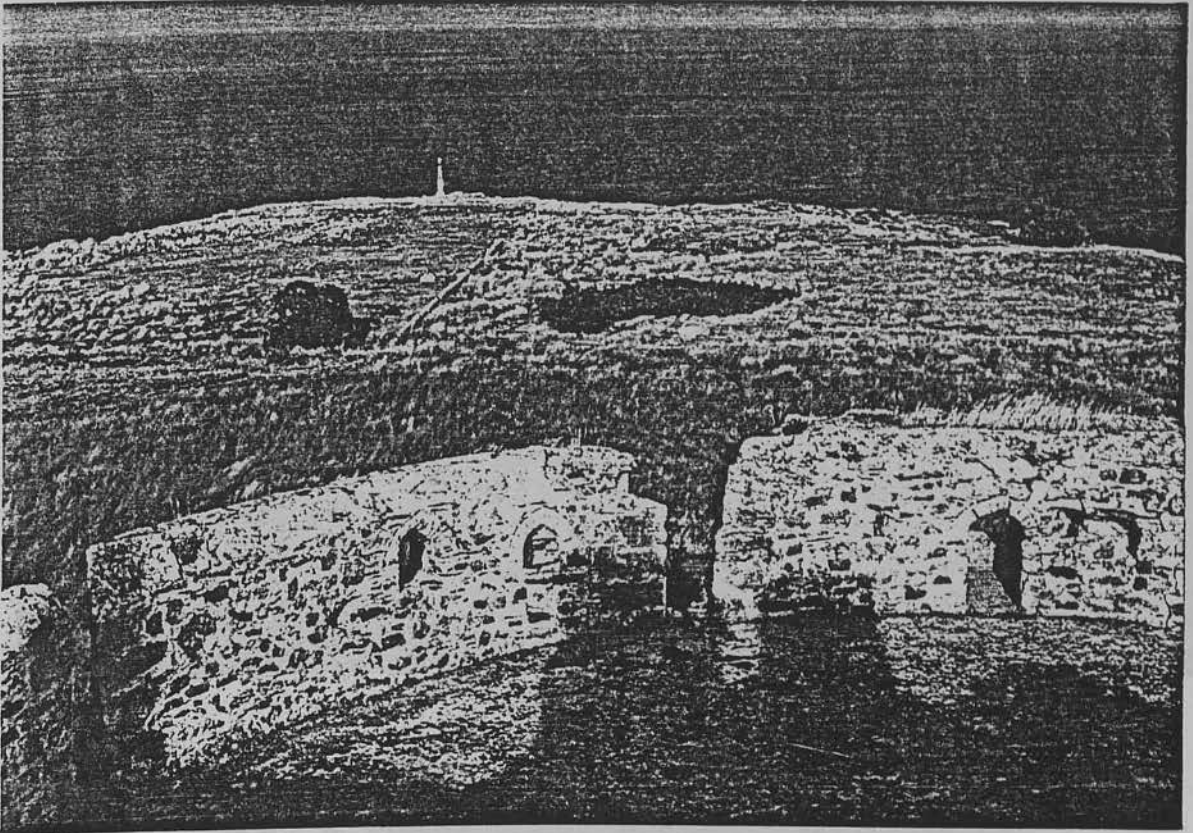

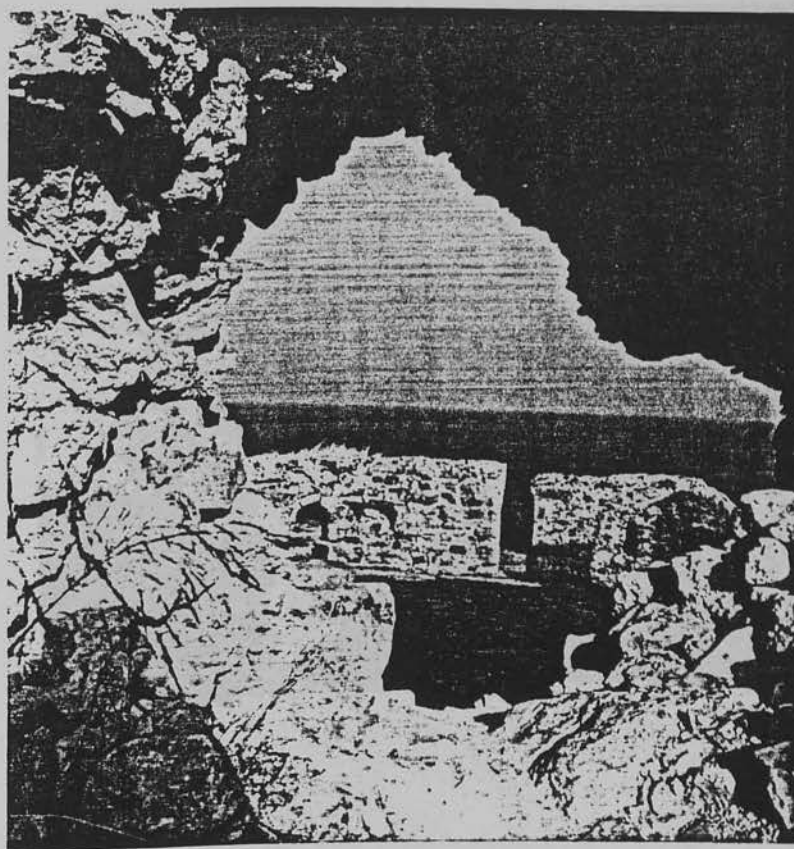
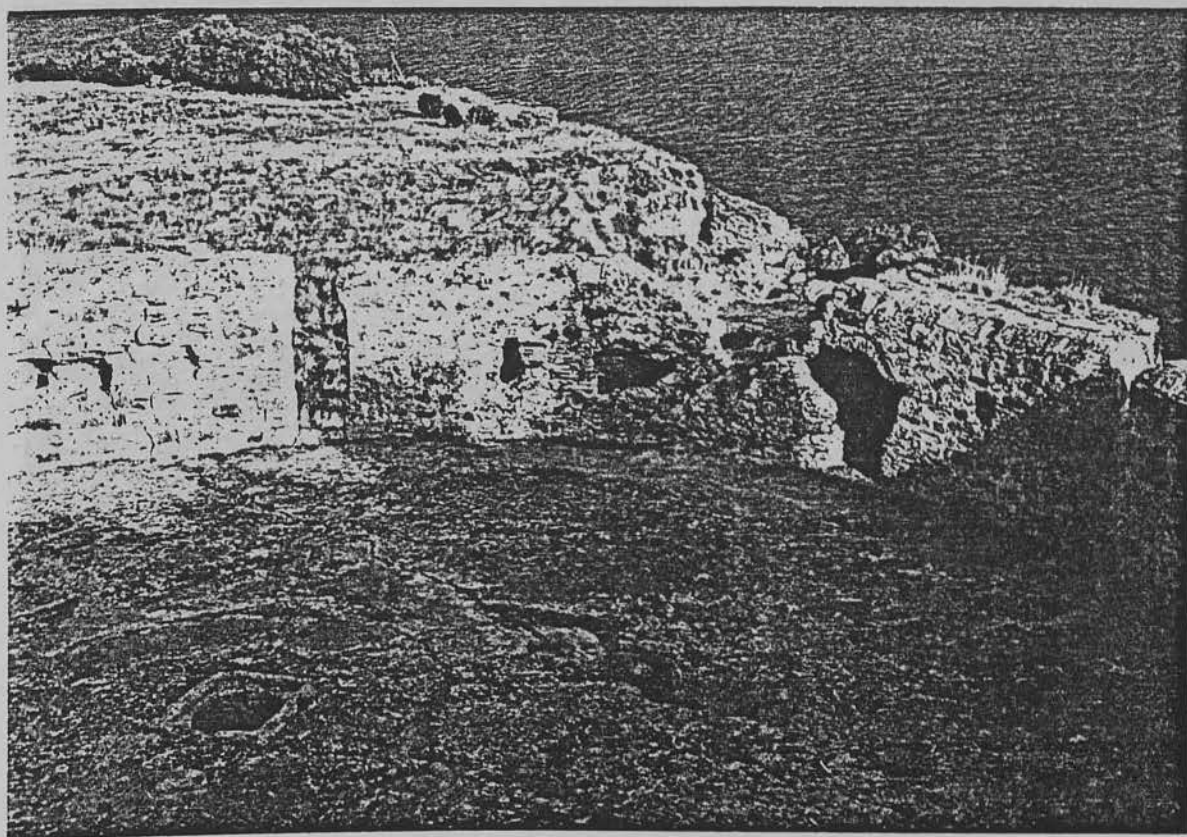
ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

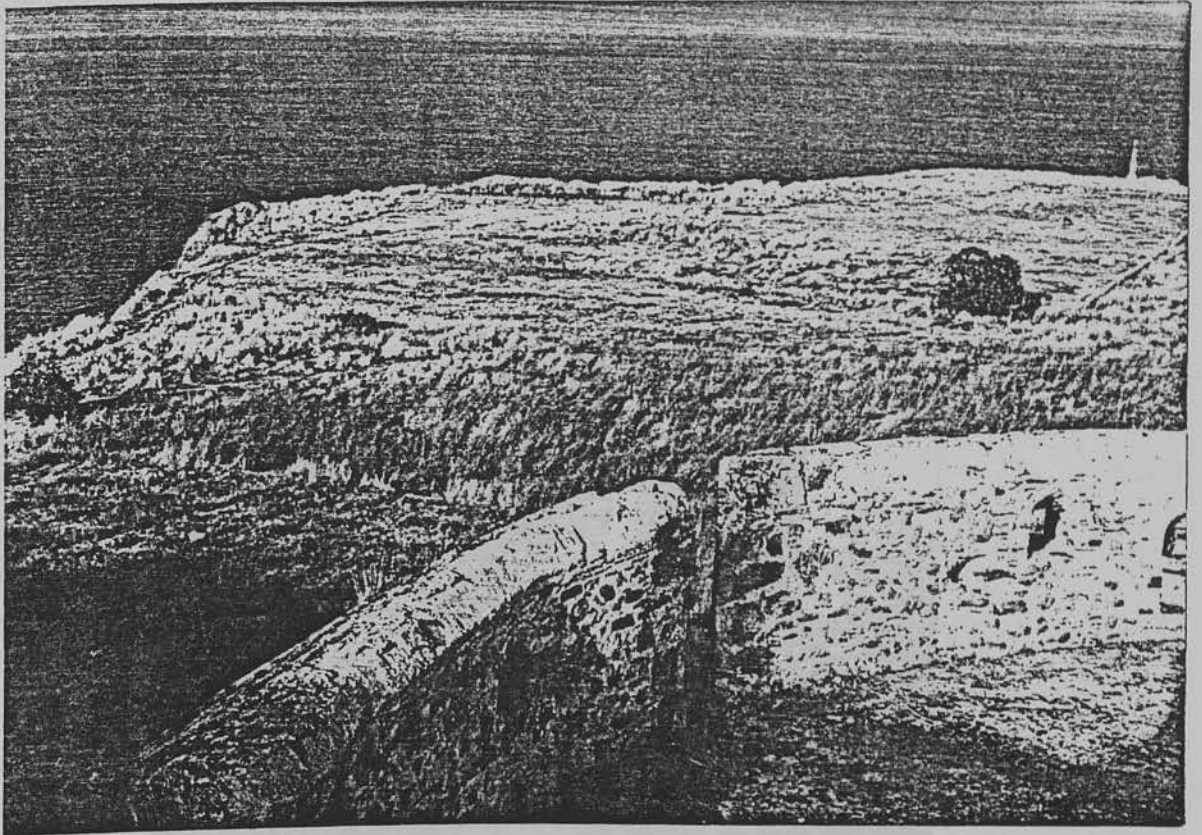

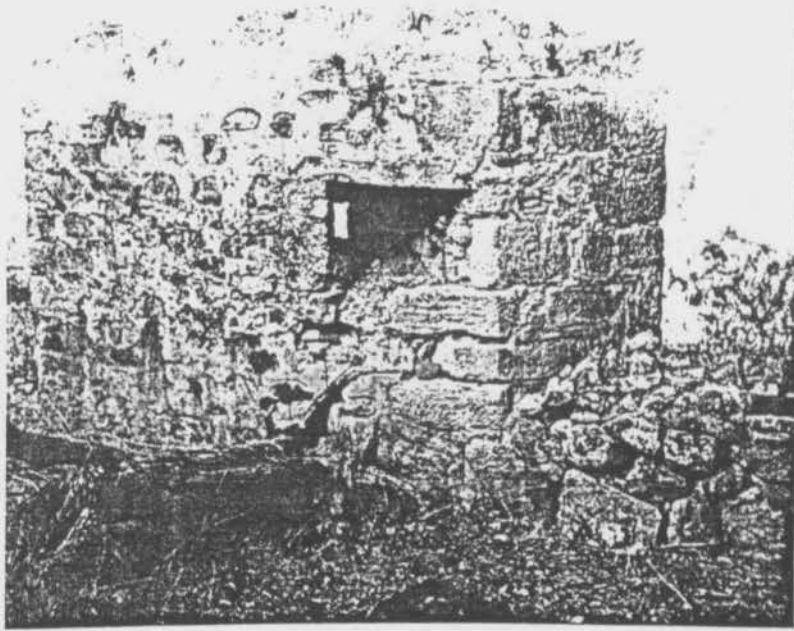

ΠΡΟΜΑΧΩΝΕΣ

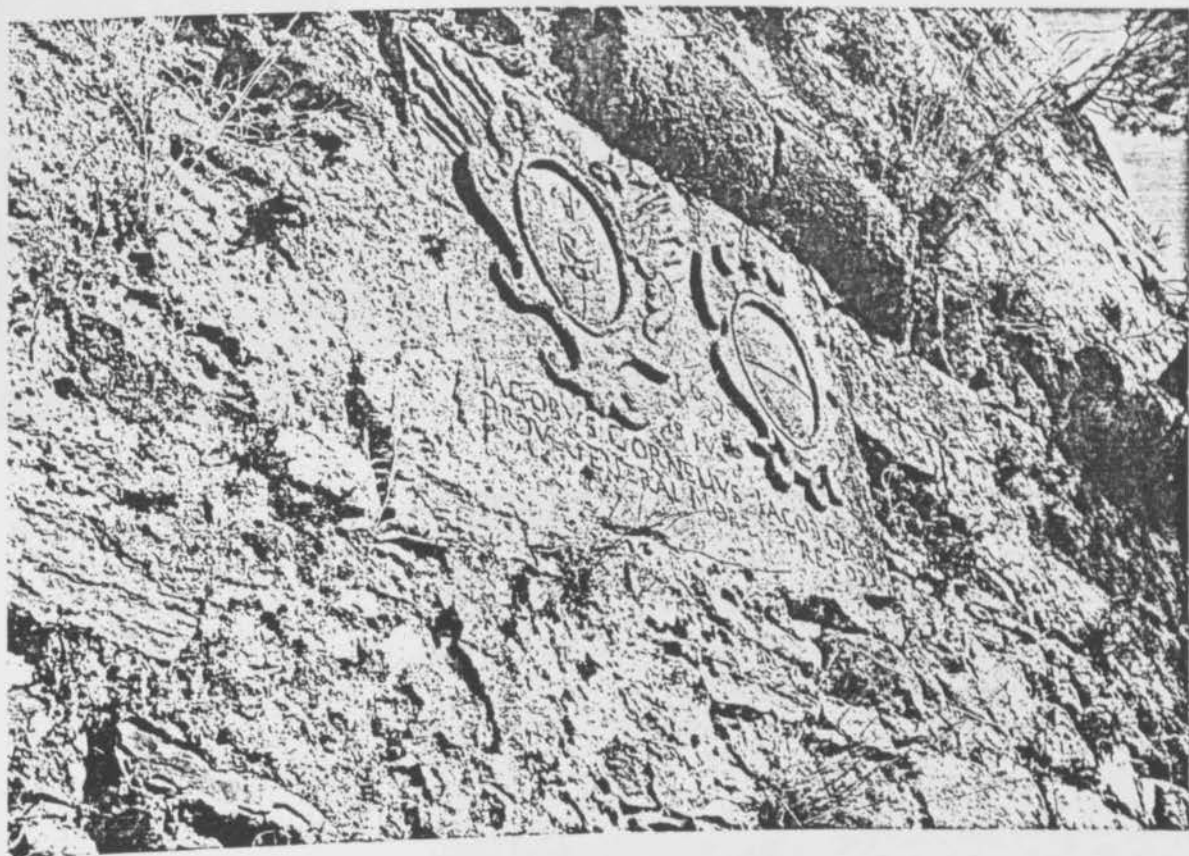

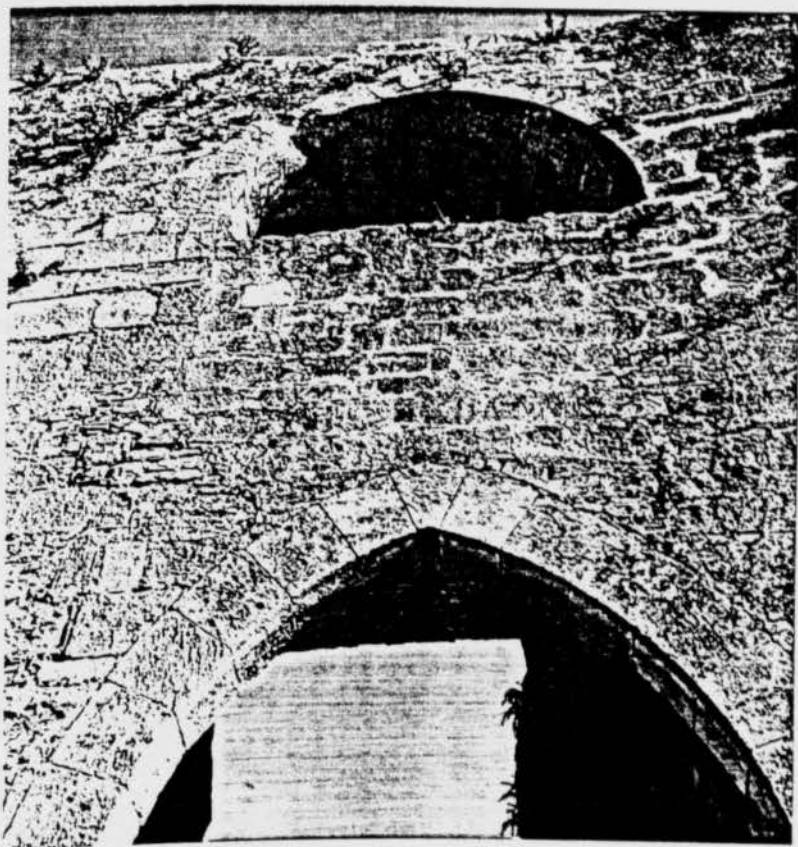

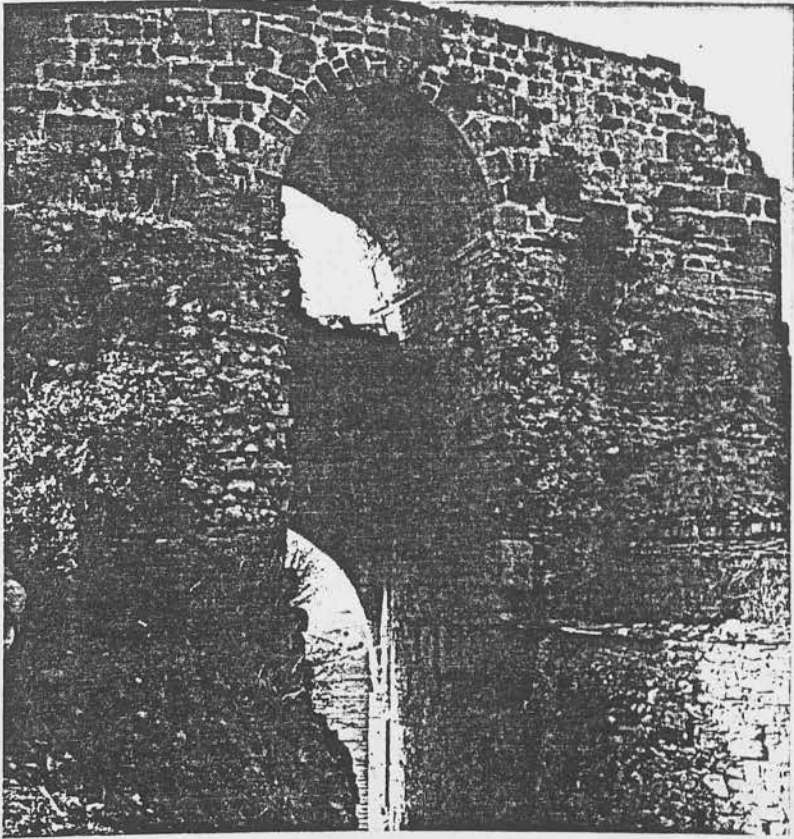
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΕΝΕΤΙΚΟ ΟΙΚΟΣΗΜΟ

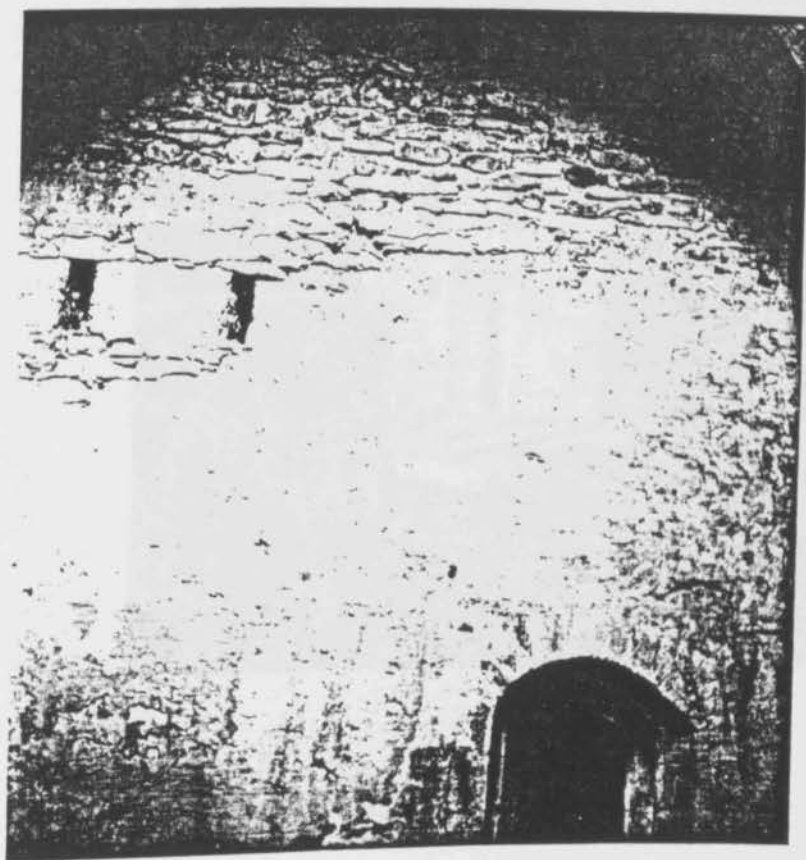
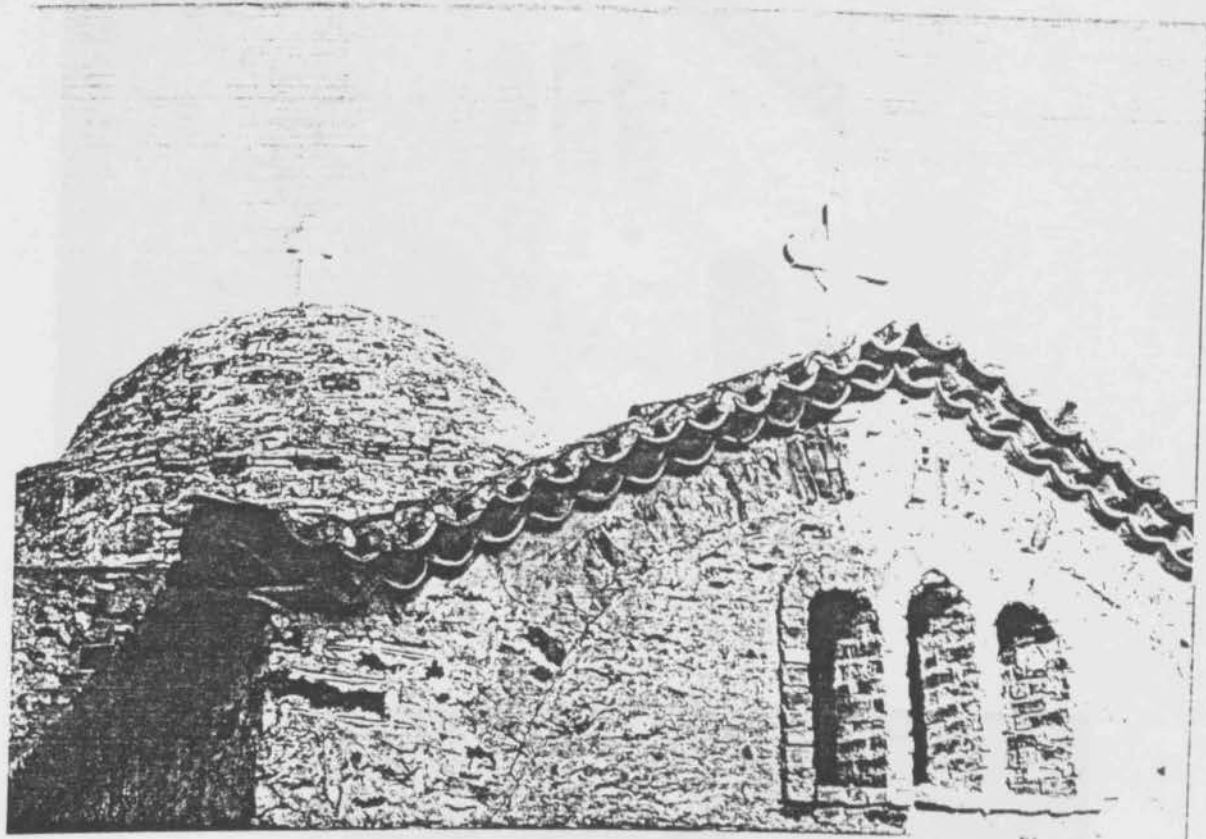
ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

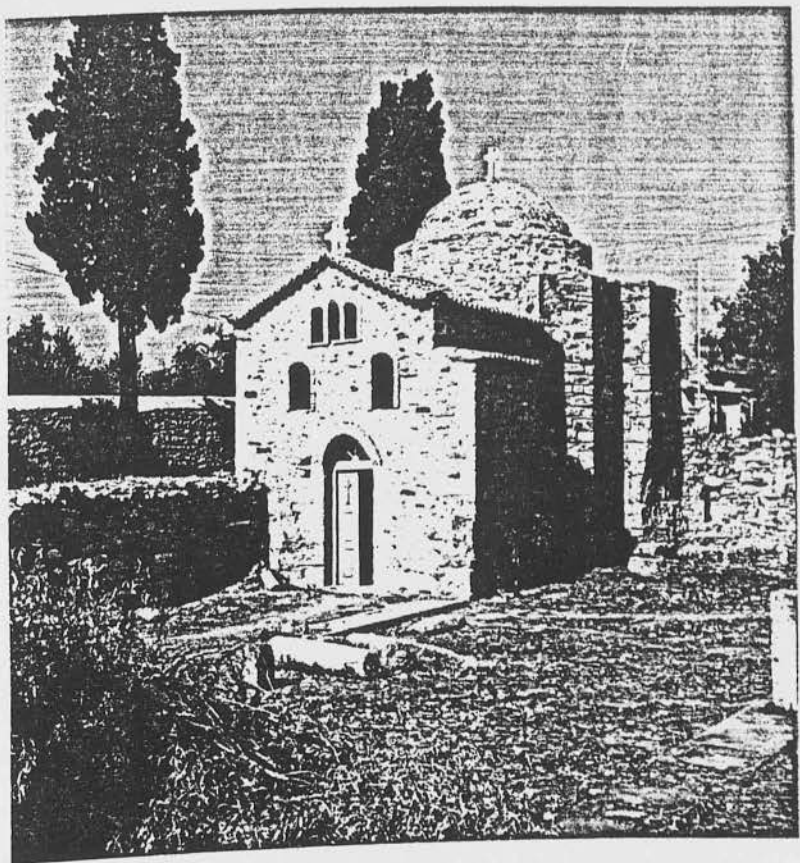
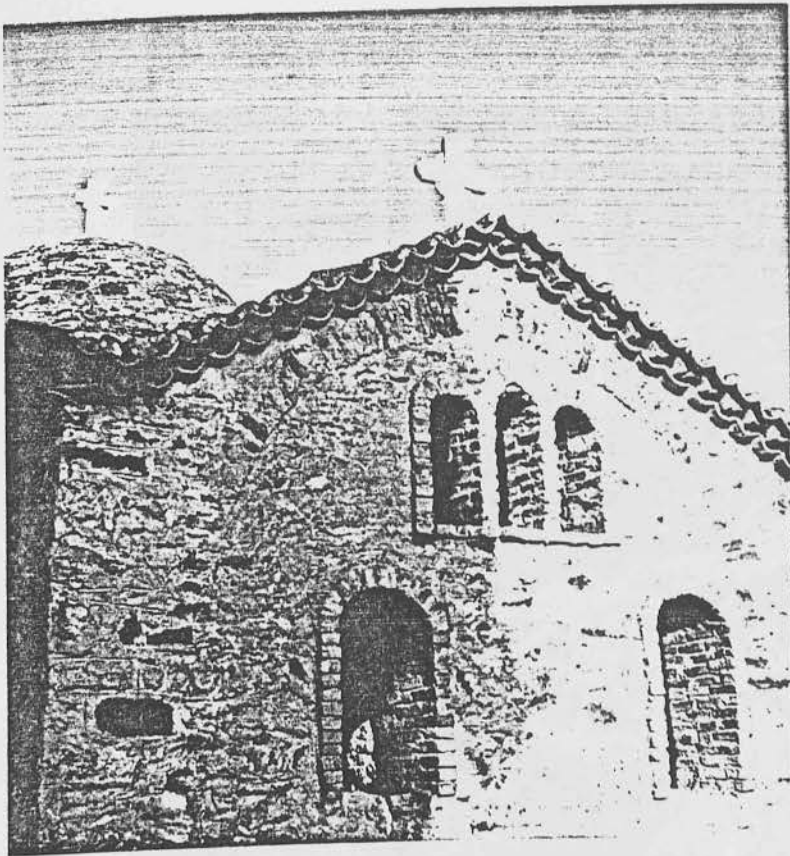

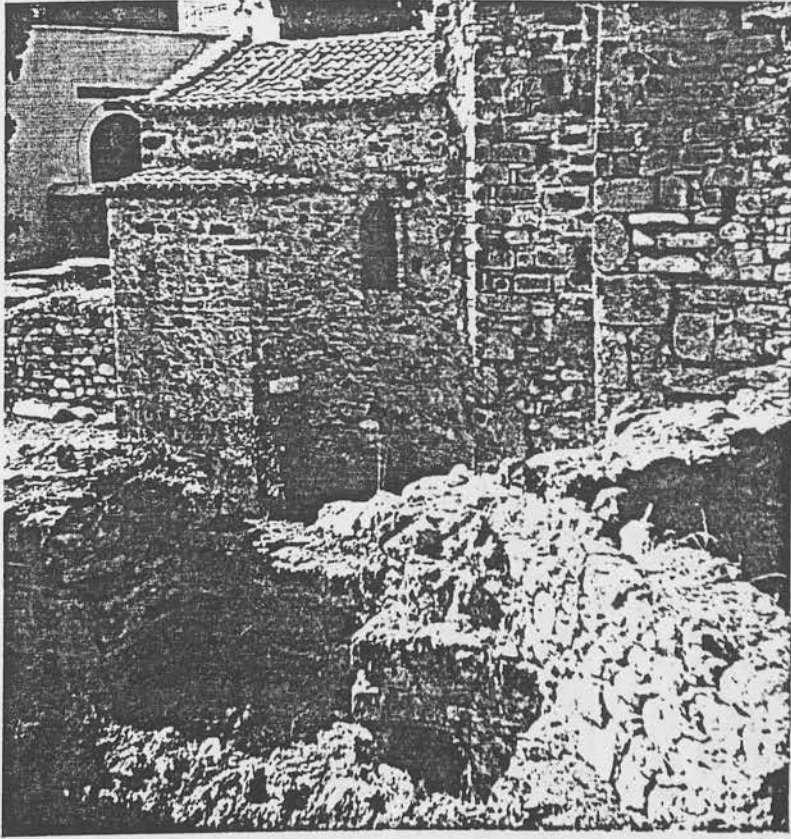

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

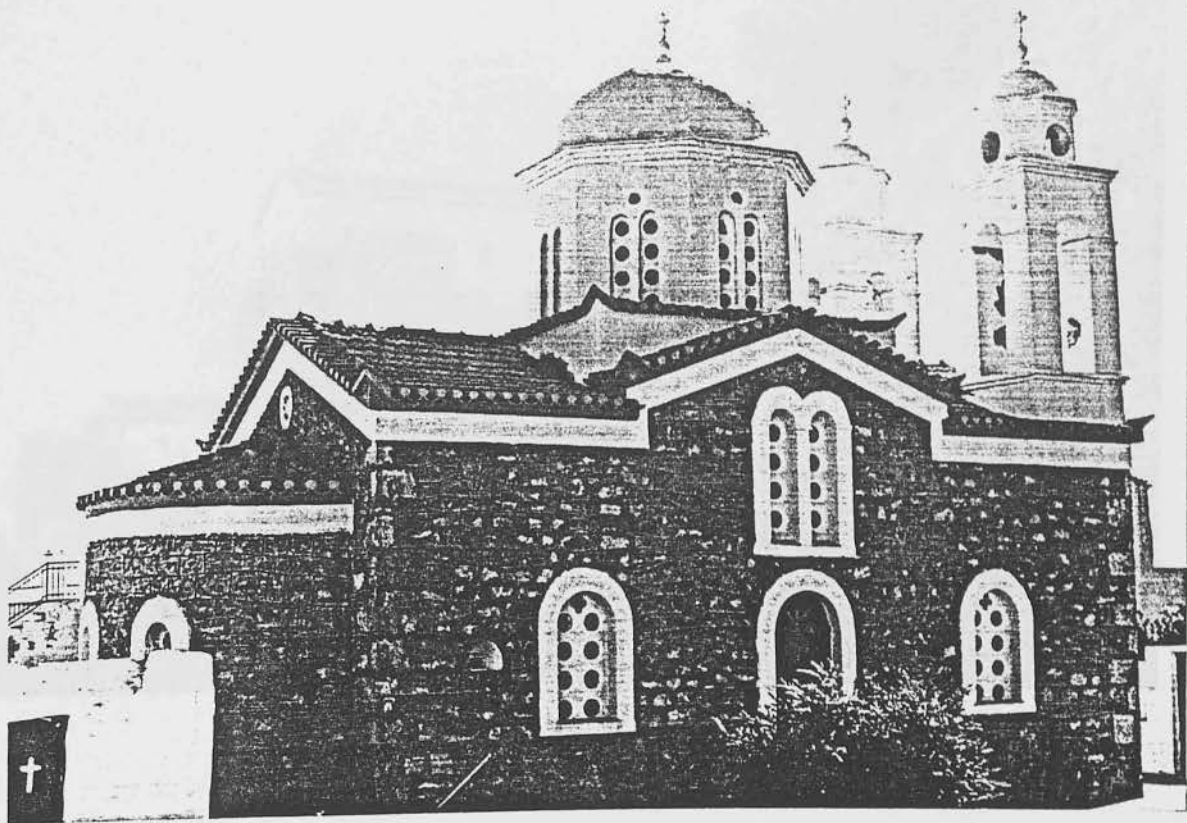
ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

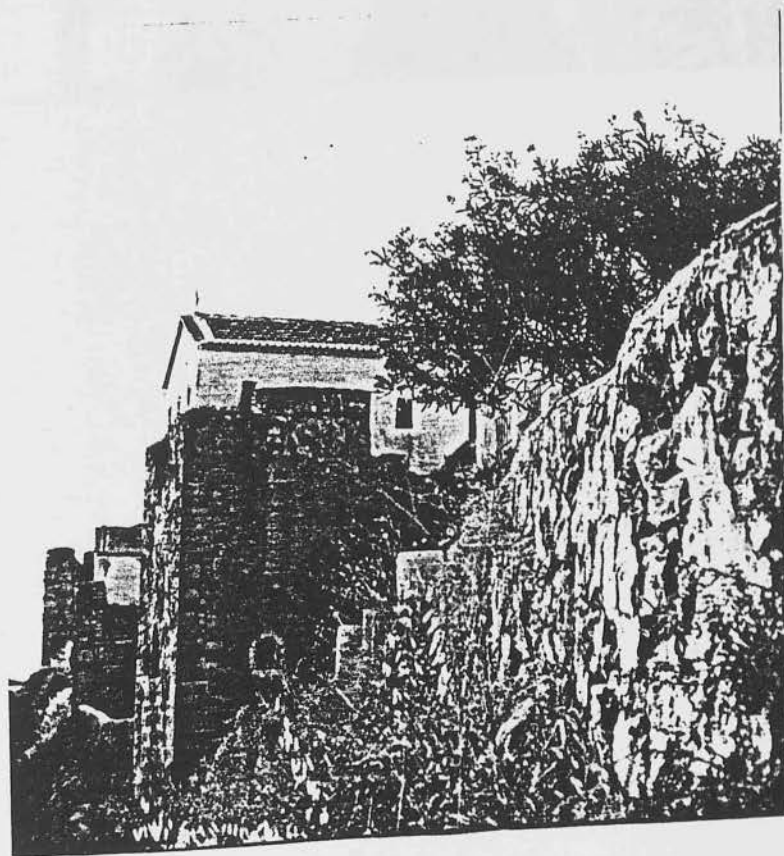

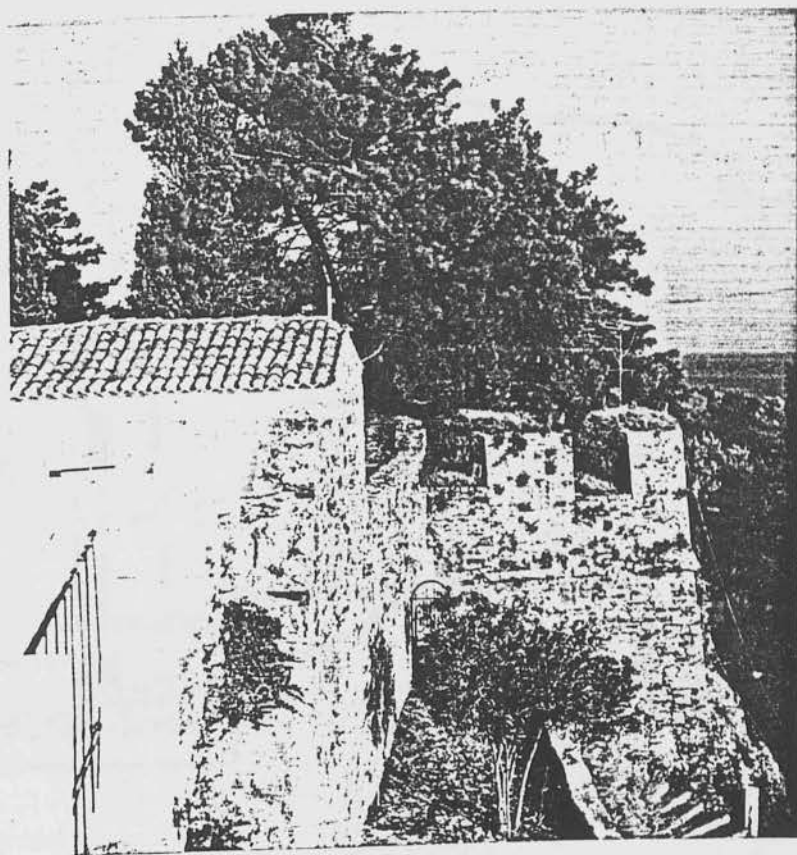
ΑΓΙΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

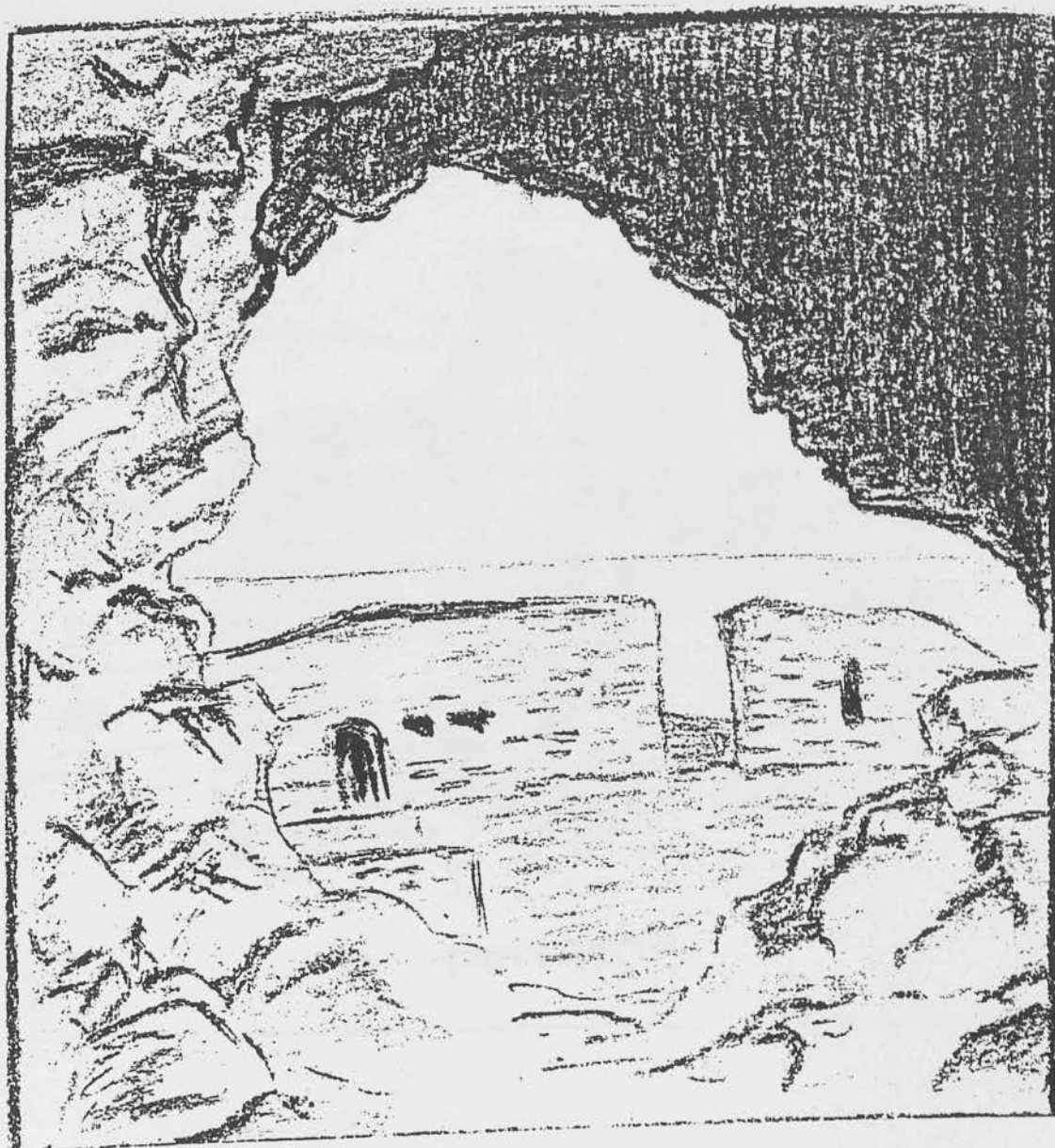
KEAI MONAXOY

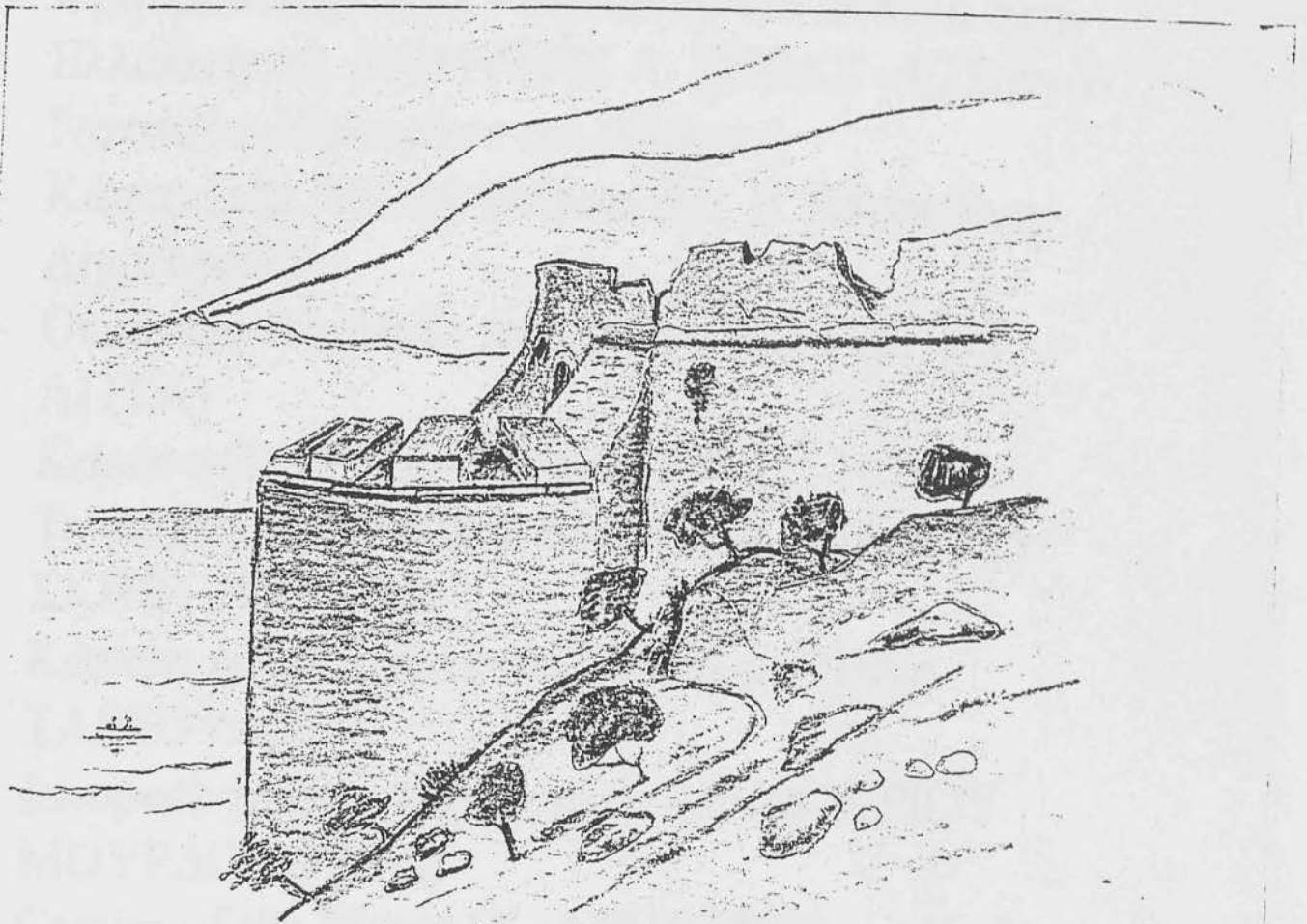

ΣΚΙΤΣΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΙΑΝΝΗ

ΣΚΙΤΣΟ ΠΡΟΜΑΧΩΝΕΣ

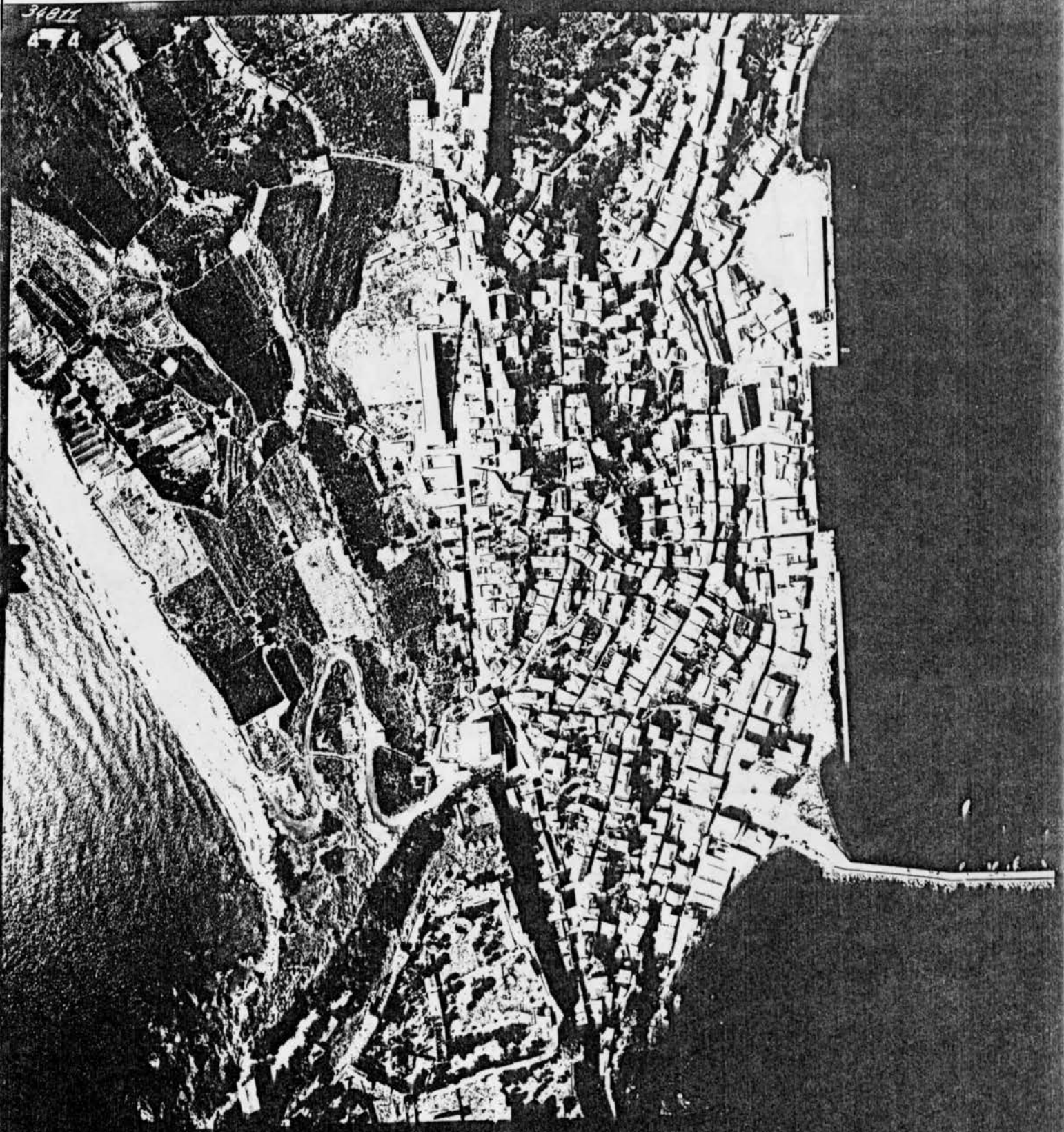

to SKOTADEPO.

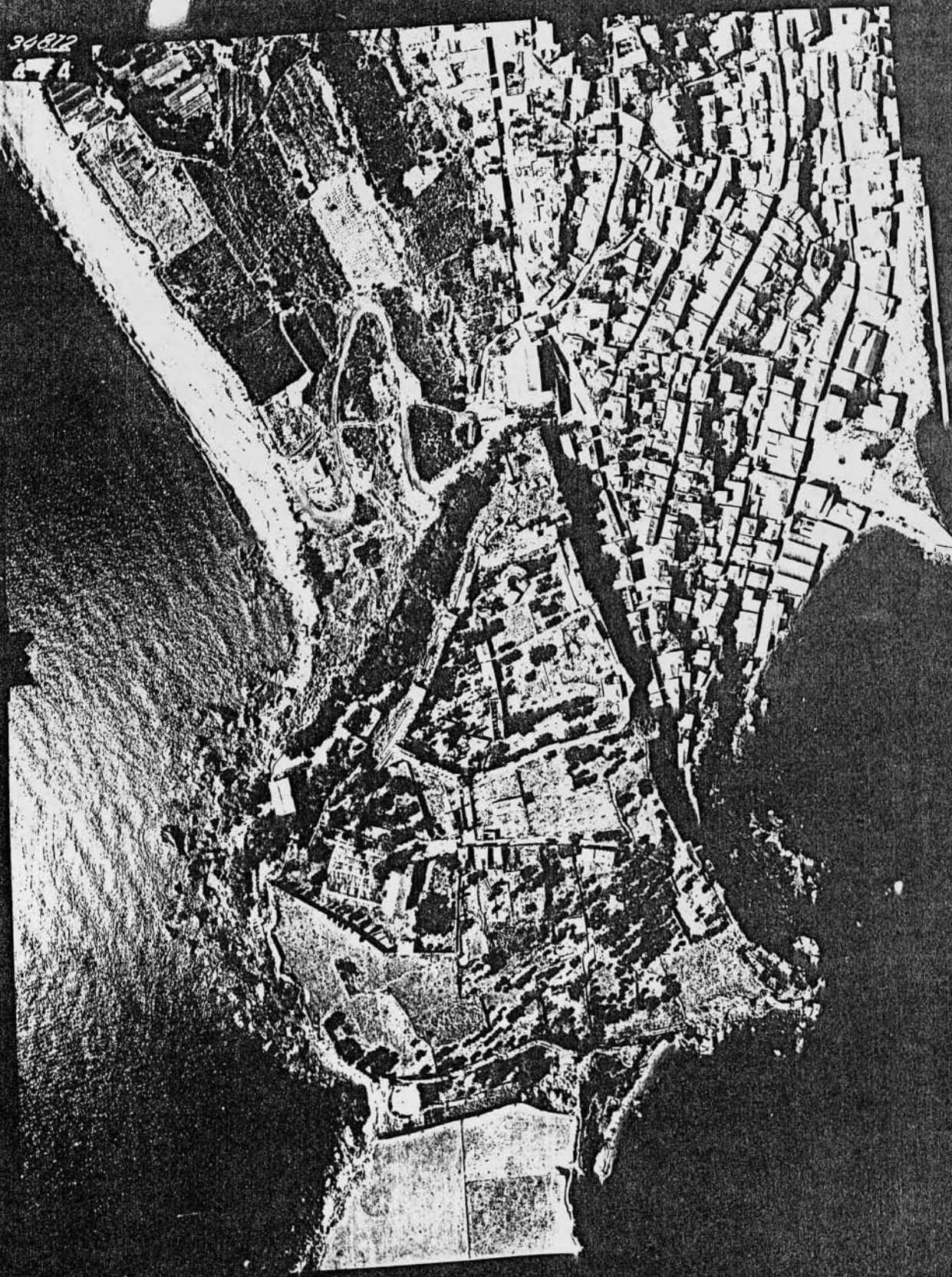
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Φρουριακά χρονικά - Βενετσιάνικα κάστρα στην Ελλάδα (καθ. ΔΙΟΝΥΣΗΣ Α. ΖΗΒΑΣ - Ελληνικό Ινστιτούτο Φρουρίων και Πύργων)
- Κάστρα της Πελοποννήσου (Δρ. Ε' Καρποδίνη - Δημητριάδη)
- Οι προσωπογραφίες μιας πολιτείας (ΦΩΤΙΟΥ ΛΙΤΣΑ)
- Κορώνη (ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΑΡΑΝΟΥ, 1976)
- Τα μεσαιωνικά κάστρα του Μοριά (ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΗΚΟΠΟΥΛΟΣ)
- Κάστρα και πολιτείες του Μοριά (ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ)
- Ιστορικά-χριστιανικά μνημεία (ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΟΥΡΔΩΚΟΥΤΑ)
- Castles of the Morea (K. ANDREWS)
- Description and travel (D. CHARLES)
- Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων (Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ)
- Η μεταβατική μορφή των μεσαιωνικών οχυρώσεων προς αντιμετώπιση των πυροβόλων όπλων (ΔΙΟΝΥΣΗΣ Α. ΠΑΖΙΟΠΟΥΛΟΣ)

34811
674

34812
27A

34813
474

